

יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם

ובמה

ב"ה שנה עא קונטרס ג (תפא)

שבט-אדר ה'תשע"ח תצ"ו

עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר

מהדורת בערקאוויטש

מוקדש ע"י נדיב בעם מגדולי מחזיקי תורה
הרה"ח מוה"ר אברהם פנחס בערקאוויטש נ"י
אב"י בעי"ת בארא פארק
בן הרה"ח המפואר מוה"ר משה יהודה שליט"א

לע"נ אמו החשובה
מרת גענענדיל ב"ר שלמה ע"ה
נלב"ע ביום ז' אב תש"ע

ולע"נ חותנו
הרה"ח ר' יצחק ב"ר יוסף מייזליק ע"ה
נלב"ע ביום ז' אייר תש"ע

[תשובות ומאמרים]

ה סדר הגבהת הספר תורה - הרב יוסף ליברמן.....
 ז בחיוב מעשר כספים - הרב שמריה שולמאן.....
 י שאלות ותשובות בהל' מים אחרונים - הרב חיים קניבסקי.....
 ח ברכת לחם שנעשה מחטים שלימות ללא קמח - הרב יעקב אמסעל.....
 אם יש ענין לכל איש להתעסק בהסתלקות אדם גדול - הרב טוביה הלוי שולזינגר. יב
 כהנים הנוהגים להיכנס למערת רשב"י - הרב חיים שלום הלוי סגל..... יג
 קישוט התינוק בפדיון הבן - הרב דוד בלום..... כג
 אם צריך הכהן למחרת תפלתו לברכת כהנים - הרב יקותיאל ליברמן..... מא
 נטילת מים אחרונים לזקן ע"י גוי - הרב מתתיהו גבאי..... כה
 ביאורים בדיני מזוזה - המזוזות והמשקוף - הרב נחום אברהםאם..... כח
 אם מידף של מקרר צריך טבילה - הרב משה האלצער..... לז
 יחוד באופנים רגילים ביותר, חשש יחוד בין אב למורה בגן - הרב יעקב אהרן סקוצילס. מד
 חינוך קטן לצניעות ואיסור יחוד - צבי ריזמאן..... נג
 זכור ושמור בדיבור אחד - הרב יוסף יהודה אריה הלוי וואהרמאן..... סג
 בענין צרת רבים חצי נחמה - הרב יצחק זאב גאלאמבעק..... סו

אור פורים

סוד עד דלא ידע - אורה ושמחה - הרב אברהם אבא קליינרמאן שליט"א..... עב
 האם בפורים חיוב לאכול פת - הרב אשר אנשיל שוורץ..... עג
 רבוי אכילת פירות בט"ו בשבט - הרב נתן בנימין בלויא..... עז
 בענין פורים לא יבטל - הרב יונתן בלוי..... פא
 קימו וקבלו בפורים, האם שדכן מותר להיות עד בחתונה, אם אשה מצווה לקיים שלוח
 הקן, אם מותר לזרוק טעיף או ס.ד. של ד"ת - הרב צבי ארי' פרידמאן..... פד
 לפני ברכת הרב את רבינו שמע ברקים ורעמים - הרב אלחנן פרינץ..... פה
 בן י"ד וט"ו - הרב שמואל דוד פאלק..... צ

**

בלילה ההוא נדדה שנת המלך - רבי יעקב סקילי זצ"ל..... סח
 משלוח מנות או סעודת פורים הי עדיפא, משלוח מנות במתנה ע"מ להחזיר
 הג"ר אברהם גינחבוסקי זצ"ל..... סט
 טעם אתא מלי קומצי קמחא דידכו ודחי עשרה אלפי ככרי כספא דידי
 הגראי"ל שטיינמן זצ"ל..... פח
 מנהגי ימי השובבי"ם, שבת שירה, וליל ניטל - באר יעקב מנדבורנה זצ"ל..... צה

[פתגמי קודש]

והיה ה' לי לא-להים - **כלי יקר** ..... קלד
 והוא באחד ומי ישיבנו נפשו אוותה ויעש - **מגלה עמוקות** ..... פג
 בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו - **מהרש"א** ..... יב
 פנימיות ארץ ישראל - **של"ה** ..... כד
 טעם הנצחון משום שקלי ישראל קדמו לשקלי המן, אופן עשית המצוה ולא רק
 העשיה - **י.א.** ..... נב
 שמחת פורים במחיית עמלק שבלב - **רבי צדוק הכהן זצוק"ל** ..... קל
 ויתלו את המן על העץ אשר הכין לו – תנא לו הכין - **טורי אבן** ..... ט
 כ"ל קויד לא יבושו אפי' מעט תקוה - **דגל מחנה אפרים** ..... פז
 שושנת יעקב - **הגרי"ז** ..... מ
 משכני אחריו נרוצה הביאני המלך חדריו נגילה ונשמחה בך נזכירה דודיך מיין - **ברית שלום** ..... קכ

[מכתבים למערכת]

ע"ד טעות אצל מלאכים - **הרב אליעזר יחיאל קונשט** ..... קכא
 במאי שנא מלכות יהודא משאר הממלכות - **הרב שמרי' שולמאן** ..... קכא
 במאי שנא מלכות יהודא משאר הממלכות - **הרב יונתן בלויא** ..... קכב
 למי הקדיש שאחרי קריאת התורה - **הרב משה גליק** ..... קכב
 מדוע אין בקשה על בנים בתפילת שמו"ע - **הרב מרדכי שווימער** ..... קכג
 הערות לקובץ כסלו - **הרב דוד אריה שלזינגר** ..... קכד
 נר חנוכה ומזוזה – מאי קודם - **הרב אשר פיללער** ..... קכה
 הארות לקובץ חנוכה - **הרב שמואל ישעי' יפה** ..... קכה
 פ"י אל ישוב דך נכלם ד.ה. .... קכז
 הבדלה או נר חנוכה קודם - **הרב מאיר צבי פרידמן** ..... קכח

**

דברי התעוררות בהסתלקות הג"ר אהרן לייב שטיינמאן זצלה"ה -

הרב אברהם אבא קליינרמאן ..... קכט
הרב יהושע איכנשטין ..... קלא
ספרים חדשים ..... קלג
 ברוך מתיר ומוציא אסירים, האירוע ההיסטורי של ר' שלו' מרדכי רובאשקין נ"י. קלה

קונטרס תפ"ב

קונטרס ניסן-אייר הבע"ל ברצ"ה

מאמרים והערות מרבנן ותלמידהון נא להמציא עד תחילת חדרש אדר

המערכת

תשובות ומאמרים

הרב יוסף ליברמן

ראש ישיבת "כולל שומרי החומות"

ורב דקהל סדיגורא ירושלים ת"ו

מח"ס "משנת יוסף"

ירושלים תובב"א

סדר הגבהת הספר תורה

בס"ד, ד' אייר תשע"ז

בתחילה כשעולים לדוכן ופניהם כלפי ההיכל שהוא במזרח, וקורין להם כהנים, מתחילין להחזיר פניהם כלפי העם לצד ימין שלהם שהוא בדרום, ואח"כ למערב נגד הציבור, ובסוף כשמתחיל השליח ציבור שים שלום ומחזירין פניהם כלפי הקודש, מתחילין להחזיר פניהם דרך ימין שלהם שהוא בצפון, ואח"כ לצד המזרח נגד ההיכל. ומשמע מדבריו שצריך לעשות סיבוב שלם, היינו מזרח, דרום מערב ומסיים בצפון.

הנה כבר עמדתי בזה בשו"ת משנ"י (ח"ו סי' נ בסוף התשובה). והנראה לי כעת, דמפשטות לשון השו"ע משמע שאין עושים סיבוב שלם, רק פונה לימין ואח"כ לשמאל, ואח"כ לפניו ולאחוריו, וכן למד המאמר מרדכי (סק"ב) בדבריו עיי"ש. ואי משום כל פינות שאתה פונה וכו', צ"ל דסמך עצמו המחבר על מסכת סופרים שכתב כלשון הזה, ולכאורה סבר דדי בכך שפונה בתחילה קודם לימין. - ומה שהקשה מע"כ, דא"כ מדוע כתב המחבר שאחרי שגומר לסובב לימינו

בדבר שאלת הרה"ג מו"ה יעקב הייזלר שליט"א בענין הגבהת הס"ת, שכתב השו"ע (סי' קלד, ב), "מראה פני כתיבת ס"ת לעם העומדים לימינו ולשמאלו ומחזירו לפניו ולאחוריו". וכתב במשנ"ב (שם סק"ט) "כתבו האחרונים כשמראה הס"ת לעם והוא עומד במזרח התיבה, יקיף ממזרח לדרום כמו שכתוב בסי' קכ"ח לענין ברכת כהנים". והסתפק מע"כ, האם כוונת המחבר כפשוטו, שצריך המגביה לסובב דווקא בסדר הזה חצי סיבוב לכל צד, והיינו להתחיל בימין לצד דרום עד קרוב למערב, ואח"כ לחזור לצד מזרח ולסובב לשמאל לצד צפון. - או דהמחבר לא איירי כסדר הזה בדווקא, אלא העיקר הוא שכל הצדדים בביהכ"נ יראו את הס"ת, ויכול לעשות סיבוב שלם ולא דווקא חצי סיבוב לכל צד. וכמו לענין ברכת כהנים [שדימהו המשנ"ב (הנ"ל)] שכתב בשו"ע (סי' קכח, יז) "כשמחזירים פניהם בין בתחילה ובין בסוף לא יחזירו אלא דרך ימין. וכתב במשנה ברורה (שם סקס"א), "פירוש,

לצד ימינו, אף שהתוצאה שהעם העומד לשמאל רואה תחילה.

הנה כאמור לעיל, הדבר אינו ברור שאצל השו"ע והפרי חדש היה הכתב כנגד העם, דאפשר שגם הם נהגו כמנהג המאמר מרדכי שהיה הכתב כנגד המגביה, ואעפ"כ כתבו שיתחיל בימינו, ויל"ע בזה. ומ"מ אפילו אם נאמר שהם נהגו שהיה הכתב כלפי העם, הדבר פשוט שגם למנהגו תחילה פונה לימין ואכן רואים העם שלצד שמאל, כי העיקר תלוי בעצם פנייתו ולא איזה צד רואה תחילה. וכן משמע גם במאמר מרדכי (הנ"ל) שאף שנהג שהכתב היה כנגד המגביה, עכ"ז עשה את הסיבוב ככה.

וראה בשו"ת משנ"י (חי"א סי' לה) מש"כ משער הכונות (דף מח:) ומובא לשונו בכף החיים (קלד, י) שיש כמה זמנים מיוחדים בהם מאיר עלינו אור עליון, קודם בתפילת העמידה נעשה ע"י התפלה שלנו יחוד עליון נורא מאד. ואחרי זה בקרה"ת א' בפתיחת ההיכל [ארון הקודש] רומזים להארת אור החכמה הקדושה העליונה [שיש בה ל"ב נתיבות חכמה], ב' בפתיחת "התיק עצמו של הס"ת" [ובס"ת של האשכנזים בפתיחת הס"ת] מאיר אור התורה אל כל הקהל [בעת הגבהת התורה והראותה לקהל], ג' בעת קריאת התורה יוצא האור שבתוכה לחוץ עתוד"ק בקיצור.

והגם שאין אנו מבינים במושגים עליונים אלה, אבל המובן ממנו הוא, שבשעת תפלת י"ח נעשה היחוד למעלה, שממנו נובעת השפעת האור, ואח"כ ע"י ג' הפעולות, בפתיחת ארוה"ק מאיר האור העליון. בהגבהת התורה מאיר האור החוצה לקהל, ובקרה"ת עיקר יציאת ההארה. ובנוסף לכך נהג האר"י הק' ז"ל בעת ההגבהה להסתכל היטב באותיות התורה, שע"ז נמשך ג"כ אור גדול לאדם.

ולשמאלו, שיחזור שוב לפניו ולאחריו, הלא ברגע שפנה לימינו ולשמאלו כבר הראה לעם העומדים לפניו ולאחריו. לענ"ד אינו קשה בכלל, כי הראיה אז היא רק דרך העברה בעלמא ובמהירות, ולא שנוטה עצמו אליהם שיוכלו לראות, ואת זה הוא עושה רק אח"כ כשחזור ופונה לכל צד כנפרד. ובפרט שממשמעות המאמר מרדכי (סק"א) נראה, דאף שהיה מבני ספרד היה המנהג במקומו להגביה הס"ת כמנהגו שהכתב כנגד פני המגביה, ואולי זה היה גם מנהג המחבר, ואז בודאי אין העם שלפניו רואים טוב כ"כ כשעובר מימין לשמאל.

והנה יש נוהגים לפנות רק לצדדים, ולא מקיפים. והמנהג הנכון, שהמגביה יקיף דרך ימינו, דהיינו מזרח, דרום, מערב, צפון, מזרח. וראה עוד בפסק"ת (סי' קלה, ה) שהביא שיש נוהגים להקיף סיבוב שלם, ואח"כ חוזרים שוב חצי סיבוב לצד שמאל.

ב. **ומה** ששאל עוד, שלכאורה השו"ע איירי לפי המנהג המקורי שהיו מראים את כתב הס"ת כלפי העם וכפי שנוהגים עד היום הספרדיים, ולכן כאשר מתחיל לסובב לימינו רואים תחילה העם העומדים בימין ביהכ"נ, אבל לפי מנהג האשכנזים שהכתב הוא כלפי המגביה ולא כלפי העם, א"כ יוצא שאם פונה המגביה תחילה לצד ימינו, הרי שהעם העומדים בימין עדיין לא ראו הכתב כלל, ורק העם העומדים לשמאל הם רואים ראשון, וא"כ איך יקיים כל פינות שאתה פונה וכו'. ולפי"ז רצה מע"כ לומר דאולי דעת השו"ע (ואולי גם דעת המשנה ברורה) שבני אשכנז יצטרכו להתחיל לסובב לשמאלו, שאז הוא בעצם מראה תחילה לימין העם, ואח"כ יסובב לימינו שאז יראו שמאל העם. - או דנימא דלא איכפת לן על התוצאה אלא על עצם הפעולה גרידא, שעליו לפנות תחילה

בחיוב מעשר כספים

ליקח כלום ממלך סדום שלא יתערבו המעות יחד עם הרכוש שלו. והבן.]

בן יש לפרש שיטת הרמב"ם שאין בזה משום חיוב מעשר, אלא משום סגולה שמתקיים בידו, ודו"ק.

וע' ספר משך חכמה (פ' שופטים) בענין כסף וזהב לא ירבה המלך וספר תועפות ראם על היראים, כ' הר"ן פ"ב דסנהדרין דהכוונה לא ירבה יותר מדי ע"י מסים אבל ע"י מלחמה מותר.

[**וראה** בספר החנוך פ' קרח בהא דאסור ללוי ליקח מן הביזה מפני שגנאי הוא למשמשין בקודש להתפרנס מממון של מלחמה שהכל הוא דרך נס. והבן].

עוד אפ"ל בסדרך צחות דהנה ראה בתענית (דף כ"א) דמלחמת אברהם היא באופן זה דזק עפר ונעשה חרב ע"ש. ופי' מהר"ל מפראג דחידש מהלך חדש באופן שהמדינות והמלכים מתגרים בזה עם זה דהיינו להמציא אופן פשרה ושלום מבלתי שפיכות דמים אלא בהשתוות הדיעות בלתי מלחמה וחידוש זה הוא היותר חזק הרבה יותר ממלחמה וחרם וכו' ע"ש באורך גדול.

(**והמעייין** בזה יראה שבזמננו אנו משתמשים הרבה בזה המלוכות, וע"ע בע"ז דף יו"ד איך נצחו הרומיים לעומת היוונים, ע"ש).

ולפ"ז אין חשש כלל של שפיכות דמים וכו' במה שנתן מעשר אברהם למלכי צדק, ודו"ק.

כ' הרמב"ם (פ"ט ה' מלכים) על ששה נצטווה אדם הראשון, הוסיף נח אבר מה"ח וכן הוה בכל העולם. בא אברהם נצטווה יתר על המילה. והתפלל שחרית יצחק הפריש מעשר (פירש"י פ' תולדות אומד זה למעשרות) והוסיף תפלת מנחה ויעקב הוסיף גיד הנה כו' עמרם מצוות ותורות ומשה רבנו נשלמה תורה על ידו ובהשגת הראב"ד א"א כן ראוי לומר והוא (אברהם) התפלל שחרית והפריש מעשר כו' ע"כ, וכ' הכס"מ דכוונת הראב"ד דכ' באברהם ויתן לו מעשר מכל ע"כ.

וב' הרדב"ז דנחלקו בזה דהרמב"ם סבר דאין מעשרות אלא בגידולי קרקע, וראב"ד ס"ל אף מעשרות כספים ע"ש.

וע"ע ביו"ד סוף סי' של"א בס"ז באורך אודות מעשרות כספים. וע"ש עוד בפת"ש כמה וכמה פוסקים בזה ושיטת מהר"ם מרוטנבורג דאין חובה לא מן התורה ולא מדרבנן אלא מנהגא בעלמא, וראה בס' אהבת חסד למרן החפץ חיים ז"ל בבאור כל השיטות יעו"ש באורך, וע"ע ראש דוד לחיד"א (פ"ל).

ונראה בעז"ה להוסיף עמש"כ הרדב"ז דבגמ' ערובין (סד.) המחזיק בנכסי הגר מה יעשה ויתקיימו בידו - יקח בהן ספר תורה (וע"ש ח"א מהרש"א האריך). ה"נ אברהם נתן מעשר למלכי צדק דהיינו דבר מצוה להחזקת ישיבת שם ועבר כדי שיתקיים הרכוש בידו [ומש"ה יש לפרש שלא רצה

מאי ברכת לחם שנעשה מחטים שלימות ללא קמח

מע"כ א"ג הרה"ח ר' יוסף נ"י

בישל עכו"ם בחטים אם חוזרים ומתבשלים. מוכח שאם ראוי לאכילה בבישל ראשון כן הוה בישל נכרי.

אולם מכל זה אין ראיה לברכת המוציא. אדרבה די"ל שאין כאן עיסה וגרע מבלילתה רכה שאין בהו חיוב חלה. וכן הלכתא [יו"ד סי' שכט ו'] דקלי שלשו אותו במים או בדבש ואוכלין אותו בלא אפייה פטור מחלה, אבל קלי שלשן כדי לאפותו חייב. כלומר קמח קלי דהוה פת גמור אבל שבליים ללא קמח אין כאן עיסה ופטור מחלה. מיהו אין ראיה מחיוב חלה לברכות דיש אופנים שפטור מחלה וברכתו המוציא כגון בפחות משיעור חלה וכיוצ"ב.

מאידך ל"ש מכוסס חטה שברכתו אדמה, שלא חילקו בין כוסס חי או קלי או שרוי במים כרש"י ברכות לו: ד"ה כס פלפלי - כל דבר שאדם אוכל שלא כדרכו מקרי כסיסה. וכן מפו' ברשב"א [שם לו:] "דלא הוי אכילה חשובה כל כך ואפילו קלי" וכו' בתר"י. לפ"ז ברכתו אדמה, אבל בנדר"ד לאחר מעשה תנור לא ניכר פרי כלל לא מברכין בפה"א אלא שהכל כמו כל פרי כתוש שאינו ניכר.

אע"פ שחזינא לארחות חיים [הקדמון ה'] ברכת א' שכתב "ועל שבליים של חטים שחרכן באור כמו שעושין קליות מברך עליהן בפ"הא וכן נמי אם עשה מהן קמח. כך פסקו הראב"ד והרשב"א ז"ל, מיהו קמח הלא הוה מחל' בגמ' וקיי"ל כמ"ד שהכל [סר"ח ה] אף בקמח קלי, ומכש"כ בזה שאינו ניכר כלל צ"ל לברך שהכל.

כה חזינא באג"מ ח"ד סמ"ד בנוגע צוקער קריפס שנאפין החטין שלמים עם

נשאלתי אודות לחם שנעשה מחטים שלימות ללא קמח, ספרא"ט בלע"ז, ששורין החטים במים עד שנתרכך ושוב מערבים בהו שאר תבלין ומשימים זה בתנור ויוצא פת לחם בתוריתא דנהמא וטעם לחם. במראה החצונית לא ניכר הבדל, ומועיל לאנשים שאינם סובלים קמח, ואומרים שמועיל בעיכול קל לכל אדם.

רב א' הורה לברך המוציא, וא' שהכל, ג' אמר מזונות וד' אדמה, וא' לא ידע פשר דבר וברך ברך המוציא כי פת זו הצלה לו ורצה לדעתי בהלכתא דא.

אמנם לא מצינו כזאת בהלכה וקשה לדון בדבר החדש ללא מסמרות בפוסקים ויש צד לכל ד' דעות הנ"ל, ונבאר כל א' בס"ד.

לפברת הרב שאמר שברכתו המוציא וברהמ"ז י"ל טעמיה כיון שלא מצינו בפת עיכב בטחינה וקמח [זולת במנחות], וגם לא הוה ככוסס חטה שברכתו אדמה בברכות לו. שהתם אוכלו חי וגם אינו מגובל במים וכו'.

לחעיר מע"ז יט. לעולם ליגרס איניש ואף על גב דמשכח ואף על גב דלא ידע מאי קאמר, שנא' גרסה נפשי לתאבה, גרסה כתיב ולא טחנה. ופרש"י, גרסה לשון גרש כרמל, שאינו טוחן הדק אלא כריחים של גרוסות המחלקים חטה לשנים או לארבע לצורך מאכל. גרסה נפשי לתאבה, מרוב תאותי לתורה הייתי שובר לפי היכולת אף על פי שאיני טוחנה הדק ליכנס בעומקה. [וצ"ע מפרש"י במקרא אליבע דמנחות סו.]

כן בנוגע חמץ הלא מחמיץ ככל דגן ולא מחלקין [סתס"ז], ובברכ"י יו"ד סק"ג שאין

הוה כדייסא שברכתו במ"מ ועל המחיה, ולכא' כן הלכתא גם באפיה כבנר"ד דמ"ש, אה"ן אין כאן טחינה לישא ועיסא אשר לכן אין חיוב חלה אבל לא מצינו פטור מהמוציא וברהמ"ז בשביל זה הלא סוכ"ס מראהו וטעמו כפת, וא"כ ברכתן המוציא וברהמ"ז. והי"ת יאר עיננו לכוי'ן לאמיתה של תורה.

מאנסי ד' לסדר המלאך הגואל תשעח"ל
יעקב אמסעף

שו"ר בערוך השולחן שם כתב "ומימינו לא שמענו שאפילו ע"י הדחק יאכלם, וגם קלי וקרמל דכתיבא באורייתא לא שמענו בחטים שלנו וצ"ע לדינא." נראה שנסתפק אולי אינו ראוי לברכה כלל אבל בנר"ד פשוט שחייב בברכה, אבל להנ"ל הלא פרי מעשיהם מעידים עליהם.

דבש ועוד ממתקים והחטין ניכרים בשעת אכילה ונוטה לברך בפה"א.

בנר"ד יל"ע אם מעכב טחינה ועיסא להיקרא פת דהרי בתבשיל די אם נתמעך וכמוכח ממגן אברהם שם ס"ק ב שברכת בפה"א רק "כשלא נדבקו על ידי בישול אבל אם נדבקו על ידי בישול מברך במ"מ ודוקא שנתמעכו יפה", כל' דאז הוה כדייסא וכרש"י ברכות לו: ד"ה דייסא - של חטים כתושות במכתשת. דייסא כעין חביץ קדרה - חטי דמתברי באשיתא ויהבו בהו דובשא, ועביד להו בקדירה.

כן בבית יוסף שם בנוגע ברכה אחרונה לדעת התוס' "ונכון להחמיר שלא לאכול קליות או חטים שלוקות אלא בתוך הסעודה שאז ברכת המזון פוטרתן אם לא נתמעכו יפה דהוי כמו דייסא". משמע שאם נתמעך

ויתלו את המן על העץ אשר הכין לו - תנא לו הכין

[מגילה טז.]

פי' משום דלו יתירא הוא אלא להא דרשא אתא. וקשה אכתי מאי קמ"ל בהאי לו אי משום הא דלבסוף נתגלגל הדבר שנתלה המן עצמו על אותו העץ שהכין למרדכי הא לא צריך לו יתירא דהא בהדיא כתיב. וי"ל דקמ"ל דבשעת הכנת העץ באותו שעה כבר נגזר מן השמים שיתלה המן עליו, ולא תימא דאח"כ נגזור גזירה זו עליו כדכתיב בלילה ההוא נדדה שנת המלך ואמר ר' תנחום לעיל נדדה שנת מלכו של עולם. וה"נ אמרי' במדרש כיון שהביאו העץ לפני המן הכינה על פתח ביתו ומדד עצמו עליו להראות עבדיו איך יתלה מרדכי עליו השיבתו בת קול נאה לך העץ ומתוקן לך העץ מששת ימי בראשית רבנן דתמן אמרו כולי.

[טורי אבן]

הגר"ח קניבסקי שליט"א

שאלות ותשובות בהל' מים אחרונים

נערך ע"י הרב מתתיהו גבאי
מח"ס בית מתתיהו ומועדי הגר"ח

מיינ ענבים למים אחרונים:

שאלה: הא דאין נוטלין מים אחרונים ביין מפני חשיבותו, אם גם כן מיינ ענבים אין ליטול תשובה: כן.

ועמשי"כ בזה בשו"ת דברי בניהו חט"ז סי' י"ד, חכ"ו סי' ב' בתשובה לבעל גם אני אודך, ובספר גם אני אודך תשובות הגר"מ חליוה ח"ה ס"ט, ומש"כ בספר גם אני אודך מתשובותי ח"א ס"ג עיי"ש.

גזל מים אחרונים

שאלה: מי שגזל מים ונטל מים אחרונים אם יצא המצוה אי הוי מצוה הבאה בעבירה. תשובה: לא יצא.

ועייין מה שכתב בזה בשו"ת שערי חיים ח"ב סוף סימן ל"א ובשו"ת דברי בניהו חט"ז סי' י"ד סוף אות י', ובספר ברכת שמואל סו"ס קפ"א ובקובץ בית הלל גליון מ"ו עמוד קט"ז, בתשובות למח"ס גם אני אודך, ומש"כ בבית מתתיהו ח"ב סי' ל"ח ובספר גם אני אודך מתשובותי חלק א' סימן ד' עיי"ש.

ניחא ליה לאיניש ליקח מים אחרונים

שאלה: אם אמרינן ניחא ליה לאיניש ליקח טיפת מים שלא ברשות, למצות מים אחרונים. תשובה: כן.

ועייין מה שכתב בזה בספר גם אני אודך מתשובותי ח"ב סימן ט' עמוד קט"ו עיי"ש.

אונן במים אחרונים

שאלה: אונן אם חייב ליטול מים אחרונים דאונן פטור מהמצוות. תשובה: סכנה.

והסתפק בזה בשו"ת מכתם לדוד סי' נ"ג, אולם בספר ליקוטי משנת יוסף, תשובות מהגר"י ליברמן שליט"א [שיו"ל ע"י מח"ס גם אני אודך] סימן כ"ב שאונן חייב משום סכנת מלח סדומית, ועייין מה שכתב בזה בספר שלמי ציבור דיני אונן ס"ד ובספר מאיר עוז ח"ח סימן קפ"א ובספר מנחת גדעון ח"ג פי"ד ס"ה, ובספר חיים וחסד פ"ג ס"ח ובשו"ת יעלת חזן סי' מ"ט, ומה שכתבתי בספר גם אני אודך מתשובותי ח"ב סימן י"א אות ז' עיי"ש, ובספר אוצר המים פ"ד ס"ז.

מים אחרונים על יד קבר

שאלה: אם מותר ליטול מים אחרונים על יד קבר כיון שהוי מצות עשה הוי לועג לרש.

תשובה: מותר

ולכאורה הרי זה תליא בטעם מים אחרונים, להמבואר בברכות נ"ג ע"א דיליף לה מוהתקדשתם, אם כן הוי בגדר מצות עשה והוי לועג לרש אולם להמבואר בחולין ק"ה שהוי משום מלח סדומית, לא שייך לועג לרש.

עוסק במים אחרונים אם פטור ממצות עשה

שאלה: העוסק במים אחרונים אם פטור ממצות עשה, דעוסק במצוה פטור מהמצוה

תשובה: לא.

ולכאורה כיון שמים אחרונים חובה, שפיר הוי עוסק במצוה, אל"ה דנימא דלא חשיב עוסק במצוה שעיקרה מניעה מסכנה, ומה"ט ס"ל למרן שאונן חייב במים אחרונים.

מים אחרונים בשמן ודבש

שאלה: צ"ע הא דנוטלין מים אחרונים בכל מיני משקים, והמשנ"ב כתב אפילו בשמן ודבש. וצ"ע הא שמן ודבש אין זה מנקה הזהומא אלא מוסיף ליכלוך ועדיף שלא יקח.

תשובה: גם שמן מנקה.

ועמש"כ לתרץ בספר גם אני אודך תשובות הגר"מ חליוה ח"י סימן ל"ה, ומה שכתבתי בספר גם אני אודך מתשובותי ח"א סוף סימן ג'.

גוי ליטול לזקן מים אחרונים

שאלה: אם גוי יכול ליטול מים אחרונים לזקן שאין יכול בעצמו

תשובה: לא חזי.

ובס' אוצר המים פי"ג ס"ח מדור המים סק"ז הביא בשם בעל השבט הלוי זצ"ל, שגוי אין מסלק הסט"א, עי"ש. ומש"כ בזה בשו"ת מנחת פרי ח"ב סי' י"ד אות ז', ובספר מנחת גדעון ח"ג פי"ד ס' כ"ב עמ' ע"ט עיי"ש והגר"א נבנצל כתב לי שאפשר לתת לגוי שיטול ליהודי מים אחרונים.

מים אחרונים בממחטות לחות

שאלה: אם אפשר ליטול מים אחרונים בממחטות לחות

תשובה: אין ראוי

וכן השיב מרן בקונטרס גם אני אודך תשובות ח"ג שאלה נ"ט, ועמש"כ בזה בספר גם אני אודך תשובות הגר"ח רוטר ח"א סימן ה'. ובספר גם אני אודך תשובות הגר"ב דדון ח"א סימן קנ"ו, וע"ע בשו"ת דברי בניהו חט"ז סימן י"ד, ובשו"ת שערי חיים ח"ב סימן ל"א, שו"ת יורו משפטיך ח"א סימן ג', ובשו"ת בירורי חיים ח"ד סימן ט"ז אות ד' בתשובות לבעל "גם אני אודך".

הרב טוביה הלוי שולצינגר

רב ואב"ד קרית אתא

ד' טבת תשע"ח

אם יש ענין לכל להתעסק בהסתלקות אדם גדול

פה פראג כשנפטר הגאון מהר"ר אפרים ז"ל ובאו תלמידיו מרנן ורבנן ורצו לטהרו דתלמידי חכמים ראויין יותר לטהרו תלמידיו ולהתעסק בו ושלחו להגאון מהור"ר ר' ישעי' ז"ל ר"מ ופסק מאחר שהקברנים מתעסקין כל השנה ומבטלים עסקיהם יתעסקון ג"כ עם הצדיק, רק אם ירצו הקברנים מרצונם הטוב לותר לאיזה אנשים חשובים בשביל כבוד הצדיק הרשות בידם ע"כ.

[וצ"ע מדברי הגמ' בסוטה, ועי' כתובות (קג.) בשעת פטירתו של רבי אמר לבני אני צריך, ופי' חפני שמען הם שמשוני בחיי הם ישמשוני לאחר מותי וכו' והיינו דאם רבי לא היה מצוה כן בחייו לא היו תלמידיו יכולין להתעסק בו.] ויקיים במהרה ובלע המות לנצח ולא יהיה שוד ושבר בגבולנו.

ע"ד נידון הג"ר גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א באנשים המתעסקים בטהרה ובקבורת מתים, ובעת שנסתלק ת"ח ואדם חשוב יש רבים הבאים לזכות במצוה.

הנה המג"א (סי' קנ"ג ס"ק מ"א) כתב דבמקומות שנוהגים שיש חבורות בני אדם ממונים לקבור המתים אין לאחרים להתעסק בזה עד שיתנו להם כפי מנהגם עיי"ש.

והנה בסוטה (יג:) "יאמרו הניחו לו כבודו בגדולים יותר מבקטנים".

וא"כ כשבאים אנשים חשובים ות"ח י"ל דאמנם יש לאנשי הגחש"א חזקה אך כבוד הנפטר שיתעסקו בו חשובים ונכבדים.

והנה בבאר היטב (או"ח סי' תקכ"ו ס"ק ד') וכתב ע"ז ראיתי בפנקס חבורא קדישא

בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו [מכות י.]

לא קאמר שמוליך אותו הקדוש ברוך הוא אלא מוליכין אותו, והוא ע"פ מה שכתבנו בכמה מקומות שכל מחשבה ודיבור ומעשה האדם הנה הוא בורא לו מלאך לפי ענינו אם לטוב אם לרע, וע"כ אמר בדרך שאדם רוצה לילך שהרשות בידי האדם ממנו ית' ב"ה שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים אבל כפי רצונו ודעתו של אדם מוליכין אותו אותן המלאכים הנבראים מאותו רצון ומחשבה אשר בו.

[מהרש"א]

הרב חיים שלום הלוי סגל

ר"מ בישיבת 'כנסת מרדכי' סאדיגורה

ומח"ס שו"ת בירורי חיים ו"ח ועוד

שאלין לזלזל בכהנים הנוהגים להיכנס למערת רשב"י עפ"י המסורת שבידיהם מזקניהם

כבוד ידידי הרה"ג רבי גמליאל רבינוביץ שליט"א

מח"ס גם אני אודך ג"ח ופרדס יוסף החדש ג"ח

אחר מבוא הברכה והשלום

ראשונים מסוד ה' ליראיו, וה' יאיר עינינו בתורתו' וכו' ע"כ, הרי לך דלא החליט לאיסורא.

ולפ"ז יש להבין מה שהביא בפתחי תשובה (יו"ד סימן שע"ב סק"ב) מדברי הבתי כהונה דמה שנהגו איזה כהנים להשתטח על קברי צדיקים אין להם על מה שיסמוכו, ולכן שלא כדין עושין הנוהגין כן' ע"כ. ובאמת בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ג סימן ס"ד) כתב, לדחות הכרעתו של הפתחי תשובה בדברי הבתי כהונה עיי"ש. וכן כתב בשו"ת פרי הארץ לרבי ישראל מאיר מזרחי זצ"ל (ח"ג יו"ד סימן ז') בזה"ל, ועין רואה למאור עינינו רב כהנא יצ"ו, צלל במים אדירים ואיזן וחיקר בחיפוש מחיפוש בחכמתו הרמתה, ולא מצא צד היתר בדבר לפום דינא. וסוף דבר הניח הדבר במנהג, ממה שלא ראה מי שקרא עליו ערער, וכתב דאולי נגלה להם מסוד ה' ליראייו. ע"כ.

אין להתיר להיכנס לקברי צדיקים מטעם דאיכא דס"ל דאינן מטמאים

(ב) **ומאידך** בספר דברי יחזקאל משינווא (ב) זצ"ל (עמ' קה מדפי הספר) כתב, ומצאתי את עצמי מחוייב בדבר להודיע ברבים, כי מה שיש איזה כהנים המקילים ללכת אל קברי צדיקים, הוא טעות בהחלט, ואין להם כלל על מי לסמוך להקל באיסורא

ע"ד שראה קובץ תורני שכתב לזלזל בכהנים הנוהגים מקדמת דנא, להיכנס למערת התנא האלוקי רבי שמעון בר יוחאי במירון זיע"א.

תשובה: (א) הנה פשיטא וברירא דמשפחות כהנים המיוחסות שנהגו להיכנס למערת התנא רשב"י, אינו בנין נערים דקאמרי בגמ' (מגילה לא, ב) דהוי סתירה. דכך יש להם במסורת מאבותיהם וזקניהם דבמערת הציון איכא פותח טפח, ואזי הטומאה אינה בוקעת ועולה .

ומכל מקום מצאנו בדברי הפוסקים שכתבו ע"ד הכהנים שנכנסו לשאר קברי צדיקי ישראל, על סמך שקברי צדיקים אינם מטמאין וכמ"ש בקצשו"ע (סימן ר"ב סי"ד) 'יש כהנים הדיוטים נוהגין ללכת על קברי צדיקים כאמרים שקברי צדיקים אינם מטמאין, וטעות הוא בידיהם, וצריכים למחות להם' ע"כ.

וראה בשו"ת בתי כהונה לרבי יצחק הכהן רפפורט זצ"ל (סימן כ"ג) בזה"ל, על מה סמכו הכהנים להשתטח על קברות הצדיקים [מלשונו זה חזינן, דכך היה מנהגם], ומ"מ בסוף דבריו כתב 'ורבים גדולים ועצומים ואנכי הרואה הלוך הלכו האישי"ם על קברי הצדיקים, על כן נאלמתי דומיה, ואינהו בקיאי וכך נגלה להם ולדורות

למיעל בקברות הצדיקים, שקבר אין לו טהרה עולמית. ע"כ.

ג) **וכן** העלה בשו"ת מהר"ם בן חביב הנדמ"ח (סימן קלא) שאף קברי הצדיקים מטמאים כדמוכח בגמ' (ב"ב נח, א – סוכה כה, ב – סנהדרין לט, א) דמכל הני מוכח שהצדיקים מטמאים במיתתם. ומה שהכהנים הולכים לקברות הצדיקים, אם סמכו על מה שאמרו במדרש (ילקוט משלי סימן ט') שאין טומאה בתלמידי חכמים, הדבר קשה, כיון שמדברי התלמוד בכמה דוכתי מוכח בהדיא דמטמאי, היאך סמכו על המדרש באיסור תורה נגד הגמרא [וכדאיתא בירושלמי (פאה פ"ב ה"ד) שאין למדין הלכה מן ההגדות. וכן כתב בספר האשכול (ח"ב עמ' מז) בשם רבינו האי גאון, שכלל הוא שאין סומכין על דברי אגדה וכו'. וכן כתב בשו"ת הרמ"ע מפאנו (סימן ל"ו ד"ה ועם זה). וע"ע בתשובות הגאונים – הרכבי (סימן שנג)].

ועוד, שכתב הרא"ש בתשובה (כלל ל') דאליהו לדחותו בדיחוי בעלמא עביד [והיינו הא דאמרינן [במדרש משלי הנ"ל] באלהיו שהיה מתעסק בקבורתו של רבי עקיבא. ובתוס' (ב"מ קיד, ב ד"ה מהו) הובא, דהקשו לו והלא כהן מר, והשיב שהצדיקים אינם מטמאים]. ועיקר הטעם שנטפל בקבורת רבי עקיבא, מפני שהיה מת מצוה שאין לו קוברים [שהיה מהרוגי מלכות והיו יראים לקברו] וכו'. ולפי"ז חלילה שיאמר כן לקושטא דמילתא, כי הלא דבר פשוט הוא זה שהצדיקים מטמאים וכו'. ע"כ.

וכן כתב בשו"ת זית רענן להגאון רבי משה יהודה לייב אב"ד קוטנא זצ"ל (ח"ב יו"ד סימן כו) לדחות האומרים שסומכים שאין טומאה בתלמידי חכמים, דזה אינו אלא בשעת קבורה, ומשום כבודו, אבל לאחר מכן אסור. והרי כהן מיטמא לקרובו, ואעפ"כ לא הותר אלא עד סתימת הגולל. וכן מה שסמכו

דאורייתא. ומה שאמר אליהו שאין טומאה בתלמידי חכמים, היינו רק ביום מיתתם לטפל בקבורתם, אבל ללכת למערה שכבר קבור בה הצדיק הוי איסורא דאורייתא כי הטומאה בוקעת ועולה. וגם מה שכתוב בזוהר (ח"א פר' וישלח) שקברי צדיקים אינם מטמאים, כבר כתב הרה"ג מהר"א אזולאי בספר זהרי חמה, דהאי מימרא משבשתא היא. ע"כ.

וכבר מצינו בשו"ת מהרי"ל (סימן קנ אות ו') שכתב בזה"ל, וקברי צדיקים מטמאים באהל כמ"ש התוס' (בבא מציעא קיד, ב), וכן מוכח בסוכה (כה, ב) גבי מישאל ואלצפן. וכהנים שנהגו ללכת על קברי הצדיקים, אולי נהגו כן מפני שמעוותיהם יש בהם פותח טפח, ומנהג אבותיהם בידיהם, ושכחו את הטעם. ומ"מ אין לסמוך אף על ארונות שיש בהן פותח טפח, לפי מה שכתבו התוס' (ברכות יט, ב) דבעינן שיהיה פתוח מצד אחד [להלן] (אות ז' ד"ה וכמו"כ) הרחבנו בזה. ע"כ.

וכן בשו"ת משפטי צדק להגאון מהר"ש גרמיזאן (סימן עו) נשאל, האם שרי לכהן להשתטח על קברות הצדיקים. והשיב, מה זו שאלה, ומהיכי תיתי שיהיה מותר, והלא גזירת הכתוב היא שהמת מטמא אפילו הוא צדיק גמור, כי מי לנו גדול בצדקות כיוסף צדיקא. ואמרו חז"ל דהא דכתיב (במדבר ט, ז) אנחנו טמאים לנפש אדם, אותם אנשים נושאי ארונו של יוסף היו. ובגמ' (סנהדרין לט, א) אמר ליה ההוא מינא לרבי אבהו, אלוקיכם כהן הוא שנאמר (שמות כה, ב) ויקחו לי תרומה, כי קבריה למשה במאי טביל, אמר ליה בנורא טביל, שנאמר (ישעיה סו, טו) כי הנה ה' באש יבוא. ולא אמר ליה צדיק כמשה אינו מיטמא, אלא ודאי דלא שניא וכו'. ע"כ. וכן כתב בשו"ת הלכות קטנות לרבי יעקב חאגיז זצ"ל (ח"א סימן קע"ז) דחלילה לזרעא דאהרן קדישא למישרי

הרה"צ מטשרנוביל זלה"ה אם מותר לכהנים לכנוס לאוהל. גם השמש המדליק את הנרות הוא כהן וכו'. ומסיק בנחרצות 'לכך כהן המטמא אין לו דין כהן, וישתקע הדבר ולא יהיה נעשה עוד'. ע"כ.

וכמו"כ בהסכמתו של בעל שבט הלוי זצ"ל לספרו של הגר"מ שפילמאן 'לציון נפש צבי' 'ולמעשה, אין ספק ששיטת הסוברים שכהנים אסורים להיטמא היא עיקרית יותר, כאשר מפורש ברש"י (ב"מ פה, ב) ועוד הרבה קדמונים'. ע"כ. וכ"ה בשו"ת דברי יציב (ח"ד סימן רל"א) בזה"ל, 'עכ"פ מי יהין ח"ו להקל כנגד המפרשים הראשונים והאחרונים וכל הפוסקים שכתבו כן להלכה פסוקה בלי חולק, באיסור דאורייתא החמור של טומאת כהנים, ובעונותינו הרבים שאין לנו כהנים בעבודתן ונשאר לנו לפליטה רק קדושת כהונה, עכ"פ לענין טומאת מת, מי יערוב בנפשו להקל ח"ו' ע"כ.

ובן העלה להילכתא בספר חזון עובדיה אבילות (ח"ב עמ' יב ס"ז), אסור לכהן ללכת אל מערת המכפלה, ואל קברי הצדיקים, בטענה שצדיקים אינם מטמאים, שהרי מפורש בהדיא בתלמוד (ב"ב נח, א – סוכה כה, ב) שטומאה נוהגת אף בצדיקים, וגזירת הכתוב היא. ולכן יש למחות ביד מי שרוצה להקל בזה, ולהודיעו כי הוא איסור חמור.

ושם (הערה ו') דבגמ' (ב"ב נח, א – הנ"ל) איתא שרבי בנאה היה מציין קברות אבותינו הקדושים, בכדי שיהיה ניכר מקום הטומאה. וכתב הרי"ף בתשובה (סימן שיג) ורבי בנאה דהוה עסיק בציון מערתא, כי היכי דליפרסם מקום טומאה לאבדולי כהני מינה. ע"כ. וכן בגמ' (ב"מ פה, ב) ריש לקיש הוה מציין מערתא דרבנן, כי מטא למערתא דרבי חיאי וכו'. ופירש רש"י מציין שלא יכשלו כהנים לעבור ולהאחיל עליהן, שלא תארע תקלה ע"י הצדיקים. ע"כ. ובגמ' (סוכה כה, ב – הנ"ל) אנחנו טמאים לנפש אדם, נושא

על הגמ' (ברכות יט, ב) מדלגים היינו על גבי ארונות, משום שרוב ארונות יש בהן פותח טפח, הרי אבותינו ואבות אבותינו מכמה דורות נהגו לקבור בלא ארון כלל, שעיקר המצוה לטמון המת בעפר. ועוד, שברוב השנים ודאי שכבר נרקב הארון וכלה, ונפל שם העפר על פני המת. ולכן נראה לי שיש איסור תורה לכהנים ללכת על קברי הצדיקים, ועל קבר רחל אמנו בלי שום צד היתר ע"כ.

ד) וכיוצא בזה בספר פאת השלחן (הלכות ארץ ישראל פ"ב סי"ח) כתב, דיש למחות ולמנוע מנהג איזה כהנים שהולכים אל קברי הצדיקים תנאים ואמוראים וגאונים, באמרם שאין קברי הצדיקים מטמאים, וטעות הוא בידם, כי מי לנו צדיקים גדולים יותר מאבותינו הקדושים ומבואר בגמ' (ב"ב נח, א) שמתמאים. ומי לנו גדול מיוסף הצדיק, דאמרו בגמ' (סוכה כה, ב) שמתמא. ומה שכתוב בזה"ל שהצדיקים אינם מטמאים, הוא גהגת תלמיד שכתב כן בגליון, והוכנס בתוך הזוהר ע"כ. וכן בספר בן יוחאי (מענה פח ד"ה ונודיעה) כתב, דדברי הזוהר בזה הם תוספת מאחד מן האחרונים, והוכיח כן. ע"כ.

ובן בספר חכמת אדם בסוף הקדמת שערי צדק כתב, ואשר נשמע שאיזה כהנים נכנסים למערת הצדיקים, באמרם קברי צדיקים אינם מטמאים, הוא מכשול גדול וטעות הוא בידם וכו'. וכל ב"ד מצווים להפריש כהנים אלו, שלא יזידון עוד ע"כ. וכן כתב בקצש"ע (סימן רב ס"ד – הנ"ל) כהנים הדיוטים נוהגים ללכת על קברי הצדיקים, באמרם שקברי צדיקים אינם מטמאים, וטעות הוא בידם, וצריך למחות בהם. ע"כ.

ובן בשו"ת טוב טעם ודעת להגאון רבי שלמה קלוגר זצ"ל (מהדו"ג ח"ב סימן רל"א) כתב, נשאלתי מקהילה אחת אשר שמה נקבר

שנהגו לפי מאי דכתיבנא'. ועכ"ז דמסקנתו לאיסורא, טורח למצוא סמך להיתר שנהגו בו רבים, והוא עפ"י מה שכתבו הראשונים ה"ה הרמב"ן החינוך ורבינו בחיי, כי הטומאה לא חלה על הצדיקים שנפשם מסתלקת בנשיקה. ויסוד דבריהם מהזוה"ק.

ולפ"ז מה שהובא במדרש רבה (פר' נח פל"ה) דאליהו זכור לטוב ורבי יהושע בן לוי ישבו ולמדו, והגיעו למימרא מרבי שמעון בר יוחאי ונתקשו בה, אמר אליהו הרי אדון של אותה הלכה קרוב, כלומר קברו קרוב, נכנס אליהו [שהוא כהן] – דהא פנחס בן אלעזר בן אהרן [הכהן] – זה אליהו] אל מערת רשב"י וכו', והשיב לרבי יהושע בן לוי 'אין טומאה בצדיקים' אינו דיחוי בעלמא, אלא מעיקר הדין, ודברי רבינו חיים כהן שהובא בתוס' (כתובות קג, ב ד"ה אותו) 'אילמלי הייתי כשנפטר ר"ת, הייתי מטמא לו' אינו דיחוי בעלמא, אלא מעיקר הדין, היינו מפני שאין טומאה בצדיקים.

והוסף (הסבא קדישא) בזה"ל, '...אשר לפי כל האמור, שפיר עבדו כל הגדולים שקדמונו שלא מיחו לבטל המנהג הזה, כיון שיש להם על מה שיסמוכו לפי דברי כל הראשונים הנ"ל דליכא איסורא כלל, וגם דלפי מה שנתבאר אינו נגד תלמודא דידן וכו', וגם שמפורש כן במדרש רבה שאמר אליהו ועשה מעשה רב, ואין צריך לדחוק דהוי דחויא. ולכן אף שיש חולקים, יש סמך שלא למחות שהמדרש רבה ופשט דברי הירושלמי מסייעתם. וכמו"כ הביא לדברי הראב"ד שבזמן הזה הכהנים טמאי מתים, ואם מטמאים עצמן אין בזה חיוב מלקות. ויש דיעות דאיסור שאינו חייב מלקות, אף שהוא איסור דאורייתא, לא אמרינן בזה ספק דאורייתא. וכיון שכן 'הוי סניף גדול להצטרף שלא למחות בכהנים ההולכים על קברות הצדיקים. אבל למי שבא לשאול רגיל אני לומר לו שב ואל תעשה עדיף'. ע"כ.

ארונו של יוסף היו, או מישאל ואלצפן שעסקו בהוצאתם של נדב ואביהוא חוץ למקדש, מוכח להדיא שהצדיקים מטמאים. ע"כ.

וראה עוד בקובץ מבועי הנחל (קובץ ל"ז טבת תשמ"א) הובא מכתבו של הגאון רבי יהודה זרחיה סגל זצ"ל רבה של קרית שלום בתל אביב, שהביא עדות מאביו הגאון רבי שפטיה זצ"ל על הנהגתו של הגאון רבי מאיר שמחה הכהן מדוינסק בעל האור שמח זצ"ל 'היה מספר לי שרב רבן של ישראל בעל האור שמח ...היה עולה על קברי צדיקים ומחכה על יד השער בחוץ, ועורך שם כל הנצרך, וכידוע בין לומדי הקבלה משתטחים במרחק' ע"כ.

די לכהנים שיעמדו מרחוק ולהסתכל על מקום גניזת הצדיקים

(ה) **וראה** באלף המגן (סימן תקפ"א ס"ק קיא) ע"ד כהנים שאין יכולים לילך על קברי הצדיקים, 'די להם שיעמדו מרחוק ולהסתכל משם על מקום גניזת הצדיקים', ונשען בזכותם וכו', אזי בודאי זוכה להמשיך עליו בשלימות כל התיקונים שנמשכין ע"י קדושת קברי הצדיקים, כמו אלו שזוכין להתפלל בהשתטחות על הקבר ממש. וכן היו נוהגין הכהנים שהיו מתלמידי רבי ישראל בעל שם טוב זיע"א. עיי"ש.

לימוד זכות על הנוהגים לחקל

(ו) **ברם** מצינו בדברי הפוסקים שטרחו למצוא לימוד זכות בזה, ה"ה בשו"ת הסבא קדישא לרבי שלמה אליעזר אלפאנדרי זצ"ל (ח"א סימן כ"ג) שכתב בזה"ל, האמנם נראה דכיון דמנהג זה הוא מזמן קדמון, מכמה דורות שנהגו כן להשתטח ספרדים והאשכנזים ולא מיחו בהם, לכן מן הראוי לתור ולחפש כדי ללמד זכות ולמצוא סמך דלא עבדי איסורא. ומ"מ מסיק 'ובכן נראה דאין שום סמך למנהג

(פ"ב סל"א), קבלה מקובלת מגדולי ארץ ישראל שהכהנים נכנסים לציון הרשב"י, משום שהרה"ק ר"א גלאנטי בנה הבנין על קברי התנאים והשאר פותח טפח, כמו שמקובל מהרה"ק רבי שמואל העליר אבד"ק צפת. וכן מקובל אצל הכהנים הצדיקים לבית ספינקא שקבלו מזקנם מברעזדאוויץ זצ"ל, וכן נוהגים כהיום רבים מזרע אהרן שלמים ויראים, ליכנס לשם. וקבלה זו מפורסמת אצל הרבה מזקני ירושלים ע"כ.

וכמו"כ בספר הנפלא אדמת קודש להגאון רבי מרדכי גרוס שליט"א [שקיבלתי מהמחבר שליט"א] (עמ' תרפ) הובא מאמר שנתפרסם בקובץ אורייתא (קובץ י"ט) מהגאון רבי מרדכי שפילמאן מח"ס ציון לנפש צבי, ובו כתב דבמירון היה הגאון הצדיק המפורסם מו"ה שלמה זלמן עהרנרייך זצ"ל הי"ד משימלוי, והיה עמו נכדו בן בתו הרב הגאון מו"ה יהושע כץ זצ"ל אב"ד סאמבאטהעלי, ואמר לו זקנו הגאון הנ"ל שיכנס לקודש פנימה, ונכנס.

וכמו"כ הביא שם משמו של האדמו"ר רבי נחמן כהנא מספינקא זצ"ל [מח"ס שו"ת דעת כהן] שאמר, דלציון הרשב"י במירון מותר לכהנים להיכנס לכל הדיעות, מחמת שהבנין בנוי באופן שהטומאה אינה בוקעת לתוך הבנינים שע"ג הקברים, והוא עצמו שהיה כהן מיוחס מנכדי הגאון בעל קונטרס הספיקות זצ"ל, נכנס על סמך היתר זה. וכשבירר (ציון לנפש צבי) בקרב בני משפחתו של האדמו"ר מספינקא, מצא לכך שני נוסחאות, א] כאשר הבנין נבנה עשו פותח טפח בקבר. ועפ"י דעת התוס' (ברכות יט, ב) בכדי שחלל טפח יחצוץ בפני הטומאה, אזי צריך להיות פתוח מן הצד. והיינו דכאשר הקבר סתום לגמרי, ויש חלל טפח זה יותר גרוע מאשר אין רווח כלל, ולכן בעינן אף לפתח מן הצד בכדי שלא ייחשב קבר סתום שאינו חוצץ בפני הטומאה.

וכשהגיע בעל המנחת אלעזר ממונקאטש זצ"ל לביקור בארץ הקודש, ופגש את הסבא קדישא פרק זמן קצר לפני פטירתו כידוע, וכדהובא בספר מסעות ירושלים - בו מתואר המסע שלו עם קבוצה מתלמידיו לארץ ישראל בחודש אייר ה'תר"ץ (מאמר היום השני), הוא העלה בפניו את השאלה 'ירשני רבינו לשאול דבר לשמוע דעתו, דעת תורה להלכה ולמעשה מענין הליכת כהנים על קבר רחל אמנו, כי יישנו אחד מבני החבורה שבא איתנו לארץ הקודש וכהן הוא העומד כאן לפנינו, שרבים וכן שלימים נוהגים היתר בזה'.

והשיבו: יש לי ע"ז תשובה ארוכה ללמד זכות על הכהנים שנוהגים היתר עוד מאבותיהם תלמידי חכמים ויראי אלוקים לילך על קברות אבות ואמהות, ושאר קברי צדיקים. אבל להורות למעשה היתר לכתחילה אינני מתיר לשואלי ע"כ. הרי לן דס"ל להסבא קדישא, דאין להתיר להכהנים לילך על קברי צדיקים. ומאידך, הנוהגים לילך יש על מה שיסמוכו.

וע"ז הדרך בקובץ מוריה (קובץ שמ"ט עמ' קיח) הביא ממכתבו של הגאון רבי בנימין מנדלזון זצ"ל רבה של קוממיות, אל הגר"ש רוזנטל מרבני צפת ת"ו, ראה בתשובות אבני נזר (חיו"ד ח"ב) שהאריך בכמה תשובות ומחדש שם דברים נפלאים. ושמעתי שבעל תורת חסד ה"ה הגאון מלובלין זצ"ל, לא רצה להתיר, ומעוד גדולים שמעתי כן. אבל העולם נוהגים היתר ולא מוחים, ויכול להיות שמפחדים מכבודם של הצדיקים למחות לבקר קבריהם זיע"א. ע"כ.

קבר הרשב"י

ז) **והנה** ציון הרשב"י במירון שאני, כמו שהביא בספר ברכה משולשת

האלוקי רבי שמעון בר יוחאי במירון זיע"א, דכן אית להו במסורת מאבותיהם וזקניהם.

***

ועיין רש"י (סוכה ד, א ד"ה הכי גרסינן), ובשו"ת בירורי חיים (ח"ו עמ' קסו ד"ה והשיבו) בזה.

הנה בעל בתי כהונה היה רב אב"ד באיזמיר כארבעים שנה, ובערוב ימיו חזר לירושלים עיה"ק, בה שימש כרב ראשי עד לפטירתו בשנת תקט"ו. שו"ת זה הודפס בשנת תצ"ח.

מחכמי ורבני ירושלים, בן דורו של הבתי כהונה. שהיה הרב הראשי בירושלים משנת תי"ח לערך עד לפטירתו בשנת תל"ד.

[א] **בספר** אדמת קודש (עמ' תרפו) כתב, להלכה אין נפק"מ בין קבר רחל לשאר קברי צדיקי ישראל, ומ"מ יש הבדל מהותי, דאילו קבר רחל הוא קודם מתן תורה, ונחלקו הראשונים האם קבר שקודם מתן תורה מטמא באוהל. משא"כ שאר קברי הצדיקים הוי קבר ישראל המטמא מעיקר הדין. עיי"ש באורך.

[ב] **עוד** נימוק להיתירא, כתב בשו"ת ביכורי יעקב לרבי יעקב חי זריהן זצ"ל רבה של טבריה (סימן כ'), מעשה שהיה כשהייתי בעיה"ק ירושלים ת"ו, והלכתי למצבת רחל אמנו בלוויית כמה רבנים לעשות תקון כרת שם, ובכלל היו שם כהנים, ושם שאלתי את פי מעלת הרב החסיד כמוהר"ר שאול הכהן דוויק הי"ו על מה סומכים הכהנים ליכנס למעון הק' של הצדיקים, והשיב שהוא היה נזהר בזה דוקא, ושוב נודע לו שפתח המערה פתוחה לחוץ, ומאותו זמן הוא ואילך הוא נכנס.

בתשובתו חותר למצוא צד היתר להנהגתו של כמוהר"ר שאול הכהן דוויק,

והמסורת השניה, שבנין הציון נבנה על גבי כיפין כדמצינו מקורו במתני' (פרה פ"ג מ"ב), והובא בגמ' סוכה (כא, א), דהיו חצירות בירושלים בנויות ע"ג הסלע ותחתיהן חלול, מפני קבר התהום. ע"כ.

ובן מצינו בספר טעמי המנהגים (עמ' ננט) שהביא שהמקובל האלוקי רבי חיים שאול הכהן דוויק זצ"ל נכנס לציון הרשב"י, וזה היה בעת שאמרו לו שמושל העיר מציק מאוד ליהודים, והיו שם חמשה ימים, ועשו הקפות סביב ציון של התנא רבי אלעזר עם ד' מינים של שנה שעברה ונתבשרו שמת. ע"כ.

ובן הובא בשו"ת מנחת יצחק (חי"א סימן קכט אות א') שמעתי מאת הגה"צ האדמו"ר רבי נחמן כהנא מספינקא זצ"ל ששמע מחותנו זקינו מברעזדאוויץ זצ"ל שהיה חתן הגה"צ מוהר"ם מזידיטשוב זצ"ל שקיבל, דהקבר דרשב"י נבנה באופן שהכהנים יוכלו להיכנס שם. ואמר לי שכן שמע בארה"ק שמקובל כן. ע"כ.

ובן ראיתי את משפ' כהן – זלטיפוליא לדורותיהם שמקור מחצבתם מנקיי הדעת בירושלים, ולמעלה בקודש הרב החסיד רבי לייב כהן זצ"ל מהיראים והשלמים של עיר המקובלים ה"ה צפת ת"ו, שנהגו להיכנס להתפלל במערת הציון דרשב"י עפ"י המסורת שבידם. וכמו"כ מעכ"ת סיפר על זקנו הגאון הגדול רבי לוי הכהן רבינוביץ זצ"ל שהיה מגדולי וצדיקי ירושלים - מח"ס מעדני השלחן ושו"ת מעדני מלכים ושא"ס, שכתב תשובה (כת"י) להיתירא, וכך נהג בעצמו להיכנס. ואין לך מעשה רב גדול מזה, דכידוע היה ירא שמים מרבים, דהיה נזהר עד למאוד מכל נדנוד קל של עבירה, על אחת כמה וכמה בדברים של דאורייתא.

העולה מן הדברים: הס מלזלזל בכהנים הנוהגים מקדמת דנא, להיכנס למערת התנא

ולהנצל מדין שמים, ולהתיר להם לכהנים כניסתם לשם בלי שום פקפוק ונדנוד מחשש עבירה, עשו חלל גדול בתוך הכיפה שעל הקבר כדין וכהלכה, וע"ג הכיפה של החלל ההוא בנו להם המצבה הגבוהה הזאת העולה עד החלונות. ומאז ואילך כל הרבנים והחסידים שהם כהנים ומדקדקים על עצמן בכל מין חומרא יתירה, נכנסים לשם בלי שום פקפוק ובאין אומר ובאין דברים. ומזה תדע, כי כל תקנות הראשונים כמלאכים כולם היו נעשים עפ"י הדין וההלכה וכו' ע"כ.

ומו"נ מתחבט בעל ציץ אליעזר, מחד גיסא היאך נעלמה ידיעה מציאותית חשובה ונחוצה כזאת, נעלמה מעיני העדה גם מהדור הקודם שדנו בדבר, ורובם אסרו הכניסה לקבר רחל. ומאידך גיסא, הא מעידים לפנינו באופן ברור שהכל סודר מראש שהכהנים יוכלו להיכנס.

ולמעשה, בחלק ט"ז כתב הציץ אליעזר במענה לרב שהתיר כניסת כהנים לקבר רחל, דלהלכה נשאר הפסק שנתקבל ע"י הגר"ש סלנט ובעל הזית רענן לאסור כניסת כהנים לקבר רחל. וע"ד מה שהעיד רבי יצחק אלפייא 'אולי סברו שלא מספיק מה שתיקנו'. ע"כ.

[ה] **וראה** עוד בקונטרס פתחי טהרה (עמ' כו) שהביא עדות להוראתו של בעל האמרי אמת מגור זצ"ל, ע"ד כניסת הכהנים לקבר רחל. סיפר הרב בונים הכהן לוי, שכאשר היה זקנו הרב מבענדין זצ"ל בארץ ישראל ביחד עם בעל האמרי אמת מגור, נסעו יחד לקבר רחל, ואתם היה גם המשמש של האמרי אמת שהיה כהן, ודברו שם ביניהם בקול בענין האם קברי צדיקים מטמאין, ושאל האמרי אמת על מה מדברים, ואמרו לו שמדברים האם מותר לכהנים להיכנס לקבר רחל, ו'אמר להם איך עולה על דעתכם, ודאי שאסור'. ע"כ.

וכמו שכתב – ובשובי לעיר הק' טבריא חשקה נפשי להתחקות על דנא פתגם מה אדניו הוטבעו, בתחילה נטה להקל מצד הטעם של קבר שלפני מתן תורה, אך דחה את הדברים כמו שכתב הגאון רבי שמואל סלנט דאיכא ספק ספיקא להחמיר, חדא דאיכא ספיקא דאורייתא להילכתא האם קברי עכו"ם מטמאין באהל. ואף אי נימא דאין מטמאין, אפשר דכל האבות והאמהות הם בכלל 'אדם' ומטמאין באהל. ועפ"י מסיק דנהג כהלכה הרב דויק שלא היה נכנס תחילה. וכן מסיק להילכתא לאסור את הכניסה אף לקבר רחל וקבר הרשב"י.

[ג] **ע"ד** מה שאמר הרב שאול הכהן דויק זצ"ל שפתח המערה בקבר רחל פתוחה לחוץ, כבר העיר בספר לציון נפש צבי, דאינו מובן, דהרי אין אנו רואים שום פתיחה כעת לחוץ, ואפילו אם היה כן בזמן הקדום, מ"מ בזמן האחרון בטל כל זה מחמת אורך הימים, ואין אנו רואים שום מערה, ורק קבר ועליו מצבה. ע"כ.

[ד] **והנה** בשו"ת ציץ אליעזר (ח"י סימן א') כתב לאסור את כניסת הכהנים לקבר, עפ"י הגר"ש סלנט ובעל שו"ת זית רענן. ובספר ציץ אליעזר (חט"ו סימן ס"ח) הביא עוד בזה, לפני זמן קצר הזדמן לי לרכוש ספר יקר בשם 'אהבת השם' להגאון הנודע מוהר"ר יצחק אלפיה זצ"ל [שהודפס מכי"ק בשנת תשל"ב].

ונדהמתי לקרוא (עמ' קכח הגה פ"ז) שכתב בזה"ל, והנני רושם לך מה שהעיד לי רבי רפאל ישראל שירזלי, כי בימי אביו הרב רבי יצחק והרב רבי יו"ט ישראל... כשבנו כותלי בית קבורת רחל אמנו והמצבה הגדולה וחזקום ותקנום היטב, חששו להם אלו הרבנים הנזכרים משום כניסת הכהנים לשם, ואם קברי הצדיקים מטמאים אם לאו, ושנויה היא במחלוקתם של ראשונים כמלאכים. ולצאת ידי חובת כל הדעות

וראה בקונטרס תורת כהנים להגאון רבי יצחק אייזיק כהנא שליט"א, שכתב לדחות הני ב' היתירים. ומסיק לאסור את הכניסה לציון. ומאידך כנגדו יצא חיבור 'פתחי טהרה' לרבי משולם פייש הלוי רוטנברג, שהוא הערות והשגות על ספר תורת כהנים.

ובמו"כ בספר חזקת טהרה להגאון רבי יוסף קדיש ברנדסדורפר שליט"א כתב להגן על המנהג. ומאידך בספר טהרת כהנים כהלכתה, יצא להגן על ספר תורת כהנים הנ"ל, ודלא כהמתירים.

א [אולם ראה בספר טעמי המנהגים (עמ' רס) שהאדמו"ר בעל ויואל משה מסאטמר זצ"ל, אין דעתו נוחה מביאת הכהנים במירון. עיי"ש. וכן מסיק הגאון רבי מרדכי גרוס שליט"א בקובץ ובשנה הרביעית (ח"א עמ' כב אות ד') 'כהנים אסורים להיכנס לתוך הבנין בו נמצא ציונו דהרשב"י. וגם לקטן אסור'. דכן הוא הכרעת הפוסקים שאף קברי התנאים הק' מטמאים באוהל. ע"כ. וכיוצא בזה בספרו אדמת קודש (עמ' תרפה) הביא, 'וכן שמעתי כמה פעמים מפי מו"ר מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, לאסור את כניסת הכהנים לציון הרשב"י במירון'. [ועיין להלן עוד בדעת הגרי"ש זצ"ל בזה].

ובמו"כ הביא שם מקובץ אורייתא הנ"ל עדות מהגר"מ שפילמאן, דברי רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל שהורה כי להלכה אין כל היתר בכך. וז"ל 'ולמודעי אני צריך, שהלכתי במוצאי שמחת תורה תש"נ ביחד עם ידידי היקר הרה"ג החסיד המפורסם שמו נודע בשערים ה"ה מו"ה שלמה אליעזר מרגליות מיקירי ונקיי הדעת בירושלים עיה"ק תובב"א לבקר את הרב הגאון הגדול המפורסם מו"ה רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל, וסיפרתי לו מהמאורע עם הכהנים במירון שנכנסים לבנין שע"ג קברות רשב"י ורבי אלעזר [בנו], ואמר לנו שנפרסם בשמו שאיסור גמור הוא ליכנס

וע"ע בספר ישמח משה עה"ת (פר' שמיני ד"ה ותצא דף י', ב) שכתב, דבאמת צדיקים אין להם טומאה, אך לא ניתנו לנו להתנהג בדין זה. ע"כ.

להגאון רבי מנחם מענדל פקשר שליט"א.

בימי עלומי זכיתי להתפלל עמו בבית מדרשו ברח' רבי יהושע בב"ב, וזאת ע"י שזקני הרב החסיד רבי אליהו טפר זצ"ל נהג להתפלל אצלו ביומי דפגרא, ולקח אותי עמו.

וכידוע שהיה גברא רבה עד למאור, כדהובא בספרו שו"ת דעת כהן [היו"ל לאחר פטירתו] (סימן ע"ג) מכתבו של בעל הקהלות יעקב זצ"ל אליו עם תוארים מופלגים... 'נודעתי שכבוד קדושתו פאר מעלתו מגדולי ההוראה ומצדיקי הדור' וכו'. ומבקש ממנו שיעתיר בעדו ומצורף קויטל עם פדיון נפש בזה"ל - 'לוטה פה עשרים לירות ישראליות לכ"ק נא להתפלל בעדי יעקב ישראל בן ברכה. שאזכה לעבוד את השי"ת באמת ובתמים מתוך הרחבה ובלא בלבולים וטרדות'. עיי"ש.

וראה בשו"ת אמרי יושר (ח"א סימן ל"ד) בתשובה לק"ט שטרטקוב, שביקשו את חוות דעתו אודות התיקון שרצו לעשות במבנה הציון של האדמו"ר הזקן רבי דוד משה פרידמן מטשטרטקוב זיע"א, בכדי שגם הכהנים יוכלו לבוא ולהשתטח על הציון. והנה לאחר שהגאון רבי מאיר אריק זצ"ל הציע את הדרך הרצויה לבנות את הבנין שע"ג הקבר, כתב 'והוא נכון, כי באופן זה ודאי יצא מחשש דאורייתא. ובתוס' הרא"ש (ברכות יט) מבואר, דארונות שהיו מדלגין עליהם מלמעלה היו באופן זה שהיה חלל טפח בין הארון לכרך שעליו, והכוך היה פתוח מן הצד, ואין בזה משום קבר סתום, ולא משום גולל ודופק' וכו' ע"כ.

ואחר שנתפרסם דבריו אלו, עלה הרה"ג רבי בן ציון קוק שליט"א אל רבו הגאון רבי יוסף שלום אלישיב זצ"ל ושאל, האם מכיון דהשתא פתחי המערות סגורות נימא דנפל בבירא כל ההכשר, או נימא הואיל ואכתי פתח הכוך שהוא הקבר פתוח למערה, לא איכפת לן מה שפתח המערה עצמה סתומה.

והשיב: בתקיפות ובפשיטות ובבהירות באופן דאינו משתמע לשתי צדדים, שאין סתימת פתח המערה גורע כלום מן הטהרה שלמעלה, ואפילו המערה סתומה, מ"מ כיון שהכוך פתוח למערה דין קבר פתוח עליו וטהור מלמעלה.

והביא עוד מכתב מנכד הגרי"ש זצ"ל - הרה"ג ר' משה ישראלזון שליט"א, שכיוצא בזה השיב לו זקנו לאחר כמה שנים, כמו שהשיב להגר"צ קוק הנ"ל, וז"ל הנני למסור להדר"ג נ"י את אשר זכיתי לשמוע מפ"ק אא"ז מרן הגרי"ש אלישיב (שליט"א) [זצ"ל] ביום ה' פר' תצוה ו' אדר ראשון תשע"א, וזה אשר שאלתי אותו: קבר שיש בו פתח למערה 10 (ריקה) הסמוכה לה, והמערה היא סתומה לגמרי מחלל העולם, האם הקבר נחשב קבר סתום מכיון שאינו פתוח לאויר העולם, והשיבני: ודאי

אין הקבר נחשב קבר סתום, כיון שהוא פתוח למקום אחר, ואין צריך שיהיה פתוח לאויר העולם ע"כ.

ג] **עוד** הובא שם, דלאחר פרק זמן קצר, סיפר הגר"צ קוק שליט"א דהגיע שאלה אל הגרי"ש זצ"ל בכביש מס' אחד בירושלים מה לעשות בכדי להינצל מטומאה, והורה לעשות אהל חוצץ עם חלל טפח, ולהשאיר פתוח מן הצד. ואזי שאל על אתר הגר"צ שליט"א את מרן הגרי"ש זצ"ל בשעת מעשה, הלא לימדנו רבינו כסברת הרלב"ח שאין צריך להשאיר שום פתח. השיב הגרי"ש: לא הבנתי את השאלה, נכון,

לכהנים לשם כמו על שאר קברי צדיקים' ע"כ.

ובן העלה הגר"ש זצ"ל בהסכמתו לספרו של הגר"מ שפילמאן 'לציון נפש צבי' הנ"ל, 'אף שכולנו טמאי מתים, וגם אין לנו בזמנינו אפילו כהני חזקה ברורים לגמרי, מ"מ אין להקל כלל בקדושת הכהונה לא בדאורייתא ולא בדברבנן, ולכן הכהנים הבאים להשתטח על קברי הצדיקים יזהרו מלהקל באיסורי כהונה' ע"כ.

ב] **אולם** בספר חזקת טהרה (סימן קמ"ד) להגאון רבי יוסף קדיש ברנדסדורפר שליט"א - הנ"ל כתב, דלכו"ע אין במערת רשב"י טומאה דאורייתא, כיון דעפ"י הש"ס והראשונים חזקת המערות טהורה מלמעלה, כיון דהיה קפידא ומנהג לעשותן באופן שלא תהיה טומאה בוקעת מלמעלה מעל גג המערה, והיינו דאפילו לדעת הראשונים שפירשו דסיבת הטהרה במערות מפני שהכוכין היו פתוחין לצד המערה [כדהובא לעיל דכך ס"ל להתוס' (ברכות יט, ב)], מ"מ גם אם במשך הזמן נסתם צידי פתח המערה, עכ"ז עדיין חזקת הכוכין פתוחין למערה, וליכא טומאה למערה, ותו לא איכפת לן מה שהמערה עצמה סגורה.

ובן כתב הרלב"ח להדיא, וז"ד אהל סתום המקיף את הקבר, חוצץ בפני הטומאה, אפילו אין מקום לטומאה לצאת כלל, דהאהל השני אין לו דין קבר, ואעפ"י שיש בו התפשטות הטומאה אינו קבר. ומה דהצריכו הרבה ראשונים בקבר סתום שיהיה פתוח, דוקא בקבר, משא"כ באהל שיש בו התפשטות טומאה ואינו בתורת קבר, מפני שחסר לו תנאים של קבר חוצץ. ועפ"י יוצא דהמערה הסתומה אין לה דין קבר, כיון שאין בה גוף הטומאה, אלא התפשטות הטומאה, והכוך עצמו הלא פתוח חוץ למקומו לאויר המערה, ואזי אין דינו כקבר סתום המטמא.

ראיות על אחד מאלו הפירושים והדומה להן כגון מה שאמרו במאמר הכתוב פרי עץ הדר, ואמרו (סוכה לה, א) עץ שטעם עצו ופריו שוה, ואמר אחר פרי הדר באילנות משנה לשנה, ואמר אחר פרי הדר על כל מים וכו', אבל ראינו בלא ספק מיהושע עד עתה שהאתרוג היו לוקחים עם הלולב בכל שנה, ואין בו מחלוקת עכ"ל, הרי לן שהמסורת מה שהיו נוהגים מקדמת דנא היא היא הקובעת והמכריעה.

מנהגי בית אבא כפי המסורת הם הם שפועלים בנפשות הילדים הרכים

ב מנהגי בית אבא כפי המסורת הם הם שפועלים בנפשות הילדים הרכים, ושמעתי מהגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א, הנה פעמים שאני יושב בבית מו"ח הגרי"ש אלישיב (שליט"א) [זצ"ל], ואני רואה שמורי חמי מתעסק לדקדק בכל המנהגים ולקיימן כדבעי, וחושב אני לעצמי – הרב אלישיב – כלך אצל נגעים ואהלות, אולם רואים אנו מהכא דאדרבה משתדל ומתאמץ לקיים כל מנהג ומנהג, מאחר דהמנהגים מבית אבא כפי המסורת המסורה לנו מדור דור, הם הם שפועלים בנפשות הילדים הרכים. עכ"ד.

וכבר כתב בשו"ת דברי חיים – צאנו (ח"ב סימן י"ח) בזה"ל, וח"ו אם נשנה איזה דבר ממנהגי אבותינו יהרס ח"ו כל הדת עיי"ש, וברש"י (שיר השירים א, ח) על הפסוק צאי לך בעקבי הצאן ורעי את גדיותיך על משכנות הרועים בפסיעות דרך שהלכו הצאן וכו' התבונני בדרכי אבותיך הראשונים שקיבלו תורתך [שבכתב ושבע"פ] ושמרו משמרת ומצותי ולכי בדרכיהם. עכ"ל.

אין צריך להשאיר פתוח כלל, ודי באהל חוצץ סתום.

עוד הובא בקונטרס מרי"ח נרחח להגרי"ח מ"א אביחצירא שליט"א (גליון ש"צ עמ' ד'), דח"א עלה לבית הגרי"ש זצ"ל ואמר לו דהלא רבי בן ציון קוק הנ"ל הוא כהן, וכבר חושב להיכנס לציון הרשב"י במירון, ויש לעצור בידו, דהרואים לא יודעים שההיתר כאן משום דהמערה חוצץ, ויחשבו שההיתר משום דקברי צדיקים אין מטמאין, ויבואו להתיר גם במקום אחר. השיבו הגרי"ש: אין גוזרים גזירות, מה שהוא צודק צודק.

ואמרתי לרבי בן ציון קוק שישאל את הגרי"ש זצ"ל, דאולי איכא למיחש שבמשך הזמן כבר נפל החלל שבציון הרשב"י, והגם דרואים בעינים הרבה מערות קבורה שעומדים על תילם ולא נפלו כגון מערת בית הלל וכו', השיבו: למה שנחוש אצל ר' שמעון שנהרס, א"כ מותר. ע"כ.

א וברר הארכנו בספר בירורי חיים (ח"ד עמ' תעו אות כד) שהמסורת עיקר טפי מהמקרא, וכמו שכתב הרמב"ם בהקדמה לסדר זרעים בזה"ל, שהפירושים המקובלים מפי משה וכו' אין מחלוקת בהם בשום פנים, שהרי מאז ועד עתה לא מצאנו מחלוקת נפלה בזמן מן הזמנים מימות משה ועד רב אשי בין החכמים, כדי שיאמר אחד המוציא עין חבירו יוציאו את עינו שנאמר עין בעין, ויאמר השני אינו אלא כופר בלבד שחייב לתת. ולא מצאנו ג"כ מחלוקת במה שאמר הכתוב (ויקרא כג, מ) פרי עץ הדר, כדי שיאמר אחד שהוא אתרוג, ויאמר אחר שהוא חבושים או רמונים או זולתו וכו'.

וכשתראה אותם בתלמוד מעינים וחולקים זה על זה במערכת העיון, ומביאין

הרב דוד בלום

רמות אונגוואר ירושלים

בענין קישוט התינוק בפדיון הבן

שכתב שלפ"ז אפשר לומר שהמלביש לקטן נמי עובר ודמי ללאו דהקפה דאמרינן בנוזר נז המקיף את הקטן חייב דאע"ג דניקף לאו בר חיובא הוא מ"מ מקיף חייב (ועי' מנחת חינוך מצוה תקנא סק"ה שנסתפק בדין זה אם המלביש לקטן שאין בו דעת אם לוקה המלביש). ועי' שו"ת ערוגת הבושם חיו"ד סי' קלח אות ו' שחקר אם אמרינן כן גם היכא שמלביש את חברו שמלת אשה והמתלבש היה שוגג אם לוקה המלביש וכתב שמסתברא ה"ה נמי לאו זה של שמלת אשה שהמלביש לוקה.

עכ"פ משמע שלערוגת הבושם אסור להלביש חברו שמלת אשה ומכיון שהעונג יו"ט ס"ל שאסור להלביש לקטן בגד שעטנז א"כ י"ל שאסור להלביש לקטן שמלת אשה וכ"כ בשו"ת מנחת יצחק ח"ב סי' קח סק"ב דלא מיבעיא אם הגיע לשנים ששייך בה מצות חינוך דבוראי חייב לחנך בזה כמו בכל המצות וגו' אלא אף בעוד לא הגיע לחינוך מ"מ אסור לספות לו בידים כמבואר בשו"ע ופוסקים באו"ח סי' שמג עכ"ל ועיי"ש סי' שמג ס"א שאסור להאכיל קטן איסור בידים וכתב מ"ב סק"ד שזה אסור לכל אדם אפילו אינו אביו אפילו אם התינוק אינו בר הבנה כלל ע"כ ולפ"ז יש מקור לא להלביש התינוק תכשיטי אשה בפדיון הבן.

ועי' דינים והנהגות מחזו"א להגר"מ גריינימן שליט"א עמ' קז שאחד ממקורביו של החזו"א נכנס לביתו בפורים עם בתו כבת 4-5 כשהיא לבושה במכנסיים והקפיד בדבר ואמר "וכי זה חינוך" עכ"ד.

שאלה: כתב בדרך החיים לבעל הנתיבות בדיני פדיון הבן שהאב מביא את הבן מקושט בקישוטים נאים ע"כ ונוהגות הנשים להלביש את התינוק עם קישוטים. למה אין בזה לא תאכילום באיסור לא ילבש שהרי מלבישים את הזכר בתכשיטי נשים?

תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: כבר הערתי על זה כמה פעמים, ואולי ס"ל כיון שהדרך כך אין זה לבישה.

שאלה: שמעתי מיישבים את המנהג משום שאין מלבישין את התכשיטים על הקטן ממש (כגון מעל ראשו וצוארו) רק מניחים אותם על הקטן ובהכי שרי דלא הוי דרך לבישה אלא דרך הנחה ורציתי לשאול אם יש לסמוך על זה אם מקפידים רק להניח על התינוק?

תשובת הגר"ח ק: הרבה מלבישין ממש.

שאלה: לכאור' י"ל שיש היתר ע"פ נזיר כט. שלא ילבש איש שמלת אשה וישב בין הנשים וגו' וכאן בתינוק בן חדש שלא שייך שלובש כדי לשבת בין הנשים ולנאף ממילא לא שייך איסור לא ילבש?

תשובת הגר"ח ק: לא דרשי' טעמא דקרא.

הערות וביאורים: עי' רמב"ם הל' כלאים פ"י הל"א וז"ל המלביש את חברו כלאים אם היה הלוש מזיד הלוש לוקה והמלביש עובר משום ולפני עור לא תתן מכשול ואם לא ידע הלוש שהבגד כלאים והמלביש מזיד המלביש לוקה והלוש פטור עכ"ל. ועי' שו"ת עונג יו"ט סי' צו ד"ה והנה

והנה עי' שו"ת אגרות משה אהע"ז ח"ד סי' סב סק"ד שדן מאימתי יש לחנך התינוקות לאיסור לא ילבש וכתב שרק מזמן שמתחילות הנשים להלביש בקפידא לתינוק בגדים אחרים ולתינוקת בגדים אחרים אולי שייך ממילא להתחשב גם מנהגא לצניעות עיי"ש אמנם לכאור' גם לפ"ז לא ברור מה ההיתר להלביש תכשיטים לתינוק בפדיון הבן כי אין הדרך בעלמא להלביש לזכרים כלל תכשיטים כאלה א"כ מוכח שזה מיוחד לנקיבות.

פנימיות ארץ ישראל

ויעבר אברם בארץ, פירש רש"י נכנס לתוכה.

כי כן הוא באמת נכנס לפנימותה. והנה כתיב אחר כך וירד אברם מצרימה וגו', ואחר כך כתיב ויעל אברם כו', כתיב (קהלת ב, יג) כיתרון האור מן החשך, כי לא נודע היתרונות של אור אלא מכח חושך, כי אם לא היה חושך לא היה האור ניכר, על כן ירד אברם למצרים, כי מצרים היתה מרכבת המשנה, כמו שרמזו רבותינו ז"ל (סוטה לד:): מצרים שניה לארץ ישראל, ובחן אברהם שם חכמתם המרובה. אחר כך 'ויעל' משם, וכל עליותיו היו לדרום, ואמרו רבותינו ז"ל (ב"ב כה:): הרוצה להחכים ידרים, ונכנס בארץ בחכמה אמיתית השגה אלהיות הדבקה בו, ואז ראה והבין יתרון האור. וכן הוא בזהר (ח"א פא:): וזה לשונו: ויהי כאשר הקריב לבוא מצרימה (בראשית יב), אמר רבי אלעזר, כאשר הקריב, כאשר קרב מבעי ליה, מאי כאשר הקריב, אלא כדכתיב (שמות יד) ופרעה הקריב, דאיהו אקריב להו לישראל לתיובתא. אוף הכא הקריב, דאקריב גרמיה לקודשא בריך הוא כדקא יאות, לבוא מצרימה, לאשגחא באינון דרגין ולאתרחקא מינייהו ולאתרחקא מעובדי מצרים"ן. נכנס אברהם אבינו לתוספת קדושה והשגה.

[של"ה]

יש להוסיף תבלין ע"פ האגרא דכלה כאן "ויעבר אברם בארץ, ידידוע כי אברהם הוא שורש האהבה והחסד שבקדושה, והוא מכניע את האהבות הרעות שבקליפה לס"א, וזה אמר ויעבר אברם בארץ, בארציות אהבות הרעות המשוקעים בארציות, ואברהם עבר לשם להפוך האהבות הרעות ולהכללם בקדושת אהבת הבורא ב"ה על ידי התורה הקדושה כמ"ש לעיל דרך הצדיקים הקדושים, עד מקום שכם, כי ראה כי שם תקועה ביותר אהבה רעה, כי שם עינה שכם את דינה ויאהב את הנערה [להלן לד ג], עד אלון מורה לשם קבלת התורה כמ"ש רש"י ז"ל, ועל ידי התורה מהפכים אהבת הגופניות לאהבת המקום, ומשמיענו התורה הקדושה כמה גדול כחו של אברהם אבינו, והכנעני אז בארץ, הכנעני היינו אהבה רעה חסד שבקליפה היה אז מושל בארץ שהיו כולם משוקעים באהבת רעות ניאוף וכיצא, והוא השתדל להעביר הכח הטמא הנ"ל ולעורר אהבת המקום ע"י התורה".

הרב מתתיהו גבאי

מח"ס בית מתתיהו

ירושלים

נטילת מים אחרונים לזקן ע"י גוי

שמברכין על מעקה, אף שעיקר מ"ע דמעקה משום סכנה, וכתבו הפרמ"ג פתיחה להל' נט"י, והמנ"ח מ"ע תקמ"ו, דע"כ ס"ל להרמב"ם ששאני מעקה שעיקרה מצוה ומש"ה מברך על המצוה, ואילו מים אחרונים ל"ה כלל בגדר מ"ע, ועיקרה משום סכנה, וליכא ברכה על עשיה משום סכנה עי"ש. ועפ"ז שמים אחרונים ל"ה בגדר מ"ע אלא עיקרה משום מניעה מסכנה ודאי מהני גוי שיטול ידיו למים אחרונים, ואף אם נימא דל"מ גוי לעשיית מעקה דאין שליחות לגוי, י"ל במים אחרונים שא"צ שליחות, ויוצא אף ע"י גוי דסו"ס לא יהא לו סכנת מלח סדומית.

ובברכות נ"ג ע"ב א"ר יהודה אמר רב ואמרי לה במתניתא תנא והתקדשתם אלו מים ראשונים, והייתם קדושים אלו מים אחרונים עי"ש. והיראים ס' תל"ד כיון שהסמיכוהו על והייתם קדושים אלו מים אחרונים צריך לברך ע"ז, הרי שס"ל שמים אחרונים הוי בגדר מ"ע לברך ע"ז שיש בו משום קדושה וצריך לברך ע"ז, ועפ"ז י"ל דל"מ גוי לנטילת מים אחרונים, דאין שליחות לגוי. ואולם להלכה מבו' בשו"ע או"ח ס' קפ"א ס"ז דאין מברכין על מים אחרונים, וכתב המשנ"ב, דלטעמא דמים אחרונים משום סכנת מלח סדומית ל"ש ברכה על מים אחרונים, וא"כ חזינן להלכה, עיקר טעם מים אחרונים משום סכנת מלח סדומית ומש"ה אין מברכין, ושפיר י"ל שיוצא מים אחרונים אף ע"י גוי, אף אם נימא של"מ גוי למעקה משום שמעקה בגדר מ"ע וי"ל שמברכין ע"ז, ומים אחרונים דליכא ברכה ע"כ ל"ה בגדר מ"ע ושפיר

בשאלת הרה"ג רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, אם אפשר ליטול מים אחרונים ע"י גוי לכתחילה. ושאלה זו מצויה בזקן שיש לו עובד זר אם יכול הגוי לעזור לו וליטול לו מים אחרונים.

א

בעירובין י"ז ע"ב אמר רב חייא בר אשי, מפני מה אמרו מים אחרונים חובה, מפני שמלח סדומית יש שמסמא את העיניים עי"ש. וכן מבו' בגמ' חולין ק"ה טעמא דמים אחרונים משום סכנת מלח סדומית. וא"כ להך טעמא שפיר יכול ליטול ידיו ע"י גוי, דסו"ס לא יהא סכנת מלח סדומית, ומה איכפ"ל שהגיע המים אחרונים ע"י גוי, דסו"ס לא יהא לו סכנת מלח סדומית. ודומה לנידון דידן מבואר בס' מחנה אפרים שלוחין ס' י"א שיכול לשלוח גוי לעשיית מעקה עי"ש, וע"כ כיון שעיקר מ"ע דמעקה זהו משום שלא יפול הנופל, מהני אף ע"י גוי, דסו"ס לא יהא לו סכנה, ולא יפול הנופל, והארכנו בזה בבית מתתיהו ח"א ס"ו אות ט"ז. וא"כ ה"ה י"ל שיוצא מים אחרונים ע"י גוי, ואף למשה"ק בשו"ת מים חיים ח"א ס' ס"ד ע"ד הרעק"א שמהני גוי למעקה, והא אין שליחות לעכו"ם עי"ש, ולפמש"נ ל"ק מידי דא"צ שליחות במעקה, דסו"ס אין לו סכנה, ויצא אף במה שנעשה המעקה מאיליו, ועמש"כ בזה בשו"ת מנחת אשר ח"ג ס' נ"ה אות ד' ובס' ועשית מעקה ס"ו עי"ש.

והנה הרמב"ם פ"א מברכות ה"ד, אין מברכין על מים אחרונים, מפני שלא חייבו ד"ז אלא מפני הסכנה, ודברים שהם מפני סכנה אין מברכין, ובה"ב שם כתב הרמב"ם

שעכו"ם ל"ה בכלל אדם, אי"ז מכח גברא ול"ה לכתחילה, אולם להמכו' בשו"ע דמהני גוי לנט"י, ע"כ שגוי הוי ככח גברא וה"ה שמהני למים אחרונים.

ושאלתי למרן הגר"ח קנייבסקי אם גוי כשר לנט"י לסעודה לזקן שאין יכול, וכתב לי כמו בהמה. ולכאור' צ"ע דלהדיא בשו"ע שמהני גוי לנט"י, וע"כ שגוי בכלל אדם. ואולי חשש הגר"ח ל"ס' המנהיג הנ"ל שגוי ל"ה בכלל אדם, וכמו בהמה. ואולם צ"ע שהחזו"א אור"ח ס' כ"ג סק"ח נקט להלכה שמהני גוי לנט"י עי"ש וצ"ע, ועמש"כ בשו"ת מנחת מנחם ס"ט ובשו"ת מחקרי ארץ ח"ב ס' כ"ב אם גוי מקרי אדם ונפק"מ לנט"י עי"ש, ומש"כ בשו"ת דברי שלום למוח"ז הגה"ח רבי שלום מזרחי זצ"ל ח"ב ס' י"ח אם יברך כשנוטל ע"י גוי כיון שלא נפיק מפלוגתא עי"ש, ומש"כ בזה לענין נט"י ע"י גוי בס' עזרה כהלכה פ"א ס"י ובס' עזרת אבות פ"ד ס"ד ונפק"מ לעובד זר, ובס' יעבדוך עמים עמ' י"ט ס"א.

ואמנם לענין נט"י ע"י גוי הביא המג"א ס' קנ"ט ס"ק כ"ב מהרש"ל דלכתחילה אין ליטול ע"י גוי וטוב ליהזר בזה שיש אוסרין, וכ"כ המשנ"ב ס' קנ"ט ס"ק ס"ט, דלכתחילה טוב ליהזר שלא יטול מהם עי"ש. וא"כ ה"ה עפ"ז י"ל במים אחרונים דלכתחילה אין ליטול ע"י גוי להמכו' בש"ג הנ"ל שגם מים אחרונים בעי כח גברא אם נימא שגוי לא מקרי אדם ול"מ לנט"י, לכתחילה אין ליטול ע"י גוי רק בשעה"ד שא"א באופ"א.

וישו"מ בתשו' מנחת פרי ח"ב ס' י"ד אות ד', שנשאל בזה, אם יכול ליטול מים אחרונים ע"י גוי, וכתב עפ"י המשנ"ב ס' קנ"ט ס"ק ס"ט, שלכתחילה יש ליהזר בנט"י שלא ליטול ע"י גוי, א"כ ה"ה במים אחרונים לא יטול לכתחילה עי"ש. ובס' מנחת גדעון ח"ג פ"ד ס' כ"ב כתב שמותר ליטול מים אחרונים ע"י גוי ולכתחילה עדיף שלא יטול עי"ש.

מהני אף ע"י גוי, ואולם יל"ע להך טעמא דמים אחרונים משום והתקדישתם, י"ל שהוי בגדר מ"ע וכמו נטילת מים ראשונים ושפיר אין ליטול ע"י גוי.

ב'

נט"י ע"י גוי

והנה בשו"ע אור"ח ס' קנ"ט ס' י"א, הכל כשרים ליטול אפי' חש"ו עו"ג ונדה, הרי שס"ל לשו"ע דמהני גוי ליטול ידיו למים ראשונים, וא"כ כ"ש שיהני גוי לנטילת מים אחרונים, ואף אם נימא שמים אחרונים בגדר מ"ע ויליף מוהתקדישתם, מ"מ כיון שבנטילת מים ראשונים מהני גוי כ"ש שיהני למים אחרונים. אולם הב"י ס' קנ"ט שם הביא מס' המנהיג הל' סעודה ס"א, הכל כשרים לידים אף חש"ו, אבל לא מהגוי והעבד שבעינן שיבוא מכח אדם, והם אינם קרויים אדם עי"ש. הרי שס"ל שגוי ל"ה אדם ול"ה מכח נותן, וא"כ ה"ה י"ל במים אחרונים דאין ליטול ע"י גוי דל"ה מכח נותן, ואולם בריטב"א חולין ק"ה שם, דמים אחרונים א"צ כח גברא, כמו מים ראשונים עי"ש, וכן מבואר מהראב"ד בשם תמים דעים ס' ס"ו, מים ראשונים אלא מכח אדם, אחרונים מכל דבר, ומובא בא"ר ס' קפ"א סק"א, וכן במשנ"ב ס' קפ"א ס"ק כ"א עי"ש. אולם לשון הריא"ז בש"ג סו"פ אלו דברים ברכות נ"ג שם, כשם שמים ראשונים צריכים שיהיו מכח אדם אף מים אחרונים כיו"ב, ומובא בעולת תמיד ס' קפ"א סק"ג, ובבאר היטב ס' קפ"א סק"ח עי"ש, וכ"כ בס' חסד לאלפים שם ס"ו ובס' שולחן הטהור עמ' רכ"ט, וכ"פ הבן איש חי פר' שלח שנ"ר ס' י"א שמים אחרונים צריך שיהיו מכח גברא עי"ש, וכתב הכף החיים ס' קפ"א אות כ"ה, שדעת אחרונים להתיר והכי נקטינן רק לכתחילה יש ליהזר שיהא מכח גברא עי"ש, וא"כ נפיק דלכתחילה במים אחרונים בעי שיהא מכח גברא, ולמש"כ בס' המנהיג

משמיה דבעל האגרות משה זצ"ל דא"ל שבעי ליטול מים אחרונים ביד ימין עי"ש, ולכאור' כ"ז אם נימא שמים אחרונים הוי משום מ"ע דוהתקדישתם י"ל שהוי כנט"י ובעי ליטול ביד ימין, אולם לטעם מים אחרונים משום סכנת מלח סדומית ל"ה בגדר מ"ע כדחזינן שאין מברכין ע"ז, ובמעקה מברכין, וא"כ ל"ד לנט"י שהוי מ"ע מש"ה בעי ביד ימין, ולטעמא דמלח סדומית י"ל שאין נפק"מ בין יד ימין לשמאל, ועי' בס' אוצר המים פי"ג ס"ז מש"כ. ובמועדי הגר"ח ח"ב תשו' צ"ח לענין בדיקת חמץ ביד ימין עי"ש.

ובס' פניני שיח נשאל מרן הגר"ח קנייבסקי בעמ' ס"ד מ"ט מים אחרונים ל"ה כאחד מהסימנים בליל הסדר בסדר ההגדה קודם ברך, והשיב משום דאינו אלא משום סכנה, וכ"כ לי הגר"ח ק, ועמ"ש"כ בזה בס' לקט יושר הל' פסח עמ' 94, ובשו"ת שיח יצחק ס' ר"כ ובס' שלמי מועד עמ' ת"א בשם הגר"ח זוננפלד עי"ש, ובס' שערי ציון ח"א מועדים עמ' פ"ג הביא מהגר"ח ק שמים אחרונים כחלק מברכהמ"ז עי"ש, ומש"כ בזה בס' פרדס יוסף החדש ליד"נ רבי גמליאל הכהן רבינובין פסח עמ' של"ב, בקושיא זו בכמה אנפי, הרי שנקט הגר"ח ק שעיקר טעם מים אחרונים משום סכנת מלח סדומית, ומה"ט מים אחרונים ל"ה בסדר ההגדה, דלטעמא דנט"י משום והתקדישתם מ"ט ל"ה בסדר ההגדה. וע"ע בס' אהל יעקב ליל הסדר עמ' קכ"ה.

וכיו"ב כתב לי הגר"ח קנייבסקי שאונן חייב במים אחרונים משום סכנה, הרי שס"ל טעם מים אחרונים משום סכנת מלח סדומית ומש"ה אונן חייב בזה, ועמ"ש"כ בבית מתתיהו ח"ג ס"י אות ז' עי"ש, ועפ"י ודאי שמהני גוי למים אחרונים דסו"ס אין לו סכנת מלח סדומית וכנ"ל.

והלום ראיתי בס' אוצר המים פי"ג ס"ה, דכתב יש נזהרים שלא יטול גוי את ידיהם למים אחרונים, ובסק"ז הביא שראה בחו"ל מקומות שונים שמשרת גוי עובר בסיום הסעודה ונוטל ידיהם למים אחרונים, והביא מבעל השבט הלוי זצ"ל דלהבואר בזה"ק תרומה קנ"ד ע"ב, שע"י מים אחרונים בכוחם לסלק הסט"א ורוח רעה עי"ש, א"כ אולי ע"י גוי ל"מ לסלקם שאין בכחו לסלק הסט"א עי"ש, ומש"כ כיו"ב בבית מתתיהו ח"ב סו"ס ל"ח לענין מים אחרונים בגזל עי"ש, וכיו"ב כתב בקב ונקי ע"ס קב הישר פ"כ סק"ה שלא יטול ידיו לתפילה ע"י רשע וה"ה בנט"י שחרית, כי הוא בא לסלק הסט"א עי"ש.

ג

והנה בס' מעשה רב להגר"א פ"ד כתב מים אחרונים חובה ומצוה ולא יפחות מרביעית ובתוך כלי עי"ש. ונראה שס"ל דמים אחרונים גם בעי מכח גברא, דאם בעי ע"י כלי ובשיעור רביעית, ע"כ ס"ל שמים אחרונים מ"ע כמים ראשונים ויליף מוהתקדישתם, ומש"ה בעי כלי, וכן מבו' בהגהת הגר"א ס' קפ"א, שעיקר מים אחרונים זהו משום המ"ע ולא משום מלח סדומית עי"ש. וא"כ עפ"י הגר"א יהא בעי מכח גברא ול"מ ע"י גוי, וכמו שס"ל דבעי שיעור רביעית וע"י כלי, ואולם מובא בס' אורחות רבינו ח"א עמ' פ"ג שהחזו"א התבטא על המעשה רב הנ"ל דלאו מר בר רב אשי חתים עליה ואין מוכח שכן ס"ל להגר"א עי"ש ומש"כ בזה בתשו' והנהגות ח"ב ס' קי"ד ובס' פסקי תשובות ס' קפ"א הערה 35 עי"ש.

וראיתי בשו"ת רבבות אפרים ח"א ס' ק"מ אות ב' שכתב שבעי ליטול מים אחרונים ביד ימין, וכמש"כ המשנ"ב ס' קנ"ח ס"ה, בנט"י יטול ביד ימין, והביא הרבבו"א

הרב נחום אברהם

דומ"ץ במאנסי

ביאורים בדיני מזוזה – ג' פרקים

פרק א – המזוזות והמשקוף – אם צריך להעשות לשם הדלת לשמש אותו כמזוזה או משקוף

מהתקרה, אך אינו מבואר בדבריו אם צריך לירד קצת מן התקרה או אף אם הוא בשוה לתקרה), ודבריהם בנויים על סוגית הגמ' וכפי שיטת רוב הפוסקים כאשר אבאר:

א- **איתא** בגמ' (עירובין יא. מנחות לג:), דפתחי שמאי פטורין ממזוזה, ובפירושו פליגי ביה אמוראי, וגם בפירוש האמוראי פליגי ביה הראשונים, כאשר אבאר.

א [חד מ"ד מפרש דלית ליה תקרה, ומפרש רש"י בעירובין שהפתח פרוץ לגמרי מלמעלה, ואין עליו שום כיסוי וקירוי רק אויר דעלמא, ונמצא אין לה צורת הפתח, וזהו גם כונת רש"י במנחות במ"ש ללישנא קמא שאין לה אסקופה עליונה, (וא"כ אם אינו פרוץ לגמרי רק תקרת הבית עובר למעלה מהפתח, ג"כ הוי משקוף).

ב [חד מ"ד מפרש דלית לה שקפי, ופרש"י במנחות בל"ק שאין לה מזוזות, ובל"ב פ"י שאין לה אסקופה עליונה, והיינו ג"כ דפרוץ לגמרי מלמעלה כמו בלית לה לתקרה דלשון א', (דמהכ"ת נימא דסותר עצמו עם מ"ש בעירובין), ובקנין תורה (ו, צד) כ' דאף אי כונת רש"י בלשון ב' שצ"ל משקוף מיוחד אבל להלכה קי"ל כמ"ד ראשון דל"ל תקרה כנסמן בעין משפט ע"ש.

וא"כ לב' לישני דרש"י אם אינה פתוח לגמרי מלמעלה מחייב במזוזה.

ותוס' ורא"ש פירשו דל"ל תקרה שאין המשקוף שוה כי האבנים שלה אבן א' נכנס וא' יוצא, ומוכח דאם שוה הם לא איכפת לן

שאלה: שכיח חדרים שי"ל פתיחה רחבה (דהוי כניסה עמוקה באמצע כותל כחדר בפ"ע) בלי דלת ואין לו פצימים ומזוזות מיוחדים אבל יש לו צורת הפתח מראשי הכתלים עצמם והתקרה, מה דינו להתחייב במזוזה.

בשאלה זו נכלל ב' דברים, א] אם אין משקוף מיוחד לצורך הפתח, רק תקרת הבית עוברת מעל הפתח, האם זה נחשב למשקוף אף שאינו עשוי במיוחד לצורך הפתח, ב] אף אם נחשב התקרה למשקוף, יש לבאר אם יכול התקרה שמעל הדלת (הנקרא משקוף) להיות כשאר התקרה, חלק בלי בליטה וירידה ובלא היכר מיוחד, או דילמא צריך שקורת הגג שמעל הפתח יבולט וירד קצת יותר משאר התקרה למטה, שאז ניכר הוא בפני עצמו, אף שאינו עשוי לשם הפתח, אבל מקודם אדין בשאלה ראשונה, מתחלה לגבי המשקוף שאינו עשוי לשם משקוף, ואח"כ לגבי ראשי הכתלים שאין עשויין לשם מזוזה.

תשובה: חייב במזוזה גם באין שם רק ראשי כתלים ותקרה למשקוף אף שאינו עשוי לכך, כפסק הטור וטו"ז (סי' רפז), וכן פסק גדול האחרונים הדרך החיים (מהחור"ד סי' רלט) דגוף הכתלים שברוח ד' אף שאין שם מזוזות אחרות, וגם המשקוף הוא מגוף הכתלים ואינו עשוי במיוחד לשם משקוף, ג"כ חשובין לחייב במזוזה, (והיינו הנקרא בלשון הראשונים שעשה חור בכותל ומשתמש בו לפתח, וה"ה אם הוא חלק

ד- **אבל** בריטב"א (עירובין יא.) חולק על רש"י דלא די בסתם תקרה, רק צריך שיתן שם תקרה הנקרא בלשון הפסוק משקוף, (ועי' עוד בסמוך בשיטתו).

ה- **ולשון** הרמב"ם (מזוזה ו,א) הוא דצריך שיהיה לו ב' מזוזות ויהיה לו משקוף ותהיה לו תקרה, וחזר על זה בסמוך (הלכה ה) דבית שאין לו תקרה פטור כדי לבאר אח"כ דין מקצתו מקורה, ומבואר בכסף משנה דס"ל דב' לישני דגמ' לא פליגי ומר אמר חדא ומר אמר חדא, ולפי"ז מ"ש הרמב"ם 'שתהיה לו תקרה' כונתו למ"ד בגמ' דפתחי שימאי ל"ל תקרה, וכפירש"י דכל הבית אינו מקורה (וכמו שהבינו תוס' בד' רש"י ולכן הקשו עליו משערי חצרות), ומ"ש הרמב"ם 'ויהיה לו משקוף' היינו שגם ממעל לדלת ימשך התקרה, שזה נקרא משקוף וזה נכלל במ"ש דל"ל תקרה, (דאי תימא דר"ל שצ"ל משקוף מיוחד העשוי לדלת וזהו כונת מ"ד דל"ל תקרה, א"כ מנ"ל דבעי תקרה על כל הבית, ואם ת"ל דמפרש שקפי על משקוף מיוחד מנ"ל ב' מזוזות).

ו- **אבל** בשבט הלוי (ב,קנ) הבין ברמב"ם דר"ל שהתקרה בלבד לא די אלא צריך משקוף מיוחד העשוי לדלת וקשה ע"ז כנ"ל, ומ"ש שבה"ל לפי הבנתו שא"א לומר דהרמב"ם לשיטתיה דבעי ב' מזוזות דהא הטור מכשיר במזוזה א' ומ"מ כ' דצריך משקוף, צ"ב דהא בטור אין לו הכרח כמו ברמב"ם דמשקוף הוא מיוחד לדלת, ומה"ט אינו מובן מ"ש שבה"ל אח"ז דא"א לו' דרמב"ם לשיטתיה דבעי דלת דהא הטור ל"ל דלת ואעפ"כ כ' דבעי משקוף, ותמוה דהא מ"ש משקוף היינו התקרה גופא כמו דס"ל בראשי הכתלים דחייב במזוזה.

ובקנין תורה (ו,צד) דחה דברי שבט הלוי בהבנת הרמב"ם והוכיח משאר מקומות (פ"ו ה"ג וה"ה) דהרמב"ם ס"ל דדי בכתלים ותקרה גופייהו וא"צ מזוזות ומשקוף

אם הוא עשוי לשם משקוף או לא, כל שרגילות לעשות כן בפתחי השערים.

ב- **ובגמ'** (מנחות לג:) אמר רב חסדא אכסדרה פטורה ממזוזה, לפי שפתוחה לגמרי מרוח רביעית ואין לה מזוזות, ופרש"י אבל מלמעלה יש לה דופן מעט המחזיק את הסכך, (ור"ל לדהכי לא פטרה מחמת חסרון משקוף רק מחמת חסרון מזוזות) הרי לך דאם לא היה פתוחה לגמרי היתה חייב במזוזה בשביל דופן שלמעלה המחזיק את הסכך, דא"צ להיות עשוי בשביל הפתח, רק אפילו אתי לאחזוקי נחשב כמשקוף אף דמזוזות העשויין לאחזוקי פטורין, שו"ר במנחת יצחק (י,צא) מביא זה הראיה בקיצור, [בשבט הלוי (ב,קנ) דייק מזה דצריך שיכלוט קצת למטה, ואיני יודע היאך הוציא כן מדברי רש"י].

ג- **ובמנחת** יצחק (שם) בשם ס' חובת הדר מחלק דרק התחלת תקרה או סוף תקרה נחשב למשקוף אף שאינו עשוי לפתח, אבל לא אמצע תקרה, דלא עדיף מאמצע הכותל דלא נחשב למזוזה, ויל"ע דממ"ש בגמ' דאינו משקוף רק בפרוץ לגמרי מלמעלה, משמע דכל שאינו פרוץ הוא משקוף, אבל זה לא יתכן דמ"ש מאמצע כותל שלא נחשב למזוזה אם הוא מימין של פתח, וצ"ל משום דכן היה דרכן של פתחי שימאי להתחיל שם התקרה, וא"כ אם אין שם תקרה הרי הוא פרוץ לגמרי, אבל אה"נ דה"ה אם היה שם אמצע תקרה לא היה מועיל למשקוף, שו"ר בתשו' מהרש"ם (ד,קיא) כסברת מנחת יצחק שכתב דב' כתלים הנמשכים בשוה נחשבים למזוזות אם המשקוף בסופם ונראה בחוץ, (ובאגורה באהלך פכ"א יא,כא מדייק מדבריו דצריך ג"כ שיהיה המשקוף בולט למטה, ואיני יודע מנ"ל הרי אפשר שגם בתקרה חלק קורהו משקוף כל שהוא מעל המזוזות).

היוצא מזה להלכה דלרש"י והרי"ף ורבינו חננאל ומאירי והאשכול התקרה נחשב למשקוף, וכ"פ בדרך החיים, ובמנחת יצחק (י,צא), וגם שיטת הרמב"ם מסכים לזה, ומסתבר דצריך התקרה להתחיל שם למעלה מהדלת או עכ"פ בתוך ג' טפחים להפתח.

ט- **ובשו"ע** (או"ח תרלב) ברמ"א בשם המרדכי דהסכך נחשב כמשקוף על גבי הקנה להיות צורת הפתח, ואף דהמג"א הקשה בשם ירושלמי דצריך להיות עשוי לכך מ"מ אינו חולק אלא דיש להחמיר, (והטעם דאינו חולק י"ל כמ"ש שם הגר"א די"ל דתלמוד דידן פליג אירושלמי עי"ש ראייתו לכך, א"נ כמ"ש בפמ"ג דירושלמי מיירי דוקא באין הקנים נוגעים לסכך, או כמ"ש בביכורי יעקב דירושלמי מיירי לענין מחיצות דאורייתא אבל לענין צוה"פ דרבנן מודה דמהני, א"כ ה"נ י"ל דמחוייב במזוזה מדרבנן), ומבואר במג"א (שמו,ג) דאם בולט גג מהבית די במה שיש קנים בד' זוויות לעשות צוה"פ הרי דתקרה שאינו עשוי לשם משקוף נחשב כמשקוף וכן במשנה ברורה (או"ח שמו,אות לא) בשם התניא נקט בפשיטות גם לקולא דהגג נחשב משקוף גם אם אינו עשוי לכך.

אם תקרת הבית נחשב למשקוף אף שאינו יורד

י- **לנימוקי יוסף** (סוף מנחות בהלכות מזוזה להרי"ף, ומיוחס לרבינו יונתן) פליגי ביה ב' לישני דגמ' (מנחות לג: עירובין יא.) דמ"ד לית ליה תקרה לא בעי שהתקרה יכלוט קצת למטה שיהיה יכולה הדלת לשקוף עליו, ולמ"ד שקפי צריך שיכלוט קצת למטה כדי שיוכל הדלת לשקוף עליו, (אבל אם בולט קצת למטה חייב גם למ"ד זה אף אם אינו עשוי לכך), וציין עליו הב"ח דרש"י ותוס' לא פירשו כן, וכונתו דלרש"י די במה שיש תקרה כל שאינו פתוח לגמרי,

מיוחדות, וציין למ"ש בקנין תורה (ד,עב) שכן דעת החזו"א.

ז- **וי"ש** לי ראייה דאפילו אם נפרש ברמב"ם דבעי דוקא משקוף מיוחד שיורד מהתקרה, זהו דוקא לשיטתו דבעי ב' מזוזות ודלת, מלשון הלבוש (רפז) שכתב דבעי ב' מזוזות כיון דכתיב מזוזות מלא לשון רבים, ומדכתיב גבי פסח מצרים (שמות יב,ז) על המשקוף ועל שתי המזוזות דבכל מקום ב' מזוזות הוא עם משקוף שעליהם, א"כ נדייק מזה דלטור ורא"ש דדי במזוזה אחת מימין וא"צ מזוזה שניה כמו בפסח ה"ה דלא בעי משקוף, ועוד מדלא בעי דלת לא בעינן דיהא שם דבר ששוקף עליו, משא"כ לרמב"ם הא דצ"ל משקוף הרי כתב הלבוש כדי שיהא הדלת שוקף עליו וא"כ התקרה גופיה לא מהני, (אמנם אם התקרה מתחיל שם הרי אפשר גם לרמב"ם שיעשו הדלת באופן שנסגר עליו מבחוץ ושוקף עליו), ולהלכה הרי לא קיי"ל כרמב"ם דבעי דלת ממש ומחמירין לקבוע מזוזה א"כ א"צ ג"כ שיהיה יכול לשקוף עליו.

ח- **ולמעשה** הרי גם השבט הלוי עצמו בסוף דבריו כ' שדעת רש"י ורי"ף (בסגיא דכיפה) דא"צ משקוף מיוחד ודי בתקרה, אך בשיטת רש"י כ' מסברא לדחות, דאולי רק בצירוף עיגול הכיפה נחשב התקרה למשקוף, אבל באמת הרי כבר ביארנו מרש"י בשאר מקומות דס"ל להדיא דדי בתקרה וא"צ משקוף מיוחד א"כ בודאי בהך סוגיא דכיפה ג"כ לשיטתו אזיל, (ובשבה"ל שנשא ונתן בד' רש"י בזה לא נזכר מד' רש"י בשאר המקומות, ומדלא הביא בשבט הלוי את הדרך החיים י"ל דאילו ראה זאת היה מחמיר, ועוד דבסוף דבריו הרי הביא גם שי' רש"י ורי"ף המחמירין, ובלא"ה תשובה ההוא לא נכתבה למעשה רק לחיזוק אברך א' שלמד הל' מזוזה).

שאין לו 'לא משקוף ולא תקרה', אבל אם י"ל תקרה די בכך, וכ"כ לפני זה דתקרה הוא משקוף).

יג- ואף דהתקרה עשוי לשם חיזוק תקרה, והרי מבואר באכסדרה דפטור ממזוזה מטעם דפצימין שלו עשויין לחיזוק תקרה, כבר יישב החזו"א (יו"ד קעב, ב ד"ה או"ח) דמאחר שהעמידו תחתיו מזוזות (או ראשי כתלים) החשיבוהו בכך כמשקוף, וי"ל עוד דאה"נ קורת התקרה עשוי לשם חיזוק תקרה, אבל כיסוי הקורה שחיברו אליו (כגון שיטראק או טיילס) אינו אלא לנוי הבית לא לחיזוק התקרה, וזה גופא הוי משקוף, ועוד דהפטור דלחיזוק תקרה לא נאמר בבית דירה רק באכסדרה, (יד הקטנה וערוך השולחן הביאם חובת הדר ז, ח), ונראה דאף אם המשקוף נמשך בבליטתו למטה ברוחב יותר מעל המזוזה עד ג"ט נחשב משקוף, וכמ"ש בחזו"א (יו"ד קעב אות ב סוד"ה ואם) לגבי המזוזה, וכ"כ הרשב"א (עבודת הקדש שער א סופ"ט) דלחי אחורי פתח המבוי תוך ג' טפחים לראש כותל המבוי הוי הכירא וחשיב לחי.

עד עכשיו דיברנו בעיקר מהמשקוף שא"צ להיות עשוי לשם משקוף, ועכשיו אכתוב בענין המזוזות שא"צ עשויים לשם מזוזות הבית:

פרק ב – חיוב מזוזה בראשי הכתלים – יישוב הטור מקושית הפרישה

דהטור מיירי בנעשה לשם מזוזה, וצ"ב דהא להדיא כ' הטור דכתלי הבית נחשבין כמזוזה ומוכח גם בלא עשאה לשם מזוזה, ונראה כונתו לאפוקי אם עשוי לאחזוקי תקרה, וקאי עמ"ש רמב"ם (מזוזה ו, ג ובשו"ע רפ"ו, ו) בטעם פטור אכסדרה משום דהפצימין עבידי לחזוקי תקרה, (וה"ה להניח המזוזה הלאה ממנו שכבר אינו חלל הפתח), אבל ודאי דהכתלים שנעשו לשם היקף הבית במחיצה

וכן ממה שפירשו תוס' והרא"ש דלית לה תקרה היינו שאינו שוה כפתח רגיל רק אבן א' נכנס וא' יוצא.

יא- וגם לשיטת הנימוקי יוסף כתב בקנין תורה (ו, צד) דלא פי' כן הנמ"י רק למ"ד שקפי ושכ"ה דברי רש"י למ"ד זה, אבל אנן קיי"ל כמ"ד דל"ל תקרה שלפי"ז א"צ שיהיה בולט למטה עי"ש, אבל הריטב"א (יומא יא: ד"ה אשכחינהו) ס"ל כנימוקי יוסף, ומבאר דמה ששנינו דצוה"פ הוא ב' קנים מהצדדין וקנה מלמעלה, ומשמע אפילו אינו עשוי לשם מזוזה ומשקוף ולא בולט למטה, היינו בצוה"פ גרידא לא בפתח שבכותל, שבלי מזוזות ומשקוף אינו אלא כמו חור בכותל.

גב המאירי (יומא יא) חולק על הנימוקי יוסף דא"צ דלת שוקף עליו, ולכן א"צ להיות בולט מהתקרה למטה, ורק אם אין לה תקרה כלל דפרוץ ועומד הוא רק אז פטורה.

יב- ולהלכה אנן קיי"ל כמ"ד דדי למשקוף בתקרה, אף שאינו בולט למטה, וכמ"ש באשכול ראיה ממה דאיתא בגמ' (יומא יא: ד) דממעט מקרא שער שאינו מקורה דפטור ממזוזה ופירש"י שאינו מקורה כלל, הרי דלא מיעט מה שאינו בולט למטה, וכ"כ במאירי (יומא), וכ"כ רבינו חננאל (עירובין יא: דפתח מן הצד דפטור היינו

א- כ' הטור (רפ"ו) דכתלי הבית [וה"ה תקרת הבית] הם עצמם מזוזות ומשקוף והובא שם בטו"ז להלכה, והקשה בדרישה מ"ש מאכסדרה שי"ל ג' כתלים ואעפ"כ פטור מדפתוחה ברוח רביעית, ויש בזה כמה תירוצים א' הפרישה תי' דהטור מיירי דוקא בי"ל דלת, (אבל בחזו"א יו"ד קעב, ב ד"ה ובטור הביא ראיות דדין הטור הוא גם בלי דלת), ב' בפרישה (סי' רפ"ו) כ' בהמ"ח

השולחן ס"ו ברצותו להשיג על הבית יוסף נמצא מושג, דהתחיל להקשות היאך משמע ממילא דראשי הכתלים הוי פצימין, ותיכף אח"ז כתב בגמ' מנחות לג. דבסתמא קיבל רב אשי את דברי אמימר שהשיב לו דראשי הכתלים הן הפצימין ורב אשי לא דחה דבריו, ושם בערוה"ש נדחק הרבה להעמיס דברים ברא"ש נגד דעת הטור בדברי הרא"ש מה שאינו עולה על הדעת, גם באגור באהלך נדחק דמפרש אליבא דרמב"ם פתחא דאקדנא על קרן זוית ולא על פתח הממלא כל החלל, ואינו מובן דהא גם בפתח בקרן זוית כ' רש"י דהחסרון הוא מה שאין לו פצימין וגם הרי כ' להדיא הב"י דהרמב"ם ס"ל דראשי כתלים חשיבי כמזוזות הרי דהבין בדברי הרמב"ם פיתחא דאקדנא בדיוק כמו שמפרש הרא"ש).

ראשי הכתלים חייבין בלי חילוק בין התחלה או סופו

ד- **ובמנחת יצחק** (י,צא) הביא בשם א' דזהו רק בראשי הכתלים שבתחלת החדר לא בראשי הכתלים ששם מסתיים החדר, וזה אינו כי לא נזכר רמז לחילוק זה בטור ודעימיה ומהיכי תיתי נחדש סברא כזו שלא שערם אבותינו, ושמעתי מדייקין מלשון הטו"ז (רפז) שכתב במקום שהכותל כלה, שראשי הכתלים לא נחשבו מזוזה רק אם החדר כלה שם במקום שיוצאין ממנו לא במקום שמתחיל שם ליכנס, ומלבד שאין בזה שום סברא, פשוט דהטו"ז לא נחית רק לאפוקי אם הכותל לא כלה שם רק נמשך משם ואילך, והרי הטור שהוא מקור ההלכה בשם הרא"ש אינו מזכיר לשון זה 'כלה' ולא היה הטו"ז חולק על סתמיות דברי הטור (שממנו העתיק דבריו) בלי להזכיר שום דיבור, מה גם שלא לכתוב שום סברא או ראיה לחלק בזה, ואין דרכן של הפוסקים לחדש דברים שאין להם שום מקום בשכל.

נקרא נעשה לשם מזוזה, ג] וביד הקטנה ובערוך השולחן ומקדש מעט (סק"ג) כתבו ת"י אחר על הקושיא מאכסדרה דרך התם פטור מטעם לחיזוק תקרה עבידי, אבל בבית דירה חייב גם אם אינו עשוי אלא לחיזוק תקרה, נמצא דדברי הטור ורא"ש חיים וקיימים, ולפי ב' תירוצים האחרונים חייב במזוזה גם באין בו דלת, וכ"פ גם בשבט הלוי (ב,קנז).

ב- **וגם** החזו"א (יו"ד קעב אות ב ד"ה והנה) מסיק להלכה דאפילו ברוח רביעית פרוץ במילואו חייב מזוזה משום ראשי הכתלים, אף דמתחלה נתקשה (בד"ה ולדינא) מ"ש מאכסדרה דפטור אף שי"ל פצימין בראשי הכתלים הרי יישב בעצמו משום דהתם לחיזוק תקרה עבידי ולא נעשו לשם כתלים, ואף דכתב דצריך שראשי הכתלים יכנסו קצת לתוך צדדי הפתח, אבל אח"כ (בד"ה ומלשון) כתב דמלשון רש"י נראה דראשי כתלים חשיבי פצים, ובאכסדרה דפטור הוא משום שגם המשקוף לא היה אלא לחיזוק תקרה, וכן מסיק להלכה דאף פרוץ במילואו חייב במזוזה, כי א"א לזוז מדברי הרא"ש והטור שחייבו ראשי הכתלים במזוזה, והפטור דחיזוק תקרה לא נאמר רק באכסדרה או בית שער לא בבית דירה כמ"ש לעיל בשם הפוסקים, וא"כ אם יש השתמשות של דירה בבית שער כמו כיור לנטילת ידיים וכיו"ב אין בו פטור דלחיזוק תקרה עבידא.

ג- **ובערוך השולחן** (רפז,ו-ז) ואגור באהלך כתבו (פכ"א,א) דמדהשמיטו שו"ע ורמ"א דין ראשי הכתלים המובא בטור נראה דלא ס"ל הכי, וקשה דמהכ"ת נימא דחולקין על הרא"ש כשאין שום חולק משאר הראשונים עליו, ואדרבה הב"י כ' על מה שהשמיט הרמב"ם דין זה משום דממילא משמע שראשי הכתלים חשובים מזוזות, והטו"ז הביא דין זה בסתמא ומשמע דכו"ע מסכימין לזה ואין בזה שום מחלוקת, (וערוך

ה- **לפעמים יש בחדר של מכונת הקאווע** כלים מחוברים בקביעות לקרקע כמו השלחן שעליו עומד המיחם או הכיור (סינק) וממעטים משיעור ד' אמות וכבר דן עליה החזון איש וכמבואר בחובת הדר (ד, כב) אגור באהליך (יח, כב) ולמעשה צריך להחמיר דאינו ממעט וחייב במזווה, (דגם על הקאווע מחמירים שיהיה היותר יפה, ומהדרים על מערכת הקאווע בכל מיני הידורים וכי לא תהא כהנת כפונדקית להחמיר במזווה שיש מקום גדול מדינא לחייב).

וצ"ב מ"ש מהרלב"ח (קא) דטעות ושיבוש הוא מה שאנשי מעשה קובעים מזווה כשאין לו פצימין ולא מזווה אלא כל הרוח פרוץ כדמות כיפה בנוי עליו, וקשה אטו העושה כטור וטו"ז טעות בידו, ונראה כונתו כשהכיפה בולטת יותר מהכתלים דבכה"ג אין לו ראשי כתלים, וכמ"ש מהרש"ם דצריך להסתיים יחד עם ראשי הכתלים, (ואגורה באהלך פכ"א יא, כא הוסיף בדבריו תיבת 'בולטים' שלא די בראשי הכתלים, וז"א כי לא כתוב שם כן).

פרק ג - בית האוצר, תשמיש ארעי, דירה להשכרה, בית שער של מרחץ

קאווע שטיבל לא גרע מביהכ"ם או בית הטבילה

(ב) **יש** לבאר מהו הגדר תשמיש ארעי לגבי פטור ממזווה, בשו"ע (רפז, ד) בית הכסא בית המרחץ ובית הטבילה ובית הבורסקי אינן פטורין רק לפי שאינו דירת כבוד אבל בלא"ה היה חייב, ופשיטא דשתיית קאווע לרוב בני אדם הוא צורך גודל עד שאין יכולין לעשות תפקידם כראוי כשחסר להם ולא גרע מטבילה ומרחץ או בורסקי, וכן לא גרע מרפת בקר.

פטור השתמשות ארעי פירושו שאינו בתמידות אבל לא בסוג ההשתמשות

(ג) **פטור** השתמשות ארעי מקורו בגמ' (יומא י:), ובשו"ע (רפז, יא) דדירת ארעי פטור ממזווה, והיינו סוכת החג בחג למאי דקיי"ל כרבנן דסוכה דירת ארעי שאינו עשוי לדור שם בקביעות, אבל לר' יהודא דסוכה דירת קבע חייב במזווה כמבואר בגמ' (יומא י:). אף דאינה רק לשבעה ימים, כיון דעשוי באופן שיכלול לדור שם בקביעות, ודומיא דהכי פטר שם בשו"ע בית שבספינה וחניות, דאינן דירות קבע, כי בית שבספינה אינו עשוי לדור שם רק איזה ימים שהוא נוסע

שאלה: קאווע שטיבל שיש שם מיחם עם מים חמין, כיור לנטילה, וארון ושולחן שמחזיקים בו צרכי הקאווע וצוקער, וגם פרידזשידער שמחזיקים שם חלב וכיו"ב, ומקום מיוחד לכוסות, וניירות לקינוח הידים, האם מחוייב במזווה.

ויש רוצין לפטור שלדעתם צרכי שתיה נקרא השתמשות ארעי (כ"כ באגור באהלך...), ומה שמחזיקין בו צרכי קאווע והוא בית האוצר, יש אומרים שאינו בית האוצר דלא נקרא בית האוצר אא"כ משתמשים בו לצרכי דירה של השתמשות קבע.

די בנכנסין ויוצאין שיחיה נחשב בית דירה

תשובה: (א) מבואר בש"ך (רפז, ב) דא"צ דירה ממש, ודי ביוצאין ונכנסין בו להיות נחשב בית דירה, והרי כאן בחדר הקאווע נכנסין ויוצאין בו, ליקח ולעשות קאווע שהוא צורך גדול לא פחות ממתבן, שהוא עוד עדיף מבית האוצר דכיון שמשתמשים בו תדיר שייך יותר לדירת האדם וצרכיו.

אבל א"צ לזה דהא למסקנת הגמ' בסוכה הפטור דסוכת יוצרים הוא משום דאינו קביע שם, כי יושבין שם רק לזמן קצר ואח"כ הולכין משם, ולפי"ז מסתבר דנופל מהו"א דפטור מחמת שאינו לדירה, וכן נראה מהמשנה (מעשרות ג, ז), דמדמה פטור סוכת היוצרים לפטור סוכת החג, מבואר מזה דבשניהם הטעם שוה משום דאינו עשוי להשתמשות תמידי וכמבואר בגמ' יומא י':

ומבואר בטו"ז (רפז, ד) דדוקא להתחייב במזוזה מחמת דירה צריך שיהיו שם גם בלילה, לפי שגדר דירה הוא ביום ובלילה, אבל בשאר השתמשות כבית האוצר דאין חילוק בין יום ללילה די בהשתמשות כל דהוא יהיה מתי שיהיה.

ומלכד זה בכל ביהמ"ד שכיח בכל יום שאנשים יקחו את הקאווע לאכול עם מזונות לסעוד לבם, וגם אם יש ב' חברים לומדים ושוחחים ביחד ושניהם שותים קאווע הרי זה כבר הוי קביעות דמבואר בשו"ע (תרלט מג"א ה ובמחצה"ש שם) דגם בקאווע הוי קביעות.

היוצא לנו מזה לדינא לענ"ד דהקאווע שטיבל חייב במזוזה, וכן נהוג עלמא כאשר ראיתי בכל בתי המדרשות שקובעין מזוזה בקאווע שטיבל.

ומלכד זה כל קאווע שטיבל הוא גם בית האוצר שמחזיקין שם קאווע וצוקער וחלב לאיזה זמן שיהיה די להשותים, ועפ"י רוב יש שם גם שאר דברים וגדר בית האוצר יבואר להלן.

בית האוצר חייב במזוזה גם בדברים העומדים למכור או להשכיר

(ה) **כתב** בערוך השולחן (רפו, מו) דכל חדר שמשוהים בו איזה דבר אף שאינו חשיבות ואין הולכים בו זולת זה חייב במזוזה, ולכן טועים האומרים דבית האוצר

בספינה, וכן חניות א"א לדור רק ארעי כמבואר שם בפת"ש בשם יד הקטנה, ונוסף לזה שאין שוהים שם בלילות כמש"ש טו"ז, הרי לך מזה דגדר השתמשות ארעי הפטור ממזוזה היינו לזמן קצר ולא בתמידות אבל כל שמשמשין בו בתמידות כשתיית קאווע חייב במזוזה, יהיה איזה תשמיש שיהיה כי לא מצינו בשום מקום שיהיה חילוק איזה מין השתמשות משתמשין שם, והא ראה דהסמ"ג פוסק דאין לנו קביעות יין גם באמצע סעודה (כמבואר באו"ח קעד ורי"ג) ומ"מ מחייב אוצרות יין במזוזה.

וגם לענין דירת ארעי כ' בתשו' מהר"ם שיק יו"ד רפו דדירה לשעה נקרא דירה ומ"מ לענין מזוזה דצריך בית דירה לא דירה סתם לכן בשוכר בעי' ל' יום אבל בבעה"ב דהוא באמת ביתו גם בפחות מל' יום חייב במזוזה.. (ובאגור באהלך פל"א ובח"ב סי' ג' טעה בזה וחולק על מהר"ם שיק..)

קאווע הוא צורך השלמת דירת האדם שכולל בו אכילה ושתיה

(ד) **וכן** מבואר בש"ך ופרישה דפטור חניות הוא משום דהוי דירת ארעי, מוכח דאם היה קבע היה חייב אף שאינו עשוי רק למכור שם, ואפילו אי לא נימא כהיד הקטנה רק כפשטות דחניות פטור ממזוזה כיון שאינו מקום דירה רק מקום שמוכר שם דברים ורק ביום ולא בלילה וכמבואר בגמ' (סוכה ח:): דסוכה חיצונית של יוצרים פטור ממזוזה, כיון דאינו עשוי לדירה רק לצאת ולבוא ולהכניס תגרים שם, מ"מ מקום שמשמשין בו לצורך שתית קאווע שהוא צורך גדול להרגילין בו הוי כמו מקום אכילה, והוא חלק בלתי נפרד מצרכי הדירה שדרין כל היום בביהמ"ד, דלכן קיי"ל דביהמ"ד חייב במזוזה, ולא שייך כאן הגדרים של אכילת קבע לגבי זימון וכיו"ב דשם אין קבע לשתיה, דהא גם מתבן ורפת וחייב במזוזה, וגם ביהכ"ס היה חייב אי לא דלא הוי דירת כבוד.

מבואר דסוכת יוצרים הפנימית חייבת שמחזיק שם הקדירות ורק החיצונה פטורה לפי שאין מחזיק שם כלום ואינו עשוי רק לעמידת רגלי הקונים).

אולם העומד להשכיר לכו"ע חייב במזוזה (השנה על האגור באהלך)

ו) ובאולם העומד להשכיר ויש שם שולחנות וכסאות וכו' פשיטא דלכו"ע חייב במזוזה דהא מלבד התכלית שהוא מקום אסיפת אנשים לשמחה יש מחשבה מתחלה שבשאר כל היום מלבד שעת השמחה יהיה שם מקום אוצר לכל השולחנות והכסאות, ואף שהתכלית הוא רק לצורך השוכרים, אבל זה אינו אלא לשעת השמחה, וכל שאר הימים הם של המשכיר והוא רוצה במקום זה לאוצר, (ובס' אגור באהלך לג, יג לח, א-ב טעה מאד בזה ופטר האולם ממזוזה, וגרם מכשול לרבים).

שלושה כתובים הבאים כאחד דבמקום שהשוכר פטור, חייב המשכיר

מבואר בנימוקי יוסף סוף הלכות מזוזה דבמקום שהשוכר פטור ממזוזה המשכיר חייב, ובצור יעקב (סי' קצד) מצדד דאולי הנמו"י ס"ל כתי' א' דתוס' דשוכר חייב מדאורייתא, ומ"מ כתב דלכו"ע המשכיר חדרים המיוחד רק לאורחים, לא גרע מרפת בקר ואוצרות דחייב מצד שהבית שלו, וכיון שקבע בה מטות ושולחן וכיו"ב ומיוחד לתשמישו דהיינו לפרנסתו הוי כבית התבן ובית העצים עי"ש, וכן פסקו בפשיטות הערוך השולחן (רפו, מח וכן בסי"ח), ובשאלת דוד (סי' ח).

ובאגור באהלך (פ"ל הערה צג) משיג עליהם מכח קושיות ודיקודקים חלשות, שהקשה דא"כ למה אין המשכיר חייב לקבוע מזוזה בתוך ל' יום שהשוכר פטור, ולק"מ דבודאי כששוכר לזמן ארוך עובר החיוב

של קאווע אינו חייב דהוא אוצר של השתמשות ארעי.

בס"י רפו (טו"ז סק"י) כ' דפטור חנות הוא כיון דאין שוהין שם בלילה, ומחלק דבית האוצר חייב כיון שלענין תשמישו אין חילוק בין יום ללילה, אבל בית דירה אינו אלא אם שוהה גם בלילה, ומוכח דבחנות לא היה מחזיק סחורה הרבה רק הביא עמו מעט מה שמוכר ביומו, ובפתחי תשובה שם אות י' בשם יד הקטנה כתב דאם מחזיק שם סחורה באמת חייב, וכ"כ בערוך השולחן (רפו, כו), ופטור החניות הוא היו עשויות רק לימי השוק ואח"כ סתרו אותם, וכ"כ בקיצו"ע (יא, יד) ובשדי חמד (מע' מ, קכד), ובזה סרה קושיית הערוך השולחן על המחבר והמפרשים דפסקו דין דחניות אף דחייבו בית האוצר ובית התבן.

וכן כ' ברב פעלים (יו"ד ב, לו) מדנקט הרמב"ם (מזוזה ו, ט) פטור דחניות בהדי סוכת היוצרים דחיצונה פטורה, משמע שטעמו משום שאינה קבוע, וכמ"ש הב"ח וראשון לציון ומרכה"מ בדעתו, או כמ"ש רש"י דאינה אלא לצאת ולבא ולהכניס בו תגרים ואין מחזיקין שם כלים.

אמנם אף אם נפרש דברי הטו"ז כפשוטו הכונה כמ"ש ברב פעלים (שם) דעיקר תכלית החנות הוא למסחר ולא להחזיק שם סחורה, אך נשאר שם בהכרח מחמת שעומד למכירה וצריך להיות מוכן תחת ידו, (או כתריסי חניות ביצה י. שפורס הסחורה מבחוץ), אבל באמת אם מאצר שם הרבה ימים מרובים פשיטא דמודה טו"ז דחייב במזוזה, כיון דתכלית המקום גם לאוצר לא רק למכור יקבע מזוזה עם ברכה עכ"ד הרב פעלים, וכן הכריעו במסגה"ש על הקיצור ובבן איש חי ושאר אחרונים שיקבעו מזוזה בחנות עכ"פ בלי ברכה גם לטו"ז, (ובמנחת יצחק ד, צ נשאר בצ"ע מכח הקושיא מחניות וסוכת יוצרים, וצ"ב הלא

מזוזה בבית שער של מקוה או בית המרחץ

ח) **במנחת יצחק** (ד,פט) דן לענין קביעת מזוזה בבית שער של בנין המקוה שיש שם הרבה חדרים מלבד חדר המקוה והרחיצה, דאין לפקפק על המחמיר לקבוע, ואולי גם חייבין כיון דרחוק ממקום שעומדות ערומות, אבל לא לברך כיון דאינו מקום דירה בקביעות ואף חדר אשה המשגחת פטור, ומביא ראיה מחניות וסוכת היוצרים החיצונה שפטור לפי שאין שוהים שם בלילה, וכבר הבאתי לעיל דאינו שום ראיה דחניות הוא מקום שאינו קבוע או משום דאין דרין שם ולא מחזיקים כלום רק ליצא וליכנס, ואילו בבית מרחץ ומקוה יש שם בית האוצר למטפחות ושאר כל דברים הצריכים למקוה ולהשתמש שם ורהיטים השייך לבעה"ב, ולא דמי לחניות שאין מחזיקים שם סחורה בלילה, וגם ביום אינו מחזיק שם רק את מה שצריך למכור ביומו וכמ"ש ביד הקטנה ושאר מפרשים.

וגם איני יודע היאך מפרש מ"ש בגמ' לחייב בית הטבילה אי לא דהוי דירת בית גנאי חייב במזוזה, ואף שמביא מגידולי הקדש דצריך רק לפטור הפתח שנכנסים מביהכ"ס אל הבית עכ"ד, וזה אינו דכל כה"ג פשיטא דפטור כיון שהכניסה מהפתח הוא למקום הפטור למה הו"א שיהיה חייב, ועוד דעיקר חסר מן הספר לאוקמי בדוחק כזה ובגמ' איתא הך הלכה בסתמא, ומי לא יראה שאין כונת הגמ' לזה.

מצד 'ביתך' להשוכר ונפקע מהמשכיר, ולא אאריך להראות טעותו בשאר הקושיות כי בלא"ה אין דעתו מכרעת נגד הני גדולי ההוראה דפקיעי שמיהו כגדולי הרבנים בדורות שלפנינו.

חיוב בית המדרש במזוזה מוטל על בעלי הבית לא על המשתמשים

ז) **ולשיטת** הגדולים הנ"ל ה"ה בביהמ"ד שאין החיוב על באי בית המדרש שאינם בעלי בתים רק כאורחים, א"כ החיוב מוטל על בעלי הבתים (הבארד) שמניחים אותם ליכנס ומיחדים המקום לכך, ומ"ש בירושלמי הטעם לפי שהתלמידים לומדים שם כל היום היינו דמשום כך נחשב למקום דירה, אף שאין יושבים שם בלילה, אבל אין הכונה שצריך שאותם התלמידים עצמם שיושבים שם בבוקר לפנה"צ ישבו שם גם לאחצה"צ כי אין שום סברא לכך, וגם באמת יש אנשים כאלו שיושבים שם הן בבוקר והן בלילה.

וזאת למודעי דחדרים שמצדדי הביהמ"ד שהם משמשים לשתיית קאווע וכיו"ב חייבים לכו"ע אף למ"ד דביהמ"ד פטור דהם חייבים בפ"ע, וכאלו היה שם רק חדר לעשיית קאווע בלי ביהמ"ד, וכמ"ש בצור יעקב לגבי חדר השו"ב שבבית המטבחים, וה"ה כל מין השתמשות או בית האוצר, אף שמויחד לאנשי ביהמ"ד, מ"מ חל עליהם חיוב לעצמו.

הרב משה האלפער

רא"כ ויואל משה מאנסי

מחבר ספרי נועם השבת

אם מידף של מקרר צריך טבילה

ע"ד שאלתך אם השעל"ף של זכוכית שבתוך הפריזידע"ר מחויב בטבילה או לא, מאחר שנהוג להניח עליו לפעמים ירקות ופירות. ושנית על דבר ה"שולחנות" של זכוכית אם מחויבים בטבילה משום דגם עליהם מניחים פירות וכמה מיני מאכל בלי צלחת וא"כ הוי ככלי סעודה, [ובנוסף שדרך בני ביתך ללוש חלות לכבוד שב"ק ושאר מיני מאפה על שולחן זה]. ושאלתך בידך שקשה מאד להטביל שולחן מחמת גודלו וכובדו, ואיך מצאנו ידינו ורגלינו.

א) הנה בהשקפה ראשונה נראה ששני כלים הללו מחויבים בטבילה מדרבנן כדין כלי זכוכית, וצע"ג על מנהג העולם שכמדומה אין נזהרים כלל בזה אף לענין ה'שעלף' שאין טבילתו כרוך בטירחא יתירא, ולא ידענא למה. וללמד זכות ולומר שלא ראינו מי שיטבול והנח להם וכז"אין אנו בני גרים ובודאי סמכו וכו', כנראה לא שייך כן בניד"ד, מאחר שכלים הנ"ל לא נהיגי בימי זקנינו, והשולחנות של זכוכית ג"כ המציאו לאחרונה וגם כהיום אין המשתמשים בו אלא מיעוט המצוי או לנגידים ובעה"ב ולא לפשוטי עם, ע"כ לא ראינו אינו ראי' ואין כאן הוראה מפורשת או מעשה רב.

ב) ואפרט לך בקיצור נמרץ מה הן הצדדים שהיו יכולין לדון להתיר על ידן שלא להצריך טבילה, ופירוכותיהן בצידן.

- א. מחובר לקרקע. ב. אינו כלי סעודה.
- ג. רוב תשמישו לשאר דברים. ד.
- העצה ליתן לגוי במתנה.

ג) מחובר לקרקע. הנה הגם שבשו"ת שב יעקב (מובא גם ביד אפרים סי'

ק"כ) כתב לענין תנור הקבוע בקרקע שאין צריך טבילה כיון שעשוי מתחלה רק להשתמש במחובר אינו מקבל טומאה (ולא דמי לכלי שחיברו אח"כ לקרקע ולא היה דעתו מתחלה) וא"כ ה"ה לענין טבילת כלים, ולפי"ז היה מקום לומר גם בניד"ד לענין פריזידע"ר שכיון שהוא מ' סאה או מפני שמחברים אותו בחוט (ווייע"ר) לקרקע לפטרו משו"ה מטבילה, מ"מ אין לסמוך למעשה על היתר זה, מכמה טעמים:

1. הרבה פוסקים סב"ל שאין מדמין טבילת כלים לדיני מקבל טומאה ובכל אופן חייב טבילה (חי' חת"ס, מהר"י אסאד סי' רט"ז, ערוה"ש, וכ"פ בשו"ת מנח"י ח"ד סי' קי"ד). 2. הרבה סב"ל דאף כלי גדול מ' סאה או מחובר לקרקע אין דינו כלל כקרקע לעני"ז (עי' רעק"א ערמ"א ס"א, בינ"א סי' ס"ו, חכ"א דין י"ג). 3. לומר שחיבור ה'ווייער' יהי' כחיבור לקרקע ופטור הכלי מטבילה עי' שו"ת שבט הלוי (חיו"ד סי' נ"ז) דוד שמבשלים וכו' אל ישיאך לבך להתיר כיון שמחובר ע"י חוט נקרא מחובר ד"זה הבל ורעות רוח" דהא גופא דכלי תלוש ואח"כ חברו פטור מטבילה ג"כ מפוקפק (וכמו שכתבנו בסמוך) "והא דידך פשיטא דעפ"י הלכה לא נקרא מחובר לעני"ז לפטור מטבילה", עכ"ד עיי"ש. ואף השו"ת חלקת יעקב (ח"ב סי' ס"א) שסומך על השב יעקב וגם מצדד להקל (ח"ג סי' קט"ו) כשמחובר ע"י חוט, מ"מ כתב דאין להקל עפ"י זה לענין יורות שמבשלים בו ע"י לעקטערי"ק דמכל מקום כיון שהיורות ראויים לתשמיש למאכלים שונים או משקאות גם כשאין מחוברים חייבים בטבילה משא"כ מזלג

ואינו דומה לכלי אוצר שהמאכל מונח בו סתם בלי קבלת תועלת במקום ההוא. 2. אף אם לא נדמהו לקדירה ממש, מ"מ לא דמי כלל לאוצר שמאצרים שם, דכלי הנ"ל אין מאצרים בו 'לקיום' אלא להשתמש משם תדיר, ויתירא מזו גם מסתבר שמן כלי אוצר לא נטלו לעולם תיכף משם לפיו בלי להעבירו לכלים קטנים להביאן משא"כ בהנ"ל שהרבה פעמים נוטלין פרי ומניחו לפיו. וזכר לדבר, כמו לענין שבת ומוקצה ההפרש ברור בין לאוצר לקיום ובין מאכל הניתן בכלי הנ"ל, וק"ל. וכל זה בפריזידער, אבל בשולחן פשוט מאד שאין לדון כלל מהיתר הנ"ל, שהרי אוכל ממנו ממש. (וראה רדב"ז ח"א סי' תצ"א דמחייב טבילה אפי' לכלי שמגעילין בו כלים שהוא מכשיר לאכילה, עי' כנה"ג. ועי' הגהות או"ה שמסופק ביורה שמדיחין בו קערות דאולי מקרי כלי סעודה).

ועי' עוד מש"כ הפמ"ג באו"ח סי' תנ"א (והסכימו עמו הפוסקים) דאותן ה'בלעכין' שמניחין עליו המצות חייב בטבילה עיי"ש, הרי לך דאף שלא השתמשו בלעכין אלו רק להחזקת המאכל בעלמא ולא לאכול ממנו הרי הוא מחויב בטבילה, ולמה ובמה יגרע הפריזידער, אתמהה. (ואגב משמע מפמ"ג דכדי להתחייב בטבילה אינו צריך שיהי' להכלי "בית קיבול" דבפשטות לא היה לכלי זו בית קיבול, וכשמו 'בלעכין'. ועוד מצינו כה"ג לענין דף שלשין עליו שחייב לכמה פוסקים).

ואף אם אדם שמניח לעולם מפה על השולחן ואוכל ממנו בלי צלחת אבל לא אוכל כלל בלי מפה, מ"מ אפשר דמפה בטל להשולחן ועדיין השולחן ככלי סעודה, עי' כזה בבן איש חי (שנה ב' פרשת מטות), וכל שכן מפה של פלעסטיק וכדומה על השולחן או על השעלף, עי' ספר חלק"ב סעי' ד' בביאורים].

עלעקטרי עיין שם, א"כ גם בנידון דידן בפריזידער חייב אף לדידיה. 4. ה'שעלף' גופא אינו גדול מ' סאה ואינו מחובר לקרקע רק מונח על הפריזידער הגדול מ' סאה ומחובר ע"י חוט, א"כ מאן לימא לן דנחשב חיבור להפריזידער (ואף לענין שבת לאו לכו"ע הוי בונה וסותר בהנחת שעלף, מלבד באלו התחובים ממש, וה"ה בדידן).

וא"כ אין לנו לסמוך על היתר זה כלל לא לענין פריזידער, וכל שכל לענין שולחן שאינו מחובר כלל לקרקע וגם אינו מ' סאה (דלא מצרפין הרגלים).

(ד) **כלי סעודה**. מבואר דאין חייב בטבילה רק 'כלי סעודה' שכן למידן מכל מדין. והמחבר בסעי' ה' הביא יש מי שאומר דכלי המיוחד למאכלים כשעדיין מחוסרים מלאכה או בישול לא מקרי כלי סעודה, משא"כ כלי בישול וכדומה שהן מכשירין את המאכל לאכילה ואי"צ אח"כ תיקון מקרי כלי סעודה. והרמ"א חולק שצריך טבילה, ועכ"פ בלי ברכה. והאי לך לשון הפרי תואר: כללא דמילתא, כל כלי שמשמשים בו ענין אכילה שבוזה היא ראוי' אז לאכילה, מקרי כלי סעודה.

ולפי"ז לכאורה ה"ה פריזידער ג"כ כלי סעודה הוא שמניחין עליו מאכלים הראויים לאכילה. אלא שיש לדון מטעם שאין מביאין אותו על השולחן ויש לדמותו לכלי אוצר וחביות גדולות שאוצרין בהם יין וכדו' וכמש"כ הרעק"א בסעי' א' בשם מהר"י מיאלדא שפטורין מטבילה.

אמנם מלבד מה שרוב הפוסקים חולקים על יסוד זה כנראה מהרעק"א גופא בשם או"ה וכן נראה ביד אפרים וכ"כ בברכ"י, בלאו הכי ניד"ד חמיר טפי, 1. הפריזידער י"ל דמכשיר את המאכל לאכילה ומונעו מלכמוש ע"י שמכניס בו קרירות א"כ י"ל דהוי כקדירה דבעי טבילה לכל הדיעות,

הרבה ירקות ופירות מעוטפים בפלעסטיק וי"ל שגם הן בטילין, אך ראה ספר טבילה כלים עמוד נ"ה למטה]. וא"כ נמצא שאין לנו היתר כלל מצד רוב השתמשותם.

ו) **הנראה** מכל הני מילי מעליותא שאין לנו סמך הגון לסמוך עליו, אם לא שנצרך דיעה היחידה המקילה בכל שאלה ולסמוך עליהם יחד. ובודאי הרוצה להקל (עכ"פ בפריזידע"ר) אין גוערין בו מאחר שאנו דנים בשאלה דרבנן (כלי זכוכית) ויש לנו איזה סניפים להקל, מ"מ יראי שמים מדקדקים בהלכה ראוי שיטבלם (בלי ברכה) מאחר שביארנו בטענות חזקות שכמעט אין ע"מ לסמוך, דאף לדעת המיקל מצאנו מקום לחלק דניד"ד גרע. ובפרט לענין השולחניות לא מצאנו שום היתר ברור, ולענ"ד ודאי מחויבים בטבילה, ושואין זה חדש תחת השמש שכבר כ' הבא"ח שם דשולחן (של מתכות) צריך טבילה. וגם לענין השעל"ף ראיתי אח"כ בשו"ת בא"מ (ח"ד סי' צ"ט) שכתב ד"דוא"י צריך טבילה, וכתב ג"כ דלא אזלינן בתר רוב תשמישו, ואלא סיים שהמיקל אין מזחיתין אותו.

ז) **ונמצא** דבפריזידע"ר אף שיש מקום קולא יותר, מ"מ הרי קל ביותר לטבול השעלף, אבל לענין השולחן החמור טובא טענתך בפ"ך שכמעט נשלל אופן לטבולו מחמת כובדו ועוד קושיים במהלך הטבילה, ומחמת זה חשבת לסמוך על ההיתר של "יתננו לנכרי במתנה ואח"כ ישאלנו" וכו'.

אך גם מזה לא נח דעתי, דהא מבואר בטו"ז (ס"ק ח"י) ובפר"ח וש"א דהך תקנתא הוא רק לפי שעה אבל אחר שבת או כשנודמן לו מקוה יטבלנו ואם לאו אסור להשתמש בו כיון דדעת הגוי לשקעו ולהשאירו ביד הישראל והוי כלקוח בידו, כיון דדעתו להשתמש בו לעולם, א"כ ה"ה כאן בודאי אחר כמה חדשים ושנים בידינו לומר שדעת הגוי לשקעו ביד הישראל ושם

ה) **רוב** תשמישו. להקל בפריזידע"ר מטעם דעפי"ר מיוחד למטאלים המונחים בקערות וקופסאות וכדומה, אין נראה כלל. 1. דכתב הרמ"א סעי' ח' (וכ"ד רוב הפוסקים) דכלי שאינו כלי סעודה אם משתמש בו לצורך סעודה אפי"ן פעם אחת בעראי חייב טבילה, ומוכח בטו"ז וש"ך דהיינו אפילו בברכה, א"כ ה"ה בניד"ד שלפעמים מניח עליו מאכל גלוי מחויב בטבילה.

2. אף לשי' הפר"ח (סקי"ט) שחולק וסובר דאזלינן בתר רוב תשמישו, מ"מ י"ל דדוקא לענין כלי המיוחד רק שלא לצרכי סעודה והוא בא ומשתמש באקראי לסעודה אמרינן שאי"צ טבילה לזה, אבל כלי 'המיוחד' שלפעמים ישתמש בו צרכי סעודה אולי גם לדידיה צריך טבילה ולא איכפת לן ברוב. ובניד"ד מיוחד כל שולחן גם לאכול עליו בלי צלחת ובלי מפה, ובפרט בנידון דידך שמיוחד אצלך ללוש שם בכל מספר שבועות. וכש"כ פריזידע"ר שודאי מיוחד לכל. (דוגמא לזה מציינו בהלכות מוקצה לענין כלי שמלאכתו לאיסוא אבל 'מיוחד' גם להיתר, עי' ביה"ל סי' ש"ח). [וראה ביד אפרים סעי' ה' בשם ש"י והובא גם בפת"ש סק"ו לענין מיחם מים שעיקרו אינו לשותות ממנו ולפעמים משתמש לשתיה, שאי"צ טבילה, וצ"ב המציאות שם אם היה מיוחד לזה ולזה]. 3. גם חמור כאן מטעם דפריזידע"ר ושולחן הם עשויים ומיוחדים לעולם לאכילה ורק עפ"י רוב מניחן ע"י הפסק, א"כ לא דמי כלל לדבר שמיוחד לשאר דברים ומועט משתמש בו למאכל, ודו"ק.

ובפרט אם נימא (עי' לעיל בשם בא"ח ובשם חלק"ב עמוד ער"ב) דמפה נייר ופלעסטיק בטלין ולא חשיבי הפסק, א"כ שולחן ודאי אוכלין על המפה בלי קערות הרבה פעמים למאד, וה"ה בפריזידע"ר [וגם

ודע, דלהמבואר שצריכין טבילה לפי זה יש לך ג"כ צד איסור בהחזקת הכלי בביתך בלי טבילה, דהא מצינו בכמה דברים האסורים שחששו שיבא לתקלה ע"י שמחזיקו בביתו ועכ"פ היכי שאין האיסור ניכר עליו. ולהדיא כתב כן הפמ"ג כן לענינינו בסי' שכ"ג בשם א"ר בשם היש"ש דאע"ג דאין המאכל נאסר כשהשתמש בכלי בלי טבילה אפ"ה אסרו בזה שלא להשהות עיי"ש ובביה"ל שם, ואכמ"ל בזה. על כן תראה לעשות סימן לדבר. (מלבד אם נאמר שמכיון שבלא"ה יש לנו כמה צירופים שלא להצריך טבילה ע"כ לכה"פ לא נחוש שמא ישכח, וק"ל).

ותתאמץ לחפוש דרך לטבול שולחנך עם כל הקושי הכרוך בה, ולפום צערא אגרא, ובזכות 'תערוך לפני שולחן' תזכה לאך טוב וחסד וגו'

ישראל נקרא עליו, ולא הועיל כלום בתקנתו. וזוהי גם שאופן הקנין קשה למעשה, דאי"א לזכות לו שלא בפניו משום דזכי' מטעם שליחות ולא שייך בגוי, אלא צריך לעשות הגבהה ושולחן זה קשה הגבהתו וצריך לעשות משיכה, ובמשיכה צ"ל רשות של שניהם וסגי שיתן רשות לגוי בביתו. אמנם ברעק"א ריש הסי' סומך על עצה זו לענין יורות גדולות, ולא הזכיר שעפ"י טו"ז הנ"ל יש לפקפק בזה.

(ח) **חיוצא** מדברינו, שבין ה'שעלף' ובין שולחנות של זכוכית יש לטובלם, ולא מהני אם יחשוב שמעתה ישתמש בהשולחן רק ע"י מפה, דבטל להשולחן ועדיין הוא ככלי סעודה.

ועכ"פ יזהרו המורי הוראה שלא יקנו שולחנות אלו (מבית חרושת עכו"ם) דלמה לן להכניס עצמינו בידים בשאלה חמורה ולא נשבוק היתירא שיכול לקנות שולחן של עץ.

שושנת יעקב

תשועתם היתה לנצח ותקותם בכל דור ודור להודיע שכל קוץ לא יבושו ולא יכלמו לנצח כל החוסים בך.

ותמוה מה השייכות של "קוץ לא יבושו" לשושנת יעקב, ונראה לבאר דהנה הרמב"ם בהקדמה במנין המצות הקצר כ' בדין מצוות דרבנן, על מצות קריאת המגילה וז"ל וציוו לקרות המגילה בעונתה כדי להזכיר שבחיו של הקדוש ברוך הוא ותשועות שעשה לנו והיה קרוב לשועתנו כדי לברכו ולהללו, "וכדי להודיע לדורות הבאים שאמת מה שהבטחנו בתורה ומי גוי גדול אשר לו אלוקים" וכו' עיין שם, נמצא דזוהי מעצם התקנה של קריאת המגילה "כדי להודיע לדורות הבאים" וכו', ולכך שפיר אומרים כאן "להודיע שכל קוץ לא יבושו ולא יכלמו".

[הגרי"ז]

הרב יקותיאל אייבארמן

ר"מ כולל עיון דשומרי החומות

ומח"ס "אמרי יקותיאל"

ירושלים

אם צריך הכהן למהר תפלתו לברכת כהנים

שלא אמרו לו עלה לדוכן, או שעומד בברכה אחרת, אין לכהן להפסיק באמצע שמו"ע לנשיאת כפים. – אבל בדליכא כהן אחר, או שהגיע למקום ברכת כהנים רשאי לישא כפיו.

והבריע בספר עמק ברכה (עניני נשי"כ, אות ד עמ' טז), דבאמצע שאר ברכות לא יעלה, אבל באמצע שומע תפלה יפסיק ויעלה, דברכת כהנים הרי היא בקשה ומותרת, ועל פי דברי הלבוש דס"ל דהליכא לא הוי הפסק, עיי"ש.

ב) כהן המתפלל שמו"ע אם פטור מנשי"כ משום עוסק במצוה

ובעיקרא דמילתא איכא לעיוני, למה כשהגיע הכהן למקום ברכת כהנים, דעת היעב"ץ שמותר לו לעקור רגליו לעלות לדוכן, ונהי דאסברה לן שבמקום זה לא מיקרי הפסק שהוא מעין שים שלום, אבל עכ"פ למה יפסיק משום זה באמצע שמו"ע, הרי העוסק במצוה פטור מן המצוה, וידוע מה שנסתפק הביכורי יעקב (תרמ, כב) אם רק עוסק במצוה דאורייתא פטור מן המצוה, או גם העוסק במצוה דרבנן דוחה דאורייתא. [וראה קובץ שיעורים (ח"ב סימן לב) בביאור צדדי הספק, ובחתן סופר (שער הטוטפת סו"ס טז) טעם להצד דגם העוסק בדרבנן אפשר דפטור ממצוה דאורייתא]. וכתב הפמ"ג (סי' עב א"א סק"ד) דהא דאין מצוה דאורייתא נדחית מפני שעוסק בדרבנן, היינו כל זמן שלא התחיל במצוה דרבנן, אבל התחיל בדרבנן אין פוסק. ותמה עליו הביה"ל

על דבר שאלת מוה"ר גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, השכיחה בכהן שמתפלל שמו"ע בנחת, האם צריך למהר בתפלתו כדי לברך ברכת כהנים, או יתפלל כדרכו בנחת ויפסיק באמצע שמו"ע לישא כפיו.

א) הפסק באמצע שמו"ע לנשי"כ

הנה דין הפסק בשמו"ע לצורך נשיאת כפים, נידון כבר בפוסקים, ראה מג"א (סי' קכח סק"מ) שכתב בשם רדב"ז (ח"א סי' רנג), כהן המתפלל אם אין שם כהן אחר, פוסק ועולה לדוכן, ואם יש שם כהנים אינו פוסק. ולי נראה דאם אמרו לו בכל ענין צריך להפסיק, דהא עובר בעשה. וגדולה מזה אמרו בקראוהו לתורה דפוסק מקריאת שמע, וכ"מ בתוס' (סוטה דף לח) וברשב"א (סי' קפה). – וכן פסקו באר היטב (שם סק"י), שוע"ה (סעיף מג), וערוך השלחן (סעיף מא).

אולם במשנ"ב (סק"קו) אחר שהביא היתר זה של הפסק באמצע התפלה, כתב דהא"ר (סק"נ) פקפק בזה ואפילו באמרו לו עלה, דאע"ג דתפלה דרבנן, הא מ"מ אפשר דהעמידו חכמים דבריהם אפילו במקום עשה. וכן דעת יעב"ץ (בסידורו) שלא להפסיק באמצע התפלה לנשיאת כפים כשעמד בברכה אחרת, אם לא שהגיע למקום ברכת כהנים שאז דעתו שמותר לו לעקור רגליו ולעלות לדוכן, שבמקום זה לא מיקרי הפסק שהוא מעין שים שלום.

ולפי זה דין הפסק המתפלל לנשי"כ מתחלק לכמה אנפין: בדאיכא כהן אחר, או

לקיים שתייהן, איכא לעיוני למה התירו לכהן לפסוק באמצע שמו"ע לישא כפיו, הלא עוסק במצוה פטור מן המצוה גם כשיכול לקיים שתייהן.

וצריך לומר, דמה שפוסק הכהן לישא כפיו לא מקרי הפסק, וכמו שכתב הלבושי שרד (על המג"א שם) דכיון שנשיאת כפיים שייכא לתפלה, פוסק גם בתפלה, דלא הוי כל כך הפסק. וביאור דבריו הם, דכיון שתיקנו חכמינו ז"ל ברכת כהנים בתפלה, לא מקרי עוסק במלאכתו של מקום בענין אחר, דחדא ענין הוא, לכן לא שייך כאן עוסק במצוה פטור מן המצוה.

ג) המאריך התפלה ישא כפיו לפני התפלה שלא יצטרך להפסיק בשמו"ע

וכל זה בסתם כהן העומד באמצע שמו"ע, שבזה נחלקו הדיעות כיצד ינהג בנשיאת כפיים. אבל בענינו דאיירינן בכהן שבקביעות מאריך בתפלתו, נלענ"ד דעדיף שישא הכהן כפיו לפני תפלתו, וממילא לא יצטרך לברך ברכת כהנים בעומדו בשמו"ע, וכמו שנפסק בשו"ע (קכח, ג) שאם עלה פעם אחת ביום שוב אינו עובר אפילו אמרו לו עלה.

אך פתרון זה הוא דוקא בדאיכא כהנים אחרים בבית הכנסת, שכן באופן שהוא כהן יחיד, וזולתו יפסידו הציבור ברכת כהנים, יתכן שלא יוותרו לו הציבור על ברכת כהנים, שהרי לפי דברי החרדים (מובא בביה"ל ריש סימן קכח) גם הם חייבים בבר"כ מדאורייתא. ונקטו כוותיה הפלאה (כתובות כד:), הגהות הגרעק"א (סימן קכח), ושו"ת חת"ס (או"ח סי' כב וסי' קסז).

ואף שבשו"ת מהרי"א אסאד (סי' מו) ושו"ת חתן סופר (סי' יג) פקפקו על החרדים, וראה ערוך השלחן (קכח, ד) מה שתמה על החרדים. ולשיטתם המצוה רק על הכהן, והישראלים הם רק בכלל המצוה שמאפשרים

(עב, ד ד"ה אם יש) מנא ליה הא. וראה משנת יוסף (חאו"ח ח"ב סימן ה הערה ב) שביאר אאמו"ר שליט"א את הוראת הפמ"ג בטוב טעם ודעת.

ולפי חילוקו של הפמ"ג, יש מקום לצדד דגם כשהגיע הכהן למקום ברכת כהנים אינו צריך להפסיק, דהלא כשהתחיל בדרבנן אינו פוסק לדאורייתא. — וכן יש לתמוה גם בדעת המג"א ודעימיה דאפילו בשאר ברכות פוסק בדליכא כהן אחר, למה אינו פטור מדין עוסק במצוה פטור מן המצוה.

זאת ועוד, הלא נחלקו הראשונים בעוסק במצוה דפטור ממצוה אחרת, אם זה רק כשאינו יכול לעשות שתייהן בבת אחת, אלא אם יפנה עצמו מהמצוה שהוא עוסק בה, אבל כשע"י קיום השניה לא יצא מזה נזק לראשונה לא אמרינן דהעוסק במצוה פטור מהמצוה, [וכ"ד התוס' והריטב"א (סוכה י: וכה. וב"ק נו:), הרא"ש (סוכה ב, ו) והטור (סי' תרמ), עיי"ש]. — או דילמא גם כשיכול לקיים שתייהן, פטור, לפי שהעוסק במצוה פטור לגמרי ממצוה אחרת, [וכ"ד המאירי (סוכה י: וכה.), והגהות אשרי (סוכה פ"ב סי' ו) בשם אור זרוע, ומגיד משנה (סוכה ו, ד) שכן נראה מדברי הגאונים והרמב"ם עיי"ש].

וטעם הסוברים שבכל גוונא אינו פוסק למצוה אחרת גם כשיכול לקיים שתייהן, אסברה לן הר"ן (בר"ף סוכה יא. ד"ה ויש) ד"לפינן כל שהוא עוסק במלאכתו של מקום לא חייבתו תורה לטרוח ולקיים מצוות אחרות אע"פ שאפשר, דהיינו שמיעטה התורה לגמרי את העוסק במצוה משאר מצוות. [וראה משנת יוסף (שם אות א) שהאריך אאמו"ר שליט"א טובא במחלוקת זו].

ולפי סברת הר"ן שלא חייבה התורה לטרוח ולקיים מצוות אחרות גם כשאפשר לו

כל זמן שיכול להתפלל עם הציבור, ובשוע"ה (צ, יז) דאע"פ שהוא מצוה מדבריהם, גדולה היא ממצות עשה של תורה. ומה שכתב בשו"ע (צ, ט) "ישתדל אדם להתפלל בבית הכנסת עם הציבור", ביאר בשו"ת מנחת יצחק (ח"ז סימן ו) דודאי גם להשו"ע תפלה בציבור חובה היא, ובלשונו "ישתדל" נתכוין להסביר דלכן במקום אונס פטור מתפלה בציבור, לפי שהתפלה בציבור אינה מעיקרי מצות התפלה, שכן יוצא ידי חובתו גם כשמתפלל ביחיד, דהוא רק ענין הנלוה אל מצות התפלה לסייע לקבלת התפלה ברחמים וברצון, הלכך במקום אונס פטורו מתפלה בציבור, עיי"ש. – מ"מ בשאלתינו שהנידון בדין הפסק בתפלה שחמור יותר, נראה דיכול להבטל מתפלה בציבור.

ה) עדיף להתחיל שמו"ע לפני הציבור מלהתפלל ביחידות

מיהו, למעשה אין לנהוג כן להתפלל ביחידות, וכמו שעורר כבר הפמ"ג (סי' קא משבצ"ז סק"א) דהאידינא אין לנו היתר זה להתפלל ביחיד ולעורר הכוונה, אם לא גדול הדור ומפורסם שכל מעשיו לשם שמים, והובא בביה"ל (קא, ב ד"ה דאתי).

לבן עדיף טפי שיבוא לבית הכנסת מוקדם, ויתחיל להתפלל שמו"ע לפני הציבור, באופן שיספיק לסיים שמו"ע יחד עם הציבור. עיין ביה"ל (קט, א ד"ה הנכנס) שנסתפק אם מדרך טבעו להאריך בתפלה ואינו יכול לסיים עד קדושה, אם מותר להתחיל לפני הציבור. והסכימו הרבה פוסקים [ראה במקורות שבפסק"ת סי' צ אות טז] דרשאי להקדים שמו"ע לפני הציבור כדי שיוכל לגמור בשוה עם הציבור, ולענות אמן וקדושה כראוי אחר הש"ץ.

לכהן לברך. – מ"מ פשוט דלכו"ע מצוה איכא על הישראלים, עיין שו"ת מהרש"ם (ח"ח סי' כה) דמבואר להדיא בריטב"א (סוכה לא: ד"ה מאי לאו) שמצות עשה רק על הכהנים ולא על הישראלים, ומ"מ מצוה איכא על הישראלים לכו"ע דעכ"פ מסייעים לכהנים בקיום מצותם. וע"ע ארחות חיים (ספינקא, קכח, ב) ופסק"ת (קכח, ב). – וא"כ אינו יכול להציל עצמו מספק הפסק בתפלה, על חשבון אחרים. [נראה שו"ת משנת יוסף (ח"ז סימן כה) דיכולים מתפללים במנין קבוע לעכב הכהן שלא ילך להתפלל במקום אחר שלא יתבטל ברכת כהנים].

ד) כשאנו יכול לישא כפיו לפני התפלה, רשאי להתפלל ביחידות, ולישא אח"כ כפיו בביהכ"נ

ולכן ככהאי גוונא שאינו יכול לישא כפיו קודם התפלה, אם משום שהציבור אין מניחים לו לעזוב את בית הכנסת, או שאין מניין אחר שיכול לישא כפיו שם לפני התפלה, נראה דיתפלל שמו"ע ביחידות, ואחר כך יבוא לביהכ"נ לברך ברכת כהנים, ועל דרך דקיימא לן בשו"ע (צ, י) דכשעומד עם הציבור, אסור לו להקדים תפלתו לתפלת ציבור, אלא אם כן השעה עוברת ואין הציבור מתפללים לפי שמאריכין בפיוטים "או לסיבה אחרת". ובפסק"ת (שם, טז) בשם כמה פוסקים דלכן מי שדרכו להתפלל שמו"ע זמן ממושך ומפסיד עניית קדושה ואמנים דחזרת הש"ץ רשאי להקדים שמו"ע לפני הציבור כדי שיוכל לגמור בשוה עם הציבור, ולענות אמן וקדושה כראוי אחר הש"ץ.

והגם שתפלה בציבור חובה גמורה היא, וכלשון הרמב"ם (תפלה ח, א) "צריך אדם לשתף עצמו עם הציבור ולא יתפלל ביחיד

הרב יעקב אהרן סקוציץ

מח"ס "אוהל יעקב" וש"ס

ירושלים

יחוד באופנים רגילים ביותר

חשש יחוד בין אב למורה בגן

דמסתפי מבעל השתא אתי, ומבואר מדבריו דיש כאן איסור, אך תוס' שם חולק דאפילו איסור לא הוי וכן נקטו רוב הראשונים, וכן פסק בשו"ע (סעיף ח'). אמנם הר"ן והב"ח נקטו כרש"י דלכתחילה יש להחמיר כשבעלה בעיר שאסורה להתייחד.

והנה הט"ז (ס"ק ז') כתב דגם לשיטת רש"י אין איסור, משום דמה שכתב רש"י להלקות לא למידק דיש איסור, דודאי לא מצינו חילוק בין איסור למלקות, וכונתו לאפוקי דלא נפרש דקאי על האיסור לבועלה. ולהלכה קיימא לן להקל כדעת רוב הראשונים והאחרונים, וכן פסק החפץ חיים בספרו נדחי ישראל (פרק כ"ד סעיף ו'), והחזון איש הובא בדבר הלכה (סימן ז' סעיף א'), ובשו"ת דובב מישרים חלק א' (סימן ה').

ועי' בשו"ת שבט הלוי חלק ה' (סימן ר"ג אות א') דכתב דאין ספק דלהלכה קיימא לן להקל אפילו לכתחילה כשבעלה בעיר ובפרט אחרי שהט"ז מסביר שרש"י עצמו מודה לזה, אמנם לדעת רבינו ירוחם בשם הרמ"ה שנקט דמאן דצניע אפילו בעלה בעיר צריך להתרחק מן הכיעור וכדומה. אולם להלכה אע"פ שהחלקת מחוקק (ס"ק י"ב) והבית שמואל (ס"ק י"ב) והערוך השלחן הביאו ב' הדעות ולא הכריעו, מ"מ קיימא לן כדעת המקילים.

וראיתי בשו"ת עמק התשובה חלק א' (סימן קס"ה) שהביא שם בתוך דבריו הערה חשובה על ההיתר של בעלה בעיר, והנה יש

לכבוד ידידי הג"ר גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, בדבר השאלה המצויה לגבי אב שמביא את ילד הקטן שלו לגן ערייה וכדומה ונמצא שם רק את המורה עם הרבה ילדים קטנים שלא הגיעו לגיל שומרים מאיסור יחוד, ומדי פעם האב צריך לברר אודות בנו הקטן איך הוא מתקדם וכדומה ולפעמים הדלת הראשי נסגר מהאיש שעזב את הגן, ונעול אוטומטי, ואי אפשר להכנס אא"כ לוחצים על הפעמון. ובמציאות ראו שלא תמיד ממהרים לפתוח את הדלת אחרי ששומעים את הצלצול ובפרט כשנמצאים באמצע שיחה עם האב וכדומה, האם מותר בכה"ג להשאר לדבר עם המורה ואם לא מה העצה למנוע מחשש יחוד?

תשובה:

והנה לכאורה בנידון דידן יש לחלק את השאלה לכמה חלקים, (א) האם בעלה של אותו מורה בעיר, וא"כ האם מועיל בזה שאשתו נמצאת מחוץ לביתה להתייחד עם איש אחר. (ב) האם יש לחוש שאחרים יכנסו בפנים והוי כפתח פתוח. (ג) האם ניתן להקל עם יש חלון שפונה לרשות הרבים. (ד) אם האב מתכוון להשאר שם פחות מדקה האם ניתן להתייחד פחות משיעור יחוד אם יש לחוש שמא ימשך הזמן מעבר לשיעור יחוד.

היתר של בעלה בעיר

איתא במסכת קידושין (דף פ"א). אמר רבה בעלה בעיר אין חוששין משום יחוד, ופירש רש"י אין חוששין היינו להלקות

ואם הלכה ברשות בעלה וכ"ש כשבעלה נתן לה רשות לדבר עם איש אחד דבר סתר ולסגור הדלת פשיטא דאסור, עכ"ל. (ועי' לעיל בהערה שהזכרנו שיטות שחולקים ומתירים אפילו אם נתן לה רשות), וכן הובא בפתחי תשובה (ס"ק ז'), וכן בהפלאה בספרו נתיבות לשבת, וכ"כ החפץ חיים בספרו נדחי ישראל שם, וכן דעת הגר"פ שיינברג זצ"ל. ועי' בשו"ת שבט הלוי חלק ה' (סימן ר"ג) שכתב להחמיר כהחכמת אדם, וכן דעת עוד אחרונים.

ולפי מה שהחמיר החכמת אדם דאם הבעל אומר לאשתו לא להיכנס בבית של אחר נראה דה"ה כשמזמינים פועל וכדומה להגיע לבית לעשות איזה עבודה וכדו' יש להחמיר כיון שהוא מגיע ברשות הבעל. ועי' בשו"ת אגרות משה חלק ד' אבן העזר (סימן ס"ה אות כ"א) שכתב לגבי חומרת החכמת אדם שאם הבעל הרשה לה להתייחד עם גבר אסור אפילו אם בעלה בעיר, ונראה דלא אמר כן אלא כשאומר לה לסגור את הדלת במשך זמן גדול ולא יצטרכו לפתוח אפילו אם מישוהו דופק על הדלת דאז ודאי אסור, דאף אם בעלה אינו חושדה הא התורה אסרה לכל אנשים ונשים אפילו צדיקים להתייחד, אבל בסתם נתינת רשות מהבעל להתייחד כגון ללכת לרופא לביקור [עי' לעיל מה שהארכנו בעוד כמה פרטים בזה] או להזמין פועל לכאורה אין לאסור, דעדיין אימתו עליה, עכ"ד.

ובספר אורחות טהרה מהגר"א כהנא שליט"א כתב (פרק כ' סעיף ל"ב) דאם בעל מלאכה יהודי מגיע לבית לעשות שם מלאכה ונמצאת רק האשה לבד בלי הבעל, מותר להתייחד שם רק עם שני תנאים, א' שתהיה הדלת החיצונה של הבית פתוחה מעט ולא סגורה, אבל אם היא סגורה אף אם לא נעולה אסור, וזה מועיל רק כשעוברים שם אנשים. ב' שבעלה בעיר.

להקשות מכיון דעם עריות אסור להתייחד מן התורה, ושם יחוד היינו שהם בחדר אחד שהפתח נעול בו, אם כן אם יתירו לאשה להתייחד כשבעלה בעיר, ומשמע אפילו על ידי פתח נעול, מכל מקום יש לעורר דאיסור יחוד היכן פקע ליה, דנהי דמירתת, מ"מ יחוד הוי, ויחוד אסור מן התורה. אלא דצריך לומר דחז"ל ס"ל דאיסור יחוד אינו מפני שעל ידי היחוד ימצאו מקום לעבירה, דודאי דמן הסתם לא נחשדו ישראל לרדוף אחר עבירה, אלא ס"ל דאיסור יחוד אסור משום דחיישינן דעל ידי היחוד יתקפם יצרם, ויבואו לידי עבירה ח"ו, וכמבואר בט"ז (ס"ק ט') שכתב דאם הוא באופן דמירתת או דמתבייש לא יתגבר עליהם היצר. ואם כן גם כשבעלה בעיר דמירתת, לא יתגרה היצר הרע אעפ"כ.

ספק אם בעלה בעיר

ועי' בשו"ת ויען דוד שם ענף ו' שהביא מספר אחד שפסק דבספק אם האיש בביתו דביחוד דרבנן יש להקל, ומצויין לספר נתיבות לשבת. והרי זה טעות, ואין להקל בזה משום ספק דרבנן. ובתחילה יש לדון משום מכניס עצמו בספק דרבנן לכתחילה, ובסוף דן על עצם הספק שהוא ספק חסרון ידיעה, ויכול לברר.

ולמעשה השיב לי בתשובה הגר"ח קניבסקי שליט"א שיש מקום להקל ביחוד דרבנן, ואילו הגר"א נבנצל שליט"א השיב לי בתשובה שאין להקל להתייחד עם אשה אם היא מסופקת אם בעלה בעיר.

אם מועיל בעלה בעיר כשנמצאת מחוץ לביתה

חכמת אדם (כלל קכ"ו דין ו') כתב וז"ל ונראה לי דדוקא בביתה אין בה משום יחוד דחוששת שמא יבוא בעלה אבל כשתלך היא לבית אחר אם כן אין אימת בעלה עליה שהרי בעלה אינו יודע היכן היא

כפתוח לרשות הרבים ועי' שם. ואף שרוב הפוסקים מתירים יחוד כשהפתח פתוח לרשות הרבים וכל אחד רואה את הנעשה בתוכו, מ"מ ישנן כמה שיטות ודוגמאות שמחמירים אפילו כשהפתח פתוח לרשות הרבים. ומצאנו לגבי חשש יחוד אצל רופא שכתבו כמה פוסקים שאע"פ שהדלת נעולה אם ממתינים בחוץ כמה נשים או אחיות וכדומה עדיין שייך ההיתר של פתח פתוח, אבל לכאורה אין להקל בכך אא"כ ישנם צירופים אחרים.

ולענין אם ההיתר דפתח פתוח הוא היתר לכתחילה או רק בדיעבד, עי' בשו"ת ציץ אליעזר חלק ו' (סימן מ' פרק י"א אות י"א) שכתב, דמדברי הרמב"ם (פרק כ"ב הלכה י"ב) שלא כתב כלשון השו"ע "אין חוששין להתייחד", אלא בלשון בדיעבד, שכתב דכל המתייחד עם אשה והיה פתח פתוח לרשות הרבים, "אין חוששין משום יחוד", משמע דסובר שלכתחילה אין ראוי להתייחד אפילו כשהפתח פתוח לרשות הרבים. ומסתמת רוב הראשונים והשו"ע נראה שלא כן הוא, אלא סומכין להתיר אפילו לכתחילה.

והנה יש לציין דבר יסודי בהיתר של פתח פתוח לרשות הרבים, דהרי מדברי הפוסקים מבואר שפ"פ לרשות הרבים מותר אף אם ביד המתייחד לנעול את הדלת, מ"מ לא חיישינן לכך. והדבר צריך ביאור מאי שנא מהדין של חיצון ופנימי שהבאנו לעיל שחיישינן לדעת רש"י ודעימי' שיכנס האיש לבין הנשים. ועי' בחזון איש אבן העזר (סימן ל"ד ס"ק א') ובעוד כמה אחרונים שיש לומר דפ"פ לרשות הרבים המצב הוא דלא הוי יחוד, משום דהפתח פתוח ואנשים יכולים להכנס בתדירות. ולכן לא חיישינן שהאדם ישנה את מצבו ויכניס את עצמו למצב של יחוד, וכמו שמותר ללכת לאדם ברשות הרבים אף ליד חדר של נשים ולא חיישינן

ולמעשה לענין דעת החכמת אדם השיב לי בתשובה הגר"י שוב שליט"א ששמע מהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א שיש להחמיר כדעת החכמת אדם ובפרט שכל ההיתר של בעלה בעיר שנוי במח', וכן שמע מהגר"ע אויערבאך שליט"א שנקטינן להחמיר כדעת החכמת אדם.

היתר בעלה בעיר כשהדלת נעולה

כתב בספר תורת היחוד (פרק ז' סעיף י"ב), ומובא שם הערה בשם הגאון ר' דוד אריה מורגנשטרן שליט"א דכיון דכל ההיתר בדלת נעולה הוא משום דכשהבעל ידפוק על הדלת ולא יפתחו לו מיד יהיה לו מקום לחשוד אותה, אם כן אם היא מתייחדת שלא בביתה אפילו היא באחד מהמקומות שבעלה יודע לחפש אותה שם, מסתברא דאין ההיתר רק כשהדלת פתוחה אבל כשהדלת נעולה כיון שאין הבעל יודע בודאי לחפש שם את אשתו מסתברא שאין כאן ההיתר דבעלה בעיר, משום דכשידפוק הבעל בדלת, שייך שלא יפתחו לו את הדלת ורק כשיפנה הבעל משם וילך לדרכו אז תצא האשה החוצה, ולא ידע הבעל כלל שהתייחדה שם עם איש זר. והוסיף שם דאם היא נמצאת אצל רופא ונועל הדלת אז אסור אפילו כשבעלה בעיר כי יש שם אמתלא טובה שלא פתחו את הדלת. ועי' לעיל מה שהארכנו בענין ביקור אצל רופא.

פתח פתוח לרשות הרבים

והנה יש לדון אם ניתן להקל כאן שפתח פתוח לרשות הרבים אם הדלת נעולה, ומקור הדין איתא במסכת קידושין שם, דבית שפתחו פתוח לרשות הרבים אין חוששין בו ליחוד. וכן הוא בראשונים ובטור וכן פסק בשו"ע (סעיף ט') ומוסכם לכל הפוסקים. והנה כבר הזכרנו בתחילת הספר וכן לקמן הבאנו כמה דוגמאות במה נחשב כמקום סגור ששייך בו איסור יחוד ומה נחשב

ועי' בשו"ת אגרות משה חלק ד' אבן העזר (סימן ס"ה אות ב') שכתב דבחלון הפתוח לרה"ר או לחצר שנמצאים שם הרבה אנשים, אם הוא למעלה ממקום שיכולין האנשים שבחוץ לראות דרך שם אסור, ואף אם אפשר לטפס ולהכנס אסור דאין דרכן של אנשים ליכנס באופן כזה ולא מירתתי, ואם הוא חלון למטה שיכולין לראות אינשי שמבחוץ אז אם דרך החלון יכולין לראות גם בחדרים האחרים קצת יש להתיר, ואף אם אין יכולין לראות אבל יכולין להרגיש מה שנעשה שם יש להתיר, ואם איכא חדר אחד שאלו שמבחוץ אינם יכולים להרגיש אסור, ובקונטרס היחוד הובא דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל והגר"ח פ"י שיינברג זצ"ל שפסקו שחלון שאפשר לראות בתוכו ג' שכנים מספיק ליחשב כפ"פ.

ובספר נטעי גבראל (עמוד רי"ד) כתב, דבחדר שיש חלונות שקופים אטומים דוגמת חלונות שמוחקנים בעזרת נשים שאפשר להשקיף דרכם החוצה ולא פנימה, הדבר חמור ביותר, ולא מירתת כל כך, לכן לא מועיל ההיתר כמו בשאר חלונות וכן הדלת סגורה ולא נעולה, ולכאורה נראה דכן הדין בעזרת נשים שיש בה חלונות כאלו.

ועי' עוד במהרש"ם חלק ב' מפתחות אבן העזר (סימן ע"ו), שכל שאפשר להסתכל אפילו בקומה גבוהה נחשב כפתוח לרשות הרבים. ובדבר הלכה (סימן ג' סעיף י"ב) כתב דמוכח מהגמ' עבודה זרה דף (ס"א.) דבתים שבקומות עליונות כשיש בו חלון מול חלון חבירו או מול מרפסת או מול גג חבירו, וכן בית שחלונו מול חלון שבכותל חצירו וחלון חצירו פתוח לרשות הרבים באופן שאפשר משם לראות את העשוי בבית, וה"ה כשיש חלון בחדר המדרגות באופן שהעוברים שם יכולים לראות בו, אין בו איסור יחוד.

שיכנים את עצמו אל חדר הנשים. משא"כ בפנימי וחיצון עצם המצב שאנשים בחדר זה ונשים בחדר זה, המובדלים בכל העולם, ודרך הנשים עליהם, יוצר מצב דתקיף יצריה, ולכן חיישינן שיכנס האיש לבין הנשים.

ולדוגמא לכך ציין היטב בספר פתח הבית (עמוד ס"א) דכגון אדם שנמצא בחדר שחלונו פונה לרשות הרבים כגון בחנות, בית מרקחת וכדומה, שחלון ראוה פונה לרשות הרבים, והעוברים ושבים רואית אותו תדיר, אם כן מצב זה נחשב לפתח פתוח לרשות הרבים, ולא חיישינן שהוא יכניס את עצמו למצב של יחוד ויכנס לחדר פנימי שבו אינו נראה לרשות הרבים.

חלון שפונה לרשות הרבים אם הוי כפתח פתוח

והנה לכאורה יש לצרף בנידון דידן מה שכתבו האחרונים שניתן להחשב חלון שפונה לרשות הרבים בשעות היום כפתח פתוח, כ"כ נודע ביהודה אבן העזר (סימן ע"א), וכן הוא בעזר מקודש, והיינו שהחלון פונה למקום שרבים מצויים שם ואפשר לראות בפנים דרך החלון ביום, או בלילה כשהבית מואר.

ועי' בדבר הלכה (סימן ג' סעיף י') שהביא שהחזון איש סבר דאפילו אם החלון פונה לחצר שמצוי שאנשים יכנסו שם מותר, ובס"ק כ"ה שם כתב לענין פתח סגור ולא נעול שמהני, דההיתר דפתח פתוח היינו משום דמירתת שמא יכנס אחד מהרחוב שלא ברשות, ולפי זה הבין מסברא דיש מירתת גם כאן שמא יסתכל דרך החלון, ואין הבדל בזה בין שיש עוד דיורים בחצר או בבית, לבין שאין שם עוד דיורים. ובספר חוט שני ה' יחוד (עמוד רט"ו) כתב לגבי חלון בקומה שניה אשר רואים מבית הסמוך נמי סגי להציל מן היחוד.

מטעם שמא יכנס אדם שלא ברשות. אבל בנעול מנין לנו, ומעשים בכל יום שאנשים דופקים ומצלצלים ולא פותחים להם וכמו שכתבנו.

ועי' בספר נטעי גבריאל (פרק ל"ב הערה א') שהביא גם כן את האגרות משה הנ"ל והעיר דלא הבין דבריו שהרי חז"ל אמרו שבעינן פתח פתוח וזה סגור ממש, ועוד דמי לא מצוי שאפילו שהם בבית שפעמים שאין יכול לפתוח הדלת כגון שהלך לבית הכסא או שהוא באמצע שיחה בטלפון אם כן אינו מירתת כל כך, ועוד שכמה בתים שיש להם מכשיר אינטרקום שיכולים לראות העומד בדלת על ידי מסך וכדומה, ואם כן בודאי לא מהני וצ"ע. והביא שם ששאלו את הגר"ש וואזנער שליט"א ואף הוא לא הסכים לזה, וכן הביא שם שהורה לרבים שאין לסמוך על שיטת האגרות משה בזה. ופשוט דאף האגרות משה לא התיר אלא באופן שיש מירתת כגון דיש חשש דהנוקף הוא איש שידוע להם או קרוב משפחה ויכולים לחשוב דבשעה זו הם בבית, או באופן שניכר מבחוץ שהם בבית. והעיד תלמיד של הגר"מ פיינשטיין זצ"ל שכן הורה הלכה למעשה, והסיק שם דבכל אופן צ"ע בדבריו.

ועוד ראיתי בשו"ת מנחת אשר חלק א' (סימן פ"ו שם) שהביא מה שחידש בעל האגרות משה זצ"ל להקל דבזמן הזה שרגילים לדפוק או לצלצל בדלת ובדרך כלל אדם ניגש לפתוח את הדלת, אף בנעול הוי כפתח פתוח בשעות שבני אדם רגילים לבקר בבית. ויש לתמוה לכאורה דהלא סיבות רבות יש שמחמתם לא יגש אדם לפתוח הדלת, שמא אינו בבית, שמא עושה הוא את צרכיו או שמא נח הוא במיטתו וכדו' ומהיכי תיתי יחשב לפתח פתוח. והיה מקום לדון להיפך דבזמן הזה מודים הראשונים דלא מהני דלת סגורה כיון שלא מקובל היום לפתוח את הדלת כל זמן שלא

ובספר דברי סופרים ריש (סעיף ט') הביא דעת הנודע ביהודה ועוד שמקילים בחלון שנחשב כפתח פתוח לרשות הרבים באופן שהעוברים ושבים יכולים לראות בפנים, וכגון שהחלון אינו גבוה יותר מדאי, אמנם אם החלון גבוה מעיני הרואים אף שיכולים ליקח כסא לראות מה שבתוכו אסור משום דלא שכיח כסא ברשות הרבים.

אולם הביא שם דלפי מה שכתב בשו"ת אגרות משה אבן העזר חלק ד' (סימן ס"ה אות ב') אין להתיר בחלון פתוח באופן שיכולים לעשות תחבולות ולהסתיר עצמם מעיני הרואים כגון על ידי סגירת החלון או שיכולים להכנס לחדר פנימי וכיוצא בו.

דעת האגרות משה זצ"ל להתיר פתח פתוח אפילו כשהדלת נעולה

והנה ידוע דבשו"ת אגרות משה חלק ד' אבן העזר (סימן ס"ה אות ד') התיר פתח פתוח אפילו כשהדלת נעולה, וטעמו להתיר מפני שהדרך הוא לנעול מבפנים מצד שמירה, כיון שדרך כו"ע כששומעין מי שנוקף על הדלת או שמצלצל על הפעמון שנעשה לכך, בא מי שבפנים ושואל מי הוא, וכששומע שהוא מהמכירים ואפילו אינו מכירו ממש פותח כשמבין שהוא סתם איש, ויש מירתת שמא ינקוף אחד בדלת ויהיה מוכרח לפתוח תיכף, אבל בזמן שאין אנשים מגיעים, או במקום שלא שכיחי אינשי לבוא איכא איסור יחוד כשהדלת סגורה, ורק בפתוח ממש ליכא איסור יחוד, דמאחר דקיל ליכנס מירתתי אף מיחידים, עכ"ד.

[אמנם ראיתי בפוסקים שהביאו את דעת האגרות משה הנ"ל וכתב עליו דטעמו אינו שייך מצד המציאות משום דאין אדם מוכרח לפתוח מיד והרבה פעמים אנשים ישנים או מתרחצים או עוסקים בענינים אחרים שאין ברצונם לפתוח לאחרים באותו זמן. ומה שהתירו בפתח סגור ולא נעול, הוא

בדין בעלה בעיר דאף שמותר ביחוד, מ"מ יש להודיע לו שבעלה בעיר או שיש עוד פתח.

אמנם כל זה כתב הגר"מ שטנרבוך שליט"א לעת הצורך, אך בלא עת הצורך מלבד חשש איסור יחוד להאוסרים אפילו למסור מפתחות, מ"מ מכוער הדבר להיות נעול אם אשה בחדר אחד, על פי הרבינו ירוחם שס"ל שאפילו אם בעלה בעיר או פתח פתוח לרשות הרבים יש להתרחק, נראה דכ"ש כשסוגרים הדלת ורק שיש מפתח לאחר דאין זה צנוע ויש להתרחק מכך. ומיהו בלילה בשעות המאוחרות לא הקילו בזה הפוסקים ובשעת הדחק גדול יש לשאול מורה הנוראה כיצד נוהגין.

ובספר ארחות טהרה (פרק ו' סעיף ד') פסק, שאפשר לסמוך על ההיתר של בעל הדובב מישרים (סימן ה') דמי שמתייחד עם אשה או חתן וכלה כשהיה חופת נדה, אם יש לג' שכנים וכדומה מפתח של הבית ומותרים להכנס לביתם בכל עת שירצו הוי כפתח פתוח ומותר. אבל בלילה אסור להתייחד בחדר אחד אפילו אם יש לאחרים מפתחות אא"כ הוא מקום שעת הצורך שאז מהני מסירות המפתחות לשלשה אנשים שיש להם רשות לבוא בכל עת פתאום ובתנאי ששנים מהם יהיו נכנסים ויוצאים שם בלילות כבני בית ועוד שיהיה קצת אור דלוק בבית כל הלילה.

ועי' בשו"ת אבני ישפה חלק ב' (סימן פ"ו ענף ב') שהקשה דלפי דעת הדובב מישרים יוצא דיש היתר להתייחד אם יש חשש שמישהו עם מפתח יכול לבדוק אפילו אם הם רחוקים כי יש כאן מירתת, ויוצא לכאורה שיש היתר להתייחד אפילו בלילה אפילו שביתו נעול כיון שהמפתח בידי השכנים, וקשה שבספר דבר הלכה (סימן ג') סעיף ה') כתב דאם אין רגילים להיכנס אין היתר אפילו אם מסר המפתח לאנשים

הוזמן לעשות כן, וכאשר אין בעל הבית עונה ופותח מבפנים לא מקובל לפתוח מבחוץ, כי אם בני משפחה וידידים קרובים, ובמקום שאלה אינם שכיחים יש מקום לטעון דאין דלת סגורה נחשבת כפ"פ, אך גם בחומרא מחודשת זו אין דעתי נוחה, ואין כל הכרח לחלק בין ימינו אלה לימי קדם, עי' שם.

אם יש לאחרים מפתח להכנס לגן

והנה בשו"ת דובב מישרים חלק א' (סימן ה') ומובא בספר דבר הלכה (סימן ג') סעיף ג') נקט אפילו היכא דהדלת נעולה אם אפשר לפתוח מבחוץ על ידי מפתח ואותו מפתח נמצא ביד בני ביתו או דיירים אחרים והם יכולים לפתוח ולהכנס בכל עת שירצו, דינו נמי כפתח פתוח לרשות הרבים, וכן דעת החזון איש זצ"ל מובא בדבר הלכה שם.

ובספר תורת היחוד (עמוד קכ"ד הערה כ"ט) הביא דהגרי"ש אלישיב זצ"ל פסק למעשה כהחזון איש, והוסיף דכשמוסר המפתח לאחרים כמו לשכנים או למכירים וכדומה, צריך שיהיה המפתח אצל כמה אנשים, אף שבלאו הכי יש כאן מספיק שומרים להציל מאיסור יחוד, מ"מ אם המפתח אינו נמצא אצל כמה שכנים וכדומה, אין כאן פחד שמישהו עלול להכנס, וממילא ליכא כאן ההיתר דפתח פתוח לרשות הרבים.

ועי' בספר אורחות הבית (פרק י"ד סעיף י"ז) שהביא דעת הדובב מישרים והחזון איש, ואף הביא מעשה שהיה דאחד ששמר על אחיזתו וחשש ליחוד ואמר לו החזון איש דכיון דלאם הבת יש מפתח ועלולה לבוא אינו באיסור יחוד. ועוד הביא שם הערה חשובה דראוי להודיע להמתייחד שאכן מותרים משום שיש לאחרים המפתח ויכולים להכנס בכל עת, וטעמו משום דבלאו הכי עובר המתייחד שהרי אינו יודע שמותר, ואם כן יש כאן איסור לפני עור, והגרשז"א זצ"ל בהסכמתו לספר דבר הלכה כתב גם כן

שהתירה בגד תחתון, ועי' בערוך השלחן אבן העזר (סימן קע"ח), ובשו"ת מנחת יצחק חלק ד' (סימן צ"ד).

ובשו"ת אגרות משה אבן העזר חלק ד' (סימן ס"ה ס"ק כ"ב) כתב, דשיעור פיתוי הוא הזמן שלוקח לפשוט בגדיו ולעשות מעשה ביאה, ונביא כאן לשונו: והשיעור אם הוא גס בהאשה שנכנסה עמו הוא אסור בשיעור ביאה דהוא כדי לצלות ביצה ולגומעה דהלכה כר"ע בסוטה (דף ד'). אך צריך נוסף לזה קצת כשיעור לשכב ולפשוט מהבגדים עד כדי שיהא האפשרות לגלות את האברים וגם להלביש כמתחלה ואם מצד השכיבה נתלכלכו הבגדים לתקנם כמתחלה כדרך ההולכים בשוק, ואם אינו גס בה הא צריך עוד זמן כדי לרצותה דהא מה שבסתירה דסוטה דהוא אחר קינוי מסיק בסוטה (דף ד' ע"א) דלא בעי אלא שיעור ביאה בלא ארצותה פרש"י משום דאיכא למימר קודם הסתירה נתרצית לו, אבל הכא שנכנס לשם עם אשה שאינו מכירה ואף במכירה כשלא גס בה הרי ודאי יש להצריך גם כדי לארצותה שלזה לא שייך קביעות שיעור, אבל אף לאשה כזו שדעתה קלה ביותר להתפתות הוא ודאי שיעור גדול טובא משיעור ביאה אף לפרוצות ואף לנשי נכריות דאף שאין חוששות לאיסורים אין מזנות לסתם אינשי אלא בפתוי וריצוי, ואף אם מכירה לקדשה הא צריך להשוות עמה בשכר ולשלם לה או ליתן לה משכון שג"כ הוא שיעור יותר גדול משיעור הביאה שהוא ודאי יותר מכל נסיעה ארוכה דאיכא במעלית אף דמשך כ"ה קומות, ובגס בה טובא וכן כשאשה נכרית מנהיגה את המעלית שסתמן פרוצות ופגע בה איזה פעמים ובנסיעה ארוכה לכמה קומות אה"נ דיש לאסור, אבל לא מצוי כלל דבר כזה, ועם שתי נשים ודאי אין לאסור שיחוש שלא יוכל לבעול לשתייהן בזמן קצר כזה וממילא לא יבעול

אחרים. ובסימן פ"ז ענף ב' שם השיב במח"ס דבר הלכה שיש לדון בעצה זו למסור מפתח לדירתו לזוג שכניו ולבקשם שיכנסו לפרקים לדירתו בלי לדפוק כדי להצילו מאיסור יחוד, והוכיח שם שמועיל בלילה דוקא בתנאי שיכנסו כמה פעמים בערב דאז מירתת, ועי' שם שהאריך להוכיח כן מדברי הראשונים והאחרונים.

דלת הנפתחת על ידי כרטיס מגנטי

בספר משנת היחוד העיר דבר חשוב לגבי מקומות עבודה ובמוסדות שהדלת סגורה ונעולה, אך ניתן לפותחה מבחוץ על ידי הקשת קוד סודי או באמצעות העברת כרטיס מגנטי, ופשוט שיש לדמותו להדין הנ"ל שיש מפתח ביד אחרים העשויים ליכנס בכל עת ובכל שעה, כך שהנמצאים בפנים יראים בשל כך מלזנות, ולכן אין איסור יחוד בכה"ג.

הא חזינן מכל הנ"ל שיש מקרים שנוכל לדון בהם אם ניתן להקל לאותו אב להכנס לדבר עם המורה לכמה דקות על סמך ההיתר של פתח פתוח ובעלה בעיר. ונשאר לנו לדון אם בכלל יש איסור להכנס לגן אם יודע בודאי שאינו חושב להשאר שם יותר מחצי דקה וכדומה.

שיעור זמן איפור יחוד

והנה כשאישה ואשה מתייחדים באופן האסור דשייך לבוא לידי גילוי ערוה, יש לעיין מהו שיעור הזמן שנאסר משום יחוד לזה, והנה מצינו בגמ' במסכת סוטה (דף ד') וכן נפסק ברמב"ם (הל' סוטה פרק א' הלכה ב') ששיעור סתירת אשה האוסר בדין סוטה הוא כדי לצלות ביצה ולגמעה, וכבר מובא בספר דבר הלכה ועוד כמה פוסקים ששיעור זה הוא בין חצי דקה לדקה, אמנם תוס' שם הביא ירושלמי שפסק דשיעור זה הוא אחר התרת סינר, כלומר לאחר שיעור זמן

יחוד, אבל פחות מזה אין לאסור. אמנם בשו"ת מהרי"ל דיסקין (קו"א אות ר"ו) כתב דיחוד אף בפחות מכדי ביאה אסור, דזה הוה חצי שיעור שאסור מן התורה.

ועי' בשו"ת משנת יוסף חלק ח' (סימן צ"ג) שכתב, דהיה אפשר לומר דטעמו של המהרי"ל דיסקין משום דאיסור יחוד הוא סייג לכל מיני קריבות, שאפשר לעשותם גם בפחות משיעור טומאה. אבל אי אפשר לומר כן דאם כן לא משכחת לה כלל חצי שיעור ביחוד, שהכל הוא שיעור שבכמה שניות אפשר קריבה דחו"נ ודהושטת יד וכדומה. ולמעשה בסוף דבריו כתב דאין כאן מח' ולכו"ע כל איסור יחוד בחצי שיעור היינו דוקא אם היחוד שייך להימשך, אבל אם אי אפשר שימשך אין לאסור יחוד של חצי שיעור, עכת"ד.

וראיתי בספרו שו"ת משנת יוסף חלק י' (סימן קס"ו) שהעיר עליי במה שכתב דלכו"ע חצי שיעור תלוי האם יכול להמשיך או לא והוכיחו שאין האיסור חצי שיעור תלוי באם חזי לאיצטרופי או לא, והשיב דחזי לאיצטרופי הוא לכו"ע הטעם שחצי שיעור אסור, ולמשל אם יש לו חצי כזית מזה שפיר חזי לאיצטרופי במציאות, שיכול להזדמן לו עוד חצי זית, אפילו בהיכי תמצי רחוקה, ואניסא לא סמכינן, אבל היכא דאין לו שום מציאות שיהיה לו צירוף לכזית ממילא אין כאן איסור, ולכן ביחוד אם במקום שעומדים לא שייך שימשך עד לשיעור טומאה אין איסור של חצי שיעור, ושוב מצאתי שכן הוא בהדיא בשו"ת מנחת שלמה חלק א' (סימן צ"א אות כ"ב), עי' שם.

ועי' בספר משנת היחוד (עמוד ד') שכתב דאמנם אין מכל האמור כדי להתיר ליכנס למצב של יחוד לצורך שהוא על מנת לצאת מיד, שהרי חצי שיעור אסור מן התורה, וכאן שיכול להגיע למצב של שיעור שלם ומי ימנע זאת בעדו, שוב יש לחוש

כלל דמירתתי מהשניה שלא יספיק לבעול אותה, עכ"ל. וכן דעת בעל הבאר משה, ושו"ת עמק התשובה.

אמנם יש כמה פוסקים שחולקים וסוברים שהשיעור הוא זמן מעשה ביאה כסוטה. ועי' בשו"ת שבט הלוי חלק ג' (סימן קפ"ב). ובספר דבר הלכה (עמוד ר') כתב בשם הגר"נ קרליץ שליט"א דשיעור יחוד הוא 35 שניות. ודעת מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל (הובא בספר תורת היחוד פרק א' הערה כ"ג ובספר הערות) דשיעור יחוד הוי דקה או דקה וחצי. ובשו"ת להורות נתן חלק א' סוף (סימן נ"ח) כתב דהוא ג' דקות, ובשו"ת מנחת יצחק חלק ד' סוף (סימן צ"ד) כתב וז"ל: דלפי מה דנתבאר, דבשעת הדחק, אם אין בהשיעור של עליית וירידה העלעוועטער, כדי שיעור טומאה, י"ל דאין בזה משום יחוד, אם צדקנו בדברינו והשערתינו הנ"ל, הי' אפשר להגביל הזמן על ה' מינוט".

ועי' בשו"ת בצל החכמה חלק ב' (סימן ע'), ובשו"ת מנחת שלמה חלק א' (סימן צ"א אות כ"ב ד"ה אבל). ועי' בשו"ת ודברת במ (סימן רפ"ז) מה שהעיר על דברי האגרות משה הנ"ל ופלפל בענין שיעור יחוד. ועי' בשו"ת שבט הלוי חלק ה' (סימן ר"א אות א').

היוצא לנו מכל הנ"ל, שנחלקו גדולי הפוסקים בשיעור זמן יחוד, וכמובן שיש בזה כמה נ"מ להלכה, וכגון לפי הצד שהשיעור הוא כמה דקות או אפילו דקה יש לדון האם בכלל עוברים על איסור יחוד במעלית, וכדומה.

איסור חצי שיעור ביחוד

ובאופן שלא יגיעו לשיעור יחוד של חצי דקה או חמש דקות האם עוברים על איסור יחוד או לא. והנה בשו"ת אמרי אש (סימן ק"ו) משמע מדבריו דדוקא כשיעור טומאה יש איסור מן התורה של

מזמן של שיעור יחוד שכתבו רוב הפוסקים שהוא בערך דקה עד שתי דקות, ועכ"פ במקום דחק כבדיעבד שראה ששכח להשאיר את הדלת פתוח כדי שאחרים יכולים להכנס לתוכו, יש מקום להקל, וישתדל לצאת כפי האפשרות בזמן הכי מוקדם, או שישתדל לעמוד ליד החלון שפונה מול הרבים העוברים.

שמה יתגבר עליו יצרו וימשך לישראל במצב של יחוד. ועי' בשו"ת בשו"ת שבט הלוי חלק ג' (סימן קפ"ב), ובשו"ת אגרות משה שם (אות ט"ז).

העולה לדינא לפי כל הנ"ל שנראה שיש מקום להחמיר לא להכנס לשאלה של יחוד אפילו אם יודע מראש שישאר שם פחות

שקלי ישראל קדמו לשקלי המן

אופן עשית המצוה ולא רק העשיה

במס' סופרים פרק כא הלכה ב' א' באחד באדר משמעין על השקלים, ולמה באחד באדר, שהיה צפוי וגלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם, שהיה המן הרשע עתיד לשקול ככרותיו על ישראל, לפיכך הקדים ואמר למשה שיהו שקלי ישראל קודמין לשקלי המן. יתרה מזה בסידור רש"י סימן שכה שזה טעם פרשת שקלים קודם אדר וז"ל: עוד פירשו במסכת סופרים ופסיקתא למה באדר גלוי וידוע לפני הקב"ה שהיה עתיד המן לשקול על ישראל, לפיכך הקדים רפואה, שקלי ישראל לשקלי המן, ולפיכך זכר לשקלים קורין פרשת שקלים לשבת הסמוך לראש חדש אדר מלפניו.

ולכא' תימה הלא שקלי המן הרשע היו להשמיד להרוג ולאבד מלא רשעות, מה זה דמיון לשקלי קודש לבנין בית ה'. איך בכלל יעלה שקלי המן למשהו להתחשב בו. ומהנ"ל משמע שהיה ענין גדול שהקב"ה הוצרך לקדם עצה לשקליו. וכן צ"ע ענין מטבע של אש במחצית השקל שנתקשה משה בזה, מי לא מבין זאת, ומה הבין יותר במטבע של אש.

ואולי י"ל שהלימוד מאופן העשיה כמו הלימודים מוישכם אברהם בבוקר ויחבש וכו', זכותו הגדול של אברהם אבינו היה בולט בזריזות ומהירות אופן קיום רצון ה' באש להבת שלהבת אהבת ה"ת ולא רק העשיה (שלמעשה לא היה בפועל). דבר שירש לבניו שגם בלעם הרשע לא יכול לעמוד נגדו – עם כלביא יקום וכמחז"ל לחטוף ק"ש טלית ותפילין. ובאשר בא להתפאר בשבעה פרים ואילים שלו ואביהם אברהם לא העלה רק איל אחד, דחהו הקב"ה בקש וכי איל העלה אברהם הלא בנו יחידו ונפשו העלה אלקים יראה לו השה לעולה בני.

ככה נודע מש"כ בענין ראשית התגלות השכינה למשה בלבת אש והסנה איננו אוכל וד"ב בכח מטבע של אש. ויה"ר שנזכה בקרוב לתקות כל הדורות - אור פניך עלינו אדון נשא ושקל אשא בבית נכון ונישא בב"א.

[י.א.]

צבי ריומאן
מח"ס רץ כצבי
לוח אנזליס

חינוך קטן לצניעות ואיסור יחוד

[וביישוב תמיהת המג"א על רש"י, תירץ בשו"ת חלק לוי (סימן לו) "על פי הגמרא בחולין (יג, א) דקטן יש לו מעשה ואין לו מחשבה, והוא הדין דיבור אין לו לפי פירוש רש"י (עי"ש בתוס' ד"ה ותבעי). ואם כן נהי דאסור לומר דבר שבקדושה לפני ערוה, אבל אמירת קטן לאו אמירה היא". כאשר קטן קורא בתורה או אומר קריאת שמע, אין זה נחשב כלל "אמירה". נמצא שאין כאן "אמירה" של דברי תורה כנגד ערוה, ולכן גם אין חיוב לחנך קטן להימנע מקריאת התורה וקריאת שמע כנגד ערוה. אולם לענ"ד תירוצו זה צ"ע מדברי האגלי טל (מלאכת חורש אות א ד"ה ואין להקשות) בביאור הגמרא בחולין הנ"ל: "זה הוא בעשה הקטן כלי, שדנין לגבי דין אם מועיל מחשבתם להעשות כלי, בזה אמרינן שאין מחשבתם מועלת. אבל לגבי עצמם, מחשבתם מחשבה". ולפי דבריו מחשבתו של הקטן ודיבורו נחשבים "דיבור" כלפי עצמו, וחזרה למקומה קושיית המג"א, מדוע אין חיוב לחנך קטן באיסור "ולא יראה בך ערוות דבר", וצ"ע.

ובן יש לתמוה על דברי שו"ת חלק לוי ש"אמירת קטן לאו אמירה היא", דא"כ מדוע יש מצות חינוך בברכות וכן בקריאת שמע, וצ"ע].

חינוך קטנים לדיני צניעות

ב. וזהנה מדברי רש"י במגילה שקטן אינו מוזהר בלאו ד"לא יראה בך ערוות דבר", היה נראה לכאורה שאין חיוב לחנך קטנים להימנע מהסתכלות בנשים, וכפי

א. במשנה (מגילה פ"ד מ"ו) מובא כי "פוחח אינו קורא בתורה, אינו עובר לפני התיבה ואינו נושא את כפיו". ופירש רש"י: "כל שכרעיו נראים, ערום ויחף". ובסוגיית הגמרא (שם עמ' ב) הסתפק עולא "קטן פוחח מהו שיקרא בתורה". ופירש רש"י את הספק: "גדול פוחח הוא דאסור משום (דברים כג, טו) וְלֹא־יֵרָאָה בְּ עֲרוֹת דָּבָר, אבל קטן אינו מוזהר, או דלמא לא פליג מתניתין בין קטן לגדול". מסתבר כי מדובר בקטן שהגיע לגיל חינוך, שאם לא כן מדוע שיקרא בתורה, ואף על פי כן מבואר בדברי רש"י שאינו מוזהר בלאו ד"לא יראה בך ערוות דבר".

ודברים אלו תמוהים, מדוע אין חיוב לחנכו באיסור זה, כפי שהעיר המגן אברהם (סימן עה ס"ק ז) על פירוש רש"י: "ול"י צ"ע, דליתסר מדרבנן, מידי דהוה אכל עבירות שבתורה, ועי' סי' שמג". ואכן המשנה ברורה (ס"ק כב) פסק להלכה כי הקטן רשאי לקרוא קריאת שמע "נגד ערוות איש רק עד שיגיע לחינוך".

ומפורש בדברי המג"א והמשנ"ב שיש לחנך קטן לאיסור "לא יראה בך ערוות דבר" שלא יקרא קריאת שמע כנגד ערוות איש [והוסיף המשנ"ב כי "קטן בעצמו יוכל לקרות [קריאת שמע] כשהוא ערום עד בן ט' שנים", וכתב בפסקי תשובות (סימן עה ס"ק יד) כי ההיתר לקרוא כשהוא ערום עד גיל תשע "היינו מדינא, כשעשה כן מעצמו, אבל מדין חינוך יש לחנכו לזה גם בפחות מגיל תשע".

מאחרונים שסוברין דמצות חינוך מתקיים גם בשאול, דהא גם בזה מתחנך הבן למצות וכן משמע במדרכי בשם ראב"ן, וכתב האגרות משה שמדברי שער הציון (ס"ק לו) משמע שכן דעתו נוטה להלכה.

ולאור מחלוקת זו כתב האגרות משה: "בעובדא דידן יהיה איפכא, דלהמג"א יהיה לקולא, כיון דמצות חינוך לדידיה הוא באופן שאם היה חייב במצות היה יוצא, ולכן הכא כיון שאף אם היה חייב במצות לא היה שייך לאסור עליו, אין לאסור גם מדין חינוך. ולחולקים, דחינוך מקיים אף שלא הקנה לו, משום דעכ"פ מתרגל ומתחנך בזה לקיים במצוה כשיתגדל, לכן יש לאסור שילמדו יחד כדי להרגילם ולחנכם להתרחק מנשים - אף שאין בזה שייכות איסור, אף אם היו חייבים במצות". קטן אינו מקיים את המצוה להיזהר בענייני צניעות ככל הדינים שהגדול מקיים מצוה זו, משום שאפילו אם הקטן "היה חייב במצות, לא היה שייך לאסור עליו". ולכן לדעת הראשונים והמג"א שלא מקיימים מצות חינוך אלא אם כן נעשית בכל פרטיה כפי שגדול מקיימה, אין חיוב לחנך קטן לצניעות. אולם לדעת הראשונים שמצות חינוך מתקיימת גם כשהקטן אינו עושה את המצוה כתיקונה, יש חיוב לחנך קטנים בענייני צניעות.

ועל פי זה הכריע האגרות משה: "נמצא שלמה שמשמע משער הציון שהמשנה ברורה סובר כיש מהאחרונים דלא כהמג"א [שמצות חינוך מתקיימת גם כשהקטן אינו עושה את המצוה כתיקונה], יש לאסור [ללמד בנים ובנות קטנות ביחד] גם מדינא. אך לרוב האחרונים שסברי כהמג"א [שמצות חינוך מתקיימת רק כשהקטן עושה את המצוה כתיקונה], אין לאסור מדינא". ומסיים את דבריו: "אבל [גם] לדעת המתירים מדינא רוח חכמים ודאי אין נוחה מזה לכו"ע, וגם הוא ספיקא לדינא אף בקטנים ביותר".

שנשאל רבי יוסף חיים זוננפלד, רבה של ירושלים, בשו"ת שלמת חיים (סי' תרפט) "נסתפקתי בקטן, אם חל עליו איסור הסתכלות בנשים מצד חינוך, ואולי שייך זה ברש"י (מגילה כד, ב ד"ה בקטן) שכתב דקטן אינו מוזהר משום ערות דבר".

אולם הגרי"ח זוננפלד קבע בנחרצות: "בוודאי ראוי לחנך גם הקטן בכל האפשר".

גם הגר"מ פיינשטיין נקט בשו"ת אגרות משה (יו"ד סי' קלו) שיש לחנך בנים ובנות בענייני צניעות, כדבריו במענה לשאלה האם צריך להפריד בין בנים ובנות בכיתת לימודים בעודם קטנים: "בדבר למוד במחלקה אחת ילדים וילדות, ודאי אף לקטנים וקטנות ביותר אין רוח חכמים נוחה מזה, דאף שעדיין אין בהן יצר הרע וחשש הרהור, מכל מקום הא צריך לחנך אותם להתרחק מנשים ואת הילדות מאנשים, וכשלומדים ביחד אדרבה עוד מתרגלים להיפוך - להתקרב, ויתרגלו מזה גם לכשיתגדלו שכבר יהיה בהן יצר הרע וחשש הרהור. ולכן אף שאין בזה שייכות חשש איסור עתה, שאף אם היו גם קטנים חייבים במצות, לא היה שייך בהו האיסור, מכל מקום הא יש חיוב חינוך".

אמנם בהמשך דבריו כתב האגרות משה כי נדון זה תלוי במחלוקת הראשונים שהבאנו בספרנו רץ כצבי - ירח איתנים (סימן כד) האם מצות חינוך מתקיימת כשהקטן אינו עושה את המצוה כתיקונה, כגון כשאוכל בסוכה פסולה או נוטל לולב שאינו כשר. לדעת הריטב"א במסכת סוכה (ב, ב) חובה לחנך את הקטן לקיים מצוה כהלכתה, כגדול. ושיטה זו הובאה בדברי המגן אברהם בהלכות לולב (סי' תרנח ס"ק ח) והמשנה ברורה (שם ס"ק כח) שכתב: "הקטן לא יצא בנטילה כזה [של לולב שאול], דהא אינו שלו ולא מקרי לכם ולא קיים בו אביו מצות חינוך". אולם בהמשך דבריו כתב המשנה ברורה (שם) "ויש

לבוש צנוע של בנות קטנות – מדין חינוך לצניעות או כדי שלא יבואו גדולים להרהר

ג. בדברי האגרות משה נתבאר איפוא, שיש חיוב לחנך בנות קטנות לצניעות, ומנדון זה מסתעפת שאלה נוספת: האם חובת ההקפדה על לבושן הצנוע של בנות קטנות נובעת מדין מצות חינוך לצניעות, או הסיבה היא למנוע מהגדולים הרהור בהסתכלות במקומות המגולים שלהן, ולא מחמת חיוב החינוך, ונפקא מינה מאיזה גיל חובה להלבישן בצניעות.

מרחן השו"ע (או"ח סימן עה ס"א) פסק: "טפח מגולה באשה במקום שדרכה לכסותו, אפילו היא אשתו, אסור לקרות קריאת שמע כנגדה". וכתב המשנה ברורה (ס"ק א) "מפני שזה מביא לאדם לידי הרהור כשמסתכל בו, בכלל ערוה היא, ואסור לקרות או להזכיר שום דבר שבקדושה נגד זה כמו נגד ערוה ממש". ובביאור הלכה (שם ד"ה טפח) הביא מדברי ספר שלחן שלמה "דשיעור זה שייך אפילו בקטנה מבית שלוש ואילך שהיא ראוייה לביאה". ומבואר בדבריו שאסור לקרוא קריאת שמע כנגד מקום המגולה בגופה של קטנה כבר מגיל שלוש, כי מגיל זה ואילך יש חשש שההסתכלות במקומות המגולים בגופה מביאה לידי הרהור.

אולם החזון איש (הלכות קריאת שמע סי' טז ס"ק ח) כתב על דברי הביאור הלכה: "ולמאי דמבואר לעיל דכל הני אינה ערוה בעיקרו אלא חכמים אסרוה משום הרהור וטרדא, היה נראה דכל שאין דעתן של בני אדם עליהן מחמת קטנותן, מותר". והוסיף: "מכל מקום זו שאין יצר עליהן מחמת קוטנן, הדעת נוטה שלא אסרום חכמים ואין כאן שיעור בשנים אלא לפי מציאותן וקטנותן גופן". לדעת החזון איש אי אפשר לקבוע את גיל שלוש, כגיל שהמקומות הגלויים בגופה של הקטנה נחשבים "ערוה" שאסור לקרוא

כנגדם קריאת שמע, כי אין שיעור קבוע של גיל בנושא זה, אלא הכל "לפי מציאותן וקטנות גופן", וכל זמן "שאין יצר עליהן מחמת קוטנן, הדעת נוטה שלא אסרום חכמים".

ובדברי החזון איש פסק בשו"ת יביע אומר (ח"ו או"ח סי' יד) "לענין בנות קטנות שדרכן בכך ואין לחוש בהן להרהור יש מקום לסמוך על האחרונים המקילים בזה. הלא הם החזון איש, ומהר"ם בריסק, והחלק לוי, שפסקו להקל בזה. ובדברי סופרים שומעים להקל. ומ"מ המחמיר לעצום עיניו בשעת קריאת שמע ותפילה כדי שלא יסתכל בהן, תבוא עליו ברכה". וכן הכריע בשו"ת אור לציון (ח"ב פ"ו סי"ב) "יש אומרים שמבית שלוש שנים יש לה דין טפח באשה ערוה [ביאור הלכה], ויש אומרים שאין לה דין טפח באשה ערוה עד זמן שתראה כגדולה שיש בה חשש הרהור [חזון איש], ובדרך כלל הוא מגיל שש או שבע שנים, והמיקל יש לו על מי לסמוך".

והנה מדברי הביאור הלכה והחזון איש והפוסקים שהכריעו כדבריו, משמע שאין מצות חינוך להקפיד על לבושן הצנוע של בנות קטנות, אלא הנדון הוא מהו הגיל שגופן המגולה נחשב "ערוה" שאסור לקרוא כנגדה קריאת שמע, וכפי שהובא בספר אמת ליעקב (או"ח סי' עה ס"א) בשם רבי יעקב קמינצקי ש"העיקר להלכה כשיטת החזון איש שאין כאן שיעור בשנים אלא לפי מציאות וקטנות גופן. ופשיטא דעד חמש שנים אין צריכה לכסות לשיטת החזון איש, אבל מחמש שנים ואילך יש להסתפק בכל קטנה וקטנה אי יש לה התפתחות וגידול כאשה ואם שייך בה הרהור, ואז צריך לכסותה. ואין זה מטעם חינוך, אלא כנ"ל".

והיה מקום להסיק מכך שאין חובת ההקפדה על לבושן הצנוע של בנות קטנות מדין מצות חינוך לצניעות.

בבגדי פריצות כי אם יגדלו בקושי ילמדם וכטעמא דתרומת הדשן בקטן שאסור לספויי בידיים כדי שלא להרגילו, שייך אף בקטנות ביותר מג' שנים טפח מגולה ערוה".

ובאמור לעיל, גם בדברי האגרות משה [אות ב] מפורש החיוב לחנך בנות לשמור על גרדי הצניעות, כדבריו: "אף שעדיין אין בקטנים וקטנות יצר הרע וחשש הרהור, מכל מקום הא צריך לחנך אותם להתרחק מנשים ואת הילדות מאנשים".

לפיכחם: בדברי המג"א והמשנ"ב מפורש החיוב לחנך קטן לאיסור "לא יראה בך ערות דבר" שלא יקרא קריאת שמע כנגד ערות איש. ובפסקי תשובות (סי' עה אות א) הוסיף: "ובצוואות ונהגות גדולי הדורות מצינו שהזהירו מאד בשמירת כל פרטי ודקדוקי הלכות אלו, והחובה לחנך הילדים לכך, כי עונש המזלזל בזה [באיסור "לא יראה בך ערות דבר"] מפורש בתורה [בהמשך הפסוק שם] "ושב מאחריך", שגורם להסתלקות השכינה".

ובדברי האגרות משה נתבאר שיש לחנך בנים ובנות לשמור על גרדי הצניעות, גם בגיל שאין יצר הרע וחשש הרהור.

ולדעת החזון איש מחמת החיוב לחנך בנות קטנות בדיני צניעות, יש להקפיד "שיהיה גופן מכוסה כמו ילדה גדולה מטעם חינוך". וכן מבואר בדעת סופר שיש לחנך בנות קטנות "בדרכי הצניעות שלא להרגילם ח"ו בבגדי פריצות".

וכפי שסיכם את הדברים בספר פסקי תשובות (סי' עה אות ז) "ויש לחנך את הילדים והנערים ככל האפשר ולפי גילם לאיסור הסתכלות, אף שלידם בדרך כלל אין זה אלא ראייה לפי תומו, מכל מקום ישתרש אצלם ההרגל גם כשיתבגרו ויהיה בגדר הסתכלות, ולכן יש להרגילם כבר מקטנותם לגינוני צניעות וקדושה והתרחקות

ד. **אמנם** בספר ארחות רבינו (הוספות או"ח ח"א) מובא כי הגר"ח קנייבסקי שאל את החזון איש עד איזה גיל מותר לקרוא קריאת שמע כנגד המקומות המגולים של קטנה, והחזון איש השיב: "עד בת שבע בערך". והגר"ח הוסיף כי שמע מאחד מתלמידי החזון איש, רבי מיכל יהודה ליפקוביץ, כי החזון איש אמר לו "שיש להלביש קטנה בצניעות וגרביים ארוכות מגיל שלש מטעם חינוך. ולפי זה מה שמרן החזון איש התיר, היינו לענין לומר דבר שבקדושה כנגדה, אבל מכל מקום צריך להלבישה שיהיה גופה מכוסה כמו ילדה גדולה מטעם חינוך". ועוד אמר החזון איש כי "ילדות אף שלובשות גרביים ארוכות צריך להלבישם שמלות שאורכן יהיה יותר מהברך".

ומדברים אלו נראה שאין ללמוד מהיתרו של החזון איש לקרוא קריאת שמע כנגד המקומות המגולים בגופה של קטנה עד גיל חמש, שש או שבע, שאין חיוב לחנך קטנות ללבוש בגדים צנועים המכסים את המקומות בגופה עד גיל זה. כי החזון איש התייחס בספרו רק לדין אמירת קריאת שמע כנגד ערוה, ובזה התיר לקרוא קריאת שמע גם כשהקטנה בת שלוש כל זמן שלא הגיעה לגיל שיש חשש הרהור [ולא כהביאור הלכה]. אולם מדברים שאמר בעל פה מתברר כי דעתו היתה שכבר מגיל שלוש יש חובה לחנך בנות קטנות להתלבש בצניעות.

וכן נקט בשו"ת דעת סופר (או"ח סי' יא) שכתב: "בדבר אשר התחילו איזה בעלי בתים להלביש את בנותיהם הקטנות בבתי שוקיים קצרות מגולות טפח, ומקלם הגיד להם שבקטנות אין קפידא בזה. בודאי החיוב להרים כשופר קולו על דבר זה שלא יפשה המספחת בעור ויהיה נדמה להם כהיתר למו, למחות באין הפוגות, כי מלבד החיוב לחנך הקטנות בדרכי הצניעות שלא להרגילם ח"ו

ומבואר בדבריהם שהאיסור להתייחד עם ערוה אינו איסור דאורייתא אלא איסור "מדברי קבלה", שיש לו "רמז" מן התורה.

ובך גם משמע מפירושו של רש"י לדברי הגמרא (קידושין פא, א) "אמר רב מלקין על ייחוד", ופירש רש"י: "מכת מרדות". כלומר, מכיון שיחוד אינו איסור דאורייתא, העובר על איסור זה אינו נענש במלקות התורה, אלא במכת מרדות מדרבנן - בכדי למנוע ממנו להרגיל את עצמו לנהוג כן, וכמו שפירש רש"י (חולין קמא, ב) "מכת מרדות, רידי בתוכחה שלא ירגיל בזה, ואין לה קיצבה אלא עד שיקבל עליו". וכן ביאר הב"ש (אבן העזר סימן כב ס"ק א) "דאינו אלא רמז מתורה, לכן אין מלקין אותו אלא מכות מרדות".

אולם לדעת הסמ"ג "ייחוד דאורייתא הוא", וכן נראה מדברי הטור (אבן העזר סימן כב) שכתב: "אסור מן התורה לאיש שיתייחד עם הערוה, בין ילדה בין זקנה". וכתב הב"ח (שם) "ואף ע"ג דהרמב"ם כתב דאיסור ייחוד עריות מפי הקבלה היא, מכל מקום מדקאמר בסוף קידושין רמז ליחוד מן התורה מניין וכו' ובפרק אין מעמידין (עבודה זרה לו, ב) אמרו בפירוש ייחוד דאורייתא הוא, משמע דאסור מן התורה. ולכן כתב רבנו [הטור] אסור מן התורה, וכן נראה דעת הסמ"ג".

גם לדעת הסוברים שייחוד עם ערוה אסור מהתורה [סמ"ג וטור], ייחוד עם פנויה אינו אסור אלא מדרבנן, כמפורש בסוגיית הגמרא בקידושין (פ, ב) ובדברי הרמב"ם (שם הלכה ג) והשו"ע (אבן העזר סימן כב סע' ב) "כשאירע מעשה אמנון ותמר, גזר דוד ובית דינו על ייחוד פנויה. ואף על פי שאינה ערוה, בכלל ייחוד עריות היא. ושמאי והלל גזרו על ייחוד עובדי כוכבים. נמצא, כל המתייחד עם אשה שאסור להתייחד עמה, בין ישראלית בין עובדת כוכבים, מכין את

מעריות ואביזריהו. וכשם שחובה על כל אחד ואחד מישראל להישמר ולהיזהר בענייני קדושה וטהרה, כך מצוה וחוב עוד יותר גדול על כל אחד להקדיש מעותותיו לפקח ולהשגיח בחינוך בניו בזה, הנסיון מוכיח שהיראה הנקנית בימי הילדות עומדת לעד, והוא בכלל דברי המשנה (אבות פ"ג מ"ג) כל שיראת חטאו ומעשיו קודמים לחכמתו, שזה וזה מתקיימים בידו, ונקבעים בלבו כיתד לא תמוט".

*

משנוכחנו לראות כי יש חובת חינוך קטנים וקטנות לענייני צניעות, יש לעיין האם יש חובה לחנכם בדיני איסור ייחוד.

לשם כך עלינו לעיין ביסודות האיסור: למי אסור להתייחד עם מי, מאיזה גיל, והאם האיסור מהתורה או מדרבנן.

איסור ייחוד – מהתורה או מדרבנן

ה. **במסכת** קידושין (פ, ב) אמר רב יוחנן משום רבי ישמעאל: "רמז ליחוד מן התורה מנין, שנאמר (דברים יג, ז) כי יסיתך אחיך בן אמך", וכי בן אם מסית, בן אב אינו מסית. אלא לומר לך, בן מתייחד עם אמו, ואסור להתייחד עם כל עריות שבתורה". מפשטות לשון הגמרא "רמז ליחוד מן התורה" משמע כי האיסור להתייחד עם ערוה אינו מן התורה.

ובך אמנם פסק הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פכ"ב ה"ב) "איסור ייחוד העריות מפי הקבלה". וביאר הסמ"ג (לאוין קכו) "וכתב רבנו משה שאיסור ייחוד עריות מפי הקבלה, אמנם רמזה על המקרא בפרק בתרא דקדושין". וכן ביאר הבית יוסף (אבן העזר סימן כב) "אף ע"פ שאמרו ייחוד דאורייתא, לאו למימרא שהוא כתוב בתורה, שהרי אמר רמז לייחוד מן התורה מנין, ולשון רמז מוכיח שאינו מפורש אלא רמז בעלמא".

הדבר, ולכן אמרין בזה מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין. אבל בדבר המפורש בתורה והם עוברין על זה, בודאי אינם שוגגין ולא שייך בהו לומר מוטב שיהיו שוגגין, ומחנין בהו וענשין להו עד דפרשי". כאשר רואים אדם עובר על דבר שאינו מפורש בתורה, אנו יכולים לומר שכנראה עשה זאת בשגגה ובטעות, ולכן אין כל תועלת להוכיחו ולמחות בו, כי בוודאי לא ישמע למוכיחים אותו היות ואיסור זה "קל בעיניו". ומשום כך עדיף שישאר "שוגג" ולא נגרום לו כתוצאה מהתוכחה להפוך להיות "מזיד" מכאן ולהבא בכל פעם שיחזור ויעבור על האיסור. אבל כאשר רואים אדם עובר על דבר המפורש בתורה, יש חובה למחות בו עד שיפרוש ממעשיו.

ולפי זה כאשר רואים מי שעובר על איסור ייחוד שאינו מפורש בתורה [ייחוד עם ערוה לדעת הרמב"ם ורש"י, או ייחוד עם פנויה] - אין למחות בידו מדין "מוטב יהיו שוגגין ואל יהיו מזידין".

אולם המשנה ברורה (שם ס"ק ג) הביא את דברי הפוסקים כי "דווקא בידוע בוודאי שלא יקבלו ממנו", אין למחות ביד המקילים בדבר שאינו מפורש בתורה "אבל בספק שמא יקבלו, צריך למחות אפילו במידת דרבנן".

ולפי דבריו כתב רבי מרדכי גרוס, אב"ד חניכי הישיבות בבני ברק בספרו אום אני חומה (ח"ב סי' קלט) שיש חובה להפיץ קונטרסים בענייני צניעות, כי "יש לשער שמתוך רבים, בודאי יתקבל אצל מקצתם, ובפרט אברכים חשובים אשר את האמת הנה מבקשים. ועוד, דבדרך כלל אין זה חסרון ידיעה בעיקרא דדינא או ההנהגה, אלא חוסר ידיעה בחומרת הדבר, ולכן מהאי גבנה הוראות היתר לעצמם ולא הוי בגדר שוגגין. וגם דבדרך כלל אין קונטרס דברי תורה מגיע לידי עמי הארצות, דהוא הטעם שאמרין

שניהם מכת מרדות, האיש והאשה, ומכריזין עליהם". ובטעם גזירת דוד ובית דינו לאסור ייחוד עם הפנויה, כתב הפרישה (שם) "והא דהוצרכו ב"ש לגזור איחוד דגויה ולא הוה בכלל גזירת פנויה דגזרו בית דין של דוד, אף על גב דלכאורה לבוא על הגויה כמו כן אסור או גרוע מבא על הפנויה ישראלית. אלא נראה דלא גזרו בית דין של דוד אלא בישראלית דיכולה לבוא לידי עריות, דאם יתייחד עם זו יתייחד נמי עם הערוה, מה שאין כן בגויה דאינו יכול לבא בגויה לידי עריות". ומבואר בדבריו שסיבת הגזירה לאיסור ייחוד עם פנויה היא, סייג והרחקה שלא יבוא להתייחד עם ערוה. ובשל כך לא גזרו דוד ובית דינו לאסור ייחוד עם גויה, כי בגויה אינו יכול לבוא לידי עריות.

לסיכום: נחלקו הראשונים האם איסור ייחוד עם עריות הוא מהתורה או מדברי קבלה, ואיסור ייחוד עם פנויה לכו"ע הוא מדרבנן.

חיוב מחאה ותוכחה באיסור ייחוד

ו. **נפקא** מינה אם איסור ייחוד מפורש בתורה או רק "נרמז" בה - האם צריך למחות במי שעובר על איסור ייחוד.

בשו"ע בהלכות יום הכיפורים (או"ח סי' תרח ס"ב) נפסק: "נשים שאוכלות ושותות עד שחשכה והן אינן יודעות שמצוה להוסיף מחול על הקדש, אין ממחין בידן כדי שלא תבואו לעשות בזדון". וכתב הרמ"א: "והוא הדין בכל דבר איסור, אמרין מוטב שיהיו שוגגין ולא יהיו מזידין. ודווקא שאינו מפורש בתורה, אף על פי שהוא דאורייתא, אבל אם מפורש בתורה מוחין בידן". וביאר המשנה ברורה (ס"ק ו) שכאשר רואים את הנשים עוברות על איסור שאינו מפורש בתורה "אז אנו יכולים לתלות ששוגגין ומוטעין הם בזה, ומה שלא ישמעו לנו מה שנאמר להם שהוא אסור, מחמת דקיל להו

על איסור כשמשסתכל על אשה, אין חובה לחנכו לא לעבור על איסור זה.

אולם לכאורה עדיין יש לתמוה על סתימת דברי השו"ע והפוסקים שהתירו יחוד לאשה עם קטן פחות מבן תשע, מדוע אין מצוה לחנך קטן באיסור ייחוד - ובשל כך נאסור על קטן בגיל שש או שבע שחייבים בחינוכו, להתייחד עם אשה, כדי לחנכו באיסור ייחוד, וכפי שתמה בשו"ת שבט הלוי (ח"ה סימן קפב) "ולעת עתה לא ידעתי בעניי למה לא שייך גדר חינוך גם בקטן וקטנה באיסור ייחוד, דהא חינוך שייך להלכה גם בפרישה מאיסורים, עיין או"ח סי' שמג, והוא ענין חמור של עריות, ואפילו ייחוד פנויה שהוא דרבנן, והבת לא הגיעה עדיין לגנות מכל מקום גם בדרבנן שייך חינוך, ובפרט ענין המורגל הרבה כייחוד".

איסור ייחוד – "איסור בעצם" או "גדר" שלא יבוא לאיסור ערווה

ח. ונראה לתרץ את תמיהתו של השבט הלוי בהקדם מחלוקת האחרונים בגדרו של איסור ייחוד - האם הוא "איסור בעצם", או שהוא "גדר" שלא יבוא לאיסור.

רבי אלעזר מנחם מן שך, ראש ישיבת פוניבז' ביאר בספרו אבי עזרי (איסורי ביאה פכ"ב הי"ב) את שיטת רש"י במסכת קידושין (פא, א ד"ה בעלה) שיחוד עם אשה שבעלה בעיר אסור אלא שאין מלקות, מכיון שאיסור ייחוד הוא "איסור בעצם" ואינו נובע מחמת החשש שיבוא לביאת איסור, אלא בכל מי ששייך בו ביאה אסרה התורה את הייחוד עמו. ורק חיוב המלקות הוא במקום שיש חשש שיבוא, ועל כן כשבעלה בעיר אין מלקות: "מאחר שאיסור ייחוד דאורייתא, אם כן איסור עצמותו הוא, ולא משום החשש דשמא יבוא עליה, אלא כל ששייך ביאה בה, אסרה תורה בייחוד. ואף אם בעלה בעיר שאימת בעלה עליה, ואין לחוש שמא יבא

מוטב יהיו שוגגין ואל יהיו מזידין, כדכתב בספר חסידים (הובא במג"א סי' רסג ס"ק ל) דבבית הכנסת לא אמרינן מוטב יהיו שוגגין". ועוד יש לומר על פי דברי החכמת שלמה בהגהותיו לשו"ע (שם) שכתב: "דהיינו דווקא אם אינו בפרהסיא, אבל אם הוא בפרהסיא, דיש חשש שאחרים ילמדו ממנו, חייבים למחות אף בדרבנן". ואם כן גם נדון הפצת קונטרס בענייני צניעות "הוא מילתא דפרהסיא, ואשר כידוע דבזה לומדים זה מזה טפי מכל מילי אחריני. ובר מן דין בדברים המכשילים אחרים, לא שייכא מוטב יהיו שוגגין ואל יהיו מזידין, דהחובה להציל אחרים הנכשלים בכל מה דאפשר".

*

מדוע אין מצוה לחנך קטן באיסור ייחוד

ז. והנה הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פכ"ב ה"י) והשו"ע (אבן העזר סימן כב סעיף יא) נקטו להלכה שאין איסור ייחוד לאשה עם קטן פחות מבן תשע, כדבריהם: "תינוקת שהיא פחותה מבית שלש ותינוק פחות מבן תשע, מותר להתייחד עמה, שלא גזרו אלא על ייחוד אשה הראויה לביאה ואיש הראוי לביאה".

ובשו"ת שלמת חיים (סימן תרצ) נשאל רבי יוסף חיים זוננפלד מדוע אין לאסור ייחוד של אשה עם קטן פחות מבן תשע מהחשש שמא יעבור הקטן על איסור הסתכלות והרהור באשה, ומשום כך יש לחנכו לא לעבור על איסור זה: "לענין ייחוד שלא נאסר עם קטן פחות מבן תשע, תיפוק ליה שאם הם ביחד הוא מסתכל". ותירץ: "פשיטא דאינו בכלל קריבה כי אם למי שהוא בר קריבה". כלומר, איסור "קריבה" בין איש ואשה לא שייך אלא "למי שהוא בר קריבה", דהיינו מי שראוי לביאה. לפיכך, מאחר וקטן פחות מגיל תשע אינו ראוי לביאה ואינו עובר

לקיימם. אולם במצב שאילו היה הקטן גדול באותה שעה, ולא היה חייב בקיום המצוה או האיסור, אין חיוב חינוך.

ומעתה נראה שאם איסור יחוד הוא "איסור בעצם" שאינו נובע מחמת החשש שיבוא לביאת איסור, אכן יש מקום לשאלה מדוע אין מצוה לחנך קטן באיסור ייחוד, היות והסיבה שכעת הקטן אינו חייב באיסור יחוד היא כי מדין התורה אין "איסור בעצם" למי שאינו ראוי לביאה, אבל אילו היה גדול באותה שעה הרי היה אסור ביחוד, ועל כן מדוע שלא נחנכו להיזהר מאיסור יחוד גם בהיותו פחות מגיל תשע.

ברם לדעת החזון איש והאגרות משה שאיסור יחוד אינו "איסור בעצם", אלא הרחקה שגדרה התורה כדי שלא יבוא לאיסור, הסיבה שאין איסור להתייחד עם קטן פחות מגיל תשע שאינו ראוי לביאה, היא כי אין חשש שעל ידי היחוד יבוא לביאת איסור, ואם כן הרי גם גדול אינו נאסר ביחוד כשאין חשש שיבוא לידי איסור, וממילא אין חיוב לחנך קטן באיסור שגם גדול אינו חייב בו.

וכנראה לכך התכוין בספר דברי סופרים (הלכות יחוד, בירור הלכה עמ' קלג ד"ה ועל) בתירוצו על תמיהת שבט הלוי "דכיון דבכהאי גוונא [קטן פחות מבן תשע] אין לחוש כלל שיבואו לידי ביאה אף על צד רחוק, לכן אין שייך בזה מצות חינוך, כיון שגם בגדול דומיא דהכי מותר, וכמבואר באחרונים דכל כהאי גוונא שגם בגדול מותר, אין מצות חינוך".

ודברים בסגנון דומה כתב ידידי רבי מרדכי פרקש, ביישוב קושיית השבט הלוי: "גדר חינוך הוא רק שמהות האיסור שניצבת עכשיו בפני הקטן היא בדומה למה שיקרה לאחר זמן כשיגדל. אבל בנדון דידן האיסור אינו עצם היחוד אלא תגבורת היצר הקשורה

עליה, מנא לן להתיר מאחר שאיסור תורה הוא. ואין זה כגזירה דרבנן, שהוא רק משום גזירה דלא יגע באיסור, ובמקום שלא שייך לגזור מותר, אלא דין תורה הוא. ומשום כך מפרש רש"י שהוא רק שאין מלקין אותו כשבעלה בעיר, והיינו שהמלקות מרדות הוא רק שלא ירגילו בזה ושללא יבא לידי עבירת הביאה, אמרו שפיר דאם בעלה בעיר אימת בעלה עליה ולא יבא לידי עבירה, ע"כ אין ללקות".

ברם החזון איש, בגליונות שרשם בכתב ידו על ספר האבי עזרי, כתב, כי פשטות לשונם של הרמב"ם (איסורי ביאה פ"א ה"י) והשו"ע (סימן כב ס"א) "אסור להתייחד עם ערוה מהערויות בין זקנה בין ילדה, שדבר זה גורם לגלות ערוה" - מורה על כך שיחוד אינו "איסור בעצם", אלא זהו "גדר" והרחקה שגדרה התורה כדי שלא יבוא לאיסור. וכן דעת האגרות משה (אבן העזר ח"ד סימן סה אות י') בנדון יחוד עם זקן וחלש "שנבטלו כוחותיו ואינו יכול לבוא לידי קישוי", שאיסור יחוד הוא דווקא במקום שיש "חשש קפיצת יצר הרע דזנות" [ומטעם זה אין איסור יחוד עם אשה שבעלה בעיר, ומאידך נאסר יחוד עם אשה שבעלה בעיר והוא "גס בה"] ולכן אם ידוע בוודאות שהזקן אינו ראוי לביאה, אין איסור יחוד [אלא שבמציאות קשה לדעת זאת, כי אולי יש מציאות שתתעורר אצלו התאוה פתאום, אלא אם כן ידוע ע"פ הרופאים מצד מחלה שאינו יכול לבעול, שאז באמת אין איסור יחוד].

חיוב חינוך במצב שאילו היה הקטן גדול באותה שעה לא היה חייב בקיום המצוה או האיסור

ט. **חיוב** חינוך הוא על מצוה או איסור הניצבים לפני הקטן בקטנותו, שאם היה באותה שעה גדול, היה חייב

הקטן והקטנה, וכן להפרישם מכל דבר איסור כמו שאמר הכתוב חנוך לנער על פי דרכו".

מאידך גיסא, במשנה (מגילה פ"ב מ"ד) מובא: "הכל כשרין לקרות את המגילה חוץ מחרש שוטה וקטן, רבי יהודה מכשר בקטן". וכתב בשו"ת הרמ"ע מפאנו (סימן קיא) "דאנן קיימא לן כרבנן דרבי יהודה דסברי אין חנוך לקטן בדרבנן", ומבואר בדבריו שהבין את הטעם של רבנן שפסלו קטן מלקרוא את המגילה, בגלל שאינו מחוייב בקריאתה, היות ואין חיוב לחנך קטנים למצוות דרבנן [והחולקים סוברים שהקטן אינו קורא את המגילה משום כבוד הציבור].

וכן מבואר בפרי מגדים (או"ח סי' קפו) אשל אברהם ס"ק ג) שנחלקו הפוסקים האם יש חיוב חינוך במצוות ואיסורים דרבנן.

והנה בביכורי יעקב (סי' תרנז ס"ק ד) הביא את ספקו של הברכי יוסף (שם ס"ק א) האם יש חיוב לחנך קטן לקיום מצוה דרבנן של נטילת לולב בימי חג הסוכות [לא ביום הראשון שקיום המצוה מהתורה], וביאר את חילוקו של שו"ת בתי כהונה בין החיוב לחנך קטן במצוות דרבנן, כגון חנוכה ופורים ש"כל עיקר המצוה הוא רק מדרבנן, ואם לא יחנך, לא ידע הקטן מהמצוה כשיגדיל. אבל בנטילת לולב, כיון שמחנכו ביום ראשון שהוא דאורייתא, הרי ידע מצות נטילה, אפשר שאין צריך לחנכו בשאר הימים". ובספר הקטן והלכותיו (פ"ב הערה ד) ביאר את סברת הביכורי יעקב: "שלא חייבו בחינוך אלא באופן שכל עיקר המצוה היא מדרבנן, שאם לא יחנכו לא ידע הקטן מהמצוה לכשיגדיל. משא"כ במצוה של תורה, אלא שמחמת הזמן או אופן קיומה וחיובה עתה אינו אלא מדרבנן, אף אם לא יחנכו אותו בה ידע מהמצוה, כיון שיחנכו למצוה זו בזמן שחיובה מן התורה", ולכן במצוות שעיקרן מהתורה אין חיוב חינוך.

בזה. והא ראייה, שמותר היחוד עם העריות הכי חמורות [אמו ואחותו] כיון שלגביהן לא שייך גירוי היצר. ומכיון שיסוד מהות האיסור אינו קיים עכשיו, הרי שאין ענין לחנכו עתה בזה".

היות ויסודו של איסור יחוד הוא ההרחקה שגדרה התורה כדי שלא יבוא לאיסור, נמצא שאין לאסור על יחוד עם קטן פחות מבן תשע מדין חינוך, כי בגיל זה שאינו ראוי לביאה אין חשש שעל ידי היחוד יבואו לביאת איסור, ובמצב שכזה, אפילו היה גדול, גם לא היה נאסר ביחוד שאינו מביא לידי ביאה.

חינוך במצוות ואיסורים דרבנן

י. **עוד** נראה ליישב את תמיהת השבט הלוי מדוע אין מצוה לחנך קטן באיסור ייחוד, בהקדם מחלוקת הפוסקים האם יש חיוב חינוך במצוות ואיסורים דרבנן.

במסכת גיטין (נב, א) מובא: "האפוטרופין תורמין ומעשרין [עבור היתומים], ועושין להן לולב וערבה וסוכה וציצית, וכל דבר שיש לו קצבה - לאיתווי שופר; ולוקחין להם ספר תורה, תפילין ומזוזות, וכל דבר שיש לו קצבה - לאתווי מגילה". וכתב הרמב"ם (הלכות נחלות פי"א ה"י) "האפוטרופין עושין לקטנים לולב וסוכה וציצית ושופר ספר תורה ותפילין ומזוזות ומגילה, כללו של דבר כל מצות עשה שיש להם קצבה בין שהוא מדברי תורה בין שהוא מדברי סופרים, עושין להם אף על פי שאינם חייבין במצוה מכל אלו המצוות אלא כדי לחנכן". ומפורש איפוא מדברי הרמב"ם, שיש חיוב לחנך קטנים לקיים מצוות דרבנן. וכן פסק בקיצור שו"ע (סי' קסה ס"א) "כל אב חייב לחנך את בניו הקטנים בכל המצות, בין במצוה דאורייתא בין במצוה דרבנן, כל מצוה ומצוה לפי דעת

ועל פי סברת הביכורי יעקב מובן מדוע אין חיוב חינוך באיסור ייחוד, כיון שנתבאר שציקר איסור ייחוד מהתורה, ובמצוות שעיקר חיובן מהתורה אין חיוב חינוך.

סוף דבר: מסתימת דברי השו"ע והפוסקים שהתירו ייחוד לאשה עם קטן פחות מבן תשע, משמע שאין מצוה לחנך קטן באיסור ייחוד - לאסור על קטן בגיל שש או שבע, להתייחד עם אשה, ונתבאר לעיל הטעמים לכך.

ובספר הליכות שלמה (תפילה פרק כ הערה 31) הובא בשם הגרש"ז אויערבך, שאף שאין איסור ראייה בקטנה, אך "לענין דברי חיבה כגון חיבוק ונישוק וכדומה, אף דברים אינם זהירים בזה בבת אחיו וכיו"ב, אין שום היתר בדבר".

שבת שירה

מעלת הצעקה - לפי שהיא נובעת מפנימיות הלב

צעקה אמרו בזה"ק (ח"ב כ), גדולה צעקה וכו' שהיא בלב כדכתיב (איכה ב', י"ח) צעק לבם אל ה' כלומר, חשיבות הצעקה הוא בזה שנובעת מפנימיות האדם, משורש חיותו שבלב, שהוא המקום הפנימי ביותר שבאדם, לפיכך יש בזה מעלה וחשיבות כשהנקודה הטמונה בלב מתעוררת בעת צרה לבקש רחמים.

הא למה זה דומה, למאד"ל (כלים פי"ז, מ"ג) כל שבים טהור חוץ מכלב המים מפני שהוא בורח ליבשה, ופירש הר"ש "כל מה שיש ביבשה יש בים, וחית הים ובהמת הים אין אחד מהם בורח ליבשה כשרוצים לצודם, רק הכלב לבדו, הלכך הוי בכלל בהמות היבשה". ותמוה שבגלל דבר זה כבר נהיה טמא, אף שבעצם טהור הוא בהיותו בים, ומוכח שדבר זה אות חותך הוא שמקורו ושרשו אינו הים אלא היבשה, ולפיכך הוא בעצם טמא, כי בעת צרה הוא המבחן לאן הוא פונה, וכשרואים שכלב הים נס ליבשה, סימן מובהק הוא ששרשו ביבשה וממילא דינו ככלב היבשה שהוא טמא.

עת צרה - שעת מבחן לאדם

נמצא שעת צרה היא שעת מבחן, ולפיכך איש ישראל למרות שאינו כל כך הגון, אך כשרואים שבעת שצר לו נס הוא אל השי"ת, א"כ מוכח שבעצם טהור הוא אלא שסיבות שונות גרמו לו שיסטה מהדרך, לפי שבזה שהוא נס אל השי"ת הרי זה הוכחה שהפנימיות שבו, זו המתעוררת בעת צרה מפחד החיות שבה, היא שלימה עם השי"ת, ודבר זה קובע ומכריע שנפשו של אדם נוטה לטוב כדוגמת ההלכה הנ"ל שכלב הים טמא, לפי שנקודת חיותו מושכת אותו אל היבשה.

[באר משה אורזוב]

הרב יוסף יהודה אריה הלוי וואהרמאן
נכד הגר"ר שלמה הלוי וואהרמאן זצ"ל
לייקווד, נ.י.

זכור ושמור בדיבור אחד

והשל יד כנגד שמור [שהוא על יד שמאל
דמרומו על מניעת המעשה]. וצ"ב.

*

ונראה דהרי איתא בזוהר (תרומה
קלד, א, והוא תפילת כגונא שאומר נוסח
ספרד אחר קבלת שבת) רזא דשבת איהי
שבת דאיתאחדת ברזא דאחד. וביארו
הספרים שתכלית השבת הוא לבא להכיר
שה' אחד. ופי' "אחד" אינו שהוא חכם וגבור
יותר מכל אדם, שאין זה יחיד ממש. אלא
יחיד היינו שהוא המהוה הכל ולית אתר
דפנוי מיניה כלל וכל מקרא העולם בא מאתו
יתברך ולא מזולתו כלל. וכפשוטו זה יבא
ע"י שמתבונן במה שברא העולם יש מאין
ותמיד מחדש בטובו מעשה בראשית.

אולם זה פשוט דאם אדם זוכרו רק
בשעה שאומר קידוש על היין, ואח"כ אינו
חושב בדעתו כלום מזה, לא יבא לידי הכרה
זו. ואפי' הוא זהיר בכל השבת לשמור אותו
כראוי, מ"מ בלי התבוננות בזה, לא יעשה
מאליו. ולכן צריך האדם לעשות שמור וזכור
בהויה אחת, ר"ל שכל עת שהוא מונע עצמו
מלעשות מלאכה או טלטול מוקצה וכדומה,
לא יחשוב רק שאני עושה כן משום שכך
כתוב בשו"ע. אלא יעשה כן משום שה' ברא
העולם בששת ימים וינח ביום השביעי. ועי"ז
יהיה כל השבת בהתבוננות בזה.

ובזה יש לבאר הזוהר הנ"ל, דכמו
דצריך זכור ושמור בדיבור אחד, כן בכל
מעשה המצוה, צריך לעשות המעשה עם
המחשבה. ובזה מובן תחילת דברי הגר"ר
שלמה אלקבץ "השמייענו קל המיוחד", דע"י

איתא בשבועות (כ:): זכור ושמור בדיבור
אחד נאמר. וכפשוטו פי' הגמ'
דקמ"ל דהוקש שמור לזכור, לחייב נשים
בקידוש היום.

אולם כל המפרשים האריכו למצוא טעם
נוספת לזה, למה אמרה התורה זכור ושמור
בדיבור אחד. עי' בפי' באר התורה (נדפס
בחומש י"א מפרשים, שמות כ:ח) בשם ספר
העיקרים (פרק ב' מאמר ג') והרמב"ן (שם).
וז"ל העקידת יצחק (פרשת ויקהל ספק ו'
"וכ"ש למה שאמרו חז"ל שניהם בדיבור
אחד נאמרו, שיראה שהיה זה צורך גדולה
למצוה זו". וכעין זה כתב המהר"ל (תפארת
ישראל פרק מ"ג) דאילו כוונת התורה היתה
רק להקיש זכור לשמור לחייב נשים בקידוש,
ה"ל ליכתב בפירוש "זכור ושמור את יום
השבת", מה זה שחילקן הכתוב לדרוש שהיא
בדיבור אחד ממש. וא"כ גם אני אתן חלקי
לפרש הענין הזה באופן פשוט בס"ד.

בפזמון לכה דודי, מהגר"ר שלמה
אלקבץ זצוק"ל, איתא "שמור וזכור בדיבור
אחד השמייענו קל המיוחד ה' אחד ושמור
אחד לשם ולתפארת ולהתילה". וצ"ב מה
ענין שמור וזכור בדיבור אחד נאמר להא
דנקרא ה' "קל המיוחד". ומה דאיתא שם ה'
אחד ושמור אחד" איירי בעתיד לבא כדכתיב
(זכריה יד:ט) ביום ההוא יהיה ה' אחד, ומה
ענין לכאן. ודוחק לומר שהוא רק פזמון
במילים שוות.

עי' בב"י (או"ח סי' כ"ה) בשם הזוהר,
דהא דבעינן תפילין של יד ושל ראש להיות
בהויה אחת, היינו משום דזכור ושמור
בדיבור אחד נאמר, דהשל ראש כנגד זכור,

בראשית. וע"כ השמירת שבת כראוי צריך להיות ביטוי של אמונה על מעשה בראשית. והיאך שייך על זה עדות למי שהוא מתעסק בעלמא, שאינו חושב כלל בענין מעשה בראשית.

ובזמירת שבת בפזמון מנוחה ושמחה, איתא "שומרי וזוכרי המה מעידים וכו'". וכי איירי בב' כתי בני אדם, מי ששומר שבת ואינו זוכרו ומי שזוכר שבת ואינו שומרו. וע"כ איירי בכת אחד, שמקיימים שמור וזכור בדיבור אחד, והמה מעידים על מעשה בראשית.

ובן איתא בפזמון כל מקדש "משוך חסדיך לידועיך קל קנא ונקם", ומי הם היודעים אותו. "נוטרי ליום השביעי, שמור וזכור להקם".

ובספר מתנת חיים (עמ' קמט) כתב דבערב שבת דוקא באו נסיונות של סבלנות וכעס (ראה גיטין נב.), כדי לעורר באדם להיות מתדבק בדרכי ה' לעבור על מדותיו, כדי לקבל קדושת שבת. ועל פי הנ"ל יש לבאר, דבשבת צריך האדם להכיר שהכל מה', ולכן לא יבא לידי כעס.

*

ועפ"ז יש לבאר שאין זה סתירה למה שדרשו חז"ל דקמ"ל דנשים חייבת בקידוש היום. אלא שאין זה היקש לומר דמי שחייב בזה חייב בזה. אלא ממה שנאמרו בדיבור אחד, אנו מבינים שהוא מצוה אחד, דתכלית של שמירת שבת הוא כדי להיות זוכר שבת כראוי. וא"כ פשוט דא"א להיות חייב בשמור ולא בזכור.

ובן איתא בפזמון ברוך קל עליון, "כל שומר שבת כדת מחללו הן הכשר חיבת קודש גורלו, ואם יצא חובת היום אשרי לו", ר"ל דמה ששומר שבת הוה כהכשר מצוה, אבל אכתי לא יצא בזה חובת היום, דהיינו זכור.

שהאדם מקיים שמור וזכור בדיבור אחד, יבא להכיר שהוא קל המיוחד.

עי' בפסחים (נ.) ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמך אחד, אטו האידנא לאו אחד הוא. אמר רבי אחא בא חנינא לא כעולם הזה העולם הבא, העולם הזה על בשורות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב ועל בשורות רעות אומר ברוך דיין האמת, לעולם הבא כולו הטוב והמטיב. ושמך אחד, אטו האידנא לאו שמו אחד הוא. אמר ר' נחמן בר יצחק לא כעולם הזה העולם הבא העולם הזה נכתב ביו"ד ה"י ונקרא באל"ף דל"ת, אבל לעולם הבא כולו אחד נקרא ביו"ד ה"א ונכתב ביו"ד ה"א, עכ"ל הגמ'.

ונראה לבאר דשם אל"ף דל"ת מורה על שה' אדון בעולם. אבל האדון אינו שולט לגמרי שלא יהיה שום תנועה שלא כרצונו, אלא הוא האדון ומעניש מי שאינו שומע לו. כך נראה העולם הזה, שהרי לא ראינו יד ה', ופעמים נראה שאינן ה' משיגה. אבל שם יו"ד ה"י מורה על שהוא מהוה הכל ולית אתר דפנוי מיניה. וא"כ בעולם הזה, באמת הוא מהוה הכל, אלא שאינו ניכר לנו, ונראה כאילו הוא רק אדון, ולכן "הוא" דהיינו עצמיותו באמת, ו"שמו" דהיינו האופן שנראה לנו, אינו אחד. [ראה נפש החיים שער שביאר באריכות, דאע"פ שאנו מאמינים שהכל מה', מ"מ אנו מתנהגין כפי ראות עינינו, עיי"ש].

ובזה מובן המשך דבריו, דע"י שמור וזכור בדיבור אחד, יבא להתבוננות כראוי ויכיר שהכל מה', וישיג קצת ענין הזה שהוא אחד ושמך אחד, ויכיר שאפי' בעולם הזה ה' הוא המהוה הכל.

*

ועי' ברש"י ביבמות (ו., מח:) דכל המחלל את השבת כאילו כפר במעשה בראשית. נמצא דבשמירת שבת איכא עדות על מעשה

שביתה כדי לעורר הלב לזכור מעשה בראשית, ואם אינו ניכרת לא יערר לבו.

הקשה הנמו"י בב"ק למ"ד אשו משום חצו, למה מותר להדליק נר בערב שבת. וידוע תי' החת"ס דבשבת לא נאסרה אלא מלאכת הגוף ולא כל מה שנחשב מעשה האדם. וע"פ הנ"ל יש לבאר משום דתכלית של שמירת שבת הוא כדי להיות מזכרת לענין של זכור.

*

שמעתי מהג"ר אברהם ארלנגר שליט"א, דענין של קידוש הוא הכרזה שכל מעשי גשמיות שאני הולך לעשות עכשיו, הוא לשם כבוד שבת. ועל פי הנ"ל יש לומר שהוא הכרזה על כל מה שאשמור שבת, הוא כדי לזכור שה' ברא העולם.

*

החפץ חיים (הובא דבריו בספר חיים שייש בהם) מסביר הפזמון כל מקדש שביעי דמדגיש ב' מיני אדם, "כל מקדש שביעי כראוי לו, כל שומר שבת כדת מחללו". היינו שיש בני אדם שמקדשים שביעי, ויש בני אדם דרק שומרים שבת שלא יחללו. "שכרו הרבה מאד על פי פעלו" שני כתים אלו יש להם שכר מאד, אבל כל אחד לפי פעלו, "איש על מחנהו ואיש על דגלו". ופשוט דלא איירי כאן באנשים שאוכלים בשבת בלי קידוש, אלא ששמירת שבת שלהם אינו אלא מעשה שמור ולא מעשה זכור.

וכן בפזמון ברוך קל עליון "כל שומר שבת כדת מחללו, הן הכשר חיבת קודש גורלו", היינו שהשמירת שבת אינו אלא כהכשר מצוה. "ואם יצא חובת היום, אשרי לו", וזה מי שמקדש את יום השביעי.

וקרוב לזה פי' המהר"ל (דברים ה:יב) ודייק דנאמרה זכור תחילה (בפרשת יתרו) ואח"כ שמור (בפרשת ואתחנן), להורות כי העיקר הוא זכור, ולא שמור.

*

החזקוני והאור החיים הקדוש (שמות כ:ח) פי' דהא זכור ושמור בדיבור אחד נאמרה, אין הכונה שאמר הקב"ה ב' מילים בבית אחת, אלא שה' אמר רק זכור, והבינו ישראל דנכלל בזה ב' דברים, לשמור ולזכור. ובפרשת ואתחנן פי' כן משה להדיא. וצ"ע היכן מרומוז במצות זכור דבעי נמי שמור. וע"פ הנ"ל א"ש, דבלי הנהגה של שביתה, א"א לזכור כראוי, והיה פשוט להם דאין כוונת התורה רק למזכרת קטנה בתחילה הסעודה.

ועי' בתפארת ישראל (שם) דהא דדרשו חז"ל דבדיבור אחד נאמרה, היינו משום דשאר השנינוין בין הלוחות, יש לבאר שהם כפי' על הלוחות ראשונות. אבל שמור אינו נראה כפי' על זכור. ולפי הנ"ל א"ש שפי' חז"ל דשמור שפיר הוה שמירה על ענין של זכור.

*

כתב הרמב"ם (פכ"ד מהל' שבת הל' י"ג, הו"ד בפמ"ג ובמ"ב ריש סי' ש"ח) שא' מהטעמים שאסרו חז"ל לטלטל מוקצה הוא מפני שמקצת העם אינם בעלי אומניות אלא בטלין כל ימיהן וכו' ואם היה מותר להלך ולדבר ולטלטל כשאר הימים, נמצא שלא שבת שביתה הניכרת.

וצ"ב, למה צריך שביתה ניכרת, וכי בכל לאווין שבתורה איכא קפידה שיהא ניכר השביתה. הרי הרבה בני אדם לא היה לובש שעטנז, וכי אסרו חז"ל שאר מינים כדי שתהא המניעה ניכרת. ולפי הנ"ל א"ש דצריך

הרב יצחק זאב גאלאמבעק

בענין צרת רבים חצי נחמה

בכל הארץ ושהכל עושים כן נצטוינו על זה שאין דבר שיחזק לבות בני אדם כמו מעשה הרבים וכמאמר החכם צער רבים נחמה וכו' עכ"ל.

ועוד מקור הוא דאיתא בהאלישיך לאיוב (ג: יח) עה"פ עוד אסירים שאננו בזה"ל אילו הייתי אני לבדי לא אתנחם אך אמצא אחרים וצער רבים נחמה וכו' עכ"ל.

(ב) **ובנוגע** הסביר של צרת רבים חצי נחמה ביאר האשד הנחלים (על המדרש רבה פ' אתחנן ב.כב ד"ה היאך) בזה"ל צרת רבים חצי נחמה כי מוצא התנחמות וסבלנות בלבו לסבול אחריה שחבירו נלקה כמוהו אבל צרת יחיד אין לו נחמה וכו' עכ"ל.

אולם הפירוש המהרז"ו שם ביאר ע"פ הגמ' ברכות ח. דאיתא שם אימתי עת רצון בשעה שהציבור מתפללין שאין הקב"ה מואס בתפילתן של רבים.

(ג) **ובנוגע** אם זהו הנחמה הגונה או לאו יש הרבה מח' וסתירות בענין זה, ונתחיל בעזרת השי"ת עם הגמ' ברכות ה: דאיתא שם א"ר יוחנן חסרון בבנים אינן יסורים של אהבה ופריך הגמ' היכי דמי אילימא דהוי להו ומתו והא א"ר יוחנן דין גרמא דעשירא ביר אלא הא דלא הווי ליה כלל אינן יסורים של אהבה והא דהוי ליה ומתו הוי יסורים של אהבה.

וביאור הערוך (כפירוש שני בערך גרם א') דמהו הפשט דר' יוחנן היה נשא חלק מהגוף מהבן עשירי שמת וביאר בזה"ל כשהיה הולך לבית האבל מוליכו עמו כדי לנחמם כלומר ראו מה אירע בי דין גרמא דעשירא וצערי גדול משלכם עכ"ל וביאור הפלא יועץ (בספרו על ברכות ספר חדש

יש פתגם הידוע שצרת רבים חצי נחמה, ויש לעיין מהו המקור לזה ועוד יש לעיין מהו הסביר בזה ויש עוד לעיין אם זה נחמה הגונה לנחם אחרים או לאו.

המקורות למושג זו של צרת רבים חצי נחמה הוא דאיתא במדרש רבה פ' ואתחנן (ב:כב) מהו דכתיב (בפ' אתחנן ד:ל) בצר לך ולא כתוב בצר לכם אמר ר' יוחנן בשם ר' עקיבא כל צרה שהוא של יחיד צרה וכל צרה שאינה של יחיד אינה צרה.

ועוד מקור הוא דכתוב באיכה (ב:יג) מה אשוה לך ואנחמך ופירוש רש"י בזה"ל כשבאה צרה על אדם אומרים לו אף לפלוני עלתה כך תנחומים הם לו עכ"ל (ע' פירוש אבן יחיא הובא במקראות גדולות אורים גדולים דכתב שם בזה"ל כי הוא מהמפורסם שצרת רבים חצי נחמה עכ"ל וע"ע במהרש"א לגיטין נח. ד"ה ועליה דכתב בזה"ל ועל דרך צרת רבים חצי נחמה עכ"ל).

ועוד מקור הוא דכתיב בישעי' (נא:יט) שתים הנה קראתיך... מי אנחמך ופירשו רש"י והאבן עזרא מי אביא לך לנחמך ולומר אף אומה פלונית היא לקתה דוגמתך כי האדם יתנחם כאשר יאמר לו מה שאירע לך כבר אירע כן לפלוני עיי"ש.

ועוד מקור הוא דאיתא בחינוך פרשת בהר מצוה של"א מצות תקיעת שופר ביום הכיפורים של יובל בזה"ל משרשי המצוה לפי שידוע כי קול השופר תעורר לב בני אדם אם לשלום אם למלחמה וענין שלוח העבד שעבד את אדוניו זמן רב קשה מאד בעיני אדוניו על כן לעורר לב הבריות על הענין ולחזק נפשם ולהזהירם על המצוה בשמעם את קול השופר בראותם כי דבר השוה הוא

תתקור הדעת בדברים אלו כי מה לו ולצרת זולתו וכו' עכ"ל.

והנה בספר בתורתו יהגה (ח"ב על תורה ומצוות בחלק תשובות מהגר"ח קניבסקי פרק י"ג בענין נחום אבלים דף 65 שאלה קל"ה) שאל לר' חיים קניבסקי דאיתא בספר פלא יועץ ערך נחמה יש עוד מין נחמה אחרת כמאמר רבותינו ז"ל צרת רבים חצי נחמה ויתן אל לבו כי רבים שתו ובארזים נפלה שלהבת וכמה גדולי עולם אנשי חיל עברו על ראשם המים הזדונים עכ"ל של הפלא יועץ ויש להאיר מהא דאיתא באבות דרבי נתן פרק י"ד כשמת בנו של רבי יוחנן בן זכאי נכנסו תלמידיו לנחמו נכנס רבי אליעזר וישב לפניו א"ל רבי רצונך אומר לפניך דבר אחד א"ל אמור א"ל אדם הראשון היה לו בן ומת וקבל עליו תנחומין... א"ל לא די לי שאני מצטער בצערי אלא שהזכרת לי צערו של אדם הראשון, נכנס רבי יהושע וא"ל רצונך אומר לפניך דבר א"ל אמור א"ל איוב היה לו בנים ובנות ומתו וקבל עליהם תנחומין אף אתה קבל... א"ל לא די שאני מצטער בצערי אלא הזכרת לי צערו של איוב. נכנס רבי יוסי אמר ליה רבי רצונך אומר לפניך דבר אחד א"ל אמור א"ל אהרן היה לו שני בנים כהנים גדולים ומתו שניהם ביום אחד וקבל עליהם תנחומין... א"ל לא די לי שאני מצטער בעצמי אלא שהזכרתני צערו של אהרן. נכנס רבי שמעון א"ל רבי רצונך אומר לפניך דבר אמר ליה אמור א"ל דוד המלך היה לו בן ומת וקבל עליו תנחומין ואף אתה קבל תנחומין... א"ל לא די שאני מצטער בעצמי אלא שהזכרתני צערו של דוד המלך.. הרי מבואר שאין לנחם בצרות אחרים ור' חיים קניבסקי השיב במכתב בזה"ל זה תלוי אם מצטער בצרות אחרים עכ"ל (עיין ביאור מגן אבות למהריט"ץ על האבות דרבי נתן בד"ה וראוי להקשות דהקשה על האבות דרבי נתן הרבה קושיות

האביב ה: על תוס' ד"ה והאמר) בזה"ל דמה שהיה מנחם אחרים בכך היינו על דרך צרת רבים חצי נחמה עיי"ש (ומסיים שם דמה שכתב תוס' בברכות שם דראיית הגמ' מר' יוחנן דאם היו לי בנים ומתו הוי יסורים של אהבה מדהוה רגיל לנחם אחרים בכך ש"מ דהוה יסורים של אהבה משמע מתוס' דאם לא הוי יסורין של אהבה לא היה רגיל לנחם אחרים בכך אע"פ שצרת רבים חצי נחמה הוא משום על דרך שפירוש הרשב"ם בב"ב קטז. ד"ה דין דאמרין חציף עלי מאן דפריש חטאיה עיי"ש וע"ע המהרש"א בברכות שם בח"א ד"ה דין דכתב דתוס' אזיל עם פירוש הערוך עיי"ש) (וע"ע מה שביאר הפלא יועץ בספרו חדש האביב לברכות נח: בד"ה חזייה דעולא היה מנחם רב חסדא כשרב חסדא ראה חורבן ביתו של דבי רב חנא בר חנילאי דיו לעבד שיהא כרבו ופירוש רש"י שם בד"ה דיו שהרי בית המקדש חרב שהוא ביתו של הקב"ה עכ"ל וכתב הפלא יועץ שם בה"ל על דרך צרת רבים חצי נחמה עכ"ל וכן זהו הפלא יועץ לשיטתו בספרו פלא יועץ בערך נחמה ובערך השואה וע"ע ערך אהבת רעים בענין זה).

אולם איתא במגיד מישרים פ' מקץ (בדפוס חדש יוסף הכהן ד"ה וזה דף קכ"ז) בזה"ל (לפי תרגום לשון הקודש) וזה שאמר ר' יוחנן זה העצם של הבן העשירי שודאי יש לתמוה שהיה מנחם את בני אדם על דרך צער רבים חצי נחמה והרי נחמה כזו אינה ראויה לחכם כמוהו וכו' עכ"ל.

ובדומה לזה כתב הכלי יקר (בספרו עוללות אפרים בדפוס אהרן ברוני הוא בכרך ב' חלק רביעי עמוד ו' מאמר תקנ"ט ד"ה אך דף תרי"ג) בזה"ל אך שלא רבים יחכמו לידע לנחם על דרך האמת בניחומים שלימים כי דרך רוב המנחמים לנחמם בצרות זולתם לומר לא עליך לבד עבר כוס זה ובאמת לא

זאת יתפלל דף ע"א בענין צרת רבים חצי נחמה) דאיתא שם ישנה מימרה ידועה עד מאד של חז"ל אשר רבים נוטים לפרשה בצורה מסולפת צרת רבים חצי נחמה (בואת בשו"ת "חיים ביד" ביו"ד סי' קכ"ה אות ו'), אם שלושה אנשים נופלים על הארץ ומזיקים את עצמם במקרה כזה יכול כל אחד מהם להתנחם בעובדה שזו צרת רבסי חצי נחמה הן גם לשני כואב ולא רק לי זוהי טעות זוהי שטות ולאמיתו של דבר זו גם רשעות רק אדם מושחת מטבעו מרגיש טוב יותר כשגם השני סובל אבל אדם טוב בעל שכל ישר ומבין כי העובדה שגם חבירו נפגע אינה מהווה סיבה להרגיש טוב יותר אחר הפגיעה שלו עצמו עיי"ש.

ובקושיא ג' הקשה בזה"ל התשובה שמשיב לו רבו לא די לי שאני מצטער בצערי אלא שהזכרת לי צערו אחרים למה לא ישרה בעיניו נחמה זו וכן דרך כל העולם לנחם את חבירו ולומר תראה מה בא על פלוני ופלוני וסבלו והתנחמו גם אתה קבל תנחומיך. ועוד הקשה שם בקושיא ד' דיש להבין סברת רבי יהושע לומר איוב היה לו בנים ובנות ומתו אחרי שראה שדחה את רבי אליעזר בדבר זה מה ראה על ככה לחזור ולומר הענין בעצמו שתהיה הסתירה עצמה במקומה עומדת וכן לכולם יקשה קושיא זו, עיי"ש).

ועיין בספר תפארת אבות (מדרשותיו של ר' שמשון פינקוס על נישואין בחלק על

בלילה ההוא נדדה שנת המלך

נדדה שנת מלכו של עולם, מדה כנגד מדה, הם ישנו מן התורה והמצות דכתיב ישנו עם אחד וגו', לפיכך עזבם השם ית' ביד אויב והיה כישן ה' (ע"פ תהלים עח סה). וכשהקיצו משנתם ונתעוררו לשוב מדרכם הרעה, גם נדדה שנת מלכו של עולם ובטל מעליהם הגזירה, ולא עוד אלא שנהפך להם מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב, ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשנאיהם. ומי עשה כל זה, דברי הצומות וזעקתם ומאמר אסתר קיים דברי הפורים האלה, כי ראה ה' בעניינו ומכאוב לבבינו והחיה את נפשתינו, כי הוא עם הדכא ושפל רוח. הה"ד ואל זה אביט אל עני ונכה רוח וחרד על דברי.

[תורת המנחה לרבי יעקב ב"ר חננאל סקילי,
מחכמי ספרד, תלמיד הרשב"א]

הגאון רבי אברהם גינתבוסקי זצ"ל

משלוח מנות או סעודת פורים הי עדיפא

משלוח מנות במתנה ע"מ להחזיר

וכתב הבית יצחק דהכי נמי במשלוח מנות אם העבד זוכה והאדון חוזר וזוכה ממנו אם כן חשיב משלוח מנות.

ולכאורה לדברי הפרי מגדים הרי זה כמו מתנה ע"מ להחזיר דהרי העבד אינו זוכה במשלוח מנות באופן שזה יכול לישאר אצלו אלא מיד האדון זוכה ממנו, ואם כן לדבריו ודאי דלא יצא ידי חובתו.

האם המקבל צריך להיות בתורת פורים

(ב) **הנה** בדין משלוח מנות ומתנות לאביונים דנו הפוסקים אם גם המקבל צריך להיות בתורת הפורים, ונפקא מינה האם בן י"ד יכול לתת משלוח מנות לבן ט"ו, אע"פ שאצל הבן ט"ו אינו פורים באותו יום. ובאור שמח (בחידושו עמ"ס מגילה) נוקט שצריך שהמקבל יהא בן פורים, וכן איתא בדינים והנהגות למרן החזו"א (פכ"ב ס"ט).

א. ויש לעיין במקום שנחלקו המורים אם דינם בי"ד או בט"ו, האם שנים שנוהגים כל אחד כדעה אחרת יכולים לשלוח משלוחי מנות מזה לזה, וכגון זה שנוקט שהם בני י"ד

(א) **בביאור** הלכה (סי' תרצ"ד ד"ה ליתן) מביא מהפרי מגדים דלא מהני לתת משלוח מנות במתנה על מנת להחזיר כי המצוה הוא לתת מאכל ומשקה שישמחו בפורים.

ובשו"ת בית יצחק (יו"ד ח"ב סימן קמ"ד) דן בנותן משלוח מנות לעבדו ומיד זכה בו בחזרה, דמה שקנה עבד קנה רבו, האם האדון קיים מצוות משלוח מנות.

וכתב הבית יצחק דתליא בעבד שקונה חפץ, האם האדון קונהו ישיר, או דלמא זה עובר דרך העבד, שהעבד קונהו והאדון קונה ממנו, ובקצוה"ח (ריש סימן תכ"ד) מבואר, דהחובל בעבד כנעני שלו פטור

ממלקות דהרי חייב ממון, והמשלם ממון מיפטר ממלקות, ואע"פ שהאדון לא הוציא דמים מרשותו, שהרי שילם לעבדו ומיד זכה בו בחזרה, דמה שקנה עבד קנה רבו, אפילו הכי חשיב ששילם לעבד אלא שהאדון זוכה במה שקנה עבדו. (וע"ע בריטב"א קידושין כ"ג ב' ד"ה והב"ע, ובנתיבות סימן שס"ג).

מנות ומתנות לאביונים לכן ט"ו יצא, ודלא כדברי האור שמח והחזון איש.

זכין במשלוח מנות

ג) יש לדון באדם שאינו בביתו ואין לו אפשרות לקיים מצוות משלוח מנות, האם אפשר לקחת מביתו ב' מנות ולשלחם מדינא דזכין מאדם שלא בפניו.

א. והנה בגמרא (קידושין מ"ב א') איתא דזכין לאדם שלא בפניו, ובתורמת הדשן (סימן קפ"ח) פוסק דהוא הדין זכין מאדם שלא בפניו, ובקצות החושן (סי' רמ"ג סק"ח) חולק וסובר דאע"פ דהוי זכות מכל מקום זכין לאדם ולא מאדם, דלהוציא מרשות אדם אי אפשר אפילו אם הוי זכות, ובשו"ת באר יצחק (או"ח סי' א' ענף ג') מכריע כהתרומת הדשן ומוכיח כך מגמרא קדושין (מ"ד ב') דאם קידש בתו של חבירו שלא מדעתו ואחר כך נתרצה האב מועיל מדין זכין, אע"פ דהוי זכין מאדם דהרי מפסיד מעשה ידיה, ומכוח זה פסק הבאר יצחק דאדם שלא הספיק למכור חמצו יכולין בית דין למכור עבורו, דהוי זכות שלא יעבור בבל יראה, וזכין מאדם שלא בפניו.

ולפ"ז יוכלו ליקח מביתו ב' מנות ולשלחם, דהוי זכות בשבילו לקיים מצוות משלוח מנות אע"פ שנחסר עי"ז. [והוא הדין דאפשר לזכות ב' מנות לאדם שלא מקיים משלוח מנות ואחר כך לשולחם עבורו מדין זכין, אך אסור לעשות תקנה זו דעלול להביא לביטול מצוות משלוח מנות].

ב. אלא יש להעיר דבהאי גוונא דאין המשלח יודע מהמשלוח מנות אין בה ריבוי אחוה וריעות, והרי הכתב סופר נוקט דאם אין המקבל יודע מי שלח לו המשלוח מנות לא יצא ידי חובתו, אך דבריו חידוש הם, דאפשר לומר דמה שכתב בספר מנות הלוי דהטעם דמשלוח מנות משום ריבוי אחוה וריעות, זה רק טעם הדין ולא גדר הדין.

שולח לחבירו שאינו נוהג אותו יום כפורים, ובפשוטו אפשר לשלוח, דלסוברים שהוא פורים, הוי פורים לכולי עלמא, וכעין זה מבואר בשער המלך (ריש הל' לולב הכ"ה) בהא דנחלקו הפוסקים אם מותר לעשן ביום טוב, דלנוהג כהאוסרים הוי מוקצה, ולא אומרים דיש אחרים שלא הקצו דעתם שהרי הם סוברים שמותר לעשן, [וכדאמרין שתרומה לא חשיבא מוקצה מכיון דחזי לכהן].

ב. והנה יש לעיין היכא דבן י"ד נמצא במדינת היום לכיוון מערב ארץ ישראל, ואצלו פורים נגמר יותר מאוחר, נמצא שלבן חוץ לארץ זה עדיין פורים בי"ד ובירושלים כבר התחיל פורים דט"ו, האם חשיבא שניהם בני פורים לענין מתנות לאביונים ומשלוח מנות, דאע"פ דגם לנותן וגם למקבל זה פורים, אך זה פורים אחר, דלנותן זה פורים די"ד ולמקבל פורים דט"ו, [ואי נימא דלא מקיימים מתנות לאביונים ומשלוח מנות בלילה, דהא דילפינן מ"ימי משתה ושמחה" דסעודת פורים שעשאה בלילה לא יצא, קאי נמי עליהם, אם כן יהא נפקא מינה בדלעיל רק כשהמרחק בין מזרח למערב יותר מזמן הלילה].

ומסברא נראה דלא קיים משלוח מנות, דתרתיו חיובים נגהו.

ג. והנה בן ט"ו שקרא המגילה בי"ד להוציא בן י"ד, מביא המשנה ברורה (סי' תרפ"ח סע' ח' ובשעה"צ שם) מחלוקת פר"ח ופמ"ג האם יצא ידי חובתו [ויסוד המחלוקת אם נקטינן בדעת גמרא דידן דבן ט"ו שקרא בי"ד יצא בדיעבד, והרי הירושלמי מסתפק האם מכיון שיצא בדיעבד יכול להוציא בן י"ד], ויש להעיר לדעת הפמ"ג שבדיעבד בן ט"ו יכול להוציא בן י"ד, דנחשב קצת בר חיובא [שהרי אם קרא בי"ד יצא ידי חובתו], מי אמרינן דהוא הדין בן י"ד שנתן משלוח

ו.לפ"ז בנידון דידן, לדברי המגן אברהם ודאי שיקיים מצוות סעודת פורים שהרי בלי סעודת פורים אין חיוב משלוח מנות, וכמו כן לדברי הב"ח יש עכ"פ עצה שיכול לאכול ביחד עם חבריו וכך יקיים שתי המצוות, ברם לא נקטינן כהני שיטות.

ב. ואחד מגדולי הדור אמר שצריך לתת משלוח מנות שזו מצוה מדברי קבלה, משא"כ סעודת פורים אינה אלא מצוה מדרבנן, וכמבואר בר"ן (ו' ב' ד"ה אלא מקרא) שמשטה ושמתה פירושו שלא לעשות צום ואבלות אבל לא שיש חיוב לעשות סעודה.

ג. אך יש להעיר שהרי אדם שיש לפניו ב' מצוות, אחד בין אדם למקום ואחד בין אדם לחבירו, כגון נטילת לולב והשבת אבידה, מקיים מצוות נטילת לולב ולא השבת אבידה, דהרי מוטל על בעל האבידה למחול ולוותר על אבידתו כדי שהשני קיים מצוות לולב, וכן מבואר ברמב"ן (ב"מ ל' א' ד"ה קרא) עיי"ש.

והוא הדין נימא במשלוח מנות, דהרי מצוות סעודת פורים הוי מצוה בין אדם למקום, ומצוות משלוח מנות הוי מצוה בין אדם לחבירו, ואם כן נימא שמוטל על כל מכיריו לוותר לו על המשלוח מנות כדי שהוא יקיים מצוות סעודת פורים, אך אי נימא דמשלוח מנות אינו דין על המקבל אלא על הנותן אם כן גם משלוח מנות חשיב בין אדם למקום. [תורת המערכת נתונה למכון "פנינים משלחן רבינו" ולהרב גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א שהמציאו לנו חידו"ת יקרים אלו]

ג. אך יש להעיר מדין מצוות צריכות כוונה, והרי אין לבעל הבית כוונת המצוה, אך הרי חזינן דצדדו האחרונים לומר בפדיון הבן שיוכלו ליתן לכהן מדין זכין אע"פ דאין כוונה, וכמו כן בתרומת הדשן (שם) מבואר דאמרינן זכין מאדם בהפרשת חלה אע"פ שאין לבעל הבית כוונה, אלא על כרחך חזינן דבמצוות נתינה לא מעכב הכוונה, ועי'.

(נמסר) בישיבת טשעבין בשנת תש"ס ונכתב על ידי הרב בצלאל וייס שליט"א

משלוח מנות או סעודת פורים הי עדיפא

ד) יש לדון באופן שאין לאדם מספיק כסף לקיים גם מצוות משלוח וגם סעודת פורים, הי עדיפא.

א. איתא בגמרא מגילה (ז' ב') דאביי בר אבין ור' חנינא בר אבין מחלפי סעודתייהו להדדי כדי לקיים מצוות משלוח מנות, ובר"ן מפרש שבאותו שנה החליפו סעודתם, ונמצא שכל אחד נתן מנות לחבירו, אך ברש"י מבואר שבשנה זו הוא אכל אצל חבריו ולשנה הבאה הפוך, ומקשה הבית יוסף על פירש"י היאך האורח מקיים מצוות משלוח מנות, הרי השנה אינו נותן כלום רק בשנה הקודמת או בשנה הבאה.

והמגן אברהם מיישב שיטת רש"י שאין חיוב משלוח מנות כשמתארח אצל חבריו, דחיוב המשלוח מנות הוא לתת מסעודתו לאחרים, והב"ח מיישב שבהא גופא שמתארח אצל חבריו מקיים מצוות משלוח מנות, ואע"פ שהאורח אינו נותן כלום, דמכל מקום על ידי אכילתו נעשה אחוה וריעות.

הרב אברהם אבא קליינרמאן שליט"א

ירושלים ת"ו

סוד עד דלא ידע אורה ושמחה

פסוק ה' "וישלח יצחק את יעקב, וילך פדנה ארם אל לבן בן בתואל הארמי אחי רבקה, אם יעקב ועשו". וכתב רש"י "אם יעקב ועשו, איני יודע מה מלמדנו". ומקשים על רש"י מה בא להודיענו בזה שאינו יודע, אם לא יודע שישתוק ומה צריך לומר לכולם שאינו יודע. אבל בפשוטו י"ל שבוודאי היו לרש"י וכמה וכמה ישובים על הקושיא הזו, וכמו שמצינו במפרשים שביארו את זה בכמה אופנים, אלא כוונתו שאינו יודע מהו הפירוש האמיתי בפשוטו של מקרא].

ולעניינו לגבי יום הפורים, גם מי שהשיג את סודות התורה בפנימיות שבפנימיות, הוא רואה שעדיין להשיג את אין סוף ברוך הוא, אי אפשר. וכמו שאמרו "תכלית הידיעה היא שאינו יודע".

אבל דבר אחד יש להודיע ולהודיע והוא "שכל קוץ לא יבושו ולא יכלמו לנצח כל החוסים בך", שכאשר מגיעים לאמונה ובטחון חזק בהשי"ת וודאי שלא יכלמו ולא יבושו לנצח. ודבר זה אפשר להשיג ולהתעלות בו עליה גדולה ונוראה, ואין לנו אלא לתלות ולחסות בצל כנפיו יתברך.

ופורים הוא יום גדול עד מאוד, ובשם הגר"א מובא שהאכילה בסעודת פורים הוא במקום האכילה של יום כיפור, וזהו דבר נשגב.

ויהי שזנכה להגיע בשמחת היום הזה לכל המעלות העליונות, עד תכלית הידיעה שלא נדע, ויקויים בנו ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר, כן תהיה לנו ולכל ישראל אמן וכי"ר.

והנה בפסוק במגילה כתוב (פרק ח' פסוק ט"ז), "ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר". ובגמרא במגילה (דף ט"ז ב') איתא, "אמר רב יהודה, אורה זו תורה וכו', שמחה זה יום טוב וכו', ששון זו מילה וכו', ויקר אלו תפילין וכו'". וי"ל ששמחת פורים האמיתית היא כשיש שלמות באלו הארבעה דברים, והדבר הראשון הוא תורה, שבזמן הישועה חזרו וקיבלו עליהם את התורה באהבה, וכשזוכים לכל זה הרי השמחה היא שלמה.

והנה ביום הפורים יש מצווה לשמח ולהרבות בשתיית יין, משום הנס נעשה מתוך משתה היין. אבל נראה לומר בזה עוד רמז, דהנה יין בגימטריא הוא סוד. וידוע שאחד מהדרגות הגבוהות בתורת הסוד הוא דרגת "דלא ידע", כלומר שהאדם מתעלה בידיעת השי"ת עד שמכיר שהוא בעצמו אינו יודע כלום, וכל מה שיש לו הכל הוא מידו יתברך.

ומעתה נראה לבאר בדרך צחות, "חייב אדם לבסומי בפוריא עד דלא ידע", שחייב המשתה בפורים הוא לשתות יין בצורה כזו שיתעלה עד שישגי בידיעה חושית את הדרגה הנשגבה הזו "דלא ידע", שיגיע למעלה הזו שמכיר שאינו יודע כלום מצד עצמו וכל אשר יש לו הוא אך ורק מידו יתברך. ובאמת הצדיקים הגדולים משיגים בעת משתה היין את הדרגה הגדולה הזו של "לא ידע", ומתוך זה מתעלים מעלה מעלה.

ואנב יש לציין, שמצינו ברש"י כמה פעמים שאומר "איני יודע", ובסוף פרשת תולדות כתוב בפסוק (בראשית, פרק כ"ח

הרב אשר אנשיל' שוורץ
מח"ס מעדני אשר ט' חלקים
וראש כולל צאנו בית שמש

האם בפורים חיוב לאכול פת

לכבוד הקובץ הנפלא המאור

המשתה נקראת ע"ש הלחם, כמו עבד לחם רב, מדוע לא בא בן ישי אל הלחם, וכלום יש סעודה בלא לחם, ואמרו ב"ר מ"ח י"א מן התנ"ך מצינו רפתא סעדתא דלבא, הרי שלזה נקראת סעודה בעצם, וזה פשוט מאד עד שאין צורך כלל לסיוע ראייה, ותמה בעצמך מה היא הסעודה שחרדו עליה כל החרדה ואמרו שאם אכלה בלילה לא יצא י"ח, ורבנן דלא אתו לבי מדרשא משום דטרידי בסעודת פורים, הרי שביטלו בית המדרש מפניה, ואם יוצאין בטעימה בעלמא, הלא יוכלו לפטור עצמן שלא לבטל בית המדרש ות"ת, ועוד, הלא בודאי כבר טעמו בשחר, ולא עמדו אליבא ריקנא עד דנגה וכדאמרין בגמ' סוכה כ"ו א' כדטעים בר בי רב בצפרא, וא"כ כבר יצאו י"ח בבוקר, ולא הויא ליה להתבטל בחנם, כללו של דבר פשוט וידוע מאד הוא שכל מקום שנאמר סעודה אינה אלא בפת, ואין קביעות אלא בפת גמור.

ובנימוקי אורח חיים סימן תרצ"ה סק"א כתב דבמחצית השקל והבאר היטב והפמ"ג מבואר שהבינו בדברי המגן אברהם לא מבואר דליכא חיוב לאכול פת בפורים, אלא מבואר דהוא מסתפק בדבר ומשו"ה כתב דאם כבר אכל סעודה א' אין צריכין לחזור כששכח על הניסים בסעודה ב'.

ובשו"ת מהר"ם שיק אורח חיים סימן ש"מ נמי תמה על המגן אברהם: והא' שמחה' כתיב ביה, וגם לעיל סימן קפ"ח סעיף ד' פסקינן דבעינן פת משום שמחה.

איתא בגמ' מגילה ט"ז ע"מ ב' על הפסוק במגילת אסתר "ליהודים היה אורה" אורה זו תורה, ומקשה האמרי אמת למה אינו כתוב בפירוש ליהודים היתה תורה, ומתרץ שלאחר הנס הגיעו כל עם ישראל להכרה דאי אפשר לאור בלי תורה, שלאדם יהא שמחה ואור אמיתי זה רק ע"י תורה, ומה נאה אימרה זו על הקובץ הנפלא שלכם שמביא אור אמיתי בכל מקום יהא רעוא שתזכו להמשיך ביתר שאת וביתר עוז

כתוב במגילת אסתר לעשות אותם ימי משתה ושמחה

יש לחקור האם יש חיוב לאכול פת בפורים או דילמא אין חיוב לאכול פת

הנה המגן אברהם סימן תרצ"ה ס"ק ט' כתב דמי ששכח לומר על הנסים בברכת המזון בפורים אין מחזירין אותו, כי לא מצינו שחייב לאכול פת בפורים ומצי למיפטר נפשיה בשאר מיני מטעמים, ולכן בנדון זה שאכל כבר פשיטא דאין להחזירו ולחוש לספק ברכה לבטלה.

וכן בברכי יוסף אורח חיים סימן תרצ"ה ס"ק א', מובא בשערי תשובה שם מביא בשם קדוש אחד דאם עשה סעודה פורים בלא לחם יצא.

אבל היעב"ץ בספרו מור וקציעה סימן תרצ"ה תמה על המגן אברהם: וז"ל דבר זה אי אפשר לשמוע כלל לענ"ד, דכיון דכתיב ימי משתה ושמחה, ובעינן סעודה קבועה לא סגי בלא פת, וכבר פירש"י במגלה כל

ובשו"ת בית שערים אורח חיים סימן שע"ה נשאל מאחד שאחד הקשה לו כיון שכתוב במגילה משתה וי"ט וא"כ פורים נמי יום טוב הוא וחייב לאכול ב' סעודות כמו ביום טוב, ותירץ לו דיו"ט לא קבילו עליהו, וכותב לו דשניהם לא ראו מ"ש רמ"א בשו"ע רס"י תרצ"ה דבסעודה אחת יוצאין יע"ש, אלא שדברי הרמ"א הנ"ל צ"ע קצת לפמ"ש ליישב קושית מג"א סי' הנ"ל סק"ט שהקשה דלא מצינו שחייב לאכול פת בפורים ומצי למיפטר נפשיה בשאר מיני מטעמים, וכתבתי ליישב דאמרינן בגמ' מגילה ה' ע"ב הספד ותענית קבלו עליהו מלאכה לא קבילו עליהו דמעיקרא כתיב משתה ושמחה וי"ט ולבסוף כתיב לעשות אותם ימי משתה ושמחה ואלו יום טוב לא כתיב ע"ש. והרי מבואר בס' תקכ"ט דביו"ט חייב באכילת פת ועיין ר"ן סוכה פ"ב וא"כ מעיקרא כשרצה לקבוע יום טוב היה מחויב לאכול פת אלא שהוסיפו משתה ושמחה דמחויב אפילו לבסומי כמ"ש במק"א, ונהי דמלאכה לא קבילו עליהו דאח"כ לא כתיב יום טוב אבל מה ששייך למשתה ושמחה גם יום טוב קבילו עליהו ושפיר יש חיוב לאכול פת בפורים וא"ש, וא"כ דברי רמ"א הנ"ל צ"ע אמאי יהיו יוצאין בסעודה אחת ואמאי לא בעינן שתי סעודות כמו ביום טוב, אמנם באמת הא ליתא דגם ביום טוב חיוב הב' סעודות הוא אחד בלילה ואחד ביום והכא ימי משתה ושמחה כתיב וממעטנין לילות כדמצינו בכמה דוכתי ומעיקרא לא רצו לקבוע יום טוב רק ביום וא"ש וכל העם יוצאים

ובערך השלחן סימן תרצ"ה סק"ז כתב, ראיתי מי שמסתפק אם יוצאים ידי חובת סעודת פורים במאכלים טובים בלא לחם, ולי נראה שאין יוצאים ידי חובה בלא פת, דומיא דסעודת שבת ויו"ט. ועוד שאין משתה בלא לחם, שנא' ויעש להם משתה

ומתריץ: דאפשר דהמגן אברהם סבירא ליה דלא כלשון הרא"ש דילפינן פת מלשון שמחה, אלא ילפינן משבת דכתיב שמות ט"ז כ"ה "אכלוהו היום כי שבת היום", ועל זה יש אומרים דילפינן מזה דשלש סעודות הוי דאורייתא, ויעויין טורי זהב הלכות חנוכה בסימן תרע"ח ס"ק ב' שכתב דשלש סעודות גם כן דאורייתא ופת בעינן כדאיתא בסימן עד"ר עכ"ל, ובמגן אברהם בסימן רצ"א ס"ק א' כתב דבעינן יותר מכביצה. ואם כן אפשר דיום טוב ילפינן משבת, כיון דיום טוב איקרי שבת, ולכך צריך לאכול פת ביום טוב, ואם כן כיון דיום טוב לא קבלו עליהו, אם כן לא צריך פת אלא מצד מנהג, ומשום הכי אין מחזירין אותו, ושפיר כתב המגן אברהם.

והנה בתוס' ברכות דף ל"ח ד"ה מר זוטרא מבואר דהר"מ צוה שיקבעו סעודה בפורים על הפת ולברך עליו המוציא כדי לפטור הברכה על הניל"ש שהיה מסופק אם יכולין לברך עליו המוציא דאולי לא נחשב קביעות סעודה עליו, ולכאורה מבואר דבלי הך טעם לא היה אוכל פת, ולכאורה מבואר דליכא חיוב לאכול פת בפורים, אלא דתירץ הג"ר שמואל קמנצקי שליט"א בס' קובץ הלכות די"ל שהיו קובעין על הניל"ש גופא מצד חובת פת בסעודת פורים, שבזה שקובעין עלי' חשיב כסעודה על הפת, אלא שאפ"ה היה הר"מ מסופק למעשה אי מהני קביעותן בזה לענין ברכת המוציא, ולכן צוה אותן לפטור אותו בפת.

ולענין הלכה: כתב בשו"ת שבט הלוי חלק א' סימן ר"ה דע"פ מה שכתב ברא"ש פ"ז דברכות סימן כ"ג בשם מהר"י דחיוב אכילת פת ביום טוב הוא משום שמחה, א"כ לכאורה בפורים נמי דמשתה ושמחה כתיב, עיין שו"ת דברי יציב חלק יורה דעה סימן קס"ג ס"ק ב', ועיין בשער הציון סימן תרצ"ה ס"ק ד' שלא הכריע שחייב לאכול פת רק כתב דיש שיטה שבעינן.

הכנסת כל היום עד שלא ירצה את חבריו אין נמחל לו כלום להרבה פוסקים אפילו עבירות שבין אדם למקום, חזינן מזה דלהקב"ה חשוב שיהא בין אדם לחבירו, והנה ביום כפור עיקר היום זה בין אדם למקום שיושב ומתפלל, משא"כ בפורים עיקר העבודה זה בין אדם לחבירו משלוח מנות מתנות לאביונים, וכמו שכתב בספר מנות הלוי בטעם הדבר שתיקנו משלוח מנות בפורים, להרבות שלום וריעות היפך מן המלשינות של המן שאמר ישנו עם אחד מפורד ומפורד בין העמים במחלוקת, ולכן תקנו משלוח מנות, א"כ לכן יותר חשוב במעלתה פורים משום שכל מצות היום זה בין אדם לחבירו והקב"ה שמח ושש כשמשמחים יהודים, וידוע מה שכתב המהרש"א תענית כ"ב ע"מ א' להסביר מה דאיתא בגמ' שם שמי שמשמח אנשים הוא בן עולם הבא, משום דכשמצער יהודי הקב"ה מצטער, וכשיהודי בשמחה הקב"ה שש ושמח, מעדני אשר.

מעדני אשר וידוע מה שכתבו במפרשים דלכן נוהגים לתת מחצית השקל: להראות דכל אחד בעצמו בלי חבריו הוא רק כמחצית הגוף דבין במשא ומתן ובין בתורה צריך הוא לעזר חבריו, ולזה צריך לתת מחצית השקל לרמז כי אינו רק מחצית, כך כתב באלשיך בפרשת כי תשא ובמהרי"א על התורה פרשת שקלים ע"מ צ"ו, והחיד"א בספרו פני דוד בפרשת כי תשא.

ולפי זה כותב במהרי"א על מגלת אסתר דבר נפלא: דהנה איתא בגמ' מגילה י"ג ע"מ ב' אמר ריש לקיש גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל, לפיכך הקדים שקליהן לשקליו, דהנה המן טען ישנו עם אחד מפורד ומפורד בין העמים ורצה לקטרג שיש מחלוקת הקדים הקב"ה שקלים שמזה מראה כל יהודי שהוא רק חצי וצריך להגיע לשני, א"כ מראים שיש אחדות.

ומצות אפה ויאכלו. ואף שהמג"א לא כתב כן, לענ"ד נראה כמו שכתבתי. ע"כ. ובס"ק י"ב פסק, שאם לא אמר על הנסים בסעודת פורים אין מחזירים אותו. וסיים, שמ"ש מהרש"ל שמחזירים אותו, הוא תמוה, שלא נזכר דבר זה בגמרא ולא בראשונים. ואין צורך בדחיית המג"א שלא מצינו חיוב לאכול פת בסעודת פורים, שאע"פ שיש חיוב באכילת פת, וכמ"ש לעיל בסק"ז, מ"מ לומר שתהיה הזכרת על הנסים לעיכובא בברכת המזון הוא דבר תימה וכו' עכת"ד.

מעדני אשר: לשיטות דבפורים לא בעינן פת יש כמה מן הפוסקים שסוברים דאם יש שבע ברכות בפורים בעינן פנים חדשות ופורים גופיה לא הוא פנים חדשות כיון שאין חיוב לאכול פת, עיין בספר הנפלא פרדס יוסף על פורים ע"מ שפ"ד לידיד הגאון רבי גמליאל הכהן רבנובין שליט"א שהאריך בזה בדברים נפלאים.

איך יכול להיות שפורים יותר גדול במעלתה מיום כיפור?

כתוב בזוהר הקדוש תיקון"ז תיקון כ"א, מובא בקדושת לוי קדושת לוי קדושה ראשונה, וכן ביערות דבש ח"א דרוש ח, וכן במאור ושמש רמזי פורים "יום כפורים" שהוא כמו פורים.

וכתבו בספרים הקדושים דמדברי הזוהר משמע שפורים גדול יותר במעלתה מיום הכפורים.

יש להקשות: איך יכול להיות שבפורים שאוכלים ושותים ורוקדים ומתחפשים יותר חשוב מיום כיפור שכל היום נמצאים בבית כנסת ומתפללים ושבים בתשובה שלימה להקב"ה, מעדני אשר.

נראה לתרץ: ע"פ מה דאיתא במשנה יומא פ"ה ע"מ ב' אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חבריו, דאע"פ שיושב בבית

מה אש אינו דולק עץ יחידי אף דברי תורה אינם מתקיימים ביחידות, חזינן דמאש ילפינן דלכד אי אפשר, לפי הנ"ל אתי שפיר דנתקשה משה במחצית השקל, לא שלא ידע איך נראה המטבע אלא לא ידע טעמו מדוע נצטוו לתת דווקא מחצית השקל ולא שקל שלם הראה לו הקב"ה מטבע של אש תסתכל כמו שאש אינו דולק יחידי כך אדם אינו דולק יחידי לכן דוקא מחצית להורות שבלי השני אי אפשר לכולם.

מעדני אשר: לפי זה הסברתי מה דאיתא במדרש מובא ברש"י בפרשת כי תשא שנתקשה משה במחצית השקל הראה לו הקב"ה מטבע של אש, ויש להקשות ב' קושיות אחד {מה נתקשה וכי לא ידע מה זה מחצית השקל, השני} אם באמת לא ידע מדוע הראה לו הקב"ה מטבע של אש עדיין לא ידע איך נראה מטבע של מחצית השקל, ונראה לתרץ ע"פ מה דאיתא בגמ' תענית ד' א' על הפסוק ירמיה כ"ג הלא כה דברי כאש, למה נמשלו דברי תורה לאש,

הימים נזכרים ונעשים מעצמם בכל דור ודור להיות עושים את ב' הימים האלה רמז לשני התורות.

ככתבם וכזמנם ככתבם כנגד תורה שבכתב, וכזמנם כנגד תורה שבע"פ שהיא כמו קרואה ומזומנת מתורה שבכתב.

וי"א ככתבם וכזמנם שיהיו עושים את שני הימים אלו כמו מועד כמו שעושים המועדים הכתובים בתורה פסח שבועות וסוכות בזמנם והימים האלה נזכרים ונעשים וכו'.

אמר והימים האלה נזכרים ונעשים וחזר לומר להיות עושים, להורות על מעלת אלו הימים והנס הגדול שנעשה בהם אחר שנהפך הגלגל בזה החדש מרעה לטובה בשביל ישראל עד שבשביל זה שם השי"ת סגולה נפלאה באלו הימים שבכל שנה בזמן הזה יהיו מעצמם נזכרים ונעשים בהכרח הוא שיש זכר ועושה עד שבזה הובטחו ישראל שיהיו קיימים לעולם, ואפי' יתהפך המזל והמערכה עליהם לא יחושו לפי שכבר הגיע המערכה בימי המן ביותר שפלה לישראל והיותר גדולה וגבוהה שאפשר להמן, והשי"ת שב רמז לו כשבר נבל יוצרים ונהפך להם מיגון לשמחה, כן יעשה ה' בכל זמן נפלאותיו עם ישראל ובפרט אלו הימים הנזכרים א"א להיות בהם שטן ופגע רע אלא שיהיו קיימים בלי עירבוב ובלי מערכה רעה עד שכמעט הימים ההם נזכרים ונעשים מעצמם, כמ"ש ותשרנה הפרות שהפרות אמרו שירה, וכן כאן הימים נזכרים ונעשים מעצמם והנס והישועה קיימים לעולם באופן שבזה ימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם עד סוף כל הדורות ולא יחלש ענינם עד סוף כל הדורות.

[רבי אברהם סבע זצוק"ל בעל ציור המור (נד' באשכול הכופר תרס"ד)]

הרב נתן בנימין בלויא

רב במאנסי

רבוי אכילת פירות בט"ו בשבט

ובאמת זה ממש דברי הרמב"ם היסודי הל' יסודי התורה (פ"ב ח"ב) שכותב שם, וזל"ק והאיך הדרך לאהבתו ויראתו, בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים, ויראה מהם חכמתו שאין לה ערך וקץ, מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול, ע"ד צמאה נפשי לאלוקים לקל חי, וכן ליראה עיי"ש ומסיים שם הרמב"ם, כמו שאמרו חכמים בענין האהבה שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והי' העולם עיי"ש"ב, דהיינו דהיות דיש א' מן המצוות התמידיות הוא אהבת ה', ואנו מאמינים שאינו גוף ולא משיגים אותו משיגי הגוף כלל, א"א לאהבה אותו רק ע"י פעולותיו ובריותיו, שאין חקר וערך להם, ועוד שלא ברא כל עולמו רק להיטיב וליהנות בהם בנ"א, ומיד מתעורר ומברך ומשבח ומשיג מי שברא העולם מתוך אהבה ויראה רבה, והיינו ע"י התבוננות במיני בעלי חי, במיני מקומות משונות ומענינות בעולם, ע"י פירותיו וירקותיו המשונות במראה ובטעם מתוק ועריכה, וע"י דגים משונים ועופות וכו', בגדר שנראה כח הפועל בהנפעל, דהיינו דכ"ז ענין ההתבוננות הוא בא לאהבת ה' ויראתו.

ובפרט כנודע מה שמבואר בס' יסוד ושורש העבודה (שער הבכורות), דטעם כל מאכל ומשקה הוא הוא ניצוצי קדושה שבו, שצריכין התעלות למקומם ולשורשם, דטעם אינו גשמי הוא דייקא רוחני, וכל מה שיש בו טעם יותר, יש בו יותר ניצוצות הצריכין עלי' למקורם ושורשם, ע"כ אכילתם הוא עוד חיוב יותר, קודם כהירושלמי והרמב"ם, ונוסף ע"ז חיוב העלאה למקומו של הניצוצות הקדושות הנמצאים בו, וכמובן

הנה המג"א (סי' קל"א ס"ק ט"ז) מביא בשם ספר תיקון יששכר שהמנהג להרבות בפירות בחמשה עשר בשבט, ואין הספר מצוי בידינו לידע כוונתו טעמו, וננסה להרחיב פה קצת בזה המנהג בעזהשי"ת, כי כבר מנהג מונהג הוא בכל תפוצות ישראל בכ"מ שהם.

ונתחיל בירושלמי הנודע (בקידושין בסופו ממש) ר' חזקי' ר' כהן בשם רב, עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל שראה עינו ולא אכל. ר' אלעזר חשש להדין שמועתא ומצמיח לי' פריטין ואכיל בהון מכל מילה חד בשתא, ובפני משה והקרבן העדה שם מפרשין, מאי הדין וחשבון, דכיון דברא הקב"ה כל מיני פירות מוטעמים ליהנות בהם הבריות ובנ"א בפרט, ורצה בזה שבריותיו יתענגו על השי"ת בהנאת אלו הפירות, ויברכו שהחיינו עליהן ויתפעלו מכל בריות הקב"ה, שכל פרי ופרי צבע משונה וטעמו משונה, וזה אינו צומח רק במקום חם וזה במקום קר, וכולם טעמים טוב ומתוקים, אך ורק ליהנות בהם בנ"א, וממילא אם לא טועמין אותם ואין מחשבים אותם לקנותם ולברך עליהם, מראה בזה דאינו מחשיבם והו"ל ככופר בטובתו של הקב"ה, אשר ע"כ ר' אלעזר דחשש לשמועה זו, הי' מקבץ פריטי ופריטי כל השנה כולה, ונהנה מכל הפירות שברא השי"ת חד בשתא, די"א דההוא חד בשתא חמשה עשר בשבט הי', או הכוונה דכל פרי ופרי אכל חד פעם בשנה, כשנתחדש הפרי בעתו ובזמנו כדי לעשות עליו שהחיינו ולהחשיב בריות הקב"ה שבראם להנאתינו, וליתן שבח והודאה והודי' לו יתברך.

הוא המחי' והמהוה להחיות הגוף, אלא על כל מוצא פי השם יחי' האדם, לא הגשמי שבו אלא הרוחני שבלחם, וכמו המן הרוחני האכיל והחי' והשביע במדבר, כן תלמוד ותבין כי כן הוא בהלחם ג"כ, שהניצוצות הקדושות שבו הם המחיים ומהוים ומשביעים האדם.

וזה באמת ובעצם כל תכלית של אדם הנצרך לאכילה ושתי' להחיותו, היינו להעלות אלו ניצוצות הקדושות למקורם ושורשם, ולא רק שהוא חיובו ואחריותו, אלא עוד כל חיותו והיותו הם הניצוצות הקדושה שבו, להראות נחיצותו ורצינותו של אכילה ושתי', לחיות וחיוב ואחריות האדם הגשמי עלי אדמות, וכנודע הפתגם של צדיקים עה"כ רעבים גם צמאים נפשם בהם תתעטף (תהלים ק"ד), פי' למה ברא אלוקים אדם רעב וצמא שיצטרך לאכול ולשתות, משום נפשו בהם תתעטף, כלומר בשביל הניצוצות הקדושים שבהם באוכל ומשקה שעלי' להעלותם למקורם ולשורשם, וגם י"ל דנפשם של האוכל והשותה מעוטף במאכל ומשקה שרק הוא באשרו ויחידותו בלבד יכול לתקנם בהביאם והעלותם למקור שורשם בעליונים.

ובהקדמות אלו אפשר י"ל, שזה עניינו של רבוי אכילת פירות שונים ומשונים ביום ט"ו בשבט, דהיות בו ביום ר"ה שלו, שבא עולם הארץ שבו עולה בו השורש שהוא כגרעין וזרע להתחיל צמיחת הפרי לעניניו וצבעו ולגודלו ולטעמו, מראים אנו שלנו ובשבילנו והנאתינו נעשה כל זאת, באכילת כל מיני פירות שיכולים להשיג ביום זה, להחשיב ולהכיר שזה מה שנתהוה היום לטובתנו, וטועמים מכולם מטעמים שונים ומשונים, ולפעמים ברכות שהחיינו להראות שמחתנו ביצורי השי"ת, ומודים ומשבחים בכל ברכה וברכה, שמה' כל זאת ומעריצים אותו, בו ביום שמתחיל ראשית התחלתו

שאינ להם עלי' רק באכילתם לש"ש, שנהנים ממנו בברכה בכוונה ומתענגים בה ומפליאים פליאות התמים דעים, זהו העלאתו ותיקונו.

וכנודע עוד, דברי האריז"ל הקדוש עה"פ ויענך וירעבך ויאכילך את המן להודיעך כי לא על הלחם לבדו יחי' האדם כי על מוצא פי ה' יחי' האדם (דברים ח' ג'), פי' דלכאורה קשה האיך מתחי' אדם הרעב מאוד, ע"י חתיכה לחם הכי גשמי, הלא חיות האדם הוא כל כולו ע"י נשמתו המחיהו, והאיך בכח הלחם להציל נפש רעבה ושוקקה, מה מועיל גשמי לרוחני, הא אדרבה סותרים זא"ז.

ומבאר האריז"ל דהיות דבכל דבר מאכל יש בו ניצוצות קדושה שהם כולו רוחני, ובלעדו לא הי' לחתיכות לחם קיום, והוא כמו הנשמה שבה לחם, ומחייהו, וע"י אכילתו מתעלים הניצוצות, ואלו הניצוצות קדושה נותנים חיות קדושה לאדם, שהוא משביע הנשמה החלק אלוק ממעל מאלו הניצוצי קדוש קדשים, והוא הוא המחיהו להאדם הרעב והצמא, ובא המאכל והמשקה ברוב ניצוצי קדושה ומחייהו.

וסוד ויסוד זה רצה הקב"ה ללמד לעמו ישראל ע"י אכילת המן, דהלא המן הוא מאכל אבירים מאכל מלאכים, כל כולו רוחני, והוא הי' המשביע במדבר לכל הרעבים והצמאים, שמראה בזה דאין הגשמיות שבלחם מחי' לאדם הרעב והצמא, אלא הרוחניות, והיינו הרוחניות שבגשמיות, דהיינו ניצוצי הקדושה המחיים להאכול כמו"כ נותן מחי' לאדם המשתוקק לחיות.

וזהו כוונת הכתוב ויענך וירעבך ויאכילך את המן, פי' הניח הקב"ה הכלל"י במצב דעיניו ורעבון, ויאכילם את המן להשביע הרעבון, על מה, להודיעך שלא על הלחם לבדו יחי' האדם, כי על מוצא פי השם יחי' האדם, פי' דלא הלחם הגשמי שבגשמי

הגשמי הולם והוא תיק לנשמה, והנשמה מחי' הגוף דאין לגוף חיות בפנ"ע, נמצא דמציאות האדם הוא הפלא ופלא, ששני דברים שהם שני מציאות אחרים זמ"ז לגמרי, ולא עוד אלא שסותרים זא"ז, ומהם דייקא הוא מציאות ומהות האדם, וכמש"כ הרמ"א או"ח (ו' ב' בסופו), דהכוונה בסיומו דברכה אשר יצר ומפליא לעשות וז"ל שם היינו ששומר רוח האדם בקרבו וקושר דבר רוחני בדבר גשמי, והכל הוא ע"י שהוא רופא כל בשר, כי אז האדם בקו הבריאות ונשמתו משתמרת בקרבו, עיי"ש דבריו הנוקבים והנפלאים, דע"י גוף בריא גשמי משתמרת הרוחני שבו, והיינו ע"י אכילה ושתי' בבריאות, והוא נורא, דמציאות האדם הוא אכילה ושתי' בבריאות לחזק ולאמץ הגשמי ביותר, וזה מעמיד ומשמר הנפש והנשמה הרוחני שבו, וזה פי' רופא כל בשר ומפליא לעשות.

וזה י"ל הכוונה בהרמז דנקרא האדם עץ השדה (דברים כ' יט) שנדמה האדם לעץ השדה, דמבנהו כולו גשמי, ונוטר בתוכו ומעמידו להרוחני, הנשמה החלק אליו ממעל שבו, וזה דייקא כל האדם כנ"ל, וזה עץ השדה כנ"ל כל שיש בו גשמיות מלא טעם והנאה, שהוא ניצוץ הקדושה שמחי' ומהוה אוכלם ונהנה מהם, וזה שיוויי והתדמות אדם לעץ השדה, אשר ע"כ אוכלים ונהנים מפירות ביום ר"ה שלהם, ששניהם פליאות עצומות ששני סותרים זא"ז ודברים הפכיים לגמרי, ומחזיקים זא"ז ומעמידים זא"ז והיו לאחדים, ויו"ט של האדם הוא שמפליא לעשות.

ויש לסיים דווקא שם האדם עץ השדה, ע"ד פתגם הרה"ג ר' מאיר שאפירא זצ"ל הנודע, בביאור החז"ל דאתם קרוים אדם ולא עכו"ם קרויים אדם, וכי אינן הגויים אנשים, ופירש דהכוונה הוא, דהיות דהרבה שמות יש

לבוא להפרי שהקב"ה יוצר בשבילנו ולהנאותינו להתענג על ה', תענוג רוחנים, ככל הנ"ל, שנהנים מטעם כל פרי שהוא ניצוצי הקודש, וצריכין להעלותו על ידי ברכה בכוונה, וברכה אחרונה, הכל בהחשבה והכרה והודאה על כל מה שברא להחיותו בהם נפש כל חי ברוך חי העולמים, וזה יו"ט שלו שאין בו תחנון, שע"י שאנו מכירים ויודעים מהו בריאת הפרי ונהנין ומעלין הניצוצות שבו, בזה מתעלה האדם כעץ השדה, ורוחו ונשמתו מתעלה ונתרומם, וזה יו"ט של ט"ו בשבט בדרך אפשר.

ובעומק יותר י"ל, דנודע דכל מציאות האדם הוא מה שאוכל, מאכלו עושהו, לטוב ולמוטב, דמכל אוכל אשר יאכל נעשה מזה אוכל, כלומר האדם האוכלו נתהווה מכל מה שאוכל שמקימו ומקימו ומחייו, דהיינו ממה שאוכל מה שצריכין לאכול ולשתות מה שצריכין לשתות נעשה ומתהווה האדם, והיינו ע"י הברכה שמברך בכוונה ויודע ומכיר מי שברא כל אלה ומייחסם אליו, זהו מציאות האדם, דא"א בלא מאכל ומשתה הנצרך אליו, וזה שלימותו ובונה ומהוה אותו, ובלעדם אין יוכל להתקיים ולעמוד, נמצא דכל אדם הוא מאכילה ושתי' בעונג ע"י ברכה בכוונה, נמצא שע"י הרוחניות בכוונת האכילה ושתי' יחי' האדם.

וכבר נודע מאחד מבני הרה"ק מרוזין זי"ע שאמר בבר מצוה שלו, מהו הכוונה לשם יחוד לייחד שם י"ק בו"ק, ופתח ואמר דכל עניני גשמים הם י"ק כמו אכילה שתי' שינה הליכה וכדומה, ושל עניני רוחני הם באותיות ו"ק כמו תורה עבודה מצוה ומקוה ועבודת האדם הוא לייחד שם י"ק דהיינו הגשמיות בו"ק עם הענינים הרוחניים שנקבעים באותיות ו"ק, וחיבבו אביו עבור זה מאוד.

וזה יסוד כל האדם אשר נשמה באפו שכל מציאותו הוא גשמי ורוחני, הגוף

לאדם, גבר אדם איש אנוש, שונה שם אדם משאר שמותיו כי בהם יש לשון רבים אישים ואנשים וגברים וכדומה, משא"כ באדם אין לו לשון רבים כמו אדמים, ובזה שונה שם אדם משאר שמותיו, וזהו הכוונה אתם ישראל קרוים אדם, כלומר כאיש אחד בלב אחד ממש, ואין עכ"ם קרוים אדם, פי' שם

זה של אדם שהוא מיוחד שיש בו אחדות אמיתי ואין להפרידם ולהפרישם זמ"ז, זהו רק בישראל שכולם ערבים זב"ז ודפח"ת, וע"כ דייקא אדם כעץ השדה, דהוא מיוחד בזה, דאדם הוא א'דם, כלומר הא' אלוקית ודם הוא הגשמי, ששניהם כאחד מתדבקים ואחוזים זב"ז, וזהו אדם כעץ השדה.

שבחה של אסתר המלכה נוגע לכל יהודי

הענין הנכבד במה שסופר משבח אסתר המלכה בזה מכל הנשים כי בכלן נאמר (אסתר ב') ובזה הנערה באה אל המלך את כל אשר תאמר ינתן לה לבא עמה וגו'. ואולם בה נאמר (שם) ובהגיע תור אסתר בת אביחיל דוד מרדכי וגו' לא בקשה דבר כי אם את כל אשר יאמר הגי סריס המלך שומר הנשים וגו'. ותהי אסתר נושאת חן בעיני כל רואיה ותלקח אסתר אל בית המלך וגו'.

יספר מה שהיה במאורע לפי שעתה וירמוז אל מה שיקרה לנפשות העושות כמעשיהן לעולם הבא. וזה כי כל האיש אשר נמשך לשמור לעשות כל מה שתאמר חברת פחותי כחותיו למלאת תאוותיו בעולם הזה הוא אשר תדחה נפשו ממנוחתה לעולם הבא כמו שנאמר בכל אלה הנערות אשר כן עשו (שם) בערב היא באה ובבקר היא שבה אל בית הנשים וגו'. כי הוא עצמו מה שנאמר (ש"א כ"ה) ואת נפש אויבך יקלענה בתוך כף הקלע. אמנם אשר ימשך אחר עצת השכל ושולח רסן הצניעות והפרישות על פניו לבלתי עשות בכל דבר של הנאה רק מה שצווה או הורשה בו מפאת התורה והדת נתנה מפי מלכו של עולם היא הנפש אשר נאמר בה (אסתר שם) ותלקח אסתר אל בית מלכותו ולא תסור משם כמה דאת אמר (ש"א שם) והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את י"א.

וכן מה שנאמר (אסתר שם) ויאהב המלך את אסתר מכל הנשים ותשא חן וחסד גו' וישם כתר מלכות בראשה וימליכה וכמו שאמרו חז"ל (ברכות י"ז). צדיקים יושבין ועטרותיהן בראשיהם ונהנין מזיו השכינה. וכן נאמר (אסתר שם) ויעש המלך משתה גדול לכל שריו ועבדיו את משתה אסתר והיא הסעודה הנזכרת למעלה אשר שם יתן משאות כיד המלך מנקבת הלוינת המלוכה ומהיין המשומר.

[עקידת יצחק שער ס שמיני]

הרב יונתן בלויא

ראש כולל זכרון ומנחת יהודה

שושנת יעקב בענין פורים לא יבטלו

כאשר תריד ופרקת עולו מעל צוארך ונתקיים
הברכה ליעקב הוי גביר לאחייך.

וב"ה במדרש בילקוט שמעוני אסתר
פ"ד רמז תתרנ"ו ויזעק זעקה גדולה, דמרדכי
צווח ואומר יצחק אב מה עשית לי הצווחה
שצווח עשיו לפניך ושמעת קולו וברכת אותו
על חרבך תחיה, הרי אנו מכורים להריגת
חרב, לפיכך ויזעק זעקה גדולה ומרה.

ומבואר דזעקת מרדכי כנגד זעקה של
עשיו שזכה לעל חרבך תחיה.

ומבואר ששורש מלחמה המן עם
מרדכי הוא המלחמה של עשיו ויעקב,
ומרדכי בא בזעקה לבטל הברכה של על
חרבך תחי'.

ועיין אדרת אליהו דברים ל"ג, כ"ט
אשר חרב גאותך בימי המן שכתוב להרוג
בחרב והביאור הוא שהמן רצה לכלות מכח
הברכה שעשיו זכה ע"י הזעקה לברכת על
חרבך תחי' ונהפוך הוא להוי גביר לאחייך.

ועיין באריכות במהר"ל בח"א במס'
ע"ז דף יא: ועיין מאמר י"ב ימי הפורים.

וביזון דהיה ונהפוך הוא היה שמחה של
יעקב ונתקיים הפסוק הוי גביר לאחייך וזהו
השמחה של שושנת יעקב.

ועיין בהקדמת שפתי חכמים פ"ה שכ'
וז"ל מרדכי משורש יעקב והיינו דתיקנו לומר
ארור מגילה שושנת יעקב ר"ל נשמת יעקב
ובכללה כנס"י, ועיין"ש שכ' מרדכי היה מ'
דורות מיעקב אבינו, (תרגום שני אסתר ז',
ל') והמן היה אחד ועשרים דורות מעשיו.
(תרגום אסתר ה', י')

שושנת יעקב צהלה ושמחה וצ"ב מדוע
נקראת כנס"י בהצלת נס הפורים
בשם יעקב ולא בשם ישראל.

ויל"ת עפ"י מש"כ בתרגום יונתן בן
עוזיאל אסתר ג', ו' עה"פ ויבו בעיניו לשלח
יד במרדכי לבדו כי הגידו לו את עם מרדכי
ויבקש המן להשמיד את כל היהודים.

וב' בתרגום והוה חיוך קדמוי לאושטא
ידוי למקטול ית מרדכי בלחודוהי, ארים
חויאו ליה דמרדכי אתי מן יעקב דשקל מן
עמא אבא דאבוי דהמן ית בכורתא וית בר
כתא, ויהודאי אינון עמא דמרדכי, ובעא המן
לשיצאה ית כל יהודאי די בכל מלכות
אחשורוש עמא דמרדכי.

מבואר בתרגום דהמן רצה להשמיד כל
ישראל משום שמרדכי מזרעו של יעקב
שלקח מעשיו אבי אביו של המן הבכורה
והברכות.

ועיין בספר יערות דבש דרוש י"ז
שהיום השביעי למשתה אחשורוש שהוא
היום שהרגו ושתי ועלה המן למלוכה היה
בט"ו בניסן, וכ' יערות דבש שגויים מונין
מתשרי, וק"פ יום מתחילת תשרי מסתיים ח'
ניסן, והמשתה שבעת ימים נגמר בט"ו בניסן,
דיום ט"ו בניסן הוא היום שלקח יעקב ברכות
בעשיו וכוונתו של המן במה שנתן עצה
למלך אחשורוש לעשות הסעודה, להכשיל
בנ"י ויפסידו הברכות והזמן המסוגל הוא ליל
ט"ו ניסן שאותו לילה נלקח ברכות מעשיו
ורצה המן להחזירם אליו, וע"י שבנ"י עשו
תשו' ע"י דברי צומות וזעקתם להחזיר
לישראל הברכות שזכה בהם יעקב בלילה
הזה ונתקיים היפוך מאותו רשע שרצה והיה

בענין פורים לא יתבטלו לעת"ל

וזהו הביאור במדרש שפורים לא יתבטלו לעת"ל כיון שהוא באותו מהלך שישועה יהיה לעת"ל ע"י תשובה א"כ לא יתבטלו לעת"ל.

ועיין מש"כ החסיד יעב"ץ על מזמור כ"ב בתהלים וז"ל רבותינו דרשו על אסתר המלכה כשנכנסה לאחשוורוש לבקש על עם ישראל, ועל ישראל שהיו בעת צרה באותו הזמן וכ' ואולי כל מה שקרה באותו הזמן של המן שרצה לעקור את הכל והיה עת צרה שלא נהייתה כמוהו, זהו סי' למה שיקרה לנו באחרית הימים שיחפצו להשמידנו מעל פני האדמה, וכמו שעמד לנו חסדו הגדול בזמן ההוא וע"ה התייחדו, כן יהפוך ה' את כל העמים שפה ברור לעבוד ה', ויאיר לנו אור השחר מתחיל מעט מעט והולך ואור עד נכון היום בב"א עכ"ל והן הן הדברים הנ"ל.

בענין יו"ט פורים נתחדש כל שנה

ראיתי בגליונות באר הפרשה מר' אברהם בידרמן שליט"א שמביא דרכי משה שהאריך בסי' תרצ"ג, ד' אם חל מילה בפורים מלין התינוק ואח"כ קורין מגילה כדי שיהיה ג"כ בכלל יהודי ולומר ליהודים היתה אורה. ומבאר דבריו שכל מה שנ' במגילה על היהודים יחולו אף על הרך הנולד, ומכאן שבעת קריאת פסוקי המגילה כביום הזה שבים ונעשה כל מה שאירע בימים ההם, דאל"כ למה צריך למול קודם קריאה, הלא הפסוק ליהודים היתה אורה קאי על היהודים שהיו בימי מרדכי ואסתר, אלא ודאי שהקריאה מעוררת הזמן בפועל ממש, וליהודים היתה אורה קאי על היהודים שבדור הזה, וביד כ"א מהם לזכות היום לאורה ושמחה ולכן מלין התינוק קודם מגילה שאף עליו יחולו הישועות עכ"ל.

ועיין נתיבות פ"ט פסוק כ' על מגילה שכ' וז"ל דלכאו' כל המקרא מיותר שלא

עיין במדר' משלי פ"ט כל המועדים עתידים בטלים, וימי הפורים אינם בטלים לעולם שנ' וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים, אר"א אף יוהכ"פ אין בטל לעולם, שנ' והיתה זאת לכם לחוקת עולם לכפר על בני ישראל מכל חטאתם אחת בשנה.

וצ"ב למה נתייחדו ימי פורים משאר המועדים שלא יהיו בטלים לעולם.

ועיין בשו"ת הרשב"א ח"א סי' צ"ג, ועיין בשו"ת רדב"ז ח"ב סי' תרס"ו.

ומדברי תו"ח סנהדרין צ"ו: כתב וז"ל שקודם משיח יעמיד להם מלך שגזרותיו קשות כהמן וכו'. וכ' שם דהיינו מה שאחז"ל כל המועדות עתידות בטלות מלבד ימי הפורים, וכן יסד הפייט ביוצר פרשת זכור, ויליף מדכתיב וזכרם לא יסוף מזרעם, לפי גאולה האחרונה תהיה דוגמת גאולת פורים, מה התם ע"י גזירותיו של המן חזרו ישראל בתשובה ונגאלו, כמו שאמרו חכמים גדולה הסרת טבעת ממ"ח נביאים וכו' כך גאולה העתידה יעמוד שלטן שגזרותיו קשות כהמן וכו' וכיון שגאולות הללו דומות זו לזו, יזכרו הכל לעתיד את ימי הפורים ויאמרו כי הגדיל ה' לעשות עמנו כאשר עשה עם אבותינו וזהו שאמר הכתוב וזכרם לא יסוף מזרעם עכ"ל.

ומבואר דענין מיוחד של ישועת פורים שלא תתבטל לעת"ל הוא משום שהישועה היתה במהלך הישועה שלע"ל, שבאה הישועה מתוך שחזרו ישראל בתשובה.

ומצאתי דברים נפלאים בשפ"א שמות לפורים תרל"ד וז"ל נראה כי נס פורים היה הכנה לבית שני כי היה צריך להיות כח ועוז בנ"י, וע"י הנס נגבה לבם ויכלו לחזור לביהמ"ק, וכן אפשר שיהיה לעתיד נס בזה קודם הגאולה כמש, חז"ל מעמיד עליהם מלך כהמן וכו' שנס זה הכנה לגאולה.

לא מצא חז"ל זמן מוכר להתגבר על עכו"ם
בדין יותר ממנו, וזהו דבר הכתבו והימים
האלה נזכרים ונעשים בכל דור ודור ומאז
והלאה נקבעו להיות ימי ישועה בכל דור
ודור ולזאת יקרא הזמן פורים ולא יום הצלה
או יום שמחה, כי זה עיקרו של נס, התהפכות
פור המן לפורינו.

וזהו ביאור בדברי חז"ל, והיה לה' לשם
לאות עולם לא יכרת אלו ימי הפורים, כי
מאז והלאה לעולמי עד שב הזמן לעזרתה
לנו.

ומבואר דהזמן עצמו נהפך לזמן ישועה
בכל הדורות, וכ' שם זהו כוונת הנתיבות
שיהיו ישראל עושים פורים לעולם כאילו
היום נעשה הנס, כיון שמכח ישועת פורים
נהפך הזמן עצמו לזמן ישועה בכל הדורות.

צריך לומר רק להיות עושים יום י"ד וט"ו
בכל שנה ימי משתה ושמחה, ובכוונת הכתוב
נראה שרוצה לומר שלא יהיה הימים אלו
בכל שנה כפרטיגמא ישנה ולזכר בעלמא רק
שיהיה אצלם כאילו היום נעשה הנס וזהו
שאמר להיות עושים יום י"ד וט"ו ממש
עכ"ל.

ועיין בית דוד דרוש י"ב (הובא בימי
הפורים) וז"ל חז"ל הפליגו משנכנס אדר
מרבם בשמחה והדבר ידוע כי הפור הוא
הגורל, אשר הפיל המן מיום ומחודש
לחודש, הכל עפ"י מערכת צבא השמים,
בחפשו אחר זמן שהוא ברום הצלחה שאנחנו
בנ"י יורדים ומושפלים למען יתקיימו
גזירותיו, ועכ"ז כעת הנה פור המן נהפך
לפורינו, ושב הזמן להיות בעזרתנו, עד כי

והוא באחד ומי ישיבנו נפשו אותה ויעש (איוב כג)

יצאה נשמתו של ר"ע באחד, זה הקב"ה ז"ש והוא באחד, ר"ל ר"ע נשמתו
היתה עבור הקב"ה שנקרא אחד ומי ישיבנו, אז נפשו אותה ויעש כי
כל ימיו ה' מצטער ע"ז מתי יבא לידי ואקיימנה, ז"ש שתוק כך עלה מחשבה
לפני, ר"ל שכל ימיו ה' מעלה במחשבה שימות על קדושת השם ומאחר שכל
ימיו נפשו אותה בזה שימות על ק"ה עתה ויעש.

[מגלה עמוקות]

הרב צבי ארי' פרידמאן

מאנסי נ.י.

שו"ת קצרות

קימו וקבלו בפורים, האם שדכן מותר להיות עד בחתונה, אם אשה מצווה לקיים שלוח הקן, אם מותר לזרוק טעיף או ס.ד. של ד"ת

המצוה אפשר לקיים גם בשבת כימי החול רק אין מקיימין המצוה מחמת איסור צדדי, אבל בדיעבד אם עשה המצוה בשבת יצא יד"ח, אך י"ל באשה יש הענין של כל כבודה בת מלך פנימה וצריך לעלות לסולם במקום שנראה לרבים אין זה כ"כ צניעות כמו שכתב החת"ס בשבת (כא.) דהנשים לא הדליקו נרות חנוכה משום חוסר צניעות שמדליקים על פתח ביתו מבחוץ, ממילא לפ"ז נ"ל דלחת"ס אין לאשה לקיים שלוח הקן כנלענ"ד.

האם שדכן מותר להיות עד בחתונה

ה) **שאלני** האם שדכן מותר להיות עד בחתונה, ותי' לו בפשטות דאם כבר קיבל שכרו משלם משני הצדדים יכול להיות עד, ואם לא קיבל עוד אין לו להיות עד, וכן מחותנים אחר שכבר היה החתונה של צאצאיהם מותרים להיות עידי קידושין, אבל קום הנישואין אין להם להיות עדים בין ביחד ובין בוא"ז.

אגב, בתקוני זוהר ושו"ת האלף לך שלמה (סי' קטו) שבשעת החופה צריכים כל העם לעמוד

ו) **בענין** אם מצטרפים הנוסעים לחשבון ס' ריבוא אנשים לגבי רה"ר, הגם שבשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' קסב) ושו"ת בית אפרים (סי' כו) מבואר שאין מצטרפין הנוסעים לחשבון ס' ריבוא, מ"מ בשו"ת חשב האפוד (ח"ב סי' יא) ושו"ת שבט הלוי (ח"ה סי' צח) מבואר שפשוט שמצטרפין לחשבון ס' ריבוא ואין חילוק בין הולכי רגל לבין נוסעי מכוניות.

א) **בענין** קימו וקבלו בפורים, יל"ד הכלי יקר (ויקרא רג טז) עה"פ והקרבתם מנחה חדשה לה' לא כתיב זמן שבכל יום צריך התחדשות בקבלת התורה, ואולי זה הטעם אמאי לא כתיב הזמן של קבלת התורה שהקשה המג"א (או"ח ג' תצא) אמאי אמרינן בו' זמן מתן תורתנו אם לכו"ע בו' ניתנה תורה כגמ' שבת (פז:): ועפ"ז מיושב זה ג"כ לרמז שקבלת התורה לא תלוי בזמן רק צריך להיות כל השנה.

ב) **אחד** שמע רעש וחשב שהוא רעם ובירך ואח"כ שמע רעם האם יצא. אמרתי לו שאם הי' תוך כדי דיבור יצא, וכן מצאתי שפסק בשו"ת אמרי בינה (סי' ג' סק"ג).

אם מותר לזרוק טעיף או ס.ד. של ד"ת

ג) **ראיתי** הרבה טעיפס נזרקים יל"ד בחק יצחק (ח"ג ט' סב) וחלקי"י (ח"ג סי' צ"א) באר משה (ח"ז סי' סב) ושבת הלוי (ח"ה סי' קמה) ועוד שהעלו בפרוש שמותר לזרוק טעיף או ס.ד. שיש בהו ד"ת באשפה או להכניסו לביה"כ כיון שאין בו שום כתב מדברים בקדושה.

ד) **שאלני** רב אחד אם אשה מצווה לקיים שלוח הקן, ותי' לו דבגמ' קידושין (לד.) וחינוך (פ') כי תצא סי' תקמ"ה) מבואר דנוהג בכל זמן בזכרים ובנקבות שזו מצוה שאין הזמן גרמא, אך ל' לרמב"ם (ה' שחיטה פ"ג ה"ה) דאין מקיימין המצוה רק כשנוטלים האם בידים ומשלחין אותה ולפי"ז אסור בשבת משום איסור לטלטול האם בשבת, ולפ"ז הוה זמן גרמא, אך החי' מהרי"ט (קידושין כט.) כתב שעצם

הרב אֶלְחנן פרינץ

מח"ס "אבני דרך"

בית שמש

לפני ברכת הרב את ריבנו שמע ברקים ורעמים

לפניה ולא לאחריה, יצא" (ועיין במשנה-ברורה סק"ו). אולם לכתחילה וודאי שכולם צריכים לשמוע את הברכה, והעיר המשנה ברורה (תרצג, סק"א): "וקורין המגילה ומברכין אחריה ברכת הרב את ריבנו כדלעיל בסימן תרצב (שו"ע תרצב, א) וצריכין כולן לשמוע הברכה ויש מהמונים שאומרים אז קדיש אחר סיום המגילה ואינו נכון". עוד באופן אמירת הברכה עיין בדברינו בשו"ת אבני דרך (א, קיד).

וראיתי דדנו הפוסקים האם מותר לקדש לבנה באמצע המגילה. בשו"ת נודע ביהודה (קמא אורח-חיים מא) העלה שיש להפסיק באמצע קריאת מגילה לקידוש לבנה אם אחר כך לא יוכל לעשות קידוש לבנה (וכ"כ בשו"ת אמרי נועם א, אורח-חיים לא). ולפי"ז היה מקום למימר דה"ה הכא שאם לא יברך כעת את ברכת הברקים והרעמים ויפסיד זו, שיברך כעת עליהם.

אלא שלא ניתן להוכיח משם שהרי פוסקים רבים העלו דאין לקדש את הלבנה באמצע קריאת מגילה, משום דעוסק במצוה פטור מן המצוה (וכן מטעם דאין מעבירין על המצוות), וכ"כ שלא יפסיק בשו"ת מהרש"ג (ג, ה). וצ"ע על הנודע ביהודה כיצד יפסיק באמצע המגילה, והרי קידוש לבנה הוי מצוות רשות, ורק כשרואה את הלבנה מתחייב, וכיוון שלא ראה אותה לפני המגילה, מדוע שיפסיק כעת הרי לא חל עליו החיוב. ועיין בזה בשו"ת זרע אמת (ג, מג), שו"ת משיב דבר (ב, מח), שו"ת ספר יהושע (רמד), קנאת סופרים (בהשמטות לספר שנות-חיים דף יז), שו"ת באהלה של תורה

מזה יעשה מי ששמע רעמים וברקים בתום קריאת המגילה (בעת שגוללים אותה, לפני ברכת הרב את ריבנו), האם יברך עליהם (ברקים ורעמים) או דאין לו לברך משום הפסק (דצריך להסמיק את המגילה לברכת הרב את ריבנו).

מקור הברכה הוא בגמרא במסכת מגילה (כא, א) שם נאמר: "מקום שנהגו לברך יברך. אמר אביי לא שנו אלא לאחריה אבל לפניה מצוה לברך. דאמר רב יהודה אמר שמואל כל המצות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן... לאחריה מאי מברך? ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם (האל) הרב את ריבנו והדן את דיננו והנוקם את נקמתנו והנפרע לנו מצרינו והמשלם גמול לכל אויבי נפשנו ברוך אתה ה' הנפרע לישראל מכל צריהם, רבא אמר האל המושיע, אמר רב פפא הלכך נימרינהו לתרוייהו ברוך אתה ה' הנפרע לישראל מכל צריהם האל המושיע".

בטעם הברכה ראיתי דמובא במסכת סופרים (יד, ה): "כנגד עלבונה של תורה מברכין וי"א כנגד עלבונם של ישראל מברכין". ובאבודרהם (סדר תפילת פורים) כתב דישנם שש לשונות בברכה זו כנגד ששה מישראל שנלחמו בעמלק, עיי"ש.

הרמב"ם (מגילה א, ג) והשולחן ערוך (תרצב, א) כתבו כי לפני המגילה מברכים שלוש ברכות "ולאחריה נוהגים לברך הרב את ריבנו". היינו שהברכה לאחר מכן אינה חובה. וכידוע הברכות אינן מעכבות את קריאת המגילה (לא לפני ולא אחרי) כמובא בשולחן ערוך (תרצב, א): "אם לא בירך לא

מחזורים דבריו שאין לברך הברכה אלא בציבור (וכ"כ בחזון עובדיה על פורים עמוד פט).

בש"ת הלכות קטנות (א, רסד) איתא: "מקום שלא נהגו לברך הרב את ריבנו, אם בירך אי הוי ברכה לבטלה? תשובה: לדעת ברכות השבח אין שם ברכה לבטלה". וכ"כ בעל העיטור דהוי ברכת השבח, והובאו דברים אלו בבית יוסף וכן הוא סובר: "נמצא שברכה זו לא שייכא אמגילה אלא הרי הוא כמשבח ומודה על הנס, וכמו שכתב הר"ן". וכן העלה הריטב"א (מגילה כא, ב ד"ה 'לאחריה'). וכן משמע מתוספות רא"ש (ברכות מה, ב), וכ"כ בשער הציון (תרצב, סקי"ב). ומוכח במגן אברהם (תרצ, סקי"ט): "ולא דמי למה שנתבאר (רפד, ו) דאין לסלק ההפטרה עד שיברך, דשאני הכא דהברכה לא קאי על המגילה", וביאר הפרי מגדים: "ומה שכתב המג"א דהברכה לא קאי עליה, היינו אשר הניא והרב הוא שבח בפני עצמו, לא אמגילה".

כדברים אלו מצינו גם בערוך השלחן (תרצב, כב) שכתב: "דברכת הרב את ריבנו לא שייכא למגילה אלא היא ברכת הודיה להקב"ה" (ולכן היא נאמרת בציבור). ובהמשך (שם תרצב, ה) כתב "היא ברכת הודאה". ועיין בשו"ת משפטי עוזיאל (ג, יד) דכתב דהוי ברכת הודאה. וכן עולה מספר ברכת ה' (ח"ד פרק א) דהוי ברכת הודאה.

בספר רץ כצבי (פורים לב) הביא מספר שם דרך (עמ"ס מגילה סי' ט לגרש"ז ברוידא) לחזק את השיטה דהוי ברכת השבח, וזו לשונו: "הנה איתא בגמרא 'קרייתה זו הלילא', הרי דקריאת המגילה בנוסף לחיוב מקרא מגילה דאיכא בה, מקיים בה חובת הלל. ולפי זה נראה פשוט דגם הברכות בנוסף לזה שהם ברכות על חיוב הקריאה הרי הן גם כן כברכת ההלל, ונתבאר דברכת ההללך שאחר ההלל הוי ברכת השבח והרי

(ב, קג), בספר בית מתתיהו (ח"א א אות לו) ובמועדי הגר"ח (ב, תש"ד).

בביאור הנודע ביהודה כתב בשו"ת משנת יוסף (יא, קל) דהוא התבסס על המגן אברהם (סו, סק"ה) שמפסיק באמצע קריאת שמע לברכת רעמים (ועפי"ז מקורו הוא ממש לשאלתנו) וציין "שאם באמצע ק"ש משיב מפני הכבוד, כש"כ שמפני כבוד שמים צריך לברך להקב"ה על הרעמים". אולם עיי"ש שביאר דדווקא בק"ש מפסיק ולא הלל וכדו', ואלו דבריו: "אבל כשעוסק במצוה שהיא ג"כ שבחו של הקב"ה, כגון הלל, בזה לא שייך לומר שיפסיק כדי לשאול בכבודו ית', שהרי הוא עוסק עתה בשאלת כבודו, להללו ולשבחו ולספר הודו. ולמה יפסיק משבח ההלל, כדי לשבח בברכת הרעמים. נמצא שהמג"א אמר להפסיק לרעמים רק בק"ש, ולא בהלל".

וממילא כיוון שקריאת המגילה היא כדין הלל, כפי ששנינו בגמרא במגילה (יד, א) שקריאתה זו הילולה. ממילא עולה דאין צריך להפסיק באמצע המגילה לקידוש לבנה או לברכת רעמים או בריקים. אלא שמכאן לא ניתן להוכיח לשאלתנו, שהרי אצלנו הוא כבר גמר לקרוא את המגילה, אלא שהוא עדיין לא אמר את הברכה שנוהגים לומר אחריה (ברכת הרב את ריבנו). וע"ע בשערי תשובה (תרצב, סקי"ב) ובילקוט יוסף (פורים עמוד תקמ ו-תקנ) ושם העלה שיפסיק, עיי"ש.

ויתכן דשאלתנו תליא בחקירה, בעניין מהות ברכת הרב את ריבנו, אי הוי שבח והודאה בפני עצמו או דהיא על המגילה.

הר"ן (מגילה יב, א ד"ה 'ברוך') כתב שברכת הרב את ריבנו נתקנה על הנס (ולא על המגילה), וזו לשונו: "יש לומר, דהאי ברכה אחרונה לאו אקריאת מגילה אלא ברכה בפני עצמה שנתקנה על הנס". ולפי זה

אולם ע"ע בזה בדברי הגרי"ד סולוביצ'יק (הובא בספר הררי-קדם סי' קצז) שברכה אחרונה על המגילה הוי כברכה אחרונה אחר קריאת התורה (וממילא זה קאי על התורה/מגילה) עיי"ש.

לפי"ז אי נימא דהוי ברכה על המגילה יהא אסור להפסיק אחר קריאת המגילה ולברך על הברקים והרעמים. ואילו לפי הדעה דהוי ברכת השבח (או הודאה), הרי יהא ניתן לברך על הברקים והרעמים ולאחר מכן את ברכת הרב את ריבנו. וכיוון דרובא דרובא סברי דהוי ברכת השבח (או הודאה) נראה דיברכו על הברקים והרעמים לפני ברכת הרב את ריבנו. וע"ע באריכות בספר רץ כצבי (פורים לב) שחקר בגדר ברכה זו.

העולה לדינא: מי ששומע ברכת ברקים ורעמים בתום קריאת המגילה, בעת שגולל את המגילה (לפני ברכת הרב את ריבנו), יברך על הברקים והרעמים.

היא כחלק מן ההלל, ואם כן הוא הדין דברכת הרב את ריבנו שאחר המגילה היא ברכת השבח והודאה על הנס ומשום זה הרי היא שייכא להלל דמגילה דקריאתה זו הלילא".

אולם לפי הטור הברכה אחר המגילה (ברכת הרב) היא ברכה על המגילה (ולא שבח). ובתוך דבריו כתב: "וב"ה ז"ל כתב מסתברא כיון שברכה אחרונה במנהגא תליא מילתא אין לגעור במי ששח בקריאתה דלאו הפסקה היא אלא בקריאה תליא מילתא ואינו נראה דכיון שהוא מברך צריך שלא להפסיקו דמאי נפקא מינה דתלי במנהגא סוף סוף הוא מברך". ועיין בבית יוסף שדחה דבריו: "אינה טענה דכיון שאינו מחוייב לברך לבסוף נמצא שברכה זו לא שייכא אמגילה אלא הרי הוא כמשבח ומודה על הנס וכמו שכתב הר"ן (יב. ד"ה 'ברוך') והילכך אינה ענין למגילה לומר שלא יפסיק בקריאתה".

כ"ל קויד לא יבושו אפי' מעט תקוה

ותקוים בכל דור ודור. פי' על דרך מלחמה לה' בעמלק מדור דור (שמות י"ז, ט"ז).

להודיע שכל קויד לא יבושו, כל היינו כמו כל שהוא, רצה לומר אף שהם מקוים מעט כל שהוא עם כל זה לא יבושו ולא יכלמו לנצח, היינו אף לנצח.

[דגל מחנה אפרים]

הרב ישראל לב
ירושלים

טעם אתא מלי קומצי קמחא דידכו ודחי עשרה אלפי ככרי כספא דידי

מכתב הגראי"ל שטיינמן זצ"ל

בס"ד. אדר ב' התשע"ד, ירושת"ו
כב' מרן הגראי"ל

במגילה דף ט"ז א', אזל אשכחיה דיתבי רבנן קמיה ומחוי להו הלכות קמיצה לרבנן וכו' אמר להו [המן] במאי עסקיתו אמרו ליה בזמן שבית המקדש קיים מאן דמנדב מנחה מייתי מלי קומציה דסולתא ומתכפר ליה אמר להו אתא מלי קומצי קמחא דידכו ודחי עשרה אלפי ככרי כספא דידי.

והביאור בזה נראה, כשיטת רש"י בב"מ קי"ד ב' דקדשים חשיב נוהג בזה"ז משום דהלומד תורת קרבנות כאילו מקריב. וזהו כאן ממש דהלימוד הל' מנחה כיפר ממש [וכדפרש"י וז"ל, דורש בענינו של יום וששה עשר בניסן היה, עכ"ל].

וראיתי למרן שליט"א בשיחה לפורים, שדיבר מהגמ' כאן שכוח לימוד התורה הצילתם.

ולכאורה לדברינו שכאן זה משהו אחר, שזה כפרה ממש של קרבנות, וכלל וכלל לא מצד התלמוד תורה הכללי שבדבר [והדבר מוכרח גם, דאל"כ למה הוצ"ל הגמ' מה למדו? וכפרש"י בענינו של יום].

ע"כ שאלתי. ואמר לי הרב שניידר שליט"א שהראה מכתבי למרן שליט"א ואמר רבינו שליט"א "לא מסתבר כן. אלא ודאי העיקר זה כח התורה, עכ"ד מרן שליט"א.

שוב התבוננתי בזה לומר בכוונת מרן שליט"א, עפ"י המבואר במהרש"א מנחות קי. דאמנם תורה מגנא ומצלא אבל העוסק בתורת הקרבנות הוא בגדר עוסק במצוה [היינו שנחשב כהקרבנה] דמגנא ולא מצלא.

הרי מבואר שאדרבה העוסק בתורת הקרבנות גרע הוא בדרגתו מלימוד התורה. ויש להביא ראיה לזה, דבזוה"ק ח"א ק ע"ב וז"ל, יעסקו בתורה ואני מוחל להם בשבילה יותר מכל הקרבנות שבעולם שנא' זאת התורה לעולה וגו' כלומר זאת התורה בשביל עולה, בשביל מנחה, בשביל חטאת, בשביל אשם. ע"כ. הרי שבאמת הכוח בלימוד הקרבנות עדיין הוא מכח התורה, וכח התורה הוא "יותר" מן הקרבנות.

אמנם הי' עדיין אפשר לומר דבעוסק בתורת הקרבנות יהיה אדרבה ב' הדברים גם כח התורה וגם כפרה, ועיין.

בענין לימוד התורה מכפר על חילול ה'

הנה רבינו שליט"א מביא לדברי הרבינו יונה באיגרת התשובה "והרוצה להנצל מן העונש המר והעוון הגדול [של ביטול תורה] יתעסק בצרכי התלמידים והרבנים וכו' ויעזור בשכירות הרבנים כדי שיהיו עוסקים בתורה על ידו".

ויש להסתפק לענין מש"כ רבינו יונה בשע"ת שער רביעי אות טז דחילול ה' אין לו כפרה כי אם במיתה "מכל מקום תמצא לו עוד כפרה על ידי הגיונו בתורה תמיד".

האם "החזקת התורה ושכר המלמדים" יכפר גם כן אחילול ה'?

תשובת מרן: מסתבר שכן.

סוד היין

יין יש בה מדת הדין ומדת הרחמים, יין התרעלה - "יין חמר מלא מסך" [תהלים ט]. ויין של ישועה - "ויין ישמח לבב אנוש" [שם קד, טו]. דעל כן היתה עושה אסתר משתה יין כדי לעורר דינים על המן ולעורר רחמים על ישראל. לזה כיונה אסתר המלכה במשתה היין שעשתה, לעורר דינים על המן הרשע ולעורר רחמים על ישראל לבטל גזירת המן מעליהם, ועל כן תמצא שאמרה [אסתר ה, ד] "אם על המלך טוב י'בא המלך ו'המן ה'יום אל המשתה", זה סוד "יין הטוב הולך לדודי למישרים" [שה"ש ז, י], שתמצא בכאן אצל מלת 'טוב' שם המיוחד ביושר בלי דין לפי שהוא יין המשומר בענביו, וזהו "כי טובים דודיך מיין" [שם א, ב], וזהו אם על המלך טוב י'בא המלך ו'המן ה'יום, מיד אצל טוב יש שם ה', וזהו טוב ה', עד שבכח זה השם באו הרחמים לישראל ובטלה גזרת המן מעל ישראל, ולכן אמרה שאלתי ובקשתי אם על המלך טוב י'בא המלך והמן היום, ברחמים לי ולעמי ולא להמן, וזהו ויצא המן ביום ההוא ולא עוד שמח וטוב לב, כי מיד ביום השני נתלה בכח הדין של יין התרעלה, יין חמר מלא מסך אשר עמד כנגדו, וזה מה שאמר וכל זה איננו שוה' לי, שהוא שם הוי"ה מהופך שמורה על דין, באופן שפיו הכשילו ומעכשיו נתלבש במדת הדין וקרה לו מה שקרה והכין העץ לעצמו, באופן שזה היין היה רחמים לישראל בכח שם ה', והיה דין כנגד המן בשם אלקים ובשם הוה"י.

[ע"פ אשכול הכופר על המגילה לרבי אברהם סבע זצוק"ל,

ממגרושי ספרד, נפ' עיו"כ רס"ב]

הרב שמואל דוד פאלק

לייקווד

בן י"ד וט"ו

בליל י"ד. ב. מפורש בראשונים דאינו דין קביעות באותו מקום ומועיל קביעות דיום א'. דהנה ברש"י ביאר דברי רבא דהא דמועיל מה שנמצא שם ליל י"ד מועיל רק לבן כרך שהלך לעיר אבל בן עיר שהלך לכרך אינו מועיל מה שאינו עתיד לחזור ליל י"ד אלא צריך שדעתו ליהות שם ליל ט"ו. וביאר הרא"ש בדברי רש"י בזה"ל: כיון דעדיין לא הגיע זמן קריאת מוקפין למה תחול עליו חובת קריאתו. זהו סברת רש"י, עכ"ל. ומבואר דאינו דין קביעות במקום אלא דין חדש לגבי פורים דמה שהוא בהמקום בזמן הפורים דשם קובע אותו בכלל חובת אותו מקום. ואף הרא"ש דחולק על רש"י שם אינו חולק על זה כלל ואדרבה מפורש ג"כ כזה בדבריו ורק חולק דגם מה שאינו במקומו ב"ד הוי הפקעה מחבות קריאת מקומו, אבל ממ"נ מבואר בדברי המשנה ורבא יסוד אחר לגמרי והוא דהמקום קובע החיוב קריאה על הגברא וא"כ יש כאן שאילה לאיזה מקום נשתייך שיהא המקום ההוא מחיל עליו חיובו וע"ז אמר רבא דאם מתכוון ליהות שם בזמן הפורים שלהם זהו הקביעות. ופרוז דבן יומו היינו דפורים דפרוז נקבע עליו במה שהוא שם (או דעתו ליהות שם) בפורים שלהם. ע"כ מה שמוכרח בפשט הדברים. וא"כ לכאור' מבואר דדין פורים אינו דין על הגברא (על האיש ישראל) אלא הוי דין בהמקום שמחייב הגברא בהקריאה, וא"כ המקום קובע על מי שהוא שם באותו זמן החיוב, ומזה נובע כל הסוגיא. וא"כ לכאור' צ"ב בהבנת הדבר מהו יסוד הדברים דהמקום קובע החיוב על הגברא.

(ב) **ובאמת** צ"ב טובא דהנה באמת לפי פשטות הדברים נתבאר כאן

(א) **במשנה** תנן "בן עיר שהלך לכרך ובן כרך שהלך לעיר אם עתיד לחזור למקומו קורא כמקומו ואם לא קורא עמהם. ובגמ' ביאר, אמר רבא לא שנו אלא שעתיד לחזור בלילי י"ד אבל אין עתיד לחזור בלילי י"ד קורא עמהם. אמר רבא מנא אמינא לה דכתיב על כן היהודים הפרזים היושבים בערי הפרוזות, מכדי כתיב היהודים הפרזים למה לי למיכתב היושבים דערי הפרוזות הא קמ"ל דפרוז דבן יומו נקרא פרוז, אשכחן פרוז מוקף מנלן סברא הוא מדפרוז בן יומו קרוי פרוז מוקף דבן יומו קרוי מוקף".

ומבואר מדברי המשנה ומדברי רבא דהא דיום הפורים נתחלק לשני ימים דעיירות ב"ד ומוקפין בט"ו קביעותו תלוי בבן יומו. והיה מקום לפרש המשנה ודברי רבא באופן פשוט, דודאי מדובר כאן בקביעות כמו כל התורה כולה, והיינו דדין פורים נאמר על כל איש מירשאל אבל דינם נתחלקו דיש מהם קורין ב"ד ויש קורין בט"ו ועכשיו יש שאילה בכל אדם היאך קובע מקומו ובמה נקבע מקומו. והמשנה מחדש דתלוי בדעתו אם עתיד לחזור וע"ז חידש רבא עוד דלא כמו שאר דינים דתלוי בהיותו בעיר ל' יום כגון לגבי מזוזה או שאר חיובי דמתא אלא מיד בבן יומו חל מה שהוקבע בעיר ולכן דינו לקרוא ביום של אותו מקום. וא"כ היה מובן מאוד הדין דהוא דין לקבוע עצמו במקום כדי שיהא לו ולפורים שלו קביעות.

אבל קשה מאוד לפרש כן א. מסברא, דא"כ לכאור' אינו תלוי בליל י"ד כלל והיה צריך רבא לומר דפרוז דבן יומו כבר נקבע בפרוז, וא"כ אפי' לילה א', ואם היה שם ליל י"ג ג"כ קובע אותו ולא היה צריך לתלותו

ואם דעתו לישאר שם (כהנ"ל) ולמעשה חזר למקומו לעיר בט"ו, קורא בעיר בט"ו, אע"פ שאינו בכרך. ואם הוא דין בהמקום לגמרי היאך קורא בעיר ששם אינו פורים ואינו מחייב לקחת והגברא אינו מחוייב וצ"ג.

(ד) **אבל** באמת מצינו מח' גדול בזה. דהנה ברשב"א (וכן בריטב"א) איתא לענין בן כרך שהלך לעיר ואין דעתו לחזור למקומו בלילי י"ד וקרא עמהם, אם חזר למקומו בלילי ט"ו, וכתב ע"ז הרשב"א וז"ל: "כתבו בתוס' שאין סברא שיחזור ויקרא פעם שנית עם בני הכרך שכבר נפטר אבל בירושלמי מצאתי שהוא חייב דגרסינן התם ר' בון בר חייא בעי בן עיר שעקר דירת לילי ט"ו נתחייב כאן וכאן, בן כרך שעקר דירתו לילי י"ד (היינו בסוף היום י"ד לפני ט"ו דלא נתחייב בכרך) נפטר מכאן ומכאן. אלמא אפי' בן עיר שהיה פרוז בכל עת וקרא במקומו ואח"כ נמלך ועקר דירתו בלילי ט"ו והלך לכרך הרי הוא צריך לחזור ולקרות שנית עמהם, וכ"ש בן כרך שהלך לעיר שלא נעשה פרוז אלא ליומו". וכו' עכ"ל עיי"ש. ומבואר מח' גדול דלהתוס' אין מקום לחזור ולקרות שכבר נפטר ולהירושלמי קורא ב' פעמים, ולא עוד אלא ששייך שנפטר מכאן ומכאן.

והנה לכאן פשוט דרש"י והרא"ש חולקים על הרשב"א והירושלמי דהרי שניהם נקטו בפשיטות דבן עיר שהלך לכרך ונתחייב בפורים של כרך אף אם חזר למקומו לעיר קורא שם ולא נפטר במה שחזר לכרך אלא אדרבה קורא שם ומוכח דרש"י והרא"ש סוברים כהתוס' דודאי החיוב חל על הגברא ואפי' אם אינו באותו מקום כיון שכבר חל עליו החיוב אינו נעקר במה שעזב הכרך וא"כ גם להיפך אם קרא ביום י"ד אין מקום שיחזור ויקרא שכבר נפטר. מבואר דס"ל להתוס' ולרש"י והרא"ש דהוי דין על הגברא, ובודאי אם חל החיוב עליו פשוט שלא נפטר

דעיקר דין פורים לא נאמר להגברא אלא הוי דין בהמקום, ובאמת משמע כן גם בסוגיא דף ב' דאיתא שם, "כרכים המוקפין חומה מימות יהושע קורין בט"ו, מנהל"מ, אמר קרא על כן היהודים הפרזים וכו' מדפרזים בי"ד מוקפין בט"ו, ומקשה הגמ' ואימא פרזים בי"ד מוקפין כלל וכלל לא, והגמ' מתרץ לאו ישראל נינהו, ועוד מהודו ועד כוש כתוב. ומבואר דהיה ה"א להגמ' דמוקפין כלל וכלל ל"ל פורים, והוא פלא ואפי' בתי' הגמ' לא הסתפק לומר וכי לאו ישראל נינהו אלא מוסיף תי' שני דמהודו ועד כוש כתיב, ואלא מבואר דעיקר דין פורים לא נאמר לאיש הישראל שהוא מחוייב בפורים ואלא החיוב היינו בהמקום וא"כ אף שחייבה פרזים, מהיכי תיתי דמוקפין חייבין בכלל. ועיין בר"ן בטעם החילוק שלא יהיה פורים למוקפין. וע"ז מתרץ הגמ' דלמה נאמר שליכא חיוב על מקום זה הלא מאחר דגם בני אותו מקום ישראלים לא מסתבר שלא חייבו לאותו מקום. ועוד מהודו ועד כוש כתיב ולפי"ז אולי זהו הביאור גם בהמשך דברי הגמ' שם, ואימא פרזים בי"ד מוקפין בי"ד ובט"ו כדכתיב להיות עושים את יום ארבעה עשר ואת יום חמשה עשר וכו' וצ"ע קצת בה"א דנאמר לבני המוקפין שיש להם ב' ימי פורים הרי כבר קיימו בי"ד ומה מקום יש לט"ו (בשלמא בשושן יש לומר דהיה להם הוספות נס וא"כ יש להם ב' ימים אבל בכל מוקפין צ"ע אם יש לומר זה ג"כ בהם). ואלא משמע מזה ג"כ דפורים הוי חובת המקום ולא חובה בהגברא וא"כ מה שכבר יצא אתמול אינו חשבון.

(ג) **אבל** קשה דהרי מצינו גם לאידך גיסא. דהנה ברש"י וברא"ש בסוגיין מבואר דאינו צריך לקרות במקום שהוא פורים באותו מקום באותו יום, דודאי בן עיר שהלך לכרך ואין דעתו ליהות שם (או י"ד להרא"ש או ט"ו לרש"י) קורא בכרך בי"ד.

הראשונים ביארו דפשוט דהדין דקריאה נאמר להגברא להאישראל שיקרא את המגילה ביום הפורים, ורק דהחפצה של יום הפורים תלוי בהמקום, דהזמן הוא מה שתלאו הפסוק בהמקום. והיינו דהיום של הפורים לא קבעו הפסוק ביום מסויים בחודש כמו שאר המועדים דט"ו בניסן בעצם הוי ה"ו"ט של פסח, אבל בפורים אינו כן אלא תלוי בהמקום דהיהודים הפרזים עושים את יום י"ד ומוקפין בט"ו, והיינו דעצם יום הפורים נקבע בהמקום ביום שלו. וא"כ אף שהגברא מחייב ביו"ט זו ובהדינים של ה"ו"ט, עצם קביעות היום נקבע בהמקום. וא"כ צריך שהמקום יחול עליו חפצת היום ושוב נתחייב בכל הדינים. (ואינו רק תנאי בזמן המצוה שתלוי בהמקום).

והנראה להוסיף בזה עוד, דהנה חלוק חפצת היום של יו"ט דשאר מועדים מיום של יו"ט דפורים, דבשאר מועדים דהם מן התורה דבהם היום דט"ו ניסן או ט"ו תשרי הוא בחפצה היום של פסח וסוכות, והיינו דעצם מהות ימים אלו הוקבע התורה דהם ה"ו"ט ומצד עצם היום אסורים במלאכה. משא"כ ביו"ט דפורים שהוא מדרבנן אינו כן דאין חפצת היום י"ד אדר פורים בעצם אלא דנקבעו כן דביום זה חל ה"ו"ט דביום זה נעשה הנס. וא"כ מובן דלגבי זה הקובע הוא המקום, דבפרזים עיקר הנס ב"ד ומחשבינן אותו יום כנס לגבי מקום זה ולכן באותו מקום היום י"ד הוא ה"ו"ט, ובמוקפין מחשבינן הנס ביום ט"ו (לאיזה סיבא עיין בראשונים דף ב') וא"כ במקום זה, המקום קובע ה"ו"ט בט"ו. וביאור הדבר הוא דהנה ידוע מהנתיבות לחלק בין איסורים דאורייתא ודרבנן דאיסורי התורה הם איסור בהחפצה ומדרבנן הוי איסור גברא. והכוונה בזה דודאי גם באיסורים דרבנן הוי איסורים בחפצה, ורק דבאיסורי התורה, התורה קובע עצם החפצה שהוא דבר אסור מצד עצמו וכל

עד שקורא, ואם לא קרא ב"ד פשוט שלא נפטר עד שקורא, ואם לא קרא ב"ד פשוט דאינו יכול שוב לפטור עצמו. וכן אם כבר נפטר היאך נתחייב גברא זו עוד פעם משא"כ להירושלמי הואיל והוי חיוב המקום פשוט שנפטר אם עקר דירתו וגם אף אם כבר קרא, המקום מחייבו עוד פעם.

(ה) **אבל** מאידך גיסא נראה דאינו פשוט כ"כ דאף הירושלמי מודה דמי שנתחייב במקום לקריאה אינו צריך לקרוא דוקא באותו מקום ואף אם אינו שם יכול לקרות וכגון בן עיר שהלך לכרך ודעתו לחזור (וכהנ"ל רש"י והרא"ש לשיטתם והרשב"א ס"ל כרש"י) לעיר קורא בכך ליל י"ד אף שאינו במקום שהוי פורים אז ומפני שהירושלמי מבואר רק דעקר דירתו והיינו דאף דנתחייב בט"ו אם עקר דירתו הוי עקירת חיובו שכבר אינו נשתיין לאותו מקום אבל אם לא עקר מקומו ועדיין מחוייב לא מצינו חולק שאינו קורא בכרך ב"ד. וכן לגבי הולכי ימים ומדבריות שסוברים דלפי הירושלמי ג"כ נפטר מכאן ומכאן לא מצינו דאם בבקר דפורים אדם יצא למדבר שאינו יכול לקרות. א"כ מבואר דאף להירושלמי דמוכח דהוי דין בהמקום ועד כדי כך שנפטר מכאן ומכאן ונתחייב כאן וכאן אינו חיוב דוקא באותו מקום ורק שהחיוב חל ע"י המקום. וכן להיפך גם רש"י והרא"ש והתוס' מודים דהחיוב חל ע"י המקום שהרי מוכח כן מכל הסוגיא וכמו שביארנו ומסוגיא דף ב' ואעפ"כ חולקים על הירושלמי דאם כבר קרא אין מקום לקריאה שנית וא"כ צע"ג בכל הענין מהו יסוד חיוב קריאת המגילה בפורים ומהו ביאור המח' הראשונים והרשב"א בדברי הירושלמי.

(ו) **והנראה** בביאור הדבר דמבואר להדיא דדין קריאת המגילה חל על הגברא אבל חיובו תלוי בהמקום. ונחלקו הראשונים והירושלמי בביאור הדבר, דהנה

או דאין צריכים וכדברי הראשונים דלא היה נס כ"כ לבני המוקפין].

(ז) **אבל** הירושלמי ודעימיה סוברים דודאי המקום קובע כל דיני פורים וכל

החייבים ולא רק היום. וא"כ מובן מאוד דס"ל דא"כ נתחייב כאן וכאן ונפטר כאן וכאן ואינו מחוייב ליהות לו פורים כלל. ורק דאף לדברי הירושלמי נראה פשוט דהא דאמרינן דהוי דין בהמקום אין הכוונה דהוי חובת המקום, וכגון דברים שמצינו דהוי דין בהמקום בשאר דברים, וכגון בקדושת המקום וכדומה (אולי ברכת הרוואה מקום שנעשה נס לאבותינו דהמקום מחייב הברכה וצ"ע במקור הסוגיא שם אם זה נכון) דודאי אין המקום מחייב הדינים, דודאי הדינים נאמרו להגברא ורק לא נתחייב הגברא במה שהוא איש ישראל אלא החיוב היינו לבני המקום. והיינו דודאי החיוב חל על הגברא ורק דחיובו הוי מצד מה שהוא בן אותו מקום, וא"כ נר' דמובן מאוד דודאי כל דיניו תלויין במה שהוא בן אותו מקום וצריך ליהות קבוע שם כדי להתחייב ובן כרך שעקר דירתו לילי י"ד נפטר מכאן ומכאן. ואעפ"כ אינו צריך ליהות באותו מקום ממש כדי לקרות וכמו שביארנו דודאי מאחר שהוא בכלל אותו מקום לגבי הפורים וחל עליו ודאי הוי דין על הגברא לקרות לכן קורא בי"ד אף בכרך וקורא בט"ו אף בעיר.

(ח) **ועכשיו** נבוא לבאר מחלוקת רש"י והרא"ש דהנה באמת קשה מאוד להבין דהרי לשניהם איכא חומרה וקולה בהמקום והיינו דלרש"י מחמיר דכדי ליהות בכלל הט"ו אינו אלא א"כ דעתו ליהות במקום החיוב בשעת החיוב. וכלשון הרא"ש שם דאינו נתחייב עמהם עד שדעתו ליהות שם בזמן החיוב שלהם אבל מאידך גיסא ס"ל לרש"י דנתחייב בי"ד אף שאינו במקום החיוב. והרא"ש סובר דמה שאינו במקומו בי"ד מפקיע אותו מהחיוב דצריך

דינים על הגברא נובע מזה. אבל מדרבנן אינם קובעים עצם החפצה כלל ורק לגבי הגברא. שיש דין על הגברא דחפץ זה הוא חפצה דאיסורא.

וא"כ לכאור' גם בימים טובים, דיו"ט מן התורה קובע כל מהות היום של ט"ו תשרי כיום טוב ונעשה יום הראשון של חג ושוב אינו ט"ו תשרי כלל. אבל יו"ט מדרבנן אינו כן ורק דע"י עבודת היום ומצות היום נקבע יום זה. ולגבי חנוכה דיברנו ע"ז הרבה דזהו הכוונה בדברי הגמ' וקבעום ימים טובים בהלל והודאה, דכל חפצת היום היינו כלפי מה דיש הלל והודאה בהם. ועיין בדברינו באריכות לגבי זה. ופשוט דפורים אינו כחנוכה דודאי פורים מדברי קבלה יש איזה דין בהיום בעצם ורק שלא נקבע כן בעצם מצד היום ורק מצד מה דרואין ביום זה במקום זה הנס קובע שזה היום הוא יו"ט.

וא"כ נר' דמובן דפשוט דעיקר קביעות היום הוי דין בהמקום וא"כ תלוי אם דעתו ליהות שם בהפורים א"כ חל שאותו יום הוא "הפורים" שלו אבל אחר שחל עליו יום הפורים ודאי כל דינין הוי עליו וא"כ ודאי אף אם אינו באותו בעיר פשוט שקורא דהרי הוא מחוייב במצות היום אחר שחל אצלו יום זה. אבל אחר שכבר קרא אין מקום שיקרא עוד פעם דהרי כבר קיים דיניו בפורים ומה דהוי עוד פעם פורים אינו מחייב אותו דכבר קרא ועשה הדינים בפורים. וכן פשוט דאינו שייך שיהא נפטר מכאן ומכאן ואחר שלא נתחייב בי"ד אף אם עקר דירתו מחוייב בט"ו דהרי הואיל ודין הפורים נאמר עליו א"כ פשוט דמחוייב בהדינים וצריך שיהא בכלל איזה יום של פורים. וכל דין הסוגיא דכאן דקביעותו תלוי בהיותו שם להפורים היינו בהחפצה של יום. ועדיין מובן הסוגיא דף ב'. דאולי ליכא יום הפורים להמוקפין [ואולי יהיו מחוייבין ללכת להעיר כדי לקיים חיובם

הפורים. מפני דעיקר חפצת היו"ט אינו בעצם היום וכמו בשאר ימים טובים דמן התורה. והנה ס"ל לרש"י דכל זה הוי רק בט"ו דאינו יום בעצם של פורים מצד חפצת היום דט"ו ורק המקום קובע דבמקום זה הט"ו הוי יום הפורים, אבל י"ד הוא עיקר היום דפורים והוא בעצם פורים וא"כ י"ד אינו צריך קביעות מיוחד ורק לעקור פורים די"ד ולקבוע יום חדש דט"ו לזה צריך המקום לקבוע. וא"כ מובן דברי רש"י מאוד דודאי בן עיר מחוייב בי"ד ובן כרך שהלך לעיר והוי שם ביום י"ד נתחייב בי"ד היינו שעקר דינו של ט"ו ובכלל י"ד דהוא עצם יום הפורים משא"כ בן עיר שהלך לדרך מה שאינו בעיר בי"ד אינו הפקעה כלל מפני די"ד הוי היום הפורים בעצם ואינו צריך שיהיה בעירו, ורק מה שדעתו ליהות בכרך בט"ו קובע אותו בט"ו ומה שהוא קובע לעצמו יום חדש דפורים מהכרך זהו ההפקעה של הי"ד. אבל הרא"ש חולק דס"ל דבין י"ד ובין ט"ו אינם ימי פורים בעצם מצד עצם חפצת היום ורק המקום קובע היום הפורים וגם בי"ד וא"כ ס"ל דכמו דבן כרך שהוא בעיר ביום י"ד קובע אותו ביום הפורים שלהם כמו כן בן עיר שהוא בכרך ביום י"ד ג"כ י"ד אינו נקבע אצלו שאינו שם וא"כ בהכרח הרי הוא נקבע בכרך לפורים שלהם, ומפני דגם י"ד צריך קביעות והוי כמו הקביעות לבן כרך בעיר דקביעות י"ד וט"ו כהדדי ואין חילוק ביניהם, ע"כ בעזה"

ליהות שם כדי להתחייב אבל מאידך גיסא ס"ל דאף כשאין בכרך בט"ו נתחייב עמהם אף כשאינו שם, וא"כ קשה מאוד בביאור המח'.

והנראה לבאר בהקדם דיוק בדברי הרא"ש שדייק ר' שלמה מעיירס שליט"א, דהנה כתב הרא"ש וז"ל: "ויש ליישב דברי רבא אכולה מתני', וכמו שמועיל לבן כרך ליהות כבן עיר כשעמד שם ליל י"ד ומקצת היום שהוא זמן קריאתה של בני העיר וחלה עליו חובת קריאתן, כמו כן מועיל לבן עיר שהלך לדרך וכו' ולכאור' צ"ע בכל דברי הרא"ש האלו דהרי עיקר דבריו לכאור' היינו לחלק דגם מה שאינו בעיר בי"ד מפקיע אותו מחובת עירו וכמו שממשיך לבאר וא"כ צע"ג מהו כל התחלת דבריו דמדמה לבן כרך שהוא בעיר וכמו שחל עליו ולכאור' מה זה שייך להנידון הרי שם גם לרש"י פשוט שחייב כיון שהוא בעיר בשעה שחל חיובן.

ואלא נראה דעיקר המח' היינו דס"ל לרש"י דחלוק י"ד וט"ו והרא"ש חולק די"ד וט"ו שוין בזה. והיינו, דיסוד דברי רש"י אינו דצריך ליהות בהמקום בשעת חיובן כדי להתחייב דודאי בן עיר שהוא בכרך בי"ד ואין דעתו ליהות שם ט"ו קורא בכרך בט"ו ואלא ס"ל דרך בי"ד הרי הוא בכלל חיובו אף אם אינו שם בשעת חיובו, אבל ט"ו צריך ליהות שם כדי להתחייב. והיינו דכבר ביארנו דלשיטת הראשונים המקום קובע היום של

הרב משה פנחס הלוי הורוביץ

בן אאמו"ר הרה"ח ר' שמואל דוד הלוי הורוביץ ז"ל

בני ברק

מנהגי ימי השובבי"ם, שבת שירה, וליל ניטל

אוצר הליכות קודש, עובדות והנהגות

הבאר יעקב מנדבורנה זיע"א

עם מקורות וציורים

ימי השובבי"ם

ימי השובבי"ם במחיצת רבינו הקה"ט הבאר יעקב מנדבורנה זיע"א ובמשנתו הטהורה, נעלים ומרוממים היו מהבנת העולם בהם ומהשגת ההמון. פנים חדשות, נשגבות ומרטיטות היו להם בכל שנה ושנה מחדש, וגובה להם ויראה להם – כמצטייר תדיר מדברות קודשו של רבינו בכוחם ומעלתם של אלו הימים. כיון שמשמשו ובאו ימי השובבי"ם המסוגלים, עלו אלו על ראש שמחתו של רבינו זי"ע, ולא משו מפיו ומשיחתו הקדושות כל הימים ההם, הן בשיחתו הכלליות והן באלו הפרטיות. מעורר היה רבינו, מלהיב ומפציר בשומעי לקחו לנצל את כוחם של ימים אלו לערוך בהם תיקון הנפש, ושב ושנה ושילש בכל עת מצוא את חשיבותם של שבועות אלו לעבוד בהם על זיכוך הנשמה ורחיצתה מכל שמץ.

באמת אמרו, כי שיחו ושיגו של רבינו זי"ע סובבים היו כל השנה כולה סביב תכלית חובת האדם לשמור על כל חושיו בקדושה ולשעבד את כל רצונותיו לרצון הבורא ב"ה, ותדיר היתה שגורה על לשונו הבקשה העילאית המתמדת "שנוכה לתיקון השלם" – אליה

א. כתב רבי חיים וויטאל זי"ע (שער רוח הקודש) בשם רבו האריז"ל: "ענין השובבי"ם וכו', יתבאר לך ממה שביארנו בענין גלות מצרים בחומר ובלבנים מה ענינו, כי אותם שנשתעבדו בגלות מצרים, היו אותן הניצוצות של הנשמות שנפגמו על ידי אדם הראשון... וכל אלו נתקנו בגלות מצרים ההוא, ולכן בזמן הפרשיות האלו יש בהם סגולה לקבלת תשובות האדם, ולכן הם מתחילים מן פרשת שמות, מפני שאז בפרשה ההוא היה התחלת השיעבוד, ומסתיים בפרשת משפטים... וזה סוד הפסוק "שובו בנים שובבים" (ירמיה ג'), כי על ידי החטא נמסרו ניצוצות אל הקליפות, ונתלבשו תוך הקליפות ונעשו שובבים, לכן עתה שובו בתשובה והסירו אותם השובבים מתוך הקליפות, והשיבו אל הקדושה כבראשונה", ע"כ.

וכתב השל"ה הק' (תורה שבכתב, פר' שמות דף נ"ד) על גודל מעלת שבועות אלו: "שדרך ישראל להתעורר בהם בדרכי תשובה ביתר שאת, כמוזכר בדברי הקדמונים והאחרונים", והוא נותן טעם לקביעת פרשיות אלו דווקא, וז"ל: "כי בהם נמצאים ענינים של תשובה תפילה וצדקה, ותלמוד תורה כנגד כולם... פרשת "שמות" מענין גלות וסיגופים של ישראל, וימרו את חייהם... וכל העבודה הקשה היתה למירוק וזיכוך... והיא התשובה הנגלית... פרשת "וארא" – שם יתבאר התשובה שהיא בלב שלם... פרשת "בא" – ענין העבודה, פרשת "בשלח" – ענין התפלה, פרשת "יתרו" – שם מתן תורה, "משפטים" – שם מתן הדינים, "תרומה" – נדבת הלב הנכללת (דהיינו) צדקה, "תצוה" – עשיית בגדי כהונה לאהרן איש חסיד ושם יתבאר ענין גמילות חסד... ע"כ.

ייחל תמיד, ואותה מאחל היה רבות בשיחותיו הטהורות בפני שומעי לקחו. אמנם בימי השובביים שבכל שנה ושנה, מתלהב היה רבינו בה ביותר ולא נח ולא שקט מלעורר ללא הרף את קהל צאן מרעיתו לתקן תיקונים ולקבל ע"ע קבלות טובות בקדושה ופרישות.

רבינו דיבר בשיחותיו הק' בשגב מעלת וקדושת ימי השובביים המסוגלים לתיקון^ב, ובפרט במעלת השבתות של ימי השובביים^ג. והיה מעורר הרבה בדא"ח בשולחנות הטהורים בחובת התיקון בפרט בימים אלו^ד, וכי אותם הפגמים הם עיקר עיכוב הגאולה ר"ל^ה.

ב. וזל"ק (שמות תשנ"ו): ונודע מן הקדמונים ראשונים וקדושים שתיקנו סדר מיוחד ועבודות מיוחדות וסיגופים מיוחדים ופעולות מיוחדות לימים אלו. ואם בזמנם של גדולי הצדיקים וקדושים יראים ושלמים אלו, אשר אז אף כל יהודי פשוט היה ירא וחרד כך, על אחת כמה וכמה בזמנינו אשר המצב של כל יחיד ובכלליות הוא כמו שהוא. היינו צריכים להוסיף על כל אלה כהנה וכהנה. אלא מחמת שמכל הבחינות אין לנו את הכוחות לא בגשמיות ולא ברוחניות שהיו בדורות ההם. לכן לא מתענים ומסתגפים כמותם.

אבל בכל זאת צריך כל אחד בשבתות אלו ובימים אלו לקבל על עצמו קבלות ולהוסיף עוד חצי שעה על סדרי הלימוד הקבועים. ובזמן שלומדים לא לשוח דברים בטלים. ולהוסיף בשמירה בענינים אלו הצריכים שמירה. אשר דברים אלו אינם תלויים בכוחות הגוף כי אם ברצון טוב ומושג טוב ובשאיפה טובה. כך צריך לנהוג כל אחד שחי בחשבון. ויודע שיבא זמן שיצטרך לתת דין וחשבון. ובכך נגיע למעין דמעין ממה שהגיעו אבותינו ורבותינו הקדמונים. וכידוע הפירוש מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי היינו לכה"פ נגיעה.

ועי' צמח צדיק: ידוע מה שכתבו בספרים הקדושים, דבימים האלו שמתחילין פרשיות שובביים, הוא מסוגל מאוד לשוב על חטאת נעורים, ולתקן מדת היסוד, כי בימים האלו מתעורר התיקון שהיה במצרים שתיקנו מדת היסוד, והעלו הניצוצות הקדושים לשרשן, ועיקר התשובה הוא על ידי שמירת שבת קודש והתורה הקדושה.

ועי' עטרת ישראל: הנה לאשר בשבת זו מתחילין ימי שובביים לשוב בתשובה שלימה על חטאת נעורים רח"ל, והם ימי תשובה כמו עשרת ימי תשובה ממש, שעל ידי התשובה מתקנים כל הפגמים עד שמתבטל הקטיגור.

ג. כתב ב"אמרי נועם" (פר' שמות): "העיקר בימי השובביים לדבר עצמו בקדושת השבת, ולשמור השבתות שבתוך ימי השובביים בקדושה נפלאה, והוא תיקון לכל ימי השובביים". ועי' בס' דברי שמואל סלאנים: בימי שובביים יש הרבה תיקונים, התיקון הגדול ביותר הוא ענין שבת קודש, ובפרט השבתות בתקופת שובביים.

ד. יצוין מה שזקני התלמידים מספרים על האוירה העילאית ששררה בימי השובביים בהיכל ביהמ"ד ביפו, וכן בדא"ח בעידן רעוא דרעיון בשבתות השובביים היה **רבינו הדבר חיים מנדבורנה זיע"א** זועק מקירות ליבו הטהור בבכיות רבות ודברים חוצבי להבות אש לעורר לבבות ישראל לתשובה ולתיקון השלם.

ה. וזל"ק (וארא תשמ"א): עלינו לחוס על כבודו של קוב"ה ושכינתיה אשר בכל צרותינו לו צר ועמנו הוא בגלות, ובפרט השתא בימי השובביים האלה אשר ענינם נודע, ואי' בספה"ק שעיקר עיכוב הגאולה השלימה הוא בסיבת החטא המר, ואי"כ עלינו לערוך חשבון עם נפשינו שאם יצאו כמה שנים שיצאו ועדיין בן דוד לא בא, וכבודו ית"ש מושפל בסיבת עוה"ר, הרי שאין אנו חסים על כבודו, ובפרט אשר רצונו ית"ש להיטיב עמנו ולהחיש את גאולתנו השלימה ורצונו זהו כבודו, ומי מעכב שאור שבעיסה, אי"כ נמצא שהחוטא הגורם לעיכוב הרי הוא מורד ח"ו במלכות שמים ופוגע בקוב"ה ושכינתיה ע"י מה שעושה נגד רצונו ית'. וזל"ק (וארא תשס"ח): **הנה אנו ניצבים באלף**

רבינו תיקן לומר בכל ליל שישי בימי השובבי"ם את כל ספר התהילים¹ (בציבור).

השישי שהם ימות המשיח, ועדיין בן דוד לא בא, ואין זה אלא משום הענינים המעכבים את בואו אשר קשה לפרטם, ועתה בימי השובבי"ם יש כח לכל אחד ואחד מישראל לשוב בתשובה ולתקן אותם ענינים, וכמו שאמרו רבותינו ז"ל (סוכה נג.) "אשרי מי שלא חטא, ומי שחטא ישוב וימחול לו". ובאמת אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, וכמ"ש הרבי ר' אלימלך זי"ע, שאף מי שהכתוב קוראו בתואר צדיק, אף הוא יש בו איזה שמץ פגם עכ"פ, ובכן מי יאמר זכותי לבי, ולפיכך עתה בימים אלו צריך לשוב בתשובה שלימה, לתקן את הפגמים הישנים, ולא להוסיף עליהם חדשים, ובכן יה"ר מלפני השי"ת שנוכח לתשובה שלימה מאהבת הבורא ית"ש ולחסות בצל כנפיו עד שבחיים חיותינו בעגלא ובזמן קריב ונזכה ונחיה ונראה בביאת גואלינו משיח צדקנו בב"א.

ו. ובגודל מעלת אמירת כל ספר התהילים מובא בסה"ק מאמר מרדכי פי' עה"פ "מי ימלא גבורות ד' ישמיע כל תהלתו", פי' דהנה אמירת תהלים מסוגל מאוד להמתיק הדינים ר"ל, וזהו מרומז בכאן "מי ימלא" הוא ענין כריתתה כמו ימולל ויבש פי' מי יוכל למולל ולכרות "גבורות ד'" היינו הדינים "ישמיע כל תהלתו" פי' בזה שישמיע כל תהלתו שיאמר כל ספר התהלים בכונה. בס' דברי יחזקאל מובא בשם הרה"ק משינאווא זי"ע: ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה. הנה ר"ת ש'מנות בני ישראל ה'באים מ'צרימה הוא השבי"ם וסופי תיבות תהלים כי מסוגל לחטאים ובפרק בימי השובבים לומר תהלים. ועי' בס' תולדות אהרן זיטאמיר וז"ל: שובבים הם כמו עשרת ימי תשובה, והוא זמן שמקובל התפילה בבחינה כמו עשרת ימי תשובה, והנה כלל ענין שובבים הוא לתקן את המידות ולקדש החושים ולשמור עצמו מעצבות וכעס וגאווה.

ז. עבודת קודש רבה וייחודית הייתה לרבינו זי"ע בכל שנה ושנה בימי השובבי"ם המסוגלים. הנהגות שונות אשר יסודתם בהררי קודש, נוהג היה רבינו בעצמו בימים אלו, והיה מורה לשומעי לקחו למלא אף הם ידיהם קודש, ולעשות עבור תיקון נשמתם כפי מיסת ידם אשר תשיג, איש איש עפ"י מעלתו ודרגתו. מן הנהגות אשר נהג בהם רבינו זי"ע יחד עם קהלו, הייתה אמירת כל ספר תהלים בציבור בליל שישי של שבועות שובבי"ם. רבינו היה מרבה להפליג בשבח וגודל התיקונים הנעשים בכוח אמירת המזמורים שאמרם דוד המלך ע"ה, שבכוחם להכניע לב ערל ולבער את הרע, והיא ממשיכה תיקונים נפלאים על נפש האדם.

סיפר פעם איש פשוט ותמים, המשמש לפרנסתו כנהג מונית, כי פעם נכנס אל רבינו זי"ע לקבלת ברכה, והרבי החל לשוחח עימו מעט על דברים של רוח ותכלית, להיטיב עימו ולחזקו באורחות התורה והמצוות. ראה הרבי כי לפניו יהודי פשוט עד מאד, אשר השגותיו בתורה קצרות ומוגבלות, אך יחד עם זאת ליבו חם לחפצי שמיים, ורצונו להיות טוב ורצוי ומקובל לפני ה'.

יעץ לו רבינו זי"ע, "בכל עת מצוא, בשבתך בביתך הוא בלכתך לבית הכנסת, תקרא פרקי תהלים מתוך הספר, ותהיה לך מכך תועלת גדולה!" רבינו הסביר לו כי בכוחה של אמירת תהלים להיטיב עם הנשמה ולקרבה אל קונה, וכדאי וטוב לקרוא תהלים בכל זמן ועת, ובפרט בעיתות רצון וזמנים נעלים.

אולם היהודי אשר מעולם לא קרא ולא שנה, הקשה ואמר, "אבל רבי, הרי אינני מבין דבר! יכול אני לקרוא מתוך הכתב בעזרת הניקוד, אך אין אני מבין כמעט מילה מכל הכתוב שם..."

אמר לו רבינו זי"ע, "דע לך כי תהלים לא צריך להבין. קריאת תהלים מועילה לנשמה אף מבלי להבינה. וחזר הרבי ושינן באוזניו: כלל זה נקוט בידך, קריאת תהלים וקריאת ספר הזוהר הקדוש, אלו הם שני ספרים שאין מוכרחים להבינם בכדי לזכות בסגולתם, וטובה גדולה לקרוא בהם אף בלא להבין!"

והעיד אותו אדם כי מני אז נוהג הוא לקרוא הרבה בספר התהלים כפי שיעץ לו רבינו זי"ע, והוא

רבינו הנהיג לומר בכל ליל שישי בימי השובבי"ם^(ח) את כל ספר התהילים^(ט) בציבור^(י).

חש בנפשו התעלות והתרוממות רבה הנגרמת לו מכוח אמירת המזמורים הקדושים. (מפי נהג המונית בעצמו, כפי שסיפר לאחד מאנ"ש).

ברשימות א' התלמידים מובא, שפעמים שהתקיימה בליל שישי נישואי א' מתלמידי הישיבה היה רבינו מאחר את זמן אמירת התהילים כדי שהבחורים יוכלו להשתתף בחתונה ולא להשביט שמחת חתן.

ח. מספר המשמש הרה"ג ר' דוב ויטריאול שליט"א ר"מ בישיבתנו תכלת מרדכי נדבורנה: זכורני כי פעם באחת **מלילי-שישי של שובבי"ם** נלוויתי אל רבינו בדרכו מביתו - לעלות אל היכל ביהמ"ד לאמירת כל ספר תהלים כמנהגינו. בדרכו חלף רבינו על פני פתח היכל הישיבה, ושם הבחין בבחור אחד היושב לפני הגמרא ומתנועע ולומד בהתמדה, בחשק רב ובקול ערב. רבינו התבונן בתלמיד מן הצד רגעים ארוכים, כאשר מעיניו ניכרים שמחה ושביעות רצון אל מול המראה המשובב-נפש. לבסוף המשיך רבינו בדרכו ועלה אל ביהמ"ד לאמירת התהילים בציבור.

אחר אמירת התהלים, כאשר שב רבנו ופנה לשוב אל ביתו ואנכי נלווה עימו, בהגיעו אל פתח הישיבה נגלה לפניו שוב המחזה הנפלא, כאשר אותו תלמיד עדיין רכון על גבי הספר הפתוח לפניו, ולומד בהתמדה ובקול רם, בעריבות ומתיקות. רבינו לא גרע עיניו ממנו רגעים ארוכים ולא שבע מלראות את לימוד התורה בהתמדה ע"י צורב רך בשנים. כאשר סוף סוף נפנה רבינו ללכת משם לביתו, נס ואמר לי בקול מלא כיסופין וחשק: **"מיינע אויגן גייען אויס פאר דעם בחור! איך בין אים אזוי מקנא!"**

כך, בפשטות ובעניויות ביטא רבינו את אהבתו העזה ללימוד התורה הק', ולא כלא את רגשותיו ההומות כלפי לימוד תורתו של תלמיד צעיר, עד שהיה מקנא בו בכל ליבו...

ט. ובגודל מעלת אמירת כל ספר התהילים מובא בסה"ק מאמר מרדכי פי' עה"פ "מי ימלא גבורות ד' ישמיע כל תהלתו", פי' דהנה אמירת תהלים מסוגל מאוד להמתיק הדינים ר"ל, וזהו מרומז בכאן "מי ימלא" הוא ענין כריתתה כמו ימולל ויבש פי' מי יוכל למולל ולכרות "גבורות ד'" היינו הדינים "ישמיע כל תהלתו" פי' בזה **שישמיע כל תהלתו שיאמר כל ספר התהלים בכונה.**

ומן הענין לצטט משיחת קדשו של רבינו בגודל אמירת תהלים, (בשוה"ט זאת חנוכה תנש"א): אשכחן בדוד המע"ה, שהיה שפל בעיני עצמו וזכה שעל ידי ספר תהילותיו פועלים בני ישראל רפואות וישועות, **כמנהגם של כל ישראל אשר בעת צר ומצוק ח"ו כאשר ליבם מר וכבד עליהם, נוטלים את ספר התהילים של דהמע"ה ומתפללים בו אל השי"ת, ובדרך כלל נענים בזכות אמירת התהלים.** ונמצא שלדוד המלך יש כח נצחי שעל ידו יהיו נעשים ישועות לכלל ישראל. וכן אשכחן להדיא, ענין זה אשר בזכות דוד המלך זוכים להיענות על כל הבקשות, דאי' בגמ' (שבת ל.) דכשביקש שלמה המלך להכניס את הארון לבית קדשי הקדשים, דבקו שערים זה בזה, ולא הועילו רוב תפילותיו ובקשותיו, עד אשר ביקש בזכות אבות ואמר זכרה לחסדי דוד עבדך, מיד נענה ונפתחו השערים. חזינן דדוד המלך ע"ה זכה אשר בכוחו נענים בני"י על מבוקשם, ואף עצם הזכרת שמו אפי' אחר חייו, מעוררת זכות אשר על ידה נענים בתפילות, והכל לגודל ענותנותו ושפלות רוחו, כדאי' בספרים רמז לזה - דוד מלך ישראל בגימטריא הוי שפל רוח. עכל"ק.

י. בס' דברי יחזקאל מובא בשם הרה"ק משינאווא זי"ע: ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה. הנה ר"ת ש'מות ב'ני י'שראל ה'באים מ'צרימה הוא השבוי"ם וסופי תיבות תהלים **כי מסוגל לחטאים ובפרק בימי השובבים לומר תהלים.** ועי' בס' תולדות אהרן להרה"ק מזיטאמיר זי"ע וזל"ק: שובבים הם כמו עשרת ימי תשובה, והוא **זמן שמקובל התפילה בבחינה כמו עשרת ימי תשובה**, והנה כלל ענין שובבים הוא לתקן את המידות ולקדש החושים ולשמור עצמו מעצבות וכעס

רבינו וכן הקהל טבלו במקוה קודם אמירת התהלים, ורבינו הורה שלאמירת התהלים יעבור שליח ציבור הגון ורק אם טבל במקוה קודם אמירת התהלים^(א).

קודם אמירת התהלים הדליק נרות.

רבינו היה אומר התהלים בעמידה (לפעמים התיישב באמצע אמירת התהלים)^(ב).

פעם כשחל ליל ניטל בליל שישי בימי השובבי"ם הורה רבינו שלא לומר אז התהלים בניטל אלא לומר באשמורת הבוקר^(ג).

כשחל כ"ו בטבת יא"צ של אמו הצ' ע"ה ביום שישי יום תענית שובבי"ם ערך שולחן לחיים בליל שישי לאחר אמירת כל ספר התהלים^(ד).

בליל שישי האחרון של שובבי"ם (פר' משפטים, ובשנה מעוברת פר' תצוה) הנהיג רבינו (משנת תשס"ה) לתלמידים לעשות משמר לימוד ולהיות נעורים כל הלילה ויעסקו בתורה^(ה), מתחילת הלילה. חמש שעות רצופים, ובאשמורת הבוקר נכנס רבינו לאמירת כל ספר התהלים^(ו).

וגאווה.

ברשימות א' התלמידים מובא, שפעמים שהתקיימה בליל שישי נישואי א' מתלמידי הישיבה היה רבינו מאחר את זמן אמירת התהלים כדי שהבחורים יוכלו להשתתף בחתונה ולא להשבית שמחת חתן.

יא. בס' בקודש חזיתך (רשימות המשב"ק הרה"ח ר' שלמה פרידמן הי"ו) מובא: לפני אמירת תהלים הורה לי רבינו תשלח לעבור לתהלים שליח ציבור הגון (א לאטישע בעל תפילה) ורק אם היה במקוה. [היינו קודם אמירת תהלים].

יב. ברשימות א' התלמידים מובא: בעבר היה רבינו עומד בעת אמירת התהלים, ובמשך השנים היה לעתים עומד מתחילה עד קאפיטל צ', ולפעמים היה יושב מתחילה ובאמצע נעמד, ואז היה מסתובב מפעם לפעם לעבר הקהל ומעורר לומר יותר בקול ובהתלהבות, לעתים נכנס באמצע אמירת תהלים לחדרו ושב קודם סיום התהלים לביהמ"ד. יצויין מקרה נדיר שמובא ברשימות א' התלמידים שבימי השובבי"ם שנת תשנ"ו ניגש רבינו באמצע אמירת תהלים ממקומו בהיכל השטיבל לכיון הכיורים שם פטפטו שני בחורים בדברים בטלים וגער בהם.

יג. יצויין שרבינו לא הסכים להביא בליל 'ניטל' להיכל הישיבה מרצה המתמחה ב'שיטות החינוך החדשות' שיאמר הרצאה בנושא, ובכלל התנגד רבינו ל'שיטות החינוך החדשות', ולטיפולים בשיטות כאלה, והיה אומר 'חדש' אסור מן התורה. מפי הרה"ג שלמה קאליש שליט"א.

יד. כ"כ בס' נשמת ישראל שמי שיש לו יא"צ ביום שמתענים בו שיתן את התיקון בלילה שלפניו, אור ליום היא"צ, או ביום שלפני היא"צ עפ"י דברי החת"ס סופר (אור"ח סי' קס"ב) דכשמקדים לעשות תיקונים לע"נ המת מהני לו בבוא יום היא"צ, דהרי מקדים תפלה לצרה.

טו. ולאחמ"כ התפלל רבינו עם הבחורים כוותיקין. (במשך הלילה היה נכנס רבינו להיכל הישיבה ועוקב אחרי הבחורים והאברכים משתתפי הסדר, יצוין שבשנת תשס"ה לאחר שעבר בין השולחנות והביע קורת רוחו המרובה, כשיצא נענה ואמר: סדר זה וודאי עושה רעש גדול בשמים, והוסיף: סי האט מיר צוגעגעבן פינעף געזונטע יארן. (סדר זה הוסיף לי חמש שנים בריאות), ולפלא יצויין שאכן 5 שנים לאחרמ"כ בשנת תש"ע חלה רבינו בעוה"ר, את חוליו... (מובא ברשימות א' התלמידים).

רבינו הדבר חיים מנדבורנה זיע"א הנהיג בשנות מגוריו ביפו לומר בימי השובבי"ם יום אחד בשבוע ג"פ את כל ספר התהילים כמובא מהרה"ק הרבי ר' אלימלך מליזענסק זיע"א^{טז}).

תענית שובבי"ם

בימי שישי ערש"ק בשבועות ימי השובבי"ם היה רבינו הבאר יעקב מנדבורנה מתענה תענית שובבי"ם כמובא בספה"ק^{יז}), וכן הורה לתלמידים החפצים לזכות לתיקון נפשם^{יח}

יצוין שבדברי חזוק שאמר רבינו כמה ימים לאחר מכן לתלמידי כתר ח"י- בת"ת תפארת מרדכי, לרגל סיום ימי השובבי"ם תשס"ה, הזכיר רבינו את מעמד זה וז"ל: סיימתם עתה מבצע לימוד בימי השובבי"ם, ובדאי יש לזה חשיבות עצומה בשמים, אך העיקר הוא שיהיה לזה המשך, גם פה בשיבה הקדושה היה התעוררות עצומה, **ובעיני ראיתי את המעמד הגדול שהיה בליל שישי האחרון של ימי השובבי"ם ת"ת, אשר הלילה היה להם למשמר והיכלי התורה של הישיבה והכולל היו מלאים פה אל פה בתלמידים יקרים אשר עסקו בתורה בהתלהבות ובשמחה, עד שבקושי היה מקום לעבור בין שורות התלמידים, והיה לי מכך התרגשות גדולה, ומסופקני אם מותר ליהנות ממראה נשגב כזה, ואח"כ עוד אמרו את כל התהלים, ובדאי שבשמים לפני הקב"ה הוא דבר חשוב מאד ועשה רעש גדול בשמים, שעוסקים כך בתה"ק. ותקותינו שאף אתם תמשיכו בדרכים אלו, כי זו טובתכם. (מרשימות הרה"ח אפרים רייכמן הי"ו)**

טז. מפי הרה"ח שמעון זלצמן הי"ו.

עיי' בס' רחמי האב (אות נ"ז) וז"ל להזהר מאוד באמירת תהלים בכל יום... וקבלה מן **רבינו אלימלך מליזענסק** כי האומר ג' פעמים כל התהלים ביום אחד הוא חשוב כתענית משבת לשבת. גם שמעתי אומרים בשם תלמידו **רבינו מהר"ם מרימנוב** כי האומר ג' פעמים ביום אחד כל התהלים הוא חשוב כחרב וחנית נגד היצה"ר אך הכל ידוע כי טוב מעט בכוונה מהרבות שלא בכוונה עכ"ל.

יז. בטעם התענית עיי' משנת חסידים להאריז"ל, חודש טבת שבת, ובש"ל"ה הקדוש, תורה שבכתב, שמות, טו.

הנה רבים נהגו להתענות בשבועות השובבי"ם בימי שישי, מנהג זה כתבו הגאון מהר"ם פאפירש זצ"ל באור צדיקים וז"ל: "מנהג נכון להתענות ביום ו' ולשוב בתשובה, לתקן פגם כל ששה ימים לקבל אור שבת כראוי... גם כי יום ו' נגד מידת צדיק... ע"כ. ובספר אור הנר (ה:): כתב וז"ל: מוח"ז הקדוש מוהר"ם מטשערנאביל זי"ע אמר שאלהו גילה לו ג' דברים לתיקון היסוד. א) להיות ניעור כל ליל ו' עש"ק. ב) להתענות שובבים ביום ו' דוקא ולא ישלים [כי יום השישי הוא נגד יסוד ולכן בו דוקא צריך להתענות]. ג) לגמור כל התהלים בלי הפסק ביום השבת בבוקר.

ועיין בספה"ק מגן אברהם להרה"ק המגיד מטריסק זצוק"ל (שמות, דף ב) שכתב וז"ל: "ולכן הסדרות אלו מסוגלים להתענות ולשוב בתשובה שלימה בבחי' שובו בנים שובבי"ם על עון המר של ח"י, וזמן התענית הוא ביום וא"ו עש"ק, ולמה דוקא ביום וא"ו, הוא ע"ד הכתוב (שמות טז, ד) דבר יום ביומו, שבכל יום הוא העת לתקן המדה השייך לאותו יום, ויום הוא"ו הוא נגד מדת היסוד, מדה הששית, ולכן צריכים לתקן תיקון היסוד, ולהתענות תענית [ביום] וא"ו".

ועי"ע בנימוקי או"ח (להגה"ק בעל מנחת אלעזר ממונקאטש ז"ל- סי' תרפ"ה) וז"ל: נהגו כמה צדיקים הקדושים מתלמידי רבינו הבעש"ט זי"ע להתענות שובבי"ם ביום ועש"ק שהוא יום השישי כנגד מדת היסוד, ויש שטוענים בעת הדלקת נרות שב"ק איזו דבר כדי שלא יכנסו לשבת כשהוא מעונה, וכו' ויש שמתענים עד הלילה בשעת הקידוש, וכבר כתבנו בעה"י בחיבורינו שער יששכר (מאמר צום העשירי בחודש טבת) כי יש להם על מה שיסמוכו המתענים בשובבי"ם גם עד הלילה

להתענות עד קידוש לכתחילה^(א). [יצויין שבצעירותו היה רבינו מרבה בתעניות וסיגופים שונים במשך ימי השובבי"ם^(ב)].

משחר נעוריו נהג רבינו להתענות תענית שובבי"ם עד קידוש בליל שב"ק כמנהג אבותיו הק'א). אולם במשך השנים כבר טעם רבינו סמוך לזמן הזה"נב).

רבינו הורה שבתענית שובבי"ם אין צריך קבלת תענית בתפילת מנחה ביום חמישי"ג). **אמר** שתענית שובבי"ם אינה צריכה להיות בהסתר, ואף שגלויה היא אין בה משום יוהרה"ב).

ליל שב"ק כנוצר כיון שהוא רק כתענית יחיד ולתשובה לחסידים ואנשי מעשה, וכבר כתב בשו"ע ה' שבת (סי' רפ"ח ס"ב) שכמה חסידים ואנשי מעשה שהתענו בשבת, וכ"כ השל"ה הקדוש, ומכ"ש דלהתענות בש"ק ליכנס בשעה קלה לליל שב"ק בתענית שאינו עינוי לחסידים ואנשי מעשה מביני מדע, בוודאי מצוה ומותר לכתחילה, עכ"ל. ועיין עוד בספר "פיתוחי חותם" (סי' כ"ג ס"ק כ"ד) שבי דמכתבי האר"י ז"ל משמע שמותר להתענות תענית שובבי"ם בימי ו', על אף שהוא עש"ק.

יח. פעם בא' מימי ישיבי בשבתות השובבי"ם הבחין **רבינו הדבר חיים מנדבורנה** בבחור א' שאינו מתענה כנהוג קרא לו ושאלו מדוע הינך פורש מן הציבור ואינך מתענה כנהוג, וכי לא ידעת חשיבות הענין, ענה הבחור: אין לי כח להתגבר על תאות האכילה. הנהן לו רבינו הדבר חיים: **צו זינדיגען האסטו כח, אין פאסטען האסטו נישט כח... מפי הרה"ח שמחה אלבום הי"ו.**

יט. **יצויין מה שהתבטא פעם רבינו הרה"ק רבי חיים מרדכי בעל הדבר חיים מנדבורנה זיע"א:** "בני אמנם צם בימי שובבי"ם, אך הוא כלל אינו זקוק לתעניות אלו". מפי הדומ"ץ הגה"ח רבי יוחנן הלטובסקי שליט"א.

כ. יצויין מה שסיפר הרה"ג רבי דוד בטלמן שליט"א דומ"ץ בקהילתנו בביתר שדרכו בקודש של רבינו היה פעמים רבות, כשרצה לצום בלי שאיש יידע. היה לוקח את האוכל שהיו מכינים לו וקורא לבחור אחד ומכבדו לשתות את הקפה, אח"כ היה קורא לבחור אחר ומכבדו בעוגה, אח"כ היה קורא לבחור נוסף ומכבדו בארוחת הצהריים... ואיש לא ידע שלמעשה הוא צם...

כא.. בספר "שער יששכר" (מונקאטש, חודש טבת מ"א צום העשירי) מובא, על מה שנוהגין שלא להתענות תעני"ד בערש"ק – זולת תענית עשרה בטבת, שלכא"ו יש מזה סתירה לאותן שנהגו להתענות בימים האלו תענית שובבי"ם לתיקון היסוד ביום השישי, ומקורו הוא מהדרכות של הרה"ק מהר"ם מטשארנאביל זי"ע כנודע, ולפי הנ"ל אסור, אך כיון שאין עושין החסידים ואנשי מעשה תענית שובבי"ם לתענית צבור בפרהסיא, רק לתענית יחיד, כ"א כפי שיודע נגעי לבבו וצרות עוונותיו בזה, והצנע לכת עם ה', ורבים נהגו באמת מהנ"ל, כשמתענין בערש"ק תענית שובבי"ם לטעום מידי בעת הדלקת נרות ש"ק, כדי שלא יכנסו לשבת כשהוא מעונה, אך י"ל דיכולים להשלים התענית, ולאכול רק אחרי קידוש בליל ש"ק, כיון שאין עושים התענית בפרהסיא כנז' רק לחסידים ואנשי מעשה, ע"כ. [וכ"ק מרן רבינו הק' זי"ע נהג בשנים האחרונות לטעום מידי דמיכל לפני זמן הזה"נ, בימי תענית שובבי"ם].

כב. עיין ברמ"א סי' רמ"ט סעי' ד', במג"א סי' רמ"ט ס"ק ח', ובשו"ע הרב שם סעי' י"ב, כדי שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה.

כג. מפי השואל **הרה"ג אשר קובלסקי שליט"א**. ועי' שו"ע סי' תקס"ב סעיף ב' בעשיית אין צריך קבלת תענית שרגילות להתענות אז. וכ"כ בשו"ת לבושי מרדכי לאב"ד מאד יו"ד תנינא סי' צג, ג, וז"ל: מ"ש לענין תענית שובבי"ם, אם צריך קבלת תענית, עיי' במגן אברהם סי' תקס"ב ס"ק ד' לענין תענית סליחות, וביאר דהכל תלוי במנהג שאם נוהג כן כל שנה ושנה אין צריך קבלה. ע"כ.

כד. וכ"כ בספר דרכי חיים אות ק"ז: אמר [הרה"ק הדברי חיים מצאנז זי"ע] שבשובבי"ם מותר האדם לומר שמתענה ולא מחזי כיוהרא, כיון שמחויבים להתענות.

כשהיה נתכבד בסנדקאות בברית ביום שישי בימי השובבי"ם היה נותן לילד לשותות מהיין כבכל תענית ציבור, מלבד בשמחת ברית לא' מיוצ"ח שהפסיק את התענית והיסב לסעודת מצוה^(כ).

לא' מתלמידי הישיבה קטנה ששאל בענין התענית אמר לו רבינו שכלתחילה יתענה עד זמן הדלק"נ ואם קשה לו יתענה בדיעבד לכה"פ עד חצות^(כז).

פעם אמר לא' העיקר בתענית שובבי"ם זה ההרהור תשובה^(כח).

רבינו אמר שמנהג אביו הק' [רבינו הדבר חיים מנדבורנה] זיע"א היה להתענות בימי השובבי"ם חוץ מערש"ק עוד יום נוסף בכל שבוע יום אחר דהיינו בשבוע פר' שמות יום א', פר' וארא יום ב', וכן כסדר^(כט). וע"כ הנהיג רבינו בישיבה"ק לתלמידי הישיבה שמחת חולשת הדורות ללמוד בימי השובבי"ם ב' פעמים בשבוע סדרי חמש שעות רצופים^(ל).

וכן הם דברי בעל "פלא יועץ": מתנאי התענית, שלא יפרסם תעניתו זולת בזמן שרבים מתענים, כגון בימי השובבי"ם ובעשרת ימי תשובה, שאז אין איסור לפרסם, ע"כ. ולכאורה משמע כן מדברי המג"א (סי' תרפ"ה). ומדברי הלבוש (שם), שכתב שקורין ויחל במנחה (בקצת קהלות) בשובבי"ם.

וראה עוד בזה בספה"ק "ראשית חכמה" (שער התשובה פרק ו' אות נו, ושם בהגה"ה ס"ק קמד), וז"ל: וי"א דווקא אם אינו מתענה מפני התשובה, כי אם לתקון נפשו (או המפרסם עצמו נענש), אבל אם מתענה לתשובה- שרי, כדי שילמדו ממנו לשוב. ועי' באר היטב סימן תקס"ה ס"ק ז'.

וכן אמר **רבינו מוהרא"ז מקרעטשניף זי"ע** אמר שלגבי תענית שובבי"ם אין ענין שיהיה בסתר, כיון שאין לחשוש כאן משום גאווה, כי אדרבא, הלא בושא וכלימה תכסה פניו, שאם מתענים הרי יש על מה להתענות רח"ל.

אמנם, בספר "יסוד ושורש העבודה" (שער המפקד פרק ב תקון ימי שובבי"ם) וז"ל: והעיקר הוא שישתיר אדם מעשיו הטובים, והצנע לכת עם ה', וכל התעניות שיעשה יהיה כל בהסתיר כל מה שיוכל להסתיר, ואז יהיה שכרו כפול ומכופל. כן נמצא בכתבי האריז"ל, עכ"ל. ועי' בספר "דרכי חיים ושלום" (אות תתכ"ט).

כה. מספר הגה"ח **רבי פנחס משה לנדמן שליט"א**. שפעם התקיים בחדרו של רבינו ברית מילה לא' מילדי אני"ש בא' מימי שישי בשבועות השובבים, ובברכת הגפן נתן רבינו לילד לשתות היין (כבכל ברית שנערכת ביום תענית) והוא שגם התענה באותו יום כנהוג, לאחר הברית כשראה הכוס של ברכה שכח ושתה קצת מהיין, ומיד נזכר שהיום הוא תענית שובבי"ם. מיד ניגש לרבינו ושאלו מה דינו והאם הפסיד התענית, הורה לו רבינו שימשיך לצום. (ועי' נטעי גבריאל, שובבי"ם פי"ז מש"כ שם).

כו. לבחור שנכנס לרבינו הרה"ק רבי יעקב ישכר בער בעל הבאר יעקב מנדבורנה ואמר שרוצה להתענות תענית שובבי"ם בערב ש"ק אבל אביו אינו מרשה לו, הורה להתענות עד חצות היום.

כז. יצויין שפעם אמר רבינו להגר"י מוגרבי שליט"א שטוב להזהר בכלל ובפרט בימי שובבי"ם שלא לגרד ברגלים ובשאר המקומות בגוף כסיגוף גדול לענין תיקון חטאות נעורים ודומיהם.

כח. בילקוט אוהב ישראל אות צג מביא שכן נהג ג"כ הרה"ק מאפטא לצום בשבוע פר' שמות יום א', פר' וארא יום ב', וכן הלאה.

כט. כך שח רבינו בשיחת קדשו בשוה"ט ליל כ"ו טבת תשס"ח יומ"ד של אמו **הרבנית הצדקנית**

בשנה מעוברת היה רבינו הדבר חיים מנדבורנה זי"ע"א מתענה בנוסף לשובבי"ם ת"ת גם בפר' ויקהל פקודי"ל.

רבינו אמר פעם בשיחת קודש בפני התלמידים, כי אביו רבינו הדבר חיים מנדבורנה זי"ע"א היה מתענה בימי השובבי"ם יום נוסף בכל שבוע מלבד יום וערש"ק, דהיינו בשבוע פר' שמות התענה יום א' ור', פר' וארא יום ב' ור', וכן כזה הסדר לא. ובשנה מעוברת היה מתענה בנוסף לשובבי"ם ת"ת גם בפר' ויקהל פקודי"ל. וע"כ הנהיג רבינו בישיבה"ק לתלמידי הישיבה, שמחמת חולשת הדורות יקיימו בימי השובבי"ם ב' פעמים בשבוע סדר לימוד חמש שעות רצופות ל"ג.

מרת סימא רייזל ע"ה. וז"ל סי' יסוד העבודה להרה"ק מסלונים זי"ע ח"ג פ"ה: והקובע לו ללמוד ערך ה' שעות בלא שום הפסק דיבור בענין אחר ובלא ענין טעימה בעלמא ועל דרך תענית שעות נראה שדבר זה ענין נפלא המועיל ומזכך ומכפר, ומביא אותו אדם לתשובה וכפרה מועילה. ועיין בס' אורות חיים, קונטרס "שובו בנים שובבים" ליקוט מתורת רבינו, בעבודת ימים אלו וגודל מעלת לימוד התוה"ק בעיון וברציפות בימים אלו.

ל. כך שח רבינו, מובא בס' אורות חיים עמ' קפ. ועיין במג"א סוף תרפ"ה בענין שובבים. "וי"א בשנה מעוברת גם ויקהל פקודי". וכן נהג ג"כ חותנו **רבינו מוהרא"ז מקרעטשניף זי"ע.**

לא. בילקוט אוהב ישראל אות צג מביא שכן נהג ג"כ הרה"ק מאפטא לצום בשבוע פר' שמות יום א', פר' וארא יום ב', וכן הלאה.

לב. עיין במג"א סוף תרפ"ה בענין שובבים. "וי"א בשנה מעוברת גם ויקהל פקודי". וכן נהג ג"כ חותנו רבינו מוהרא"ז מקרעטשניף זי"ע.

לג. ז"ל סי' יסוד העבודה להרה"ק מסלונים זי"ע ח"ג פ"ה: והקובע לו ללמוד ערך ה' שעות בלא שום הפסק דיבור בענין אחר ובלא ענין טעימה בעלמא ועל דרך תענית שעות נראה שדבר זה ענין נפלא המועיל ומזכך ומכפר, ומביא אותו אדם לתשובה וכפרה מועילה. ועיין בקונטרס "שובו בנים שובבים" ליקוט מתורת רבינו, בעבודת ימים אלו וגודל מעלת לימוד התוה"ק בעיון וברציפות בימים אלו.

בנוגע למבצע שובבי"ם יצויין מעשה פלא שסיפר הרה"ג רבי שלמה קאליש שליט"א מנהל רוחני בישיבה"ק: כידוע, בישיבתנו עורכים מבצע שובבי"ם, במהלכו לומדים הבחורים סדרי לימוד שלמים ברציפות, ונכנסים להגרלה. כמשגיח, חפצתי שהבחורים הטובים ביותר – הם אלה שיזכו, אך הגרלה היא הגרלה, ואין לרצוני כל השפעה על תוצאותיה... שנה אחת, דקות לפני ההגרלה פגשתי ברבינו זי"ע, וביקשתי ברכה על תוצאות ההגרלה.

השיב רבינו בקול (כל הבחורים שמעו) **'מי שאתה רוצה שיגריל – הוא זה שיגריל'**. נו, טוב, לא ייחסתי לכך משמעות מיוחדת מעבר לברכה רגילה, וכשנכנסתי לחדר הצוות, אמרתי כי הייתי רוצה שפלוני ופלוני ופלוני יזכו...

לא יאומן כי יסופר, אך תוצאות ההגרלה היו ברורות: שמות הזוכים עלו כפי הסדר שאמרתי! לא זו בלבד ששלושת השמות שחפצתי ביקרם זכו, אלא שבאותו סדר בו נקבתי בשמותיהם. מיד העלו הבחורים טענות, כי לא יתכן שההגרלה נוהלה כשורה, הרי לא ייתכן שבדיוק השלושה שהמשגיח רוצה שיזכו הם אלה שזכו. לשנה הבאה, כדי למנוע לזות שפתיים, החלטתי שלא יהיה לי יד ורגל בהגרלה. קראתי לאחד מחשובי החסידים, והפקדתי בידיו את ניהול ההגרלה. ושוב זה קרה: הבחורים שרציתי שיזכו בהגרלה – הם אלו שאכן זכו!.

הבנתי שברכת רבינו זי"ע עודה שרירה וקיימת, ומני אז – כדי לאפשר להגדרה להיות הוגנת – אני

פעם השיב לבחור שהתאונן בפניו כי הוא חלוש בטבעו והתענית קשה עליו, שתחת זאת יהיה ניעור בכל ליל שישי בשבועות השובבי"ם ויעסוק בתורה"ק, ויהא נחשב לו במקום התענית^(לד).

בדברות קודשו בימי השובבי"ם היה רבינו אומר כמה עצות מועילות לתיקון ולתשובה, ואלו הם:

התשובה המעולה ביותר היא לימוד התורה"ק לשמה בעיון ויגיעה וברציפות^(לה), וזהו בבחינת תשובת המשקל^(לו).

מקפיד שלא להתערב במבצע שובבי"ם, וחלילה לי מלרצות שמאן דהו יזכה... אני נמנע מלחשוב על מי שאני רוצה שיזכה, ורק לאחר ההגרלה אני מתעדכן מיהו הזוכה המאושר...

לד. בס' יסוד ושורש העבודה כתב בזה"ל, "ובנשף ליל שישי והכינו תיקון גדול, בלילה ההוא נדדה שנת העובד את ה' בלב שלם ובנפש חפצה להיות ניעור כל הלילה עד הבוקר לתיקון פגם הברית, וימצא כתוב בספרי האריז"ל ובשאר ספרי המקובלים שהלימוד כל הלילה בליל שישי הוא תיקון גדול ונפלא לזה". ועיין ספר חרדים פרק סה: מצאתי בתוך ספרי המקובל האלקי חסידא קדישא הרב רבי יצחק לוריא אשכנזי ז"ל בספר אחד כתיבת יד, שם מצאתי כתוב: כל מה שתמצא בדברי הראשונים תוכחות על עון, סיגופים ויסורי קשין, שלג וחרולים, והפסקות, ענויים, לא נזכרו אלא למי שאין עמלו בתורה. אבל מי שתורתו אומנתו, ויודע דעת ויראת ה', זאת היא תקנתו - לא יחלש ולא יתבטל מלימודו.

לה. וכ"כ בספר אור ישר למקובל ר' מאיר פאפירוש כתב "קיבלנו כי נפשו חשקה בתורה עד שיום ולילה לא יחשב בודאי לא יצטדק לתעניות וסיגופים"

עיין בשם משמואל בראשית (פרשת ויחי עמ' שע"ו) שמוטב להשתעבד בביתה של תורה ולצמצם מעשיו ותהלוכותיו שיהיו בדרך התורה ולא להשתעבד לתעניות וסיגופים, וכתב בשם הגה"ק מקוצק שהחולך בדרך התורה הוא הגדול שבסיגופי הגוף,

וכ"כ האוהב ישראל פרשת ויחי, ועיין בחרדים במצוות התשובה שכתב שם משם האריז"ל שמי שתורתו אומנתו לא יתבטל מלימודו ויסתגף ויתענה ודי שיקבע עיתים להתבודד עם קונו ולשפוך לפניו יתברך שימחול עוונותיו. ובזרע קודש להרה"ק מרופשיץ כתב שובבי"ם בגימטריה ש"ס.

לו. וזל"ק (דברי התעוררות - שובבי"ם תשנ"ד): אי' בגמ' (נדרים לב.) "גדולה מילה שאלמלא מילה לא נתקיימו שמים וארץ שנאמר 'אם לא בריתי יומם ולילה וגו'" ופליגא דר' אליעזר דאמר גדולה תורה שאלמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ שנא' 'אם לא בריתי יומם ולילה וגו'". והנה הגם שבגמ' מבואר דהנך תרי מאמרים פליגי אהדדי אם קיום העולם הוא בזכות המילה או בזכות התורה, אמנם כפי הכלל בכל מקום דאלו ואלו דא"ת, אף כאן הוא כן, וע"כ הנך תרי מאמרים נראה דעולים בקנה אחד זע"ז. ונראה לבאר בסמיכות ובשייכות הנך תרי מאמרי חז"ל, דהנה הרמב"ם כתב (במו"נ ח"ג פמ"ט) דהטעם למצות מילה הוא בכדי להחליש את כח היצר המתאוה. והנה בעסק התורה"ק יש גם כן את הסגולה הנפלאה לבטל את כח היצר ולהתגבר עליו, כמו שאמרו חז"ל "בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין" והיינו דבכל רגע שהאדם דבוק בתורה"ק הוא פועל את אותה פעולה הנפעלת בברית מילה, ולכך הסמיכו את הנך תרי מאמרים אהדדי להורות דכשם שבכח המילה להחליש את כח היצר כך גם בכח התורה. אך זו מעלה יתירה בתורה מבמילה, כי בעוד שהמילה באה ע"י הטפת דם וצערא דינוקא, ורק ע"כ זוכים להחליש את כח היצר, בתורה זוכים לזה בכל רגע שעוסקים בה מבלי כאב והטפת דם. והנה עוד זאת מעלה עצומה וסגולה נפלאה איכא בעסק התורה"ק, שמלבד מה שמחלשת כח היצר ונותנת גבורה לאדם כנגד יצרו, עוד יש בה

התחזקות במידת הענוה וביטול היש^{לז}).

להרבות בעשיית חסד עם חבירו^{לח}).

שמירת הלשון^{לט}).

כח עצום של תיקון הפגמים הקשים ביותר אשר בעבורם מיועדים ימי השובביים לשוב ולתקן בהם, והענין בזה נודע בספח^ק, כי כשם שהפגם ההוא נגרם ממחשבות בלתי טהורות ונמשך מן המח, אשר שם במח משכן הנשמה הטהורה, ונמצא שהפגם הוא במקום גבוה ונשגב, וגם כל הרמ"ח איברים ושס"ה גידים בכללותם שותפים בחטא, כך ע"י שהאדם עוסק בתוה"ק בעיון רב ומייגע את עצמו ומאמץ את מוחו לש"ש, וכל רמ"ח איבריו ושס"ה גידיו ומחשבותיו נתונים ומשועבדים לעסק הזה, בזה הוי התיקון הנכון, באופן דזה לעומת זה, והוי כעין תשובת המשקל. ותיקון נפלא זה אשר גילוהו צדיקי עולם, שיהא האדם עוסק בתוה"ק ביגיעה ובמחשבות קדושות וטהורות ומשעבד את הלב ואת כל הרמ"ח אי' ושס"ה גי', שיהיו עושים אך ורק רצון הבורא כמו שצינו בתוה"ק, ובכך הוי תיקון לכל אדם בפרטיות ותיקון העולם במלכות ש-ד-י, ועי"כ זוכים לקירוב הגאולה. ועל כן הפוך בה והפוך בה ביסוד גדול זה, שעסק התורה ביגיעה זו הדרך המעולה לזכות על ידה לתיקון, וגם ע"י יגיעת התורה זוכים לתשובה מתוך שמחה, אשר בכך הוי עיקר השלימות, כאשר גדולי הצדיקים גילו אשר רק ע"י שמחה אפשר לתקן.

לז. וז"ל^ק (בא תש"מ): הנה הימים הללו ימי השובביים מסוגלים כידוע לתיקון השלם, ונודע אשר אי אפשר לבוא לתיקון הענין ההוא כל עוד שהאדם מרגיש את עצמו ליש, דהנה חזינן דבכח הענוה שהיה בו במשה רבע"ה תיקן גם פגם חטא אדה"ר, כי אע"פ שכבר נתקן חטא אדה"ר ע"י האבות הק' אבל כבר נודע שעדיין נשאר לתקן בזה כל ימות עולם. והנה אחד מן הפגמים שבאותו החטא היה בהתנשאות, כמ"ש (בראשית ג', ה') "והייתם כאלקים" ופירז"ל (פדר"א י"ג) "מה הוא עושה בורא עולמות ומחריב עולמות כך אתם וכו'", ואיתא בשם האריז"ל שאדה"ר פגם בשתי דלתי"ן, ד' של ש-ד-י ונותר ייש' וד' של אדנ"י ונותר יאנ"י. שהם שתי לשונות של התנשאות, וזה נרמז בתיבת (בראשית שם, י"ג) "הנחש יתשיאני" שהן אתון ייש' אנ"י. והנה זאת תיקן משרע"ה בגדל ענוותנותו שאמר "ונחננו מה" וביטל היש' ואת היאנ"י של ההתנשאות והשיבם למקורם בקדושה.

ועכשיו צריכין אנו להתבונן בכל האמור מה גבר ומה גובריה וכמה רב חילו של משה רבע"ה שהיה שליח השי"ת להוציא את ישראל ממצרים והיה בכוחו להכניע כל כוחות הס"א ולתקן פגם אדה"ר, ועם כל זאת יוהאיש משה ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה, ולא החשיב את עצמו לכלום והיה בעיניו כאין כמ"ש 'ונחננו מה'. ומה נענה אנן שאין בנו לא חכמה ולא תורה ולא מעשים ואנו באמת דלים ורשים ומנוערים מכל טובה עאכ"כ שצריכין אנחנו לידבק במידת הענוה ולהיות שפלים ובטלים בעיני עצמנו, ובפרט בימי שובביים אלו, כי הענוה וההתבטלות הן הסגולות הבדוקות לתיקון העוון הנורא ההוא רח"ל. ואשר על כן הננו מתפללים ומבקשים מלפני אבינו שבשמים שנוכח להתקדש ולהטהר וללמוד תוה"ק מתוך קדושה וטהרה, ונפשי כעפר לכל תהיה.

לח. וז"ל^ק: (שמות תש"ס) ענין התיקון ע"י מידת החסד הוא, כי הנה לכל אחד מישראל יש מעלות טובות עצומות, וע"י שהאדם עושה חסד עם זולתו הריהו מתקשר עם זולתו ועי"כ הריהו מדבק אי"ע בחלק הטוב שיש אצל הזולת, וזהו גורם גדול לתיקון.

לט. וז"ל^ק (תצוה תשמ"ו): הנה מודעת זאת מה שביארו בספח^ק, דפי המעיל רומז לפה האדם, ע"פ מה שאחז"ל (ערכין טז). "מעיל מכפר על לשה"ר, אמר הקב"ה יבוא דבר שבקול ויכפר על מעשה הקול", ועי"כ אמר הכתוב (שמות כח, לב) "שפה יהיה לפיו", ללמדנו שעל האדם לחסוס פיו ולחתמו חותם בתוך חותם, ולהזדרז לנצור פיו ולשונו לא להרבות בדברים בטלים, ועי"ז יציל מדיבורים אסורים, כי "ברוב דברים לא יחדל פשע". והטעם שהזהירו ישראל באזהרות רבות

בכיה בדמעות^ב) בהתעוררות תשובה, וזאת ע"י שישים על לבו גודל חומר הפגם^א).

וחמורות כ"כ לשמור פיהם, הוא מחמת דעיקר עבודת האדם אינה אלא בפיו, בתורה ובתפילה, וא"כ היאך יעני פניו לומר "יהיו לרצון אמרי פי" בידועו שלא פסק פיו מדברים בטלים, ואצ"ל דברים אסורים ח"ו, ואיכה חפץ שתעלה תורתו לעילא ותהא רצויה, אם יצאה מפה העוסק בדברים לא טובים. ועל כן, על האדם לנצור פיו ולשונו, לגדור אותם בכל מיני גדרים וסייגים, ולשמרם בשמירה יתירה לבל יפגום בהם, דדין כלי שרת יש להם, מחמת שהם משרתים לעבודת הקודש בתורה ובתפילה. **והשתא בעומדינו בימי השובבי"ם הנועדים ומסוגלים לתקן בהם החטא הידוע, אשר מבואר בספה"ק שעיקר הפגם נגרם ע"י הלשון, לכך עיקר התיקון נמי בלשון הוא, ויראה כל אחד לקבל ע"ע מעתה לשמור הפה והלשון מכל דבר איסור ולעסוק בהם אך בתוה"ק וכשם שעל האדם להזהר לא לפגום בעצמו ע"י הדיבור, כך עליו להוסיף זהירות יתירה לא להזיק חלילה לחברו בדיבור.**

וזל"ק (תצוה תשנ"ו): הנה נצבים אנו עתה בשב"ק זו החותמת את ימי השובבי"ם הנועדים ומסוגלים לתקן בהם החטא הידוע, אשר מבואר בספה"ק שעיקר הפגם נגרם ע"י הלשון, לכך עיקר התיקון נמי בלשון הוא, ויראה כל אחד לקבל ע"ע מעתה לשמור הפה והלשון מכל דבר איסור, ולעסוק בהם בתוה"ק, כדדרשו חז"ל (חולין פט). "אמר ר' יצחק מאי דכתיב (תהלים נח, ב) 'האמנם אלם צדק תדברון', מה אומנתו של אדם בעוה"ז ישים עצמו כאלם, יכול אף לדברי תורה, ת"ל 'צדק תדברון', **וכשם שעל האדם להזהר לא לפגום בעצמו ע"י הדיבור, כך עליו להוסיף זהירות יתירה, לא להזיק חלילה לחברו בדיבור.**

מ. וזל"ק (ויחי תשמ"א): הנה אנו עומדים בימי השובבי"ם אשר המה מוכשרים כידוע לתיקון אותו עוון רח"ל הנמשך בעיקר מקלות הדעת. והעצה היעוצה לתיקון אותו הפגם הוא כנודע מספה"ק ע"י **הבכיה בהתעוררות התשובה מעומקא דלבא, כדא' (איכה א, טז) "על אלה אני בוכיה עיני עיני יורדה מים כי רחק ממני מנחם משיב נפשי וגו'" כי ע"י אותו עוון מרחיקים ודוחים ח"ו את הקץ ומאריכים את הגלות, וע"כ "על אלה אני בוכיה עיני עיני יורדה מים". ומכאן מוסר השכל נפלא ומים קרים על נפש עייפה לדעת אשר אף אם ח"ו נשתקע האדם בתהום רבה של הקליפות ר"ל ובאו מים עד נפש, אמנם "שערי דמעות לא ננעלו" וע"י הבכיה מקירות לבו בתשובה שלימה מאהבה בחרטה וקבלה, יזכה לישועת ה' כהרף עין ויצא מאפילה לאור גדול. ואמר עוד בדב"ק (שבועות תשנ"ג) **שערי דמעה לא ננעלו. כי אם האדם מעורר את עצמו בתפילה כ"כ עד כדי ששופך לבו כמים ופלגי מים ירדו עיניו, באלו הדמעות הוא מתקן את נשמתו. כי הדמעות מקורם מן המוח, ואף משכן הנשמה הטהורה במח, ועל כן במי הדמעות יש כח לתקן את מה שנפגם בנשמה, ואף את הפגם הקשה של החטא הידוע אשר התיקון לזה הוא יותר קשה מכל חטא אחר כנודע, גם לזה יש תיקון ע"י הדמעות, כי הפגם הוא במח, ולכן אפשר לתקן ע"י הדמעות שבאות מן המוח.** ואמר עוד (שבועות תשנ"ג) וזל"ק: ענין מעלת הדמעות המועילים אף בזמן ששערי תפילה ננעלו. דהנה האדם כאשר עומד להתפלל, תיכף עומדים מלאכים ובודקים את התפילה ואת המתפלל, אם ראוי הוא שתתקבל תפילתו ותתמלא בקשתו. והיה אם נמצא חטא בזה המתפלל אשר בעקבות כך נשמתו נפגמה, הרי יש למקטרג כח לעכב את התפילה מלהתקבל.**

והנה בזמן שהיה בית המקדש קיים אדם כי נכשל בחטא בעשותו אחת ממצוות ד' אשר לא תעשינה, היה יכול לכפר על עצמו ממה שחטא ע"י הבאת קרבן לפני המזבח. וענין הבאת הקרבן, כבר נתבאר בדברינו כמה פעמים שאין העיקר בהבאת הקרבן, רק ע"כ שהחוטא היה בא לביהמ"ק וראה את עבודת הכהנים ושמע את שירת הלויים נתעורר לבו עד למאד והיה מתמלא בהרהורי תשובה אמיתיים, ולבו היה נשבר בקרבו לשברי שברים וכאשר היה מתודה על החטא בלב נשבר היה זוכה להטהר כבתחילה. אמנם בזמננו שאין ביהמ"ק קיים ואין לנו את האמצעים לעורר את לבנו כמו בזמן ביהמ"ק, ולפיכך ננעלו שערי תפילה, כי קשה לאדם ליכות לכפרת עוונות כמו בזמן שביהמ"ק

מפירות נפש בעסק התורה"ק"ב).

היה קיים, ויש למקטרג כח למנוע את קבלת התפילה. אמנם שערי דמעה לא ננעלו. כי אם האדם מעורר את עצמו בתפילה כ"כ עד כדי ששופך לבו כמים ופלגי מים ירדו עיניו, באלו הדמעות הוא מתקן את נשמתו. כי הדמעות מקורם מן המח, ואף משכן הנשמה הטהורה במח, ועל כן במי הדמעות יש כח לתקן את מה שנפגם בנשמה, ואף את הפגם הקשה של החטא הידוע אשר התיקון לזה הוא יותר קשה מכל חטא אחר כנודע, גם לזה יש תיקון ע"י הדמעות, כי הפגם הוא במח, ולכן אפשר לתקן ע"י הדמעות שבאות מן המח. ומכיון שנתקנים פגמי הנפש ע"י הדמעות, שוב קרובה תפילתו של האדם להתקבל, כי למקטרג אין במה למנוע ולעכב את קבלת התפילה.

ואסמכתא לענין זה יש להביא ממה דא"י מהאר"י הק' שמי שאינו בוכה בימי ר"ה ויוה"כ, אין נשמתו טובה ושלמה (הו"ד בבאה"ט שו"ע או"ח סי' תקפ"ד סק"ג). דהענין בזה, לפי המבואר דמקור הדמעות הוא במח ושם הוא משכן הנשמה, ולפיכך מי שאינו בוכה בימים אלו הרי זה מורה על פגם בנשמתו.

ועי' קב הישר פרק סח: וזהו סוד הכתוב, "פלגי מים ירדו עיני על לא שמרו תורתך", ולא אמר שמרתי אלא לא שמרו תורתך פי' העינים ידמעו דמעה מפני שפגמו בראי"י, העין רואה והלב חומד וכל מעשיך הכל היא בגרם ראיית העין שמביא האדם לידי קרי והדמעות הן תיקון קרי כי הזרע בא ממנו וגם הדמעות באים מן המוח, לכן צריך האדם להתפלל דווקא בדמעות. וכן כשהוא מתאבל על חורבן ב"ה ועל אדם כשר שמת.

מא. וז"ל"ק (דברי התעוררות - שובב"ם תשנ"ד): הנה בכדי שהאדם יהא מזרז נפשו לתקן בעצמו אשר פגם, צריך שיידע עד כמה הוא גודל הפגם, כי ע"י שיידע כי הרבה לפגום, יהא משתדל ביותר לתקן. ואף שהדברים ידועים בדרך כלל, אמנם חסר עדיין בהכרה הברורה בגודל החטא. דהנה נודע אשר האדם נברא בצלם אלוקים, וכל תבנית גופו רומזת לדברים גבוהים בעולמות העליונים, וכדאי ב'פתח אליהו' "חסד - דרועא ימינא, גבורה - דרועא שמאלא, תפארת - גופא, נצח והוד - תרין שוקין, ויסוד - סיומא דגופא אות ברית קודש, ומלכות - פה ותורה שבע"פ קרינן לה, חכמה - מוחא איהו מחשבה מלגא, בינה - ליבא ובה הלב מבין וכו'" חזינן שלכל אבר בגוף יש תפקיד המיוחד לו, וכל אבר רומז לספירות עליונות, וכמו"כ נודע מדברי מהר"ח בשער הקדושה, שרמ"ח איברים ושס"ה גידים שבאדם מכוונים כנגד רמ"ח מ"ע ושס"ה מל"ת, וכל אבר מקבל חיות אלוקית ע"י קיום המצוות עשה, שהוא מכוון כנגדה, וכמו"כ החיות של כל גיד, הוא מהשמירה במצות ל"ת שכנגד אותו הגיד. וכאשר האדם משתמש באחד מאבריו או גידיו לעשות בזה כנגד רצון הבוית"ש הרי הוא כמורד במלכות ממש ח"ו, כי האבר הזה ניתן בו בכדי שיעשה ע"י רצון ה', ואילו הוא משתמש בחיות הניתנת לו מהשי"ת לעשות בזה היפוך רצון הבוית"ש, ומזה ניתן להבין במעט עד כמה הוא גודל אותו הפגם של חסרון הטהרה, כי הפגם מקורו במח שהוא ראש לכל האברים, וגם שיש בפגם הזה כוחות מכל הרמ"ח איברים ושס"ה גידים. הרי שהפגם בזה הוא משתמש בכל כוחות איבריו וגידיו לעשות נגד רצון הבורא ית"ש. ולפגם נורא זה, יש תיקון נפלא אשר גילוהו צדיקי עולם, שיהא האדם עוסק בתוה"ק ביגיעה ובמחשבות קדושות וטהורות ומשעבד את הלב ואת כל הרמ"ח אי' ושס"ה גי', שיהיו עושים אך ורק רצון הבורא כמו שצינו בתוה"ק, ובכך הוי תיקון לכל אדם בפרטיות ותיקון העולם במלכות ש-ד-י, ועי"כ זוכים לקירוב הגאולה. ועל כן הפוך בה והפוך בה ביסוד גדול זה, שעסק התורה ביגיעה זו הדרך המעולה לזכות על ידה לתיקון, וגם ע"י יגיעת התורה זוכים לתשובה מתוך שמחה, אשר בכך הוי עיקר השלימות, כאשר גדולי הצדיקים גילו אשר רק ע"י שמחה אפשר לתקן.

מב. וז"ל"ק (דברי התעוררות כ"ב טבת תשנ"ג): הנה איתא בילקוט שמעוני (תהלים כה) שאלו לחכמה חוטא מה עונשו, א"ל 'חטאים תרדוף רעה' (משלי יג) שאלו לנבואה חוטא מה עונשו, א"ל

על האדם לתקן גם מה שהכשיל אחרים^{מג}), ושלמות התשובה היא כשמתקן אחרים ג"כ^{מד}.

'הנפש החוטאת תמות' (יחזקאל יח) שאלו לתורה חוטא מה עונשו, א"ל יביא אשם ויתכפר לו, שאלו להקב"ה חוטא מה עונשו, א"ל יעשה תשובה ויתכפר לו, הה"ד (תהלים כח) 'טוב וישר ד' על כן יורה חטאים בדרך', שהוא מורה לחטאים דרך שיעשו תשובה"^{מז}, (ע"כ) ובודאי דהדרך הנבחרת ביותר לנו מתוך הני דרכים היא דרך התשובה, דאילו קרבן אינו שייך אלא בזמן שביהמ"ק היה קיים, ומיתה הרי הוא כבר מת ואינו יכול לחיות באופן שיתכפרו חטאיו, ויסורין הרי זה גם דרך קשה ביותר, וזה גילה לנו הקב"ה, הדרך של וחי בהם, שיוכל החוטא לחיות בעוה"ז ובעוה"ב ע"י שיעשה תשובה ויתכפרו חטאיו... ודרך תשובה זו הבאה במקום מיתה, רצוייה היא ומכפרת ביותר ע"י עסק התוה"ק שהיא ממש במקום מיתה, ע"פ דברי רז"ל (שבת פ"ג:) "אין דברי תורה מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליה, שנאמר (במדבר י"ט) 'זאת התורה אדם כי ימות באהל'" (ע"כ) אשר ע"כ אם נכשל האדם במה שנכשל ועלול להביא על עצמו ח"ו ע"י גזירות לא טובות, צריך לדעת שבדרך התורה שימית עצמו באהלה של תורה במסירות נפש גדול יזכה ע"י ליחי ראובן ואל ימות", שלא יצטרך להגיע לעונש דמיתה מכפרת, ויוכל לכפר ע"י כל חטאיו, אף אותו העוון המבואר בזה"ק שהנכשל בעוון זה רח"ל אין לו כמעט אפשרות לתקן מעשיו בתשובה, עכ"פ אם ממית עצמו באהלה של תורה יש לו כפרה גם ע"י שהוא במקום מיתה, וגם מועיל לו לתקן הפגם דעוון זה, שהוא פגם במוח כידוע, וע"י שמרכז מוחו ומוסר נפשו ונשמתו ורמ"ח אבריו בתורה ועבודת ד', א"כ ודאי וודאי וחי בהם שפתוח לכל איש ישראלי דרך התשובה.

מג. וז"ל (דברי התעוררות ר"ח שבט תשנ"ה): מזה ניתן ללמוד יסוד גדול בעניני כפרה, דעל אף אשר הרבה דרכים יש לזכות על ידם לתיקון, כי יכול האדם לשוב בתשובה להתחרט על עונותיו ולהתוודות עליהם, ולהרבות בתעניות ובנתינת צדקה, אמנם בכל אלו יוכל להועיל רק לו עצמו, אך **מה שגורם חטא וחסרון אצל אחרים שזה הוי מעוות אשר לא יוכל לתקון, זולתי ע"י העצה הכתובה בספרי התשובה שאם גרם מכשול לאחרים, צריך ליגש אל אלו אשר נכשלו בסיבתו ולומר להם שהוא שב ומתנחם על כל הרעה וחפץ באמת לשוב בתשובה, ובדברים אלו ישתדל לעזור אף אותם אל התשובה, שישבו מן העבירות שנכשלו בסיבתו, ואם יצליח להכניס בלבם הרהורי תשובה אז יהיה זה לו לתיקון על כל מה שהכשילם.**

ודברים אלו צריך כל אחד לשים על לבו, לדעת נאמנה שיש לו אחריות לגבי כל הציבור, כי היחיד אינו חי כשלעצמו אלא חי בתוך הציבור, וא"כ חסרונותיו אינם מזיקים רק לו, כי יכול הוא להוות אבן נגף לאחרים, והוא עצמו אינו יודע כמה גדול ומר הוא הנזק אשר יוכל אי פעם לתקנו. ותקוותיו שדיבורים אלו יהיה להם המשך וקיום, שיתייסדו חבורות ויקבלו על עצמם תקנות אמיתיות, ועל כל יחיד לדעת שהתקנות מחייבים אותו, כי אחריותו אינה רק כלפי עצמו אלא גם כלפי אחרים.

מד. וז"ל (בא תשס"א): הנה איתא מרבינו יונה דשלמות התשובה הוי רק ע"כ שמתקן גם אצל אחרים. והיינו כגון מי שנתפס בשקר ורוצה לשוב בתשובה, לא די לו במה שיהא נזהר בעצמו מלהוציא דבר שקר מפיו, רק צריך למאס גם אצל אחרים את השקר. וכמו"כ בשאר העניינים הנמוכים, אשר השתא בפרשיות השובבי"ם הוי הזמן לשוב ולתקן בהם, דכאשר האדם מתעורר לשוב בתשובה וחפץ לתקן את אשר פגם, לא די לו במה שיהיה מתקן בעצמו רק צריך לפעול בזה גם אצל אחרים, ובזה הוי שלמות התשובה והתיקון, וכיצד יזכה האדם לבוא לידי כך, זאת ע"י שתהא לו תשוקה והתלהבות ומושג נכון לעשות נחת רוח ליוצרו ולקדש שמו ית', שמתוך כך שהאדם משתוקק לעשות נחת רוח ליוצרו ולקדש שם שמים, הרי הוא משתדל לתקן הכל, ומביא לכך שאף אצל אחרים יתעורר התשוקה לעשות רצון הבורא.

להרבות בלימוד התורה"ק"מ) יותר מהרגלם, ולערוך תענית דיבור"מ).

מה. ראה בסה"ק "ראשית חכמה" (שער האהבה פרק יא, אות נ"ו), וז"ל "וכן פירש הרשב"י ע"ה בזוהר (קדושים פ:), שעיקר הטהרה הוא על ידי התורה וכו'", עיי"ש. וכתב עוד (שם אות נ"ח) וז"ל: "ועיקר טהרת המחשבה הוא על ידי עסק התורה כמו שאמרו רבותינו ז"ל (קדושין ל:): 'בראתי יצר הרע, בראתי תורה תבלין כנגדו', וכתב הרמב"ם (איסורי ביאה כ"ב, כ"א) וז"ל: גדולה מכל זאת אמרו, יפנה עצמו ומחשבתו לדברי תורה, וירחיב דעתו בחכמה, שאין מחשבת עריות מתגברת אלא בלב פנוי מן החכמה, ובחכמה הוא אומר (משלי ה, יט) 'אילת אהבים ויעלת חן וגוי', עכ"ל, ולכן שמנו בענין הטהרה טהרת התורה בסוף, מפני שהיא עולה על הכל, והיא עיקר כל הטהרות", עכ"ל.

וראה מה שכתב בספה"ק "בת עין" (להרה"ק מאוריטש ז"ע, פר' שמיני): אבל מי שהוא בן תורה איתא בספרים שלא יתענה, רק יכפול שיעורו בלימודו, דהיינו אם רגיל ללמוד דף אחד ילמוד שני דפים, היינו שידבק את עצמו באור התורה, והוא בחי תשובה עילאה קרבן אדם.

מו. ז"ל הראשית חכמה ("תוצאות חיים", אות ע"ג): מצאתי כתוב, כל בעל תורה שאינו יכול להתענות, ילמוד כפלים ממה שהיה רגיל, ע"כ. וראה שם (אות ק"ג) כי מקורו הוא בחז"ל (ויקרא רבה כה, א) נכשל אדם בעבירה ונתחייב מיתה בידי שמים, מה יעשה כדי שיחיה, אם הוא לומד תורה והיה רגיל לקרוא דף אחד, יקרא ב' דפים, ואם מורגל לשנות פרק אחד, ישנה שני פרקים, ע"כ.

וכתב ב"באר היטב" (או"ח סי' תקע"א ס"ק א') וז"ל: ומיהו בהלכות יו"כ כתב דת"ח שתורתו אומנותו א"צ לסגף עצמו כ"כ על העונות, וילמוד יותר ממה שהיה רגיל, עכ"ל.

ועי' מש"כ בסה"ק "אוהב ישראל" וז"ל תקנו קדמונינו ז"ל להתענות לעשות תשובה בימי פרשיות של שובב"ם כידוע מספרים הקדושים. והנה הגם שנתמעטו כעת כח הדורות בעונותינו הרבים, ואינם יכולים לעשות סיגופים ותעניות כראוי עם כל זה מי שנוגע בראת ה' בלבבו צריך להתאמץ בכל יכלתו ולעשות תשובה. ובפרט בימי פרשיות של שובב"ם המסוגלים לכך. ומהראוי לומר ברכת 'תקע בשופר גדול' בכוונות הראויים, כמבואר בסידור האר"י ז"ל. גם יהיה רצון הכתוב שם קודם חתימת הברכה. והכל ביראת ה' וברעותא דלבא. ועיקר התשובה הוא על ידי תורה ותפלה וצדקה, כל אחד ואחד לפי יכולתו, ובפרט בלימוד תורה שבעל פה, ולברר הלכה בליבון ובירור יפה. בזה הוא מקבץ חלקי הטוב והניצוצין קדישין ומברר אותן מתוך הקליפות להוציא בולעם מפייהם. בסוד 'חיל בלע ויקיאנו', וזהו עיקר התיקון. כי לימוד תורה שבעל פה בכוונת הלב וביראת שמו יתברך הנכבד והנורא, וכל שכן מי שזוכה ללמוד תורה לשמה ממש ועל ידי תשובה כראוי מאסף ומייחד כל חלקי הטוב והניצוצין קדישין למקורן ולשורשן לה' תתאה ומייחד אותה בבעלה. ולאשר שאחר כוונת הלב הן הן הדברים לזה מייחד לבא לפומא. היינו ה' עילאה לה' תתאה שהם בחינת לב ופה כביכול. ועל פי זה יש לפרש ולרמז כאן 'האספ' היינו ה' אספו – שתתייחדו ותקשרו הה' וכנ"ל. ואזי 'ואגידה לכם', מלשון אגד וקשר. היינו שאקשר ואגין עליכם מכל הגזירות קשות ר"ל. 'אשר יקרא' גוי אקשור ואסתום לבל יצאו עליכם כלל, ואפילו אם יצאו חס ושלוש לא יוכלו להזיק ולהרע לכם כלל. ובפרט כי יעקב אבינו ע"ה הוא בעלה דמטרוניתא, שהוא ה' תתאה והבן.

מו. כתב המשנה ברורה סי' תקע"א סק"ב. וכשהאדם רוצה להתנדב תענית, טוב יותר שיקבל תענית מן הדיבור ממה שיקבל עליו מן האכילה, כי ממנו לא יהיה לו נזק לו בגופו ולא בנשמתו ולא יחלש עיניו, וכעין זה כתב הגר"א באגרתו שצריך האדם לייסר עצמו לא בתעניות וסיגופים כי אם ברסן פיו ובתאוותיו וזהו התשובה, ובימים אלו הוא תיקון גדול לקדש עצמו במותר לו. וב"עטרת חיים" (אג"ק ר"א) מובא, שהרה"ק ר' דוד מקשאנוב זצ"ל כתב בשם הרה"ק מהר"נ מרופשיץ ז"ע, שיום אחד בלא דברים בטלים נחשב יותר מתענית, ע"כ.

רבינו היה מלמד בדרכי התשובה שעיקר העבודה והדרך הישרה שיבחר לו האדם, היא להתעסק בחלק ה"עשה טוב" ועי"כ ממילא לא יצטרך לעסוק כ"כ בסור מרע כי כוחות הרע כבר יתבטלו מאליהם.

מח. וז"ל שוה"ט פר' מקץ-חנוכה תש"מ: נראה לבאר בעזה"י כוונת הפלוגתא דב"ש וב"ה בגמ' (שבת כ"א:): **ת"ר מצות חנוכה נר איש וביתו, והמהדרין נר לכל אחד ואחד, והמהדרין מן המהדרין ב"ש אומרים יום ראשון מדליק ח' מכאן ואילך פוחת והולך, וב"ה אומרים יום ראשון מדליק אחת מכאן ואילך מוסיף והולך.** ע"פ מאה"כ (תהלים ל"ד) "סור מרע ועשה טוב", ואיכא בינייהו מה עדיף ועיקר, דב"ש ס"ל הואיל ובחינת 'סור מרע' היא לשבר ולהכניע הקליפות הכלולים בע' אומות העולם, על כן עדיפה בחינה זו ולה הבכורה לעשותה עיקר בעבודת ה'. אבל ב"ה פליגי עליהו וס"ל דאף אם אמנם ראשית העבודה היא בסור מרע, וכמאה"כ סור מרע ואח"כ ועשה טוב, אבל עיקר ותכלית העבודה היא בבחינת 'ועשה טוב', כי על ידי עצם עשיית הטוב נכנעת ונשברת הקליפה וכשזה קם זה נופל ממילא. ועל כן ב"ש לטעמייהו ס"ל 'פוחת והולך' כלומר, להעדיף ולבכר בחינת סור מרע כדי להפחית ולשבר ולכלות עי"ז את הקליפות, אבל ב"ה ס"ל לטעמייהו 'מוסיף והולך' דהיינו בחינת עשה טוב, להוסיף אומץ ולהגביר חיילים בקדושה ועי"ז הקליפה בטלה ונופלת מאליה.

ואנן קיימא לן הלכה כבית הלל, משום 'מעלין בקודש ואין מורדין', רצ"ל שכאשר מעלין ומוסיפין בקדושה שוב אין צריך לעסוק ביחוד בהורדת הקליפה כי היא יורדת ובטלה ממילא.

והנה בחינת סור מרע האמורה היא בחינה מוגבלת יותר באשר כל השש"ה לאוין אין שייך קיומם בפועל רק כאשר ח"ו מזדמנת עבירה לידו ופורש ממנה, וכן דברי הצומות והסיגופים שהזכרנו גם הם תלויים בתנאים וסיבות דהא איכא שבתות וימים טובים שאסורין בתענית, וכן אמרו רז"ל (תענית י"א). "האי בר בי רב דיתיב בתעניתא ליכול כלבא לשירותיה", ובירושלמי (דמאי ל:): אמרו גבי פועל "לא ירעיב עצמו ואל יסגף עצמו מפני שהוא ממעט במלאכתו של בעה"ב", וכל כיוצא באלו. משא"כ בחינת עשה טוב היא אין לה שיעור ואין לה קצבה ואפשר לקיימה בכל זמן ובכל מקום, דהרי כמה מצוות עשה שתלויין במחשבה בלבד ובפרט ע"פ הבחינה האמורה.

ואמר עוד (וישב תש"ג): נ"ל הטעם שנפסקה הלכה כב"ה דמוסיף והולך, דהנה אמרו חז"ל (ב"ב קסד:): **"ג' עבירות אין אדם ניצול מהם בכל יום"**, והנה כי כן, אם יעבוד האדם באופן של סור מרע, לא תהיה לו תקומה ח"ו ולעולם לא יוכל להינצל מיצה"ר, כי היצה"ר משתדל בכל יום בתחבולות שונות להכשיל כל אדם, ואי אפשר להינצל ממנו כמו שהעידו חז"ל גבי ג' עבירות שאין אדם ניצול מהם בכל יום, ונמצא שלעולם לא יגיע לתכלית העבודה של סור מרע. אך כאשר יעסוק בקום ועשה באופן של מוסיף והולך – להוסיף עוד דף גמרא, עוד תפילה ועוד מעשים טובים, בזה יוכל לבטל את כוח הטומאה והיצה"ר ולהתגבר עליו לגמרי, כי עי" ריבוי כוח הקדושה מתבטלים כוחות הרע מאליהם. וזהו שאמר דוד המע"ה (תהלים קיט) "לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי" כי רק בכח התורה אשר בכל רגע שעוסקים בה מקיימים מצוה נוספת ומגבירים את כח הקדושה יש אפשרות להתגבר כנגד היצה"ר, אך אלמלא כח זה, אז ח"ו 'אבדתי בעניי', כי בעבודה של סור מרע גרידא א"א להתגבר עליו. ונרמז ענין זה דוקא בחנוכה, כי נ"ח רומז לתורה, כדכתי' "כי נר מצוה ותורה אור", ופתילות ושמנים הם מרמזים אל הנשמה, כדכתי' "נר ה' נשמת אדם", **והרמז בזה שא"א להתקדש אם לא באמצעות הדביקות בתורה ומצוות, ועי" שאדם דבק בתורה, הרי התורה מאירה את נשמתו, ואף הגוף זוכה להתקדש בקדושת הנשמה.**

רבינו עורר הרבה על שמירת עינים^{מט}) אשר היא יסוד ושורש לכל קדושת האדם, והיא מצילה מכל מיני פגמים וחטאים^נ).

אמר פעם ביחידות, שהדרך לזכות ולהגיע למדרגות בקדושה אינו בדווקא בכוח איתערותא דלעילא, אלא ככל שאדם מקדש עצמו יותר ויותר, ונזהר לשמור עיניו^{נא}) ומחשבותיו,

---

מט. רבינו אמר בשם הרה"ק רבי שלמה מזויעהל זי"ע שאמר שבעולם העליון שואלים לאדם ב' דברים, אם שמר את עיניו, והאם לא פגע באדם. (ספר בסוד קדושים). ופעם פ' רבינו הפייט "חי עולמים טהור עינים". מי הוא האיש הזוכה להיות 'חי עולמים', בעוה"ז ובעוה"ב. הוי אומר מי שהוא 'טהור עינים' ועוצם עיניו מראות ברע.

וכבר נודע כמה רבינו היה זהיר בשמירת עיניו עוד משחר נעוריו ממש. יצוין בזאת מעשה מעבודתו העילאית של רבינו בנעוריו על שמירת העיניים. סח יהודי מבוגר מארצות-הברית, אשר נולד בירושלים ושם עברו עליו ימי נעוריו, כי בהיותו בחור צעיר בעיר הקודש, אהב לשבת בבית-המדרש שבשכונתו ולצפות בבחור הקדוש- הוא רבינו- אשר ישב ולמד שם בלילות ללא הפסקה. פעם, הבחין בו רבינו, ופנה אליו ושאל, אם יהיה מוכן ללוותו מפעם לפעם בשעות היום, כאשר הוא צריך ללכת ברחוב העיר. הלה הסכים מיד, שכן הדבר היה לו לכבוד גדול ולזכות עצומה. ואכן מני אז היה רבינו מתאם איתו מראש, כל אימת שנצרך להגיע למקום מסויים, והנער היה בא ומלווהו. אנשים, אשר ראוהו מלווה את הבחור הקדוש, העירו לו לאחר מכן, על הזכות הגדולה שיש לו בכך, שכן הבחור נוהג ללכת ברחוב בעיניים עצומות, ולא פעם ולא פעמיים ראוהו מועד ונופל בבורות ובמהמורות שפעורים היו בימים ההם ברחובות "בתי אוגריין" וסביבותיה.

ופעם העיד הרה"ח רבי שמואל צבי אלבוים זצ"ל בפני תלמידי הישיבה, כי שמע לפנים מפי רבינו זיע"א שגילה לפניו תחת אחד השיחים כמשיח לפי תומו, אשר כבר משחר ימי עלומוי הרגיל את עיניו שלא יוכלו לראות דבר אשר אין רוח המקום נוחה הימנו, ועלתה בידו שאין עיניו רואות כל פסול. היה זה בשעה שנלווה אל רבינו בעת לכתו ברחוב, והוא ראה במוחש כי רבינו כלל אינו מבחין בנעשה בסמוך לו לנגד עיניו...

וכאמור עבודה גדולה זו החל כאמור כבר משחר ימיו בעודו עלם עול ימים, וכך היה הולך ומתעלה במדרגות אלו לפסגות טמירות ונעלמות, אל מעלות קדושים וטהורים אשר כוהר הרקיע מזהירים.

נ. וזל"ק (שמות תשמ"א): וזאת צריך כל אחד ואחד לדעת ולהבין את חובתו בעולמו, כאשר מתרגשת עליו צרה או צער ח"ו, לערוך חשבון נפשו הכיזד גרם לעצמו הרעה הזאת, ועל איזה פגם עליו להתחרט על העבר ולקבל על העתיד, וישוב אל ה' וירחמהו ואל אלהיו כי ירבה לסלוח, ובפרט בזמנינו יודע כל אחד מרת נפשו מה עליו לתקן, ואין המקום להאריך בפרטיות.

נצבים אנו עתה בראשית ימי השובבים^י, אשר ימים הללו ידועים בשער בת רבים בגודל חשיבותם ומעלתם, וגודל התיקונים אשר אפשר וצריך לתקן בהם, והוא הזמן לתקן חטא דאדה"ר, וידוע הוא כי תחילת הפגם בחטא זה היה "וכי תאווה היא לעיניים" (בראשית ג, ו), דהיינו פגם הראיה, אשר הוא יסוד ושורש לכל הפגמים והעבירות רח"ל. וזאת עלינו לדעת היטב אשר "כל שחבתי בשמירתו הכשרתי את נזקו" (משנה בב"ק פ"א מ"ב), דר"ל, 'כל שחבתי' ולא נזהרתי 'בשמירתו', דקאי על שמירת העיניים שנתחייבנו לשמרם היטב ממראות האסורות, 'הכשרתי את נזקו', דעיי'ז מכשירים את הקרקע לשאר העבירות ח"ו. עכ"ל"ק.

נא. וז"ל הרמ"ק זי"ע בספרו "תומר דבורה" (פרק ח' סעי' קה): "אין לך דבר שעומד בפני התאווה כעצימת העיניים". וב"ראשית חכמה" (שער הקדושה פרק ח') כתב: "דע כי לתיקון המחשבה צריך

ולטהר עצמו וכו', כך זוכה שמן השמים מסייעים אותו ומשפיעין עליו רוח טהרה וקדושה^(ב). **רבינו** מוהרא"ז מקרעטשניף זיע"א ציוה להקפיד בכל יום ויום בימי השובבי"ם ללמוד החק לישראל, כי הוא מהתקונים הנשגבים מתקוני התשובה^(ג).

בליל שישי האחרון של שובבי"ם (פר' משפטים, ובשנה מעוברת פר' תצוה) הנהיג רבינו (החל משנת תשס"ה) לקיים משמר לימוד ולהיות נעורים כל הלילה ולעסוק בתורה"ק חמש שעות רצופות, ובאשמורת הבוקר נכנס לאמירת כל ספר תהלים יחד עם הציבור^(ד).

בשיחת-קודש האחרונה שנשא רבינו בחיים חיותו בפני תלמידי הישיבות הק', מוצש"ק פר' ויחי תשע"ב, עורר בקול בוכים על חובת שמירת העינים, ולחיבת הקודש נביאנו כאן בלשונו הקדוש: הננו ניצבים בפתחם של ימי השובבי"ם הנועדים לתיקון עניני הקדושה, ומעיקרי התיקונים הוא הקבלה החזקה אלהבא בשמירת כל גדרי הקדושה ושמירת העינים. ועל אף שהנסיגות בזה הם גדולים, אך צריך לזכור שהלאו ד"לא תתורו" הוא לאו

שיהיה שח עיניים, ובזה מתקן מחשבתו מכל הבחינות^(ה). וכתב החיד"א ("ציפורן שמיר" סי' י"א, אות קצ"ג): אמרו רבותינו ז"ל: אין יצר הרע שולט כלל במה שעניינים אינם ראות.

נב. יצוין מה שהגה"ח מוהרש"צ קובלסקי זצ"ל העיד מה ששמע מ**רבינו הדבר חיים זי"ע** שאמר שמלאך מיוחד שמר על בנו [רבינו הקוה"ט זי"ע] מיום הבר מצוה ובמשך כל ימי בחרותו עד נישואיו שלא יבוא חטא על ידו].

נג. ועי' סה"ק שארית ישראל, שער השובבי"ם, דרוש א': על עוון פגה"ב אמרו רז"ל שאין לו תשובה (כי אם בחילא דתיובתא סגל), שברית הלשון וברית המעור מכוונים זה כנגד זה, ואין יוה"כ מכפר... ובימי שובבי"ם ת"ת שהוא גמר של יוה"כ, אז יש תיקון עצום לפגה"ב ולברית הלשון שזה בזה תלוי... שמתעורר בימים אלו אחדות ישראל ואורייתא וקב"ה ולכן גם ללשה"ר יש תיקון. וסה"ק חק לישראל הוא תיקון לפגה"ב, ככה קבלתי מרבותי, שתיקון האמתי הוא ע"י התחברות תורה שבכתב עם תורה שבעל-פה ע"י חק-לישראל, ורמז-לזה - חק בשאר שם... ע"כ בעקבות משיחא אלו יצא לאור ספר יוסף לחק מהצדיק הגדול ר' חיד"א, תלמידו של ר"ח בן עטר בעל האוה"ח שיש בו ב' אורות - ב' משיחין... בסוד צדיק הכולל, המתקן פגם של כל ישראל... ע"כ.

נד. ולאחמ"כ התפלל עם הבחורים כוונתיקין. (במשך הלילה היה נכנס רבינו להיכל הישיבה ועוקב אחרי הבחורים והאברכים משתתפי הסדר, יצוין שבשנת תשס"ה לאחר שעבר בין השולחנות בהנאה גלויה, כשיצא נענה ואמר: סדר זה וודאי עושה רעש גדול בשמים, והוסיף: **סי האט מיר צוגעגעבן א פאר געזונטע יאהרן**. (סדר זה הוסיף לי כמה שנים בריאות), ולפלא יצוין שאכן כמה שנים לאחמ"כ בשנת תש"ע חלה רבינו בעווה"ר...

יצוין שבדברי חיזוק שאמר רבינו לתלמידי כתה ח' - בת"ת תפארת מרדכי, לרגל סיום ימי השובבי"ם תשס"ה כמה ימים לאחר מכן, זכיר רבינו את המעמד זה וזל"ק: סימנתם עתה מבצע לימוד בימי השובבי"ם, ובודאי יש לזה חשיבות עצומה בשמים, אך העיקר הוא שיהיה לזה המשך, גם פה בישיבה הקדושה היה התעוררות עצומה, ובעיני ראיתי את המעמד הגדול שהיה בליל שישי האחרון של ימי השובבי"ם ת"ת, אשר הלילה היה להם למשמור והיכלי התורה של הישיבה והכולל היו מלאים פה אל פה בתלמידים יקרים אשר עסקו בתורה בהתלהבות ובשמחה, עד שבקושי היה מקום לעבור בין שורות התלמידים, והיה לי מכך התרגשות גדולה, ומסופקני אם מותר ליהנות ממראה נשגב כזה, ואח"כ עוד אמרו את כל התהלים, ובודאי שבשמים לפני הקב"ה הוא דבר חשוב מאד ועשה רעש גדול בשמים, שעוסקים כך בתורה"ק. ותקותינו שאף אתם תמשיכו בדרכים אלו, כי זו טובתכם.

דאורייתא, וממילא אין בזה שום מקום לפשרה. איתא דבר נפלא בשם צדיקים על מה שאומרים באקדמות "למיחזי אנפא עין כות גירי קשתא", שאדם צריך לדעת כשיוצא לרחוב צריך לשמור עצמו כמו שאדם שומר עצמו כאשר נופלים 'באמבע'ס' (פצצות), כות גירי קשתא, אין אדם מרים עיניו לראות ולבדוק מהיכן נופלים פצצות, לידו או רחוק ממנו, אלא הוא בורח מיד כמטחוי קשת. למחזי אנפא עין- שידע שבראיה אחת אסורה, נהיה סגי נהור ח"ו לעולם ועד, ואם לא השגיח בעצמו הוא נשאר בעל מום לכל ימי חייו, ואם רואה משהו, 'כות גירי קשתא', הוא נהיה נכה לכל החיים ח"ו, נכה לעולם ועד! (ורבינו זי"ע בכה בכיה רבה מאין הפוגות בזועקו תיבות אלו). כך צריך לדעת, ובודאי שאין אדם רוצה להיות בעל מום או נכה, לא הוא ולא בניו, לא לעצמו ולא לאחרים. ואם אמנם יש נסיונות, אך צריך לעמוד בזה^(ה), ויש לזכור מה דאיתא בספה"ק, שבזמן שאדם עומד בנסיון הוא עת רצון, ובשעה זו אפשר לזכות להתפלל, ויתקבלו התפילות לרחמים ולרצון^(י).

פר' בשלח – שבת שירה

בשבת קודש פר' בשלח שקורין בה השירה, היה רבינו זי"ע מונה בדברות קודשו את מעלות ושבחי שבת קודש הדין המכונה "שבת שירה"^(ז), גודל סגולתה והשפע שנשפע ע"י הקריאה שמעוררת את הזמן^(ח). והוא עת רצון להשפיע עניני רפואה (כדכתיב בה אני ה' רופאך), התגלות אלוקית (זה א-לי ואנוהו)^(ט), פרנסה (פרשת המן), ישועות (וישע ה' ביום

נח. יש לציין מה שמובא ברשימות התלמידים שא' מבחורי הישיבה נכנס אל הקו"פ לקבל הדרכה בעבודת ה', ובתוך הדברים אמר לו מרן זי"ע: מי שעובד את ה' בסדר יומו הרגיל, אם יחיה כימי מתושלח או אפילו אם יחיה גבר שנין אלפין, לא יהיה לו שום התעלות בעבודתו, ורק ע"י רגע א' של נסיון והוא מתגבר עליו, אז זוכה האדם להתעלות גדולה, והרבה יותר ממי שמסגף עצמו בתעניתים י' שנים.

נו. עיי' בס' קדושת עינים פרק ה' בשם הרה"ק רבי אהרן ראטה זי"ע משומרי אמונים.

זו. ובטעם שנקראת שב"ק פ' בשלח בשם שבת שירה, איתא בספר "רמתים צופים", שהרה"ק מווארקא זי"ע שאל את הרה"ק החידושי הרי"ם מגור זי"ע, מה נשתנה שבת פרשת בשלח שמפורסם בפי כל שקורין אותו שבת-שירה, מפרשת בא שיש בה יציאת מצרים, או פרשת יתרו שיקראו אותו שבת קבלת התורה? והשיב, לפי שבתורה ג"כ השירה משונה, שכתובה אריח על גבי לבנה, עיי"ש. ובסה"ק "דבר חיים", בשלח, מובא טעם ע"פ הא דקיי"ל שהקריאה מעוררת הזמן, ועל כן לגודל הנסים והנפלאות שעשה השי"ת לישראל בימים ההם בזמן הזה מתעוררת השב"ק בעצמה ג"כ לזמר שירה להקב"ה, ולכן נקרא שמה "שבת שירה" כי היא שבת שאומרת שירה, עכד"ק.

נח. ענין שהקריאה מעוררת את הזמן עיין לקמן פ' יתרו באריכות מהסה"ק אמרי יוסף. עיי"ש.

נט. זול"ק (תשס"א): וממילא בכל אופן יכולים בני"י להוושע ביום זה בין שהם ראויים ובין שאינם ראויים. ובפרט דהקריאה מעורר הזמן, ובהקריאה דפרשה זו יש השפעות של כל הישועות הן ברוחניות והן בגשמיות. ד"זה א-לי ואנוהו" הרי כח ההתגלות ברוחניות אמור. ומדכתיב "וישע ד' וגו'" יש השפעות להוושע כל אחד מישראל באיזה חלק שהוא צריך להוושע. ו"אני ד' רופאך" בזה יש השפעה לרפואות. ובניי צריכים לישועות הן בפרטיות והן לגאולה ולישועה הכללית, ורפואות הצריכים לקטנים עם הגדולים, הן אותם הצריכים רפואה קטנה והן אותם הצריכים רפואה גדולה, וכלפי שמיא אין חילוק בין גדול לקטן אני ד' רופאך הוא לכל הענינים.

ההוא), מחיית עמלק ועוד⁵). כן אמר שגדולי הצדיקים השפיעו בשבת זו השפעות גדולות של תורה ועבודה ויראת ה' ^{סא}.

ס. וז"ל"ק (שבת שירה- תשס"ד): הן נודע אשר הקריאה מעורר את הזמן, ומכיון שבזמן ההוא זכו ישראל להתעלות משפל מצבם לרום המדריגה, אי"כ עתה מתעורר בחינה זו, וכל אחד מישראל באיזה מצב שהוא נמצא, הריהו יכול להתעלות במדינות התורה ויראת אלוקים ובקדושה ומידות טובות, ע"י שיהיה לו הרהור תשובה באמת, ובוזה יהא מעורר את הקשר הגדול והקדוש מעילא לתתא.

שבת קודש הדין הוא שבת דכולא ביה, ואף שכל שבת היא מקור הברכה- מאי שבת שמא דקוב"ה, אך שבת זו היא בבחינת שבת שבתון, ובכח הפרשה שקוראים בתורה בשבת זו יש את כל ההשפעות של רפואות וישועות ופרשת המן, וכלל ישראל צריכים בכלל ובפרט להרבה ישועות, וע"י אותיות התורה שבפרשה זו יכולים לקבל השפעות טובות מהש"ת שהוא רב להושיע מצמיח ישועות ובורא רפואות, אך צריך להיות ראויים לקבל.

וז"ל"ק (שבת שירה- תש"ס): שבוע זה, מסוגל הוא לישועות ורפואות, דהלא הקריאה מעוררת הזמן, ובפרשתינו אנו קוראים על גאולת מצרים, קרי"ס, פרשת המן, וכן אנו קוראים בו "כל המחלה אשר שמתני במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רפאך" (שמות טו, כו), ע"כ, תפילתינו בפינו, שתעלה ארוכה לכל מכות ותחלואי ישראל, וגם לזאת אנו זקוקים לכח הנסתר, דבגלוי, לתתא, נראה לאדם חולה, שמחלתו קשה ואינה בת רפואה, רח"ל, אך אליבא דאמת אינו כן, רק בגלוי נראה כך, אך בנסתר, כלומר, לעילא גבי קוב"ה, ליכא מחלה שהיא קשה יותר מחברתה, דכל המחלות שוות לגבינו ד'אני ה' רופאך' נאמר על הכל, ואף במחלה עצמה טמונה כוונה טובה, אלא שאינה נגלית לעיני כל בשר. ויה"ר, שתהא הטובה נגלית לעינים, ו"נגע" יהפוך ל"ענג", ו"צרה" תתהפך ל"רצה", ו"פשע" יכופר ויהפוך ל"שפע", דהלא חטאינו עוונותינו ופשעינו, הם המסכים המבדילים בינינו לבית"ש, והם המעכבים את השפע, וסותמים את צינורות הפרנסה טובה, ואם יכפר לנו הקב"ה על פשעינו, אזי יסורו כל המסכים ויתבטלו כל המעכבים, ונשפע בשפע טוב מלעילא.

סא. וז"ל"ק (שבת שירה- תשע"ב): שבת קודש הוא זמן של הוספה בתורה בעבודת ד' וביראת ד' טהורה, ובשבת זו שבת שירה יש תוספת זו ברבו יתיר, וגדולי הצדיקים השפיעו בשבת זו השפעות גדולות של תורה ועבודה ויראת ד'. ע"כ.

ועי' זכר דוד פרק צ"ח שע"י קריאתנו בתורה כל מאורע ומאורע מתעורר למעלה הארה הראוי המכוונת לו.

וראה בספר נהר שלום להרה"ק רבי מאיר שלום מקאלישין זי"ע, בשם זקינו הרה"ק הרבי מלובלין זי"ע אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת, אז נוטריקון אל"ף זי"ן, אל"ף מלשון ואאלפך חכמה (איוב ל"ג, ל"ג), פירוש בזמן שלומדים השירה, וזהו בשבת בשלח שקוראים פרשה השירה. ז', פירוש שביעי של פסח אותו הזמן שאמרו בו משה ובני ישראל את השירה הזאת לה'. ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת, ישיר לשון עתיד והוה (ראה ברש"י), פירוש בכל שנה ושנה באלו שתי הזמנים נתעורר מחדש ענין השירה, ומחדש ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה'.

וזהו פירוש אמרם ז"ל (שבת נ"א:): וכל בעלי השיר יוצאין בשיר ונמשכין בשיר וכו' [ומזין עליהן וטובלן במקומן], פי' בעלי השיר, הם משה ואהרן ומרים וכל הדור דעה, בכל שנה ושנה באלו שתי הזמנים הנ"ל שקורים את השירה, המה יוצאים מגן עדן העליון בשיר, ונמשכין לזה העולם בשיר, ומזין עליהם, פי' שממשיכין ההשפעות ומזונות על הממשיכים אותם, וטובלן במקומן, פי' בעת שהולכים חזרה למקומן צריכים טבילה בנהר דינור.

ועי' מגן אברהם, בשלח ד"ה פתח: וכמו כן בכל שנה ושנה בעת שקוראים השירה נתגלה הכתר

בענין מנהג ישראל להניח בשב"ק זו מזון לצפורים^{כב}), השיב פעם לאחד ששאלו, שעדיף להניח המזון בערב שבת קודש, לאפוקי נפשא ממחלוקת הפוסקים בזה^{כג}.

לשבת שירה נהגו חסידים ואנשי מעשה לעלות ולהסתופף בצל רבוה"ק. [ורבינו הדבר חיים מנדבורנה זיע"א אמר שמי שצריך פרנסה יבוא אליו על שבת שירה, שאז קוראים פרשת המן^{כד}].

מלכות, וכשהמלך מעטר עצמו בכתר מלכותו הוא עושה הנחה למדינות, ובפרט במלך מלכי המלכים הקב"ה שכמעט עצמו בכתר מלכותו בודאי יתן הנחה לישראל, וימלא משאלות בני ישראל בכל השפעות טובות והברכות, בכלליות ופרטיות ברוחניות וגשמיות חיי ומזוני רויחי ורפואה בקרב בבי"אמן.

סב. מנהג זה אי' במגן אברהם (סי' שכ"ד סק"ז): "יש נוהגין לתת חטין בשבת שירה לפני העופות..." ובטעם המנהג אי' בספר אור פני משה להרה"ק רבי משה מפשעווארסק זיע"א (פרי בשלח ד"ה מנהג) וז"ל: "מנהג ישראל תורה היא שנוהגים לזרוק בשבת שירה מזונות לצפרים עפות, כמדומה לי שהוא רמז נכון למבינים על פי מאמר ר"מ אלשיך זלה"ה עה"פ (שמות יז, לב) [קח צנצנת אחת וגו'] למען יראו את הלחם כו', ז"ל בקיצור: למען ידעו ויראו הדורות איך אשר בוטחים בישועתו יתברך בלב שלם הוא ממציא מזון להם כאשר המציא לישראל במדבר אשר יצאו ממצרים ולא אמרו איה צדקה לדרך כו' ומהם יראו וכן יעשו גם הדורות הבאים להשליך על ה' יהבם והוא יכלכלם ע"ש, ונודע מאמר חז"ל (שמו"ר ה, טו) שישראל נמשלו לצפור כו', ועתה בעונינו חרב בית המקדש ונגנזה צלוחית המן, ואין רמז זה מוחש, לכך נהגו בשבת שירה אשר שם נאמר פרשת המן, זורקים מזונות לצפרים, להורות, אם ישראל הנמשלים לצפור יפנו את עצמם מעסקיהם ויעסקו בתורה ומצות, אז ימציא השי"ת להם מזונות בלי עמל ויגיעה וירד להם המן מלמעלה, כאשר הצפרים מוצאים מזונותיהם נזרקים למעלה על גגותיהם, והוא רמז נכון, ואולי ישמעו רוב בני תמותה הנבוכים בארץ על המחיה ועל הכלכלה, ויקרבו לבם לעבודתו יתברך, ואזי ישלח לנו גואל צדק בב"א. ע"כ.

ובס' פנים מאירים, בשלח מובא **מרינו מוה"ר מ מפרימישלאן זיע"א** טעם נכון על מנהג ישראל זה, כי בפרשת בשלח כתיב, "ויאמר משה וגו' היום לא תמצאוהו בשדה, ששת ימים תלקטוהו וביום השביעי שבת לא יהיה בו, ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט ולא מצאו" (שמות ט"ז, כ"ז), ויש לדייק הלשון "ללקוט" דמשמע שיצאו לשם לקיטה ודאי, כאילו הודיעם הכתוב שירד המן כמימים ימימה רק אסר עליהם לצאת וללקוט, והם כן יצאו ללקוט. אבל השתא דאמר הכתוב "לא תמצאוהו", הוה ליה למימר שיצאו, שאף על פי כן יצאו לחפש, אבל לא שיצאו ללקוט, ועוד, מהו הלשון "ולא מצאו", כאילו היה ונאבד מהם, והרי לא ירד מן כלל בשבת, אך הנה אמרו חז"ל (תנחומא שמות י') שהאנשים שיצאו ללקוט היו דתן ואבירם, שהיה כונתם לבטל דברי משה רבינו ע"ה, והלכו ושמרו מערב שבת בשדה את המן שהיה להם. ואמרו לישראל, ראו ששקר דבר לכם משה, בואו אתנו ונראה לכם מן על פני השדה. ובתוך כך אכלו הציפורים את המן אשר שטחו בשדה, ובבואם לא מצאו דבר. על כן המנהג לזרוק לציפורים מזונות בשבת שירה, ליתן להם שכרם. ע"כ. ובס' תוספת שבת כתב: "...דמרגלא בפי ההמון שהעופות אמרו שירה על הים, ולכן אנו מחזיקין להם טובה, ואם כן הכוונה כדי לזכור שמחת שירת הים...".

סג. והוא כדי לצאת מכל חשש איסור בדבר נתינת מזון בשבת כמשי"כ המג"א (סי' שכ"ד סק"ז) על הנוהגים לתת בשבת דאינו נכון שהרי אין מזונותן עליך, וכ"כ בשו"ע הרב (שם סק"ח). אמנם במקור חיים (שם, סק"א) ובנימוקי או"ח (שם) ועוד כתבו ליישב המנהג אף בשבת ובפרט כשמניח שלא בפניהם.

סד. מפי הרה"ח ר' ניסן חסידה הי"ו.

בשבת זו היו מזמרים בשוה"ט דליל ש"ק "ואמונה כל זאת", "עזרת אבותינו".

לאחר ברכת המזון התייצב רבינו על מקומו, ועמו נעמדו כל הקהל, ופתח החומש והחל לשורר בקול רם מן "ויושע ה' ביום ההוא" וגו', וכל הקהל עונה לעומתו בשירה וזמרה "אשירה לה' כי גאה גאה". הקהל כולו הוסיף לומר ברוב שמחה אשירה לה' וגו', ורבינו קרא באותו הזמן מתוך החומש את כל השירה עד סופה, כשהוא מפזז ומרקד בעוז לפני ה'. לאחר שכיילה לקרוא השירה מתוך החומש, אחז בידי העומדים לצידו ונצטרף לרקידה נלהבת ומרוממת יחד עם כל הקהל למשך דקות ארוכות. מה נהדר היה מראה נשגב זה, אשרי עין ראתה זאת. אחרי כן החל לומר "שבח נותנים לו" כבכל ליל שב"ק, ברקידה יחד עם הקהל. [ומן הראוי לציין כי מלפנים נהג רבינו לקרוא כל פסוק ופסוק בקול רם, וכנגד כל פסוק היה הקהל עונה בשירה 'אשירה ולה' וגו', כך בכל פסוקי השירה. וכן היה נוהג רבינו הדבר חיים זי"ע^{סח}].

בתפילת שחרית של שב"ק, אומרים הלל הגדול ופיוט האדרת והאמונה פסוק בפסוק חו"ק (וכן המנהג בשביעי של פסח ובימים הנוראים). לשירת הים עבר רבינו בעצמו לפני התיבה, ובקול חוצב להבות אש החל בפסוק 'והים בקעת לפניהם' וגו' שבסיום 'זכרות עמו הברית'. מכאן המשיך 'ויושע ה' ביום ההוא' פסוק בפסוק^{סז} בקול רעש גדול, בהתלהבות נוראה ובדביקות עילאה עד גמר השירה. הפסוק האחרון 'והיה ה' למלך וגו' אמר הקהל כולו מקודם, ורבינו סיים בנעימה ופתח בקול בתפילת 'נשמת כל חי'^{סז}.

דיבר בקודשו בגודל שבח האומר שירה בשמחה רבה (כדאיתא בזוה"ק^{סח}), ואמר שמשו

סח. והוא כמ"ד המובא בגמ' סוטה ל': שבסדר זה אמרו משה ובני ישראל את השירה על הים.

יצוין שרבינו הדבר חיים זי"ע^א היה נוהג בעת שבתו ביפו בשבת שירה ובליל יו"ט שביעי של פסח לאחר השוה"ט כשכבר היה קרוב לעלות השחר לצאת עם כל הקהל לחוף הים הסמוך ושם שירה חדשה שיבחו על שפת הים והיה אומר את ה"שירה" חו"ק והיו רוקדים ומזמרים בליל קדוש זה בשבח והודאה על נס קריעת ים סוף בימים ההם בזמן הזה. (מפי הרה"ח זושא עקשטיין הי"ו)

סו. בשו"ת נחלה לישראל להגרי"מ מניזנוב (ס"י, נ"ו) כתב מקור לזה שכן היה סדר קריאת השירה ששרו משה ובני ישראל על הים.

סז. פעם א' מזקני החסידים סעד אצל רבינו בסעודת היום בשבת שירה, וקילס את העבודה הנשגבה שזכה לראות אצל רבינו באמירת השירה וגודל ההתעוררות שהיתה אז בביהמ"ד, הגיב רבינו בביטול ונענה בענוותנותו: **אה, אצל אבי הק' היה מה לשמוע, באמירת השירה בשאגות אדירות ובהתפשטות הגשמיות**, וכשהיה מגיע אבי הקדוש לפסוק "והיה ד' למלך על כל הארץ", היו בגדיו וטליתו נוטפים מים וזיעה מגודל יגיעתו ועבודתו בכוחי כוחות ובדמעות, אבל אנו מה אנו ומה חיינו...

סח. בענין אמירת שירת הים בכוונה גדולה ובשמחה רבה, ראוי לציין מש"כ **החייד"א** זי"ע^א בספרו עבודת הקדוש (צפורן שמיר ס"י ב אות כ"ד): "הפליגו בזוהר הקדוש באמירת שירת הים וסודה אחר פסוקי דזמרה, שהוא עילוי מאד ונחת רוח לשכינת עוזנו, ועל כן צריך לאומרה בשמחה רבה ובענימה, ויצויר בדעתו כאלו שעומד ביבשה בתוך הים והמצרים נטבעים והוא ניצול, והוא סגולה

רבינו ע"ה אומר השירה יחד עם בני ישראל עד היום הזה^(ט).

רבינו עלה לתורה לשירת הים^(ז), וקראו לפניו כל השירה בלא הפסקה^(א). ובשעת הקריאה כל הקהל מעומד^(ב).

עניני ניטל

זמן "ניטל נאכט" אשר מנהג ישראל שלא ללמוד אז תורה^(ג), נהגו בלילה שבין יום ה-24

לכפרת עוונותיו. ע"כ. ובמעלת השירה מעתיק בס' **של"ה הקדוש** מס' יומא, מו, את דברי החרדים (לר"א אזכרי) פרק ע"ג וז"ל: מצאתי סגולות מועילות לכפר עון... סגולה שלישית, יכוין בשירת הים שאומרים בכל יום לאמרה בקול ובשמחה רבה כאילו אותה שעה יצא ממצרים. שהרי אמרו במדרש (תנחומא יח, ו) ויסע משה את ישראל מים סוף, שהסיעם מעונותיהם, שנמחלו על ידי השירה, שכל מי שנעשה לו נס ואומר שירה מוחלין לו על כל עוונותיו. והנה אחר שצינו השם יתברך לומר שירה זו בכל יום, כדכתיב (שמות טו, א), ויאמרו לאמר, וכדכתב רבי שמעון בן יוחאי (ע"י זח"ב נד, א) שרוצה לומר שנאמר אותה בכל יום בשמחה רבה כשעה ראשונה שאמרנו אותה, ודאי כח סגולת כל יום כשעה ראשונה שאמרנו אותה. ע"כ.

סט. וז"ל (בשוה"ט שש"פ תשנ"ט): "יבואר הכונה בדברי חז"ל עה"כ "אז ישיר משה – שר לא נאמר אלא ישיר", (סנהדרין צא:), כי מאחר וזאת השירה לא היתה רק על עצם הנס שנעשה להם, אלא גם על כך שחפצו לקבל את התורה והכינו את עצמם לזה, ועי"ז יש קיום לעולם. א"כ ענין זה הוא תמידי ונצחי, כשם שהתורה היא נצחית, וא"כ לא די בשירה שאמרו על הים, רק השירה צריכה להמשיך לעולם ועד, ומשום כך "שר לא נאמר אלא ישיר", כי השירה לא היתה רק בעבר, אלא צריך להמשיכה לעולם ועד. **ובאמת כן הוא אשר מאז ועד עתה משה רבינו ע"ה אומר את השירה הזאת עם בני ישראל**".

ע. במג"א (או"ח סי' תכ"ח ס"ק ח') הביא את דברי בעל "כנסת הגדולה": "נהגו שחכם הקהל קורא שירת הים כו', והטעם, ששירת הים אין ראוי שיזמר להקב"ה אלא הגדול שבהם, ומסתמא חכם הקהל הוא גדול שבהם". וכן הוא ב"פתחי תשובה" (יו"ד ריש סי' רמ"ב בשם שו"ת הרדב"ז סי' ד"ש), שזהו מכבוד התורה שהרב יעלה לשירת הים. וכן כתב החיד"א בספרו "לדוד אמת" (סי' י' אות ה').

עא. נהגו שלא לעשות הפסקות באמצע קריאת פסוקי השירה, אלא קורין כולו לאיש אחד העולה לתורה לפרשת השירה, כפי שכותב האבודרהם: "ונהגו שלא להפסיק בקריאת שירת הים... אלא אחד קורא אותם". וכ"כ הגרא"ז מרגליות זצ"ל מבראדי בספרו שערי אפרים (על הלי קרה"ת שער ז אות כ"ה): "יוכן אין להפסיק בשירת הים, ואין לשנות אפילו במקום שיש חיובים הרבה".

עב. מפני מעלת קדושת השירה. וראה בספר "שלחן הקריאה" (סי' י"ב): "בשעת קריאת שירת הים נהגו העולם לעמוד". וכן הוא בספר "לדוד אמת" (להחיד"א) ובסידור "בית הבחירה" (אות ט').

עג. ובטעם המנהג כתב בספר ילקוט מהרי"א מזידיטשוב זי"ע איתא בשמו שפעם אחת דיברו לפניו ממנהג כל ישראל שלא ללמוד תורה בליל נטילתו ועקירתו של אותו האיש מהעולם. והנה העולם עומד רק על התורה, ועל מה העולם עומד בלילה הנ"ל אם אין למדין תורה, ואמר כי הלא מנהג ישראל תורה הוא (עיי' מנחות כ: תוס' ד"ה נפסל) ונמצא זה גופא מה שאין לומדים הוה תורה שהעולם עומד עליה.

ל-25 בדצמבר, וביום 5 בינואר^{ע"ד} למספרם משעה 6 עד לאחר חצות הלילה^{ע"ה}).

בשחל בליל שב"ק, לא אמר רבינו "תורה" בשוה"ט^{ע"ו}, ולפעמים היה אומר לאחר חצות הלילה^{ע"ז}.

וזל"ק של הרה"ק בעל הבני יששכר זי"ע מדינוב בשה"ק רגל ישרה מערכת י' אות ק"כ, הנוצרי הוא קליפת עור"ב וכו', וכשתצטרף חשבון [שם אותו האיש] לחשבון קליפתו ער"ב בגי' ש"ר פ"ח שכתבו הקדמונים שהוא שר הכלבים. וכבר שמענו ממגידי אמת שאירע מעשיות כמה פעמים בליל נטילתו ועקירתו מן העולם שמנהג כל ישראל שלא ללמוד תורה, ואירע לאנשים שלמדו שבא כלב לבתיהם, והמשכילים יבינו שורשו ומונהג ישראל תורה הוא.

ועי' ס' שם משמואל, ויחי תרעד: יש לומר דהיינו טעמא של המנהג לבטל מעסק התורה בעת שחל זמן לידת אותו האיש. כי עסק התורה בהכרח פותח את הלב והמוח בצד מה, אבל לעומתו התורה דינן מלפני ולאחרי' (כמדרש (שמ"ר פ' ל') והחיצונים ערקין פן ישרפו בהבל פי הלימוד. אך בעת הנ"ל מתעוררת רוח רעה גדולה מאד שהביא אתו עמו בלידתו שהתפשטה בכל העולם, ואיננה נדחפת מפני הבל העוסק בתורה כמו שהוא עצמו לא הועילה לו תורתו שהי' תלמיד ריב"פ, ע"כ **מבטלין אז מעסק התורה שחוששין אז לפתיחה מפני התפשטות כח טומאה זו.**

ובסי' תשובות והנהגות להגר"מ שטרנבוך (יורה דעה ס' תקנ"א) כתב בשם **רבינו מאיר מפרימישלאן זי"ע** שאמר שבלייל ניטל הינו בשמחה משום שיש ביום זה לימוד זכות על כלל ישראל שבראש השנה הקב"ה דן את כל העולם ושרי אומות העולם באים בטענה שאין זה משפט צדק משום שהגוים אינם יודעים שיום זה ראש השנה אבל כשמגיע יום ניטל שנחשב אצלם ליום קדוש ומבזזים יום זה בהוללות מתברר למפרע שאף שהיו יודעים שאותו היום ראש השנה לא היו חוזרים בתשובה ואין כעם ישראל הדבקים באביהם שבשמים.

עד. תאריך זה נקבע משום שבעיירה סערט מקום שבתו של רבינו הדבר חיים זי"ע היו הגויים חוגגים את יום אידם בלילה זה.

עה. סיפר אחד מרביני אני"ש, שבעבר זכה להתעסק בקדשים ולהיות מכותבי התורות של רבינו, והיה מן היוצאים ונכנסים אל הקודש פנימה תמידין כסדרן בענין הדא"ח, באחד מימי ניטל, נכנס לרבינו זי"ע, ושאל אותו רבינו: מה עכשיו, (כאומר - בענין הדא"ח הרי אי אפשר להתעסק בשעות אלו), נענה הלה כי עתה הגיע לשווח בסתם שיחת חולין. הזדעזע רבינו מאד, דפק על השולחן והפטיר: **"על שולחן זה לא דיברו שיחת חולין מעולם"**.

מעשה פלא סיפר הגה"ח ר' שמואל צבי אלבום ז"ל: פעם אחת בליל ניטל שלח אותי **רבינו הדבר חיים זי"ע** להגאון הרב אברהם שלמה כץ אב"ד ריסקעווא זצ"ל לומר לו בשמו שהיום בערב ניטל, הלכתי אליו והנה כשהגעתי אליו ראיתיו לומד בגמרא בדביקות וכשהרים עיניו ראה אותי ושאל אותי מה אני רוצה, עניתי ואמרתי לו שבאתי בשליחות הרבי מנדבורנה לומר לכם שהיום בערב הוא ניטל וכששמע זאת הרב מריסקווא הרים שתי ידיו מהגמרא ואמר "אזוי" (בלשון שאלה) סאיז יעצט ניטל! טאר מען דאך נישט יעצט לערנען (עכשיו ניטל! אז אסור ללמוד כעת) וסגר את הגמרא והפסיק ללמוד. והודה לו על זה שהזכירו כיון ששכח. (נמסר ע"י הרה"ח יצחק יוסף בריסק הי"ו).

עו. כן נהגו הרבה צדיקים, וכן מובא על הרה"ק מאלעסק. והרה"ק בעל עטרת ישועה מזדיקוב זצ"ל לא אמר תורה דכתיב, ישב בדד וידום כי "נטל" עליו ע"כ. וכ"כ בשו"ת קנין תורה ח"ה סי' צ"ב שרבותינו נמנעו מלומר תורה אפילו כשחל בשב"ק. ברם, עי' ב"משמרת שלום" (קוידינוב, סי' כ"ז סעיף ג'), וז"ל: פלא לחשוש בשבת בענינים כאלו, הרי אמרו רז"ל בזה"ק וכל שולטני רוגזין ומארי דדינא כולהו ערקין וכו' ולית שולטנא אחרא בכולהו עלמין, על כן אני נוהג ללמוד בליל ניטל כשחל בליל שבת. הגם כי בחול נוהגין שלא ללמוד, בליל שבת לפע"ד אין שום חשש, מהאי טעמא דכתבין, עכ"ל.

רבינו הדריך את התלמידים שיעלו על יצועם בליל ניטל בשעה מוקדמת, כדי שיוכלו להשכים קום וללמוד למחרת באשמורת הבוקר^(ע).

רבינו היה מורה שלא לקבוע זמן נישואין בליל ניטל^(ט).

בעניין סיפורי צדיקים השיב לאחד ששאלו אודות כן, כי דעתו נוטה להימנע מכך^(פ).

פעם בליל שבת קודש שאירע בו ניט"ל, שאל את רבינו א' מיוצ"ח מהי ההוראה לנהוג, כי בעוד בשאר ימות השבוע ניתן לשכב מוקדם ולקום באשמורת, הרי שבליל שב"ק הקפידו צדיקים שלא לשכב קודם חצות הלילה. השיבו רבינו ואמר כי ניתן לנצל את אלו השעות לעשות חשבון הנפש ולהרהר בתשובה, וכי דבר זה כל הזמנים כולם יפים לו...^(א)

עז. ופעם בליל ניטל פתח ואמר בשיח קודש בזה"ל: "מנהג ישראל תורה להחזיק 'ניטל', וזה כבר מוזכר בהג' רמ"א בשו"ע. אך צדיקים אמרו שהגם שאין לומר דברי תורה, אך תפילות וברכות אפשר לומר ולהרבות".

עח. עיי' בליקוטי תשובות מהחתם סופר זי"ע סי' לא איתא, ע"ד אשר נשאלתי מאת מעלתו הרמה ענין מנהג איסור תלמוד תורה בליל חגם, לא שמעתי טעם מקובל בזה וכו', אבל הנראה לי אפשר נהגו קדמונינו כן משום שלא ליתן מקום לבע"ד לחלוק ולשטן לקטרג, בהיות באותה הלילה כל העמים נועדים לבית אלהיהם מחצות ואילך כידוע, ועם ה' אלו ישנים על מטותיהם, אפילו לומדי תורה רובם ככולם נעורים תחילת הלילה וישנים אחר חצות, ולא רצו לגזור שיהיו כל ישראל עומדים השכם מחצות ואילך באותה הלילה כאילו אנו נגרים אחר חוקותיהם, וגדולה מזו נהגו לאכול באשמורת ערב ראש השנה שלא יחקו המינים (שו"ע או"ח סי' תקפ"א ס"ב), מכל שכן שאין לגזור נדירות השינה בעת ההיא, על כן בהשכל מנעו הלימוד קודם חצות לגמרי, וממילא כל ת"ח ישן תחילת הלילה ויקום אחר חצות, ומכל שכן בעלי משא ומתן הקובעים עתים לתורה בכל יום מסתמא בתחילת הלילה אותה הלילה נמנעים מפני המנהג, וע"כ יעמדו אחר חצות לשלם חובתם דבר יום ביומו, וממילא יהיו כמה וכמה עוסקים בעבודת ה' אלו מפה ואלו מפה וחמת המלך שככה, וטעם זה הגון בעיני. ובאותה תשובה גם כתב החתם סופר זי"ע, גם מה ששמעתי מאמ"ו מוה"ר נתן אדלער כהן צדק ז"ל הוא אמר הטעם משום אבילות.

פעם בליל ניטל הבחין רבינו בבחור א' שלא היה נמנה מהמתמידים בישיבה איך שהוא מעיין בספר לימוד, ניגש אליו רבינו ואמר לו, לא זה נקרא מתמיד, אלא כשמותר ללמוד אז יש ללמוד, ועכשו תזדרז לעלות על יצועך ותשכים קום מחר בבוקר.

עט. עיי' שו"ת באר משה ח"ד סי' ס"ט, ועיין בנטעי גבריאל עניני ניטל פ"ה מש"כ בזה.

פ. אמנם לא הורה אז מפורשות לאיסור. וידועה חיבת הקודש שרחש רבינו לסיפורי צדיקים, ופעם היה מעשה בשעה שהתקיים מעמד כתיבת אותיות קודם הכנסת ספר תורה, ומאן דהוא הניח על השולחן ספר סיפורי צדיקים כדי לתמוך בידי הכותבים. רבינו אשר הבחין כי מונח שם ספר מתולדותיו של אחד הצדיקים זי"ע, נטלו בידיו ונשקו, וציווה להניח שם חפץ אחר במקומו.

ומסופר כי הסי"ק הרה"ק רבי מרדכי מנדבורנה זי"ע נכנס פעם לביהמ"ד בליל ניטל, וראה שהקהל יושבים ומשוחחים. שאלם במה עוסקים, ושיבו כי מספרים הם בסיפורי צדיקים. שאלם מפני מה אינם לומדים, והשיבו כי מחמת שהוא ניטל ואין ללמוד בו. נענה הסי"ק, מכיון שאסור ללמוד בעת כזאת, ממילא אף לספר בסיפורי צדיקים אסור בשעה זו.

פא. מפי הרה"ג ר' יוחנן רוזנבוים שליט"א. יצוין שרבינו לא הסכים להביא בליל 'ניטל' להיכל הישיבה מרצה המתמחה ב'שיטות החינוך החדשות' שיאמר הרצאה בנושא, ובכלל התנגד רבינו

בשחל ניטל בליל שב"ק, בעת הזמירות אמר רבינו פרק 'במה מדליקין' כמנהגו בכל שבת, ואמר שזהו מסדר הזמירות וע"כ מותר לאמרו^פ.

מדור זה לע"נ אאמו"ר הרה"ח ר' שמואל דוד ז"ל בן הרה"ח ר' אהרן צבי יהודה הלוי ז"ל הורוביץ נלב"ע ד' אדר תשס"ט ולעילוי נשמת הרה"ח ר' חיים שמואל סרנה ז"ל בן הרה"ח ר' זלמן ז"ל נלב"ע טז תשרי תשע"ח ת. נ. צ. ב. ה.

ל'שיטות החינוך החדשות', ולטיפולים בשיטות כאלה, והיה אומר 'חדש' אסור מן התורה. מפי הרה"ג שלמה קאליש שליט"א.

פב. **מרשימות נכדו הרה"ג יוחנן רוזנבוים שליט"א.** וכ"כ בשו"ת דברי ישראל (להגר"י וועלץ זצ"ל), בליל ניטל יזמר זמירות השבת כרגיל.

משכני אחריך נרוצה הביאני המלך חדריו נגילה ונשמחה בך נזכירה דודיך מיין וכו'

משכני אחריך נרוצה, וקשה ליה הלא אסור לרוץ שהרי פסיעה גסה נוטלת אחד מחמש מאות ממאור עיניו של אדם, לזה בא הכתוב כמתרץ הביאני המלך חדריו, היינו בתי כנסיות ובתי מדרשות שמותר לרוץ, ועוד מפרש הקרא נגילה ונשמחה בך, דאז שרי, מידי דהוי בחורים המתענגים בקפיצה, אף כאן שמחתי באומרים לי בית ה' נלך, ועוד נזכירה דודיך מיין, שהשפעת ונתת לנו יין, ובו יחזיר מאור עינינו, כמו שאמרו בגמרא ומהדר ליה בקידושא דביה שמשי.

[ברית שלום]

מכתבים למערכת

ע"ד טעות אצל מלאכים

לכבוד המאור

ולא מורידין והכוונה חלום ע"י אדם בעל בחירה יכול לבחור וכו'.

בקונ' תעט עמ' ס' מש"כ הרב ראובן חיים קליין בענין טעות אצל מלאכים ע"י תגיגה ו' ובר"ח שם שדברי חלומות לא מעלין

אליעזר יהואל קונשט
ר"מ בקול תורה - ירושלים

במאי שנא מלכות יהודא משאר הממלכות

לכבוד ידידי הרב העורך שליט"א

והוא חזיון יחזקאל דדוד הוא מלך ורועה אחד זה הינו מאפרים יהיה לכולם ומפורש כהראב"ד ודו"ק.

אחר הברכה הערות אודות מש"כ בה"מאור - כסלו - טבת.

(ב) דף ע כתב הרב שמואל דוד פאלק בענין נשים היו באותו הנס, וחקר לענין עבד כנעני, הנה בשו"מ ה' פורים דעבדים משוחררים חייבין והרמ"א ס"ל דאף אינם משוחררים חייבים ע"ש.

(א) דף ס"ד כתב הרב יונתן בלויא אודות מלכות החשמונים, כבר כ' מהר"י אייבשיץ ז"ל שהמה חשבו מכיון שאם הכהונה היא אלישבע בת עמינדב [מזרע יהודא] אשת אהרן הכהן נמצא שכהנים ג"כ מיהודא מטעם שצריך דוקא מזכרי כהונה, ודפח"ת.

ויצ"ע דלא נזכר (בה' פסח) אם עבדים חייבים במצוות ליל הסדר כמו נשים, והוא מחלוקת בפירוש "אף הן באותו הנס", דאם הם הנשים עיקר הנס א"כ עבדים פטורים (והוא נזכר בתוס' בכמ"ק).

ומש"כ מתוס' סנהדרין כ גבי אחאב, ע"ש שכ' התוס' דלא היה לאחאב רשות לקחת הכרם, אמנם מה שרצח את נבות בודאי מבוכה נוראה היה וז"ב. והנה ירבעם נמנה למלך ע"י אחיה השילוני וע' רמב"ם ה' מלכים וראב"ד שם דאילו הלך בדרך הישר הוה קיסר מדוד ופלג קיסר מירבעם.

(ג) דף מב. נסתפק למ"ד הנחה עושה מצוה בנר חנוכה, איך מברכין להדליק, והוא תמוה מאד הרי הש"ס (במה מדליקין) מנוסח

ישמעתי מידידי הרה"ג ר' זלמן הלל פנדל שליט"א שרצה לבאר עפ"י הגמ' סנהדרין דף צ"ט. ר' הילל אומר אין להם משיח לישראל שכבר אכלוהו בימי חזקיה, ופירש רש"י אלא הקב"ה ימלוך בעצמו ויגאלם לבדו.

וצ"ב כמו שהק' בבאר שבע צ'. דיש לנו קבלה בביאת משיח. ועיין בחי' הר"ן.

ולפי הנ"ל דמלכות בית דוד הוא מעין מלכותא דרקייעא כיון דמלכות של בית דוד עצם מלכותו מטרה בפנ"ע, א"כ בימות משיח יהיה המלוכה של הקב"ה בעצמו לבדו והוא משיח כיון דמלכות בית דוד הוא כעין מלכותא דרקייעא.

וא"כ יהיה מלכותו של הקב"ה הקיום של משיח בן דוד.

ויש לבאר לפי"ז ג"כ מה שמצינו דאין ישיבה בעזרה אלא למלכות בית דוד.

ולפי"ז יל"פ דכיון דמלכות בית דוד הוא כעין מלכות דרקייעא א"כ אין סתירה אם מלכות בית דוד יושב בעזרה, משא"כ שאר מלכות ישראל דאין להם מטרה בפנ"ע רק אמצעי להתנהג העם אין להם רשות לישוב דהוא סתירה למלכות שמים.

יעזור הקב"ה המערכת של המאור ולראש המערכת להגדיל תורה ויאדיר להרמת קרן התורה ולצמיחת קרן לדוד עבדך ועריכת נר לבן ישי משיחך במהרה בימינו.

הכותב לכוש"ת

יונתן בלזיא

הברכה להדליק ש"מ הדלקה עושה מצוה והוא ש"ס מפורש.

ובזה הנני ידידו עז דושה"ט

שמר' שולמאן

הערת הכותב:

לכבוד מערכת המאור

נתתי שמחה בלבי בראותי הערות הג"ר שמר' שולמאן שליט"א עמ"ש"כ בגליון המאור.

חשבתי להוסיף על היסוד שכתבתי שם שחלוקה מעיקרא המטרה בהעמדת מלך מבית דוד, להעמדת מלך ישראל, שיעוד המלך הוא כדי לעשות מלחמות ומשפטים שהם השלטת סדר בעם, שאין מטרה בעצם היותו מלך אלא שמלכותו הוא אמצעי לכך שיוכל העם להתנהג בסדר ובמשטר, וזהו המטרה היחידה שיש בהעמדתו למלכותו, אבל במלכות בית דוד עצם המלוכה מטרה בפני עצמה, שבחר ה' בדוד ובזרעו שימלכו על עמו וזו צורת הנהגת עם ישראל שמלך ממלכי דוד מולך עליהם, ולכן בימות משיח שיחזור מלכות בית דוד אף בזמן ההוא לא יהיו קיימות מטרות נוספות שיצטרכו מלך.

ולפי"ז לעת"ל לא יהיה מלך מבית ישראל רק מלך מבית דוד דמטרתו בעצם מלכותו.

וראיתי אחרים שכותבים דהו הביאור בתפילות ימים נוראים כשמתפללים על גילוי מלכות הקב"ה בעולם, שישנו בקשה מיוחדת וצמיחת קרן לדוד עבדך ועריכת נר לבן ישי משיחך.

למי הקדיש שאחרי קריאת התורה

זיע"א לומר קדיש אחרי קריאת התורה בשנת אבולו על אמו. מצאתי בספר תשובות אגודת אזור סי' ז' עפ"י תשב"ץ ח"ג סי' עג שקדיש שאחר קריאת התורה שייך לאבלים ולא לש"ץ או לקורא. וכ"כ בשדי חמד אות קס"ג דאין הקדיש שייך להקורא רק לאבלים, וכן

לכבוד מערכת בטאון המאור

רציתי להוסיף עוד על מאמרו הנפלא של הרה"ג ר' משה פנחס הורוביץ שליט"א בענין מנהגי קריאת התורה בגליון תשרי חשון תשע"ח, אודות מנהג רבו האדמו"ר הרה"ק הבאר יעקב מנדבורנה

שאם המשלים יש לו יארצייט ביום זה אז הוא זוכה באמירת הקדיש הזה, ויש נוהגין כן גם אם המשלים הוא אבל רח"ל בתוך י"ב חודש על הוריו, עכתו"ד.

בברכת התורה
מישה גליק

נראה משו"ת לבושי מרדכי ח"ג סי' ק"י עיי"ש. ובס' ברכת אהרן הביא מהרה"ק רבי אהרן הגדול מקארלין זי"ע שהקדיש שלאחר הקריאה שייך עבור הנשמות שאין להם גואל (היינו שאין להם מי שיאמר קדיש עבורם). וראה עוד בשערי אפרים (שער י' אות ט') כתב שהש"ץ אומר חצי קדיש, והוסיף שם

מדוע אין בקשה על בנים בתפילת שמו"ע.

משותף לכולם עדיף, משום שנראה בעליל שיש כאן דברים בגו.

שוב עלה בדעתי שגם בתפילת 'ברוך שמי' בפתיחת ארון הקודש מצינו בין השאר 'יהא רעוא קדמך דתוריד לן חיינ בטיבותא', 'אנת הוא זן לכלא ומפרנס לכלא', ואילו 'ותיהב לי בנין דכרין דעבדין רעותך' מוקף בסוגריים. או חסר לגמרי.

והנה, בקונטרס הקודש תפ, במכתב למערכת, הרב נחום ארי' ברנט מצטט כמה תירוצים שנאמרו על השאלה שנשאלה, דהיינו על השמו"ע.

אבל כאמור הקושיא הוא הרבה יותר רחבה, וכאמור ה' מאד עדיף ליישב את כולם בתירוץ משותף.

בנוגע לתירוץ שהבקשה על הבנים נמצאת ברמז ואינה כתובה בפירוש, יש להבין מדוע באמת זה כך, בניגוד לבקשות האחרות הכתובות בפירוש. ואם נצרף לזה את דבריו הקדושים של מרן האדמו"ר מהרי"ד מבעלזא זי"ע 'לפי שהיא תפילה חשובה עד מאד לכל אב, וכדי שלא יקטרגו עליה ותקובל ברצון, אז יש לתאם את הדברים האלו עם תפילת השל"ה הקדוש על הבנים היכן שהבקשות מפורטות בפירוש גמור ועוד בפרוטרוט, ואע"פ שיש לחלק, מ"מ עדיין יש לעיין בזה.

כב' ידי"נ הרה"ג ר' יעקב אמסעל שליט"א עורך המאור

בקונטרס תעב עמוד נ' אות ב' נשאל הרב צבי ארי' פריעדמאן מדוע אין בקשה על בנים בתפילת שמו"ע.

זמן מה לפני כן העלתי את השאלה הזאת עצמה לפני קבוצה די גדולה של מאוינים בבית מדרש ידוע.

אם אחד מהשומעים (או חברי' דחברי') הציג את השאלה הזאת להרב פריעדמאן, הוא לא הציג אותה כראוי.

כי באותו מעמד, המשכתי תיקף והעלתי את הקושיא הזאת גם לגבי ברכת הטוב והמטיב בברכת המזון וכן בנוגע לברכת החרודש. (ואין לתרץ שבברכת המזון מצינו אח"כ 'הרחמן הוא יברך וכו' ואת זרע', משום ששם אין זאת בקשה מיוחדת על בנים, כי אם בקשה כללית על כל המשפחה, הוא מזכיר גם את עצמו, אשתו והוריו, ואפילו את בעל ובעלת הבית).

נמצא שאין די בתירוץ לשמו"ע, אלא שגם ברכת המזון וברכת החרודש דורשים תירוץ.

ואע"פ שאפשר לתרץ תירוץ נפרד לכל אחד מהשלושה הקושיות, מ"מ תירוץ

לתאם את המימרא הזאת עם התירוף
שהבקשה כלולה ב'לדור ודור נודה לך'
בברכת מודים.

בידידות נאמנה,

מרדכי שווימער ברוקלין נ. י.

מח"ס ויכתוב מרדכי ג"ח וש"ס

בנוגע לרמזים ב'מחיה מתים', שם מדובר
מגבורותיו של הקב"ה העושה זאת
אבל אין זו בקשה, ואם נרצה לומר שגם
בקשה כלולה בזה, אז צריך לתאם זאת עם
דברי חז"ל (ברכות לד.) 'אמר רב יהודה
לעולם אל ישאל אדם צרכיו לא בשלש
ראשונות ולא בשלש אחרונות' וכו'. וגם צריך

הערות לקובץ כסלו

(ב) בתשובות הגר"ח שליט"א א', טעם הטור
וש"ע דהקדימו חנוכה הוא פשוט כי כל
החיבור הולך לפי סדר היום והיינו "אורח
חיים", והרמב"ם שנקט קודם פורים צ"ל כיון
דהוי מדברי קבלה דומה לתורה וחיובה יותר.

(ג) אם הדליק ביום א' ב' נרות הרי יש בזה גם
חשש משום בל תוסיף, ואז ודאי לא יצא
משום מהדרין.

(ד) אם רוצה להדליק פחות מחצי שעה לפני
עלות השחר, לכאורה הרי כיון שתקנו
שיהא חצי שעה נמצא שמדליק ללא שיעור,
אלא כיון שאפילו אחרי עלות השחר עדיין
חושך בחוץ יכול לברך.

(ה) אם שח בין הנרות ע"פ המבואר במ"ב
שאם שכח להדליק כולם ואח"כ בא
להדליק אחרים אינו חוזר לברך א"כ גם בזה
פשוט שאינו לברך.

(ו) למה אין מסכת חנוכה יש לומר דרבינו
הקודש קיבץ ממה שכתבו התנאים וכיון
שהוא היה בזמן בית שני עדיין לא כתבו ספר
משום חשש שכחה דהיו קרובים לזה.

דוד אריה שווינגר

מח"ס "ארץ דשא" על מ"ב

(א) הרה"ג ר' משה ברנדסדרפר שליט"א כתב
ליישוב למה אין נוהגים להשתחות מול
הס"ת בשעה שמגביהין אותה מפני שלון
הרמ"א הוא "ונהגו לעשות כן" ולא כתב כמו
בשאר מקומות והכי נהוג או וכן נוהגין או והכי
נוהגין, ואיני יודע מה בין וכן נוהגין ל-ונהגו
לעשות כן דהיינו הך, ו"והכי נהוג" היינו
בלשון ציווי שכך יש לנהוג, והיינו שבא
להנהיג מנהג חדש שאינו נהוג עד עתה או
איזה מנהג שאינו מצוי, ולכן למה במנהג
שכבר היה אין אנו צריכים להמשיכו ורק
מנהג חדש שהנהיג הרמ"א, ועוד הרי מקור
דברים הללו הם בדרכי משה סימן קמ"ז ושם
כתב על מסכת סופרים שאין המנהג כן, וא"כ
איך יכולים לומר שגם בזמן הרמ"א לא נהגו
כן, אלא כשמעיינים שם רואים שכל דבריו
באו רק לומר מתי אני מגביהין הס"ת ומראין
הכתב, ולא דיבר כלל מכריעה, דהרי שם
בדרכי משה מביאו שכך נהג המהרי"ל,
ומשמע דלא כולם נהגו כן.

ומה שנתן טעם למה לא נהגו לכרוע נראה
יותר דברי השלטי הגבורים שלא יהא
נראה כמשתחוה לתורה.

ומה שנהגו גדולי תורה לכרוע רק קצת הוא
מטעם אחר שלא יוסיפו כריעות במקום
שלא תקנו חז"ל עיין סימן קי"ג.

נר חנוכה ומזוזה – מאי קודם

מינייהו קדים. ותמיהני שכנראה דילג על יסוד שמוזה מ"ע מדאורייתא ואילו נר חנוכה הוא מדרבנן.

בברכה לכת"ס,
אשר פילץ

לכבוד ש"ב הרב יעקב שליט"א,
שלוי וברכה!

הרב ישעי' יפה שליט"א האריך בפלפולא
חריפתא בענין נר חנוכה ומזוזה הי

הארות לקובץ חנוכה

בית כמחוייבין להדליק רק דמתקיימת חיובן זאת ע"י ההדלקה דבעל הבית. ואמנם יש לומר דאם מינוהו להבעה"ב שליח בפירוש להדליק לא רק כדינו והם עומדים ומתקיימת עבדן אלא שאמרו לו להדיא שידליק נמי בשליחותן אז קשה לומר דיגרעו מסתם ממנה שליח לבדוק חמצו וכדומה שמותר באכילה.

ג) מה ששאל מהגר"ח שליט"א אם חייב להדליק נר חנוכה כאשר מספקא לי אם הדליק. והשיב מוריני שליט"א דחייב, ודאי דכוונתו עפ"ד הפרי חדש. אלא שיש לציין שכן הוא בהמאירי במגן אבות ענין י"ד שספק הדלקת נר חנוכה לחומרא.

ד) בעמ' מ"ז מה ששאל הרב גבאי שליט"א ממרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א אם מותר להדליק באיסודה"נ בחנוכה מפני החשד והשיב מוריני חלילה וחס. וכפה"נ נתקשה בזה הרב גבאי. ראשית כל יש לפלפל אם מכח החשד יש חיוב גמור להדליק או שאינו אלא חפצא של חשד. ולענ"ד מה מוריני שליט"א נראה כ"חס" על השמן, הנה כל ההיתר לדון להדליק בזה הוא משום מצות לאו ליהנות ניתנו אשר משמע בתוס' חולין ק"מ ע"א, וע"ז מ"ז ע"א ופסחים כ"ג ע"א שאינו מותר לכתחילה ועמש"כ בזה במשל"מ רפ"ה מאישות ואכמ"ל. שנית הרי ידוע הנדון אם

בעה"י חנוכה תשע"ח לפ"ק

לכ' הגר"י אמסל שליט"א אקדמה פניו בתורה על הירחון הנפלא ואמרתי להעלות על הכתב איזה גרגרים שעלו ברעיוני בהיותי מדפדף.

א) מה שנתקשה הרב בעמ' י"א למה אין לברך ברוך מחי' מתים אם לא ראה חבירו שבוע מלפני ראש השנה ועכשיו רואהו אח"כ נמי נימא שיברך למשנ"ת במהרש"א ברכות נ"ז ע"ב דלהכי תקנו ברכה זו. מרגלא בפומי ליישב דעיקר הברכה הוא על השמחה שיש לו שלא ראה חבירו זה י"ב חדש ורק שהנוסח דמחי' מתים קאמר מהרש"א דתקנו מחמת שעבר עליהו יום הדין.

ב) בעמ' מ"ה נשאל למוריני הגר"ח שליט"א אם יכולין הבני בית לאכול לפני שידליק בעל הבית היכא שרק הבעה"ב ידליק. ומציין האמת ליעקב לענ"ד אין הכוונה שם שבעה"ב מדליק לכולן אלא שהשאלה כאן בהירחון משמע שרק הבעה"ב קא מדליק. וידועים דברי נחל"צ ביו"ד בס"י רס"ב שהיכא שמינה שליח יכול המשלח לאכול וע' בנו"כ בהל' פסח סי' תל"ב שהביאו מזה. והוא באמת נוגע למעשה כאשר יש חתונה בחנוכה וכדומה היאך אוכלין בעלי השמחה שלא הדליקו ואכמ"ל. עכ"פ נר' דאפשר כאן חשיבי בני

מעשה האכילה שהוא המצוה שייך בה ענין הידור כאשר הוא קא נהנה בתיאבון ודו"ק. אמנם ממש"כ בלקט יושר שהי' מקפיד שלא לישן בערב סוכות כדי שיהי' השינה בסוכה בתיאבון לכאורה יש ראי'.

ז) אגב מענין לענין מש"כ הרוקח שיש מהדרין להתענות לפני ברכת לולב מחמת רוב החביבות ונתקשה בזה הגרי"ע בגליוני הש"ס פסחים ק"ח דהא אסור להתענות ביום טוב וממי' מוקים לדברי הרוקח דהכונה לערב סוכות. אמנם בפשטות הכונה יש לומר דהתענו רק עד נטילת לולב ולא כל היום וכ"כ הגרי"פ בהגהות שבסו"ס הרוקח. ואמנם בענין התענית ערב סוכות יעוין בירושלמי פ"ב דתענית הל' י"ב, וכ"ה ברפ"ח דנדרים ובקרב"ה ע"ש. ואך יעוין בירושלמי דבבא ?

ח) מש"כ הרב דוד בלוס שליט"א בענין סכין של מילה אם אית בה דין נאה והידור וכתב שידוע שהיו סכינין יפות, לא ראיתי ואינה ראי'. אמנם לענ"ד נר' לדמות לזה מה שכתב בתוס' הרא"ש יבמות ק"ג ע"ב לענין מש"כ התוס' שם שבכסוי הדם ליכא ענין של בזיון בהעפר, אבל אין להשתמש בסנדל של ע"ז שנתבטלה לחליצה משום דמאיס. והתוס' הרא"ש כת' ע"ז דל"א ליאסר סנדל של ע"ז של נכרי שנתבטלה משום מיאוס, שאין זה מצוה העשו' להדר לפני המקום כמו שופר ולולב. והנה יעוין בתשו' דברי מלכיא' ח"ב סי' ז' שדן בזה בארוכה בפירוש אם איכא ענין של הידור בסכין נאה למילה או עכ"פ דלא ליהוי סכין מאוס. וכתב לחלק בין לולב לשופר דבשופר אינו אלא לקלא. אמנם משמעות לשונו של התוס' הרא"ש בזה ביבמות הנ"ל יש לפרש בתלתא או שבחליצה ל"ש הידור באשר כולו הוא מעשה בזוי או שחליצה אינו מצוה ששייך בה הידור או שאין הסנדל חפצא של מצוה ממש כמו לולב אלא רק היכי תמצא. ולענ"ד בתרא

אמרי' מצללה"נ במצות דרבנן כאשר דברי בעהמ"א יושבים בסתר בזה בסוכה ל"א, ור"ה כ"ח. ומה גם דאף אם במצוה דרבנן נימא, אבל אפשר לא על מנהג דמפני החשד הותר מכח מצללה"נ.

ה) מה שנסתפקו חברייא בהמאור האחרון (בעמ' קי"ט וקכ"ד, וכן בירחון הקודם לה עמ' ע"ד) אם יש מעלה במצוה של "יותר גדולה" שיקיים המצוה בדבר היותר גדול. לענ"ד ראי' מפורשת הוא משבועות ט"ו ע"א מקרא דנחמ"י ואעמידה שתי תודות גדולות מאי גדולות כו' לאא גדולות במינן ופריך מי איכא חשיבות קמי' שמיא והתניא נאמר בעולת בהמה כו' מלמד שאחד המרבה ואחד הממעט ובלבד שיכוין את לבו לאביו שבשמים. והתוס' הקשו על זה אע"ג דמצאנו בקרבן תמיד דמצרכינן אחד המיוחד בעדרו, וכן בפרה אדומה מצאנו ענינא דמצא אחרת נאה הימנה ותירצו התוס' דמכל מקום לא הי' לו להתפאר בכך ע"ש. ומבוי' מקושיית התוס' דבודאי יש מעלה של מיוחד ושל נאה הימנה והוא הדין מוכח בכונת התוס' שיש מעלה של גדולה בהידור, דהרי על הגמ' דגדול קאתא התוס'. ורק דלא הי' לו להתפאר אבל בודאי יש מעלה. ובחי' הריטב"א כת' שהוא מפאת הידור מצוה דז"א ואנוהו התנאה לפניו במצות ע"ש.

ו) מש"כ הרב דוד צבי דיק לדייק מהרשב"ם בריש ערבי פסחים שכת' דאיכא ענין בתיאבון באכילת מצה כאשר הוא רעב ולא אכל כל היום מבוי' שיש הידור בהקיום מצוה אף שאין הידור בהמעשה מצוה. לכאורה אינו מוכח דהרי מבואר בגמ' ר"ה כ"ח מה למתעסק בחלבים ועריות שכן נהנה לענין מצות מצה. אשר מעתה מבוי' דמעיקרי המצוה הוא הנאה שבהאכילה וכמבוי' ברמב"ן ע"ז ס"ו ע"ב ועוד מקומות. ע' אתו"ד כלל כ"ד, וברכ"ש קידו' סי' כ'. ומעתה יש לומר דהואיל והנאת האכילה הן מעיקרי צורת

שנתבטלה ע"ש אם מכשירי קרבן בקרבן כו'. ועכ"פ י"ל דמודה ר"ת להנ"ל ורק דסו"ס אית ב' משום מאיס.

והנה יעוין בתוס' זבחים מ"ז ע"ב שכת' דאין צריך כלי נאה לשחיטת קדשים. וי"ל דהסלקא דעתך היתה דוקא שחיטת קדשים דליהוי בה מעשה מלבד הפועל יוצא וצ"ע עוד. ולא עוד אלא דקא מייתי מקרא דהקריבהו ולא מפאת הידור מצוה ואכמ"ל.

ט) בסוף עמ' קכ"ה לענין נטילת קיטל של חבירו אם נאמר על זה נחא לי' לאיניש למעבד מצוה בממוני', וזה הלשון וליקח את של חבירו יש לומר כיון שאינו מצוה ממש אין היתר עכ"ל. ע' במטה אפרים הל' שופר שאפשר ליטול של חבירו לכל המאה קולות אף לאלו שאין בהן חיוב כלל אלא מנהג, והר"ד במשנ"ב ס' תקפ"ו. וע"ע מש"כ האגרו"מ בסו' ח"ב או"ח סק"ו להוכיח מציצית בסייד סעי' ד' אף שאין חיוב להתעטף בציצית כ"כ, וע"ש דה"ה לענין אשה ליטול לולב של אחר בשאר יומי החג. ואף שיש לחלק בין זה לקיטל עכ"פ אף אם אין מצוה ממש יתכן היתר.

שמואל ישר' יפה

נראה עיקר ולפי זה יוצא דהוא הדין סכין של מילה נמי אין ראוי להדר. ואה"נ כ"ז בכלל כונת הרמב"ם בסוה"ל איסור"מ וכלשון הריטב"א הנ"ל בשבועות שראוי להגברא להדר במצות. (ואין נר' לפרש כונת התוס' הרא"ש דאין החליצה מצוה כ"כ מלבד הלשון מצות חליצה ושנמנית ברמב"ם אשר בזה עדיין דנו רבוותא דאינו מצוה אלא שהתוס' הרא"ש בסוה"ד מפורש דהוי מצוה, ואכמ"ל.) אך לענ"ד יוצא מזה שאין ענין להדר הסכין של שחיטה או מילה או הסנדל של חליצה. והנה בשבת קל"ג ע"ב קולמוס נאה מלבד דיו נאה וכבר דנו בי מדרשא בכל אתר ואתר אם הכונה דהקולמוס יפה או רק שיש בה כדי לאשווי כתיבה נאה ושייך לזה ולהעיר באתי כי כמדו' לא ראיתי בשום מקום ענין להדר אחר סכין נאה לשחיטה (אף שלא ראיתי מרחיקים אותה).

ונראה פשוט שרבינו תם בתוס' אינו חולק על כל זה שכתב התוס' הרא"ש הנ"ל רק די"ל דאף אם לא נאמרה הידור מצוה אבי הא עדיין אינו ראוי ויאה להשתמש בעבודה זרה שנתבטלה לסדר קיום החליצה בכל אופן. ויעוין בע"ז מ"ז ע"א דמיבע"ל אם בגדי כהונה נמי בכלל מאיס דעבודה זרה

אל ישוב דך נכלם

ענות עני וכן כתוב תפלה לעני כי יעטוף וכן תפלה לדוד הטה ד' אזניך כי עני ואביון אנכי וכו'. אך טעם הדבר והתועלת בזה הוא דהנה ידוע מאמר הכתוב אל ישוב דך נכלם והקב"ה מקיים את התורה תחלה וכיון דהאדם משים עצמו כעני לכך הוא ית' מקיים את התורה ואינו משיבו ריקם, וז"ש הכתוב אל ישוב דך נכלם עני ואביון יהללו שמך, כלומר ע"י מה דאל ישוב דך נכלם לכך ראוי

כבוד המערכת

במש"כ מהרוקח בתפלה בלב נשבר, הנה כן ראה הגרש"ק להכניס יסוד זה בספרו על שו"ע – חכמת שלמה ס' קיא סעיף א' המתפלל צריך וכו'.

נ"ב הנה מבואר בספרים שצריך האדם לדמות את עצמו כעני בשעת התפלה. והנה טעמים פשוט כמ"ש כי לא בזה ולא שקץ

אח"כ פסוק זה אל ישוב דך נכלם וכו'. אך יהיה נזהר דגם הוא יענה ואז בטוח שישלם לו הוא ית' מדה במדה וגם הוא ית' יקיים כן עכ"ל.

ד.ה.

שעני ואביון יהללו שמך, כי המה יהיו נענין ע"י מעלה זו דאל ישוב דך נכלם ואתי שפיר וק"ל, ויה"ר שיקויים בנו כן ואל ישוב הוא ית' תפילתי ריקם כי עני ואביון אנכי במע"ט. ולכך נראה דראוי לומר קודם אלקי נצור או

הבדלה או נר חנוכה קודם

מעשה מצוה כי אם ברכה לחוד, לכן יש לקיים פסק המחבר... כן נ"ל. וכן הרה"ק בעל אבני נזר מסאכטשוב זצ"ל פסק כן בשו"ת אבני נזר אור"ח סי' תצ"ט, דנ"ח קודם, שמעריב זמנה כל הלילה ונ"ח זמנה כחצי שעה עד שכליא ריגלא דתרמודאי, וכל מה שאחר מצה"כ חשיב מצוה עוברת. וכן מסיק: "על כן ברור שמדליקין נר חנוכה קודם כדברי המחבר ז"ל".

ואסיים בתפילה שחפץ ה' בידכם יצליח להגדיל תורה ולהאדירה לעשות נחת רוח לבורא ית"ש עד שנוכה לגאולה שלימה במהרה דידן,

בברכה רבה

דידכם

מאיר צבי פרידמן,

מח"ס אמרי צבי

פה עיה"ק ירושלים תובכ"א

לכבוד מערכת המאור להפצת תורה והלכה הנני להביע גודל התענוג הרוחני בכל פעם מחדש מקריאת הבטאון המלא וגדוש בדברי תורה ויראה בטוב טעם ודעת, ובאתי בזה לצייץ בענין שהוזכר ע"י ידיד נפשי הרב הגאון ר' משה פנחס הלוי הורביץ שליט"א במאמרו היקר בגליון חודש כסלו ש.ז. בענין שבמוצש"ק יש קודם להדליק נרות חנוכה ואח"כ להבדיל כנפסק בשו"ע סי' תרפ"א ס"ב, וכ"כ ברמ"א, הנה האריך בזה בספר חמד משה (סי' תרפ"א) וז"ל: "לכן מהנראה הואיל ויש בנר חנוכה מעלת חיובא דיומא ופרסומי ניסא, וגם יש בה מצוה בקום ועשה המצוה, דהיינו הדלקה, ויש בה ברכה גם כן, מן הדין להקדים קודם הבדלה, שאין בה כי אם מעלת תדיר, ומכל מקום נגד זה אין ההקדמה מעלה לה כי אם האיחור משום אפוקי יומא, ואין בה פרסום נס, ואין בה

הרב אברהם אבא קליינרמאן שליט"א
ירושלים ת"ו

אשכבתיה דרבי

דברי התעוררות בהסתלקותו של קדוש ישראל רבי אהרן לייב
שטיינמאן בעל אילת השחר זצוקללה"ה

נפ' ערב חנוכה השתא בן ק"ד

"ויכל" יעקב לצוות את בניו ויאסוף רגליו אל המטה ויגווע ויאסף אל עמיו". (בראשית, פרק מ"ט פסוק ל"ג). ברשב"ם כתב, "יאסוף רגליו, הכניסן במיטתו, כי עד עתה היה יושב כדכתיב וישב על המיטה, ויוצא יוסף אותם מעם ברכיו. ולהגיד בא הכתוב חיבתו של יעקב שנתן הקב"ה בו כח עד עת גויעה".

הנה כפי ששמעתי מרן זיע"א זכה שממש עד עת הגויעה היה בצלילות הדעת, וחי עם אמונה ודבקות בה', וזהו מדרגה גדולה מאוד.

והנני זוכר את מרן זיע"א לפני רבות בשנים, והיו רואים עליו שהוא "צנוע ומעלי", שהיה "צנוע מאוד ומעלי". וכבר אז שעדיין לא הכירו אותו בציבור הכללי, ולא ידעו מגדלותו הגדולה והנשגבה, אמר לי אדם חכם שאחרי מרן הסטייפלר זיע"א הוא יהיה מנהיגן של כלל ישראל.

ואפשר ללמוד ממנו כמה כוחות גדולים טמונים בתוך האדם, וכאשר אדם מתאמץ לעלות בתורה ובעבודה ה', הוא יכול להתעלות ולגלות בעצמו כוחות נשגבים שאפילו הוא בעצמו לא הכירם ממקודם.

ושמעתי פעם ממרן ראש הישיבה הגאון רבי חיים שמואלביץ זיע"א, שזוכר שבעירו סטוטשין, היה פעם שריפה רח"ל, והיו בעיר אנשים חלושים שכמעט ולא יכלו לעשות מאומה, ואילו בזמן השריפה נתגלה בהם כוחות של גבורה נוראים, ופעלו בגבורה גדולה פעולות גדולות כדי לכבות את האש.

כך אותו הדבר בכוחות הרוחניים שבאדם, כל אחד מישראל יש בו הרבה כוחות גדולים לעלות ולהתעלות, ואפילו שלא מכיר את הכוחות הללו, בכל זאת כאשר מתאמץ להתעלות ופועל להרבות כבות שמים, הוא זוכה לסייעתא דשמיא ולקבל את הכוחות הגדולים הטמונים בו.

אוהב את התורה ולומדיה

בגמרא ברכות (דף ס"ג א') מובא, "תניא הלל הזקן אומר, בשעת המכניסין פזר, בשעת המפזרים כנס, ואם ראית דור שהתורה חביבה עליו פזר שנאמר יש מפזר ונוסף עוד, ואם ראית דור שאין התורה חביבה עליו כנס שנאמר עת לעשות לה' הפרו תורתך".

ומרן זיע"א זכה וקיים את המאמר הזה ולמען להרבות כבוד שמים, זכה והרבה תורה בישראל, ופעל בדור הרבה מאוד בפרט בשביל בני התורה שהיו חביבין עליו ביותר.

בתנא דבי אליהו (רבה, פרק כ"ח) כתב, "שהקב"ה אוהב את ישראל, ואוהב את התלמידי חכמים ביותר". ובפרשת ראה כתוב בפסוק (דברים, פרק י"ד פסוק א') "בנים אתם

לה' אלוֹקֵיכֶם לא תתגודדו וגו'". וכתב באבן עזרא, "אחר שתדעו שאתם בנים לה' והוא אוהב אתכם יותר מהאב לבן, אל תתגודדו על כל מה שיעשה, כי כל אשר יעשה לטוב הוא וכו'". ומבואר בזה כמה גדולה היא אהבת הקב"ה לישראל שהיא עוד יותר מאהבת האב לבנו. ולפי זה יוצא דבר נורא שאם כתוב בתנא דבי אליהו שהקב"ה אוהב את התלמידי חכמים ביותר, אם כן האהבה היא עוד יותר גדולה מסתם אהבה לכלל ישראל שהיא יותר מאהבת אב לבנו, ואי אפשר לשער את גודל האהבה שיש להקב"ה לתלמידי חכמים.

ואנו צריכים ללכת בדרכו של הקב"ה מה הוא רחום אף אתה, וממילא לאהוב את תלמידי החכמים לומדי ועוסקי התורה ביותר.

וזה ראינו אצל מרן זיע"א ואצל כל גדולי הדורות שקדמו לו כמו מרן החזון איש זיע"א בשעתו, שכולם חיבבו ביותר את לומדי התורה, ודאגו להם ממש כאב רחום.

וכמה כואב הלב על האבידה הגדולה הזו, ובתנא דבי אליהו (זוטא, פרק ט"ז) מובא, "תלמיד חכם שמת ולא הניח תמורתו, ראוי לכל ישראל להתאנח עליו לעולם ולעולמי עולמים". ואפילו שיש תלמידי חכמים בדור, אבל תלמיד חכם כזה שהיה אריה בתורה, כמו שרואים בספריו "אילת השחר" אין לו תמורה, ויש להצטער ולהתאונן על אבידתו הגדולה.

שמחת פורים במחיית עמלק שבלב

ואין והיה אלא שמחה בכל מקום וכן אמר והיה בהניח וגו' תמחה, דמחיית עמלק וההתגברות כנגדו בא על ידי שמחה של מצוה, שבזה הלב מתמלא חשק וזריזות שהוא היפך העצלות המביא עצבות, וזהו שמחת פורים שעושין שמחה של מצוה לעורר כח הניצוח לעמלק כמו שהיה בימים ההם בזמן הזה, וזהו בהניח בעת הנייחא שהלב מלא שמחה אז תמחה בפועל, ובכל דור ודור צריך על כל פנים זכירה בלב, וזהו העצה נגד כח עמלק שהוא שורש קירור הלב טוב דיהדות מחימומו בעבודת ה' יתברך, שיזכור שזהו ענין עמלק ובה נחלש כוחו, כי כל זכירה הוא העלאת הדבר לשורשו והתחלתו כמו יום הזכרון דהרת עולם, כי הזכרון הוא שמזכיר ומצייר הדבר עתה ממש כמו שהיה אז.

[רבי צדוק הכהן זצוק"ל]

הרב יהושע איכנשטיין

ר"מ יד אהרן - ירושלים ת"ו

הספד על מרן ראש הישיבה זצ"ל

כאשר מספידים גדול הדור צריכים לדעת שגדול הדור יש דין רבו מובהק לכל הדור, כמבואר בפוסקים שמי שמופלג בחכמה בדורו יש דין רבו מובהק. והטעם הוא משום שמשפיע תורה לכל הדור וכמבואר בגמ' בכמה מקומות "משה שפיר קאמרת" ומבואר שזה משום שבכל דור יש אחד שהוא במקום משה רבינו שהוא מקבל תורה עבור הדור.

והנה כתוב בפ' בראשית זה ספר תולדות אדם ואיתא במדרש שם וכן בגמ' ע"ז דף ה. שהספר תולדות אדם היינו שהקב"ה הראה לאדם הראשון דור דור ודורשיו, ומבואר מזה שמיד בבריאת העולם הקב"ה סידר סדר הדורות, ולכל דור סידר הגדולי הדור, ומהלשון דור דור ודורשיו משמע שהגדול מתאים לדור, וזהו לשון דור דור ודורשיו, שלפי הדור הקב"ה סידר הגדול הדור. וא"כ עלינו להבין למה הקב"ה סידר שהראש ישיבה זצ"ל יהיה הגדול הדור בדורינו.

והנה אנחנו חיים בדור של ריבוי החומר וזה מושך בני אדם אל החומר. אבל בכל זאת רואים שיש ריבוי של תורה, ויש אברכים שמתמסרים ללימוד התורה ויש הרבה שלומדים את התורה מתוך הדחק. אלא ע"כ שיש השפעה נגד המשיכה אחרי החומר. ונראה שמרן ראש הישיבה שהיה מופשט מכל חומר בין בהנאת האכילה ובין הנאת הכבוד וכן בהנאת הממון, השפיע על הדור שיש ציבור שמתעלה על החומר ונמשך לתורה.

והנה בפ' נח, שנח היה צדיק תמים בדורותיו, ויעוין ברמב"ן שם שמפרש שצדיק תמים היינו שהיה תמים בצדקותיו, שלא נמשך בכלל אחרי החטאים של הדור. אבל מתושלח אע"ג שהיה צדיק, היינו שרוב מעשיו היו בצדקות אבל לא היה צדיק תמים ואילו היה חי בשעת המבול היה נדון עם המבול דדנים כלל הדור לפי רוב מעשיו. וכמש"כ הרמב"ם בהל' תשובה אבל נח היה צדיק תמים שלא הושפע בכלל מהדור והוא נבחר להינצל מהמבול ולהקים עולם חדש.

וכן הראש ישיבה זצ"ל היה צדיק תמים בדורותיו, שלא הושפע בכלל מכל החומריות של הדור אלא היה מופשט מכל חומר.

והנה יעוין בבית הלוי בפ' נח שכתב כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ שנזקקו הבהמות לשאינם מינם, היינו מכח ההשפעה של דור המבול. אבל הבהמות שהגיעו לתיבת נח, היו בהמות שלא נזקקו לשאינם מינם והיינו משום השפעה של נח. וא"כ בכל דור יש השפעה מאלו שלא עושים על פי התורה והשפעה מאלו שעושים על פי התורה.

ויעוין באגרות חזו"א חלק ג' בחינוך וישיבות שכותב שאחד שלומד תורה לאמיתה משפיע יותר להחזיר בתשובה ולמנוע הרהורים יותר מכל השתדלות שיורד שפע של קדושה וטהרה לעולם.

וא"כ בדורינו שיש כל כך הרבה משיכה לחומר, היה גדול הדור שהיה צדיק תמים בדורותיו שלא הושפע בכלל מכל הדור והשפיע על הדור שלמרות הרבוי של חומריות מ"מ יש ריבוי של תורה עכ"פ בכמות וזה בודאי בא בהשפעתו על הדור.

כל מי שהכיר את הראש ישיבה זצ"ל ראה איך שלא היה קיים אצלו את האני, וכל שאלה חדר לעומק הענין בפקחות עצומה בלי כל נגיעות. ונראה שיסוד הענין הוא ויעוין במסילת ישרים על זהירות שכתב שעולם הזה הוא כמו לילה, שהחומריות מסנוורת את האנשים ולא רואים את האמת וזה משום שהחומר מסנוור. אמנם יש יחידים שרואים את הכל ברור, וכמו שמדליקים אור בחדר חשוך. וזה ראינו אצל הראש ישיבה זצ"ל איך שהכל היה ברור כאילו היה אור חזק מאיר

את הכל וזה משום שלא היה לו שום נגיעות דהיה מעל החומריות בלי שום נטיה לכל הנאות העולם. ולמרות שהיה כל כך מופשט מכל עניני העולם הבין את כל הבעיות של העולם עם כל הדקויות והכריע בכל העניינים בדעת תורה בהירה. וזה הכל בכלל דור דור ודורשיו שהקב"ה שם אותו בדורינו.

ויש עוד נקודה בדור דור ודורשיו, דיעוין באבן שלמה שמביא מהגר"א שלכל דור יש הנסיונות של הדור, וצריכים לדעת איזה גדרים צריכים לעשות בדור. ויעוין בהקדמה של המשכנות יעקב לספרו קהילת יעקב שכותב שכל הלכה תלוי בשעתו ובמקומו וכגון מחלוקת ב"ש וב"ה שב"ש נוטה למדת הדין וב"ה נוטה למדת הרחמים (ובלוחות ראשונות היה הלכה כב"ש ובלוחות שניות הלכה כב"ה וכן לעתיד לבוא הלכה כב"ש) וכן באתריה דר"א הלכה כר א שהיה מתלמידי ב"ש ויעו"ש. א"כ בכל דור צריכים לדעת את המדה של הדור.

ובמשנה באבות כתוב "משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע וכו' ולאחר מכן יש את הזוגות. ומפרש המהר"ל שבהתחלה היה הנשיא נשיא ואב"ד ביחד ולאחר מכן התחלק הנשיא ואב"ד שזהו הזוגות. ויעוין בדרשות הר"ן שמפרש שעיקר התפקיד של נשיא הדור הוא התפקיד של סנהדרין שזהו המקום שקובעים הלכה לדורות. והמלך יש לו תפקיד לקבוע את ההוראות שעה ובזמן שאין מלך הנשיא מקבל גם את התפקיד של מלך לקבוע את ההוראות שעה. וא"כ יש לנשיא תפקיד להיות המוסר התורה מדור לדור ולשמור את מסורת התורה שזהו ההלכה לדורות, ואת הכללים איך לשמור את התורה בטהרתה. וכן יש לו תפקיד לקבוע את ההוראות שעה לפי הצרכים של הדור.

ולזה צריכים להבין את הפרצות והצרכים של הדור ולתת דוגמא לזה, היה מלחמה של כמה דורות נגד לדבר בעברית, והחזו"א התיר לדבר עברית, ובאו לחזו"א ושאלו אותו איך הוא מתיר כאשר לחמו נגד זה. והחזו"א נתן דוגמא לזה לאחר מלחמת העולם הראשונה הצרפתים בנו קו הגנה בגבול המזרחי של צרפת והיה בלתי אפשרי לפרוץ את הקו, אבל במלחמת העולם השנייה הגרמנים פלשו מצד צפון דרך הים וגנרל אחד מצרפת שאל, למה פלשתם לצד צפון, הכנו קו לצד המזרח. אלא זה לא החזית היום, החזית הוא לצד צפון. ואמר החזו"א פעם החזית היה נגד עברית, אבל היום יש חזיתות אחרות. וא"כ בכל דור צריכים להבין מה החזית שצריכים לעמוד. וא"כ בדורנו צריכים להבין הנסיונות ובדורנו יש נסיונות שלא היו בדורות הקודמים כמו הבעיות לטכנולוגיה וכן נושרים ה"י.

והנה הראש ישיבה זצ"ל מילא את שני התפקידים, מצד אחד על מסורת התורה, ישיבות וכוללים שיצמחו גדולי תורה. הקים רשתות של כוללים של אלפי אברכים וכן הרבה ישיבות והיה מעורב כמעט בכל הישיבות שהדריך אותם ובסס אותם, וכן בישיבות קטנות. ומצד שני עמד בפרצות של הדור, היה מעורב בכל עניני הנושרים שזה אחד מהבעיות הגדולות של הדור וכן בכל הסכנות של הטכנולוגיה שעמד מאחורי כל הגדרים שצריכים לעמוד על הפרצות. וזה הכל בכלל דור דור ודורשיו, להנהיג את הדור בין מצד מסורת התורה ובין מצד הבעיות של השעה להורות את ההוראות שעה של הדור.

וכמובן א"א לבקש מאיתנו להיות צדיק תמים בדור אבל מ"מ נלמד מדרכיו להתרומם קצת, לא להיות שקוע בחומריות וכן לחיות חיים עם מטרה ברורה להתקרב להקב"ה בלי חשבונות רבים אלא לחיות כל החיים רק להתקרב לקב"ה והלוואי שנזכה ללמוד מדרכיו ולהתרומם.

הופיע הכרך החדש !!!

ספר
פרדס יוסף
החדש

מאות חקירות ותשובות מעניינות
מגדולי המוסקים לדורותיהם

פורים

ונוסף גם הוא ספר ברם אליעזר
מאמרים נפלאים בענייני המועדים
עם קונטרס חינוך הבנים כהלכתו

המתנה המוצלחת
ביותר למשלוח מנות

למלמד, למגיד שיעור
לאבא, לשווער
לחבר טוב, למנהל
לראש ישיבה, לראש כולל
ולמי שרוצים לכבד

הכרך החדש
מתוך הסידרה
עכשיו
בחנויות

ניתן להשיג בחנויות הספרים המובחרות

הפצה ראשית מרכז הספרים בהנהלת הרב יצחק פרידמן 03-6194114

ברוך מתיר ומוציא אסירים, ופודה שבויים לשמחת כל כלל ישראל בכל מקום שהם

האירוע ההיסטורי של ר' שלו' מרדכי רובאשקין נ"י

הנה לא עת לחשות ולשכוח מהשעבר על כלל ישראל בכל מקום שהם ביום הבהיר זאת חנוכה שנתשע"ח לפ"ק, שיהודי טוב ונאים אשר נעים יצא ממאסרו של שמונה שנים מתוך גזירה של שבעה ועשרים שנה, על לא דבר ממש, ויצא לחפשי פתאום על לא דבר, ושמו הוא מו"ה שלום מרדכי רובאשקין נ"י, וכל כלל ישראל ממש צהלה ושמחה.

אשר ע"כ נחפשה ונחקורה, בגדר וראית את אחורי ופני לא יראה, דהגם שלפני כל הנאדע א"א לידי מהלך הדבר אבל אחרי הדברים האלה, יכולין ומחוייבין להבין מה נעשה ומה נפעל באירוע יהדות עולמי הלוה.

ויש לשאול, למה דווקא יהודי הלוה מכל בית ישראל הי' נתפס בבית סוהר בבלבול ועלילה של שקר וכזב, על מה ועל מה הי' הוא שמחת כלל"י.

הכי חסרים לדאבוני יהודים טובים שיושבים בחשך וצלמות, וכשיוצאים אין יודעים כלל מזה, וכ"ש כשיושבים אינו על צער פרטי של קרוביו ומיודעיו אלא של כלל ישראל, וגם יש לשאול מה הי' השמחה הכי גדולה בתוך כאו"א מישראל מכל מיני קהלות הקודש, חסידים מתנגדים בני ישיבה, עדות המזרח כאשכנזים, גם מודרנים וכו' שרקדו בשווקים וברחובות העיר באמצע הלילה, ולא נח ולא עמד בשבועיים ועוד מתוך רוב בנ"א שבאו לשמוח אתו עמו.

והנראה בזה, שבחר השי"ת באיש יהודי ושמו שלום "מרדכי" נ"י רצוי לרוב אחיו ודובר שלום לכל זרעו, איש נלבב ומלא טוב חסד, שהעמיד קר' נאמנה באמצע מדבר שממה, והשגיח והקפיד להעמיד כשרות על תלה, איש חסיד מלומד בתורת חסידות חב"ד שהוא מלא אמונה בעומקו בגלוי, וגם מלומד בשער הבטחון מהחובת הלבבות, שמן השמים ממעל הראו חיבתו, ונאמן בשליחותו, לעמוד בנסיון לפי כחו בחזק ואימוץ, ודווקא הוא נשלך באופן אכזרי לגיא צלמות, לזמן ארוך של שבעה ועשרים שנה, שממנו ילמדו ויעשו כל הכלל"י להתחזק באמונה טהורה ועמוקה, וכמו ששגור הי' על פיו ולבו, אמונה ובטחון וגאולה, המה הא-ב' ג' של איש יהודי בכל מקום ובכל זמן ובכל מעמד ומצב. יחד עם משפחה גדולה של שנים עשר נפשות, ולא עזב בוראו לרגע והחזיק מעמד ומצב בבית הסוהר ויהי' שלו' מרדכי בבית הסוהר וה' מצליח בידו, וצהלתו האמיתית על פניו ובלבו, מתחילתו עד סופו, לא רב ולא רבי ולא גאון מצויין, אלא בעה"ב נאה ומשובח כמו שצריך להיות, וכמו שהשי"ת רוצה בעמו.

כל אלו הדברים נגעו בלבבי כלל"י בכ"מ שהם, איש יקר ונכבד כזה, נאסר בתפיסה על לא דבר לשנים ארוכים בלי רחמנות, וכל היכלי אפשריים לשחררו הי' סגורים ומסוגרים, כל זה הי' ענין כלל"י כולו, בלי שום הסברים וביאורים, רק דברים כפשוטן נגעו דכל לבבי הדור החרדי, בכל העולם כולו, והוציא הרגשים ליהדות ורחמנות גדולה במכות כללי רחמנים בני רחמנים,

והתעסקו והשתדלו בעינינו כל הזמן כל מיני עסקנים מכל מיני קהלות שונות ומשונות, כל שיש נגיעה עצמית לא כללית ולא פרטית, בזמן, וטירחא, ובממון, אשר ע"י בשחרורו הביא והנציח שמחה עמוקה בתוך כל אחד ואחד באגודה אחת, יהודי נאמן וטוב ובוטח שנשתחרר מסוהרו ואסירתו בחנם ממש, ונתהוה שמחה עזה וחזקה בכל לבבי ישראל הכי פשוטים, ע"ד שיצאו בריקודים בבגדי שבת ובברכה בשם ומלכות שהחיינו, בקול רם!!!

והנראה בכ"ז אחדות ואהבת ישראל לה' ולעמו, בלי שום חשבונות שכמדומה לא ה' כזה בכלל ישראל מיום היותו לעם ביציאת מצרים וקרי"ס קבה"ת שהיו כולם נאספים במקום אחד, שאין השמחה והצהלה בכל העולם כולו ברגעא חדא, אין זה אלא הכנה והזמנה לבואו של משיח צדקיננו במהרה בימינו בעגלא דידן, האיך יתפרץ כל כלל"י בלי שום סיבה וטעם צדדי אך ורק לשמוח בבואו ולהתגלות השכינה וכל מי שבשם ישראל יכונה יתעורר ויתרגש לה' יתברך! השמחה תה' שמחת עולם על ראשינו, ושמחה אירוע הלזה, נתן הרגש ושמחה מתפרצת ובאגודה ובאחדות ספאנטאני.

וה' יעזרינו, שבואו של משיח צדקיננו לא יאחר הרבה אחר הכנה הכי גדולה ועמוקה, ושלא ישתכח מאתנו ופתאום יבוא בהיכלו ככל הגאולות, וכדברי צדיקים שהגאולה וההכנה יבואו כאחד, ויהי' כאו"א ראוי לבואו בשמחה רבה ועצומה, ולא יהי' עוד שכינתא בגלותא אלא בהתגלות כבוד שמים וראו כל אפסי ארץ את ישועת אלוקינו, ויראה כל בשר כי פי ה' דיבר, והכל על מקומו יבוא בשלו' ובשלות ותיקון עולם תיכף ומיד אמן ואמן סלה.

[ב.ב.]

והיה ה' לי לא-להים.

קיבל עליו בנדרו לעבוד את ה' מאהבה ולא מיראה, כי העובד מיראה נקרא עובד א-להים היינו למדת הדין אשר ממנו הוא ירא, והעובד מאהבה נקרא עובד ה' כי אהבה ורחמים ענין אחד, לכך נאמר והיה ה' לי לאלהים-ם. ואם תרצה לפרש שהתחלת הנדר מן והאבן הזאת כפירוש רש"י, אמר והיה ה' לי, שלא ידון אותי במדת הדין לבד אלא יצרף גם של רחמים אל שם א-להים, זה שאמר והיה ה' לי לא-להים יצרפו אל שם א-להים, אז והאבן הזאת וגו'.

[כלי יקר בראשית כח כא]